

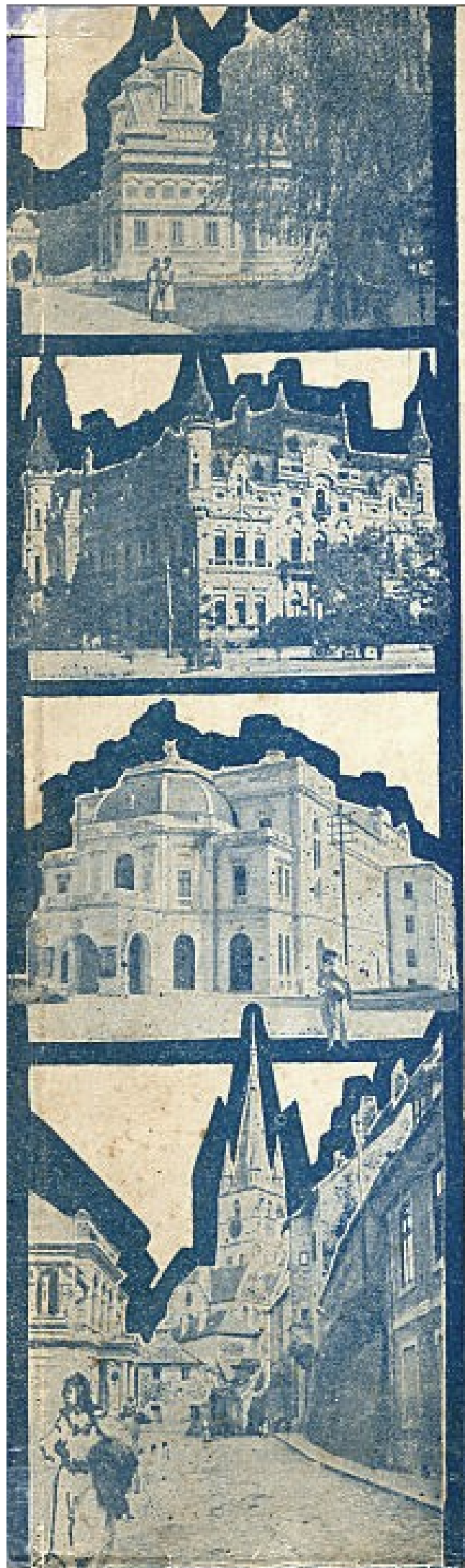
I. SIMIONESCU

ORAȘE
DIN
ROMÂNIA

EDIȚIA III A.



EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ” BUCUREȘTI



I. SIMIONESCU U

Orașe din România

**EDITURA
“CARTEA ROMÂNEASCĂ”
BUCUREȘTI**



1929

*Soției mele,
prin jertfă căreia, fiind scutit de grija
nevoilor zilnice, am avut răgaz să colind
țara și liniște să scriu.*

DREPT INTRODUCERE

Orașele din România de azi, formează un frumos caleidoscop de așezări omenești.

Varietatea și importanța lor e în legătură cu mediurile politice deosebite în care s-au dezvoltat, precum și cu regiunile în mijlocul cărora se găsesc, purtând în multe privinți tiparul acestora.

Sunt orașe care abea au trecut de aspectul satelor bogate; sunt altele cu înfățișarea de burguri medievale. Sub dominațiuni deosebite, așezate în centre de lesne radiare a influențelor diferite; în orașe s-a concentrat întreaga atențiune a stăpânitorilor de până mai eri. Cele puse la răscruce de drumuri sau la fruntarii, cu o însemnătate strategică, mai păstrează vii urme de întărituri sau de cetăți, după cum altele, în regiuni cu multe bogății naturale, au îngrămădite în ele numeroase fabrici. Mai fiecare oraș are o individualitate proprie, după împrejurimile naturale care-l încadrează sau după trecutul lui istoric.

De aceia merită să fie mai îndeaproape cunoscute.

Scopul volumului e de a atrage atențiunea vizitatorilor asupra particularităților orașelor noastre. Nu le-am cuprins pe toate, pentru că nici timpul nici mijloacele nu mi-au îngăduit să le cunosc pe toate.

Deși am căutat să prind ce au în ele mai interesant, de multe ori împrejurările nu mi-au îngăduit să aflu totul.

De aceia nu am pretenția de a crede că descrierea lor este complectă.

Fiecare capitol e mai mult o schiță, impresiuni fugitive, scrise ca foiletoane la ziarul „Viitorul”.

Nu le aș fi strâns în volum, dacă nu mi s-ar fi cerut din toate părțile, mai ales dela conducătorii excursii-lor școlare, lipsiți adese de orice orientare în popasurile scurte ce aveau de făcut cu elevii lor.

Aș fi mulțumit dacă le-aș fi cât de puțin de folos, după cum și osteneala mea aș socoti-o pe deplin răsplătită, dacă schițele de față ar servi drept îndemn la cât mai mulți, să-și cunoască țara și frumoasele ei orașe.

Avem atât de minunate colțuri necercetate de nimeni și totuși multe mai mândre decât cele de peste graniță, care atrag ca un miraj!

Condițiunile tehnice și mai ales teama de a nu face cartea inaccesibilă prin prețu-i prea mare, m-au oprit dela o mai bogată ilustrare a ei.

Pentru desemnurile făcute sunt dator a mulțumi D-lor Aurel Bordenache, C. Motăș și în special D-lui A. Djighit, care s-a ostenit pentru cele mai multe dintre ele.

De asemenea țin să mulțumesc prietenului meu, D-l Gh. Popovici, directorul școalei de Arte frumoase din Iași, pentru desemnul de pe copertă, care reprezintă vechea înfățișare a vestitii Academii Mihăilene.

Iași, Februarie 1925.

I. Simionescu

AJUD

Mare lucru fac împrejurimile naturale pentru așezămintele omenești, dar mai ales pentru orașe.

Câtă scădere bunăoară nu are Bucureștii, numai pentru că e așezat în plin șes, în arșița dogorătoare a zilelor de vară ori în bătaia crivățului, iarna.

Situațiunea geografică a Capitalei noastre se resimte, nu numai în starea sufletească a locuitorilor, dar, prin ei, în bună parte conducători, asupra țării întregi.

Cât câștigă un oraș, când are împrejurimi variate, înviorătoarese poate prinde chiar în orașelul Aiud, capitala județului Alba-de-jos, județ întins din inima Munților Apuseni, cu Abrudul vestit, până-n Câmpie și până aproape de Blaj și Sibiu. E rămășița administrativă a unui comitat, odată cuprinzând aproape tot Ar-dealul de sud, din Bihor și până-n Făgăraș.

Aiudul, ca număr de locuitori, stă alături de Vaslui. Dar ce departe e de el ca așezare și gospodărie! Lucrul e însă pe deplin lămurit. Făcând parte din lanțul orașelor care înconjură Munții Apuseni, deosebită atențiune i s-a dat și lui.



Turnul blănarilor din Cetatea Aiudului

Până și coloniștii sași, din vremurile vechi, au fost maghiarizați.

De români nici vorbă nu mai e; chiar azi sunt puțintei, în afară de cei din Aiudul-de-sus partea de sat a orașului, care pătrunde mai adânc în munți.

E un oraș liniștit, lipsit de viața industrială. Când goarna sună stingerea, la regiment, pe străzi încetează orice mișcare. Casele modeste, înșirate dealungul străzilor, se oblonesc, iar porțile mari, spărturi în zidurile dintre case, sunt ferecate. Ai crede că ești într-un oraș supus stării de asediu, mereu amenințat. Doar cafeneaua frumoasă - cu restaurant și cofetărie la un loc -, cât mai are geamurile luminate, de atrage pe cei mai neastâmpărați ori pe funcționarii și ofițerii, care duc viață de coloniști.

Nici ziua nu e prea mare forfotă. Piața relativ mai mică decât în alte orașe, pare imensă pentru trecătorii resleți. În zilele de iarmaroc însă e plină; e revărsarea poporului.

Sunt țăranii din împrejurimi, cu portul moților: pantaloni de aba, strânși pe picior, cămașă scurtă, chimir la mijloc și pălăriuța cu marginile înguste, resfrânte. Femeile au cămașă curată, cu mânecile largi, crețe și strânse la închieturi, fără cusături oacheșe. Înainte cu o șurță, îndărăt cu opreg de regulă neagru, în orice caz închis la culoare; au mijlocul strâns ca în corset de scurteica fără mânici, răscoită la piept.

E înviorător clocotul graiului românesc ce-l auzi în asemenea zile de mari mișcări.

Către seară însă, târgul se răcorește. Cei mai întârziați își mână vitele roșcate încet-încet, strigând din vreme în vreme : hăiss-hooa, același de veacuri.

În liniștea adâncă a unei după amiezi de vară, dădui pentru moment dreptate prietenului ardelean, care îmi spuse că nu prea am la ce să mă opresc în Aiud.

„Tot ce ai de văzut mai de seamă”, îmi spune el, „este cetatea”.

Orașele din Ardeal nu pot fi concepute fără piață largă și urmele, măcar un turn ruinat, dintr-o citadelă.

E caracteristica lor legată de condițiunile geografice și mai ales de cele istorice.

Citadela din Aiud, este bine păstrată. Deși zidurile sunt ascunse privirei de șiragul de case ce se sprijină de ele, totuși bastioanele prismatice, cu ferestre înguste, cu coama crestată sunt încă în picioare, vizibile, fiecare cu armura breslelor care trebuiau să ia parte la apărare. În mijlocul cetății se înalță biserica reformată, cu turn înalt, o prismă pătrată terminată cu o săgeată lungă și ascuțită. Transformată și ea, ca și multe altele din orașele ungurești, dintr-un vechiu templu gotic, nu arată origina, "semnele luptelor religioase, decât spre altar, unde se mai văd câteva bucăți de arcuri din vechile ogive.

Alături de ea, părete-n părete, e biserica luterană, tot veche, dar restaurată prin 1864. Stau țărnuite între zidurile cetății, arătând că domniau numai apărare.

Zidurile vechi povestesc despre valurile care s-au abătut și asupra Aiudului ca și asupra Bălgradului din apropiere, amândouă pe drumul deschis al Mureșului. Spun despre năvăliri tătărăști dar și despre sborul vijelios al lui Mihai ori despre îndărădnicii luptători, de mai târziu, de sub comanda lui Avram Iancu.

După ce mi-a arătat ceeace după el, merită să fie văzut în Aiud, prietenul m-a părăsit. Au început "descoperirile", care au desmințit părerea lui.

Mai întâi sunt împrejurimile imediate și cele mai depărtate, care dau orașului un farmec cu totul deosebit. Așezat pe coasta ultimei coline, numai vii, din Munții Apuseni, aceștia îi formează cadrul imposant, mai ales spre apus. În răsărit de soare strălucesc colții de piatră de var, în contrast cu vecinii lor împăduriți. Unii sunt ca niște gheburi, alții creste zimțuite ori turnuri ruinate. Fac parte din vârfurile priporoase înșirate din Arieș până-n Mureș.

Se văd cei îngrămădiți dela Fața Pietrii, prin Piatra Cetii și mai ales Piatra Craivii, zărită și dela Alba-Iulia.

Ultimele coline din Munții Apuseni sunt încinse de Mureș. Munților, în decorul orașului, se alipește terasa Mureșului, iarăși mai mult vii; mai jos e frumosul șes, fundul văii, presărat la margene cu cuiburi de sate începând cu Mirislăul, făcut vestit prin popasul lui Mihai-Viteazul și până la Teiuș, important nod de drum de fer.

Clădiri frumoase, nouă, gata în preajma războiului, sunt înșirate pe marginea terasei. Aici e Sanatoriul de tuberculoși, bătut de soare; mai la vale e liceul I. Maiorescu, cam strâmtorat ca spațiu și săracuț ca material didactic; lângă el e administrația financiară mai încăpătoare decât liceul. Tot la clădirile modern e de pus și Palatul Prefecturii, în pretențios stil florentin, cu un turn prismatic la colț, din a cărui cerdacuri se prinde roată panorama asupra orașului și a împrejurimilor depărtate până la îmbinarea dealurilor tăiate de Mureș, cu Șaua lui Mihai în față.

I. Simionescu

Încotro te întorci dai de alte peisagii. De pe terasa din dăruitul administrației financiare, e siragul munților care te ademenește; din fundul grădinii publice pe coasta colinii cu vii și grădini, sunt dealurile nordice și acele din spre Târnava care te chiamă. Liniștea întremărătoare te urmărește pretutindeni. Stai și privești; admiri și te închini în fața atâtor felurite frumuseți cu care e împodobită țara noastră.

Nu e numai natura din prejur, care te reține în Aiud mai mult decât socotea prietenul meu. Demn de văzut și de vizitat mai cu amănuntul, sunt două instituțiuni cam diametral opuse.

Lângă piață, într-o stradă pașnică, e vestitul Colegiu Bethlen, vechiu de trei secole, mutat din Alba-Iulia. Eră una din cele mai însemnate citadele de cultură maghiară și maghiarisantă din Ardeal. Clădirea din față e nouă, dar în dos au mai rămas aripi din vechile încăperi, asemenea chiliilor de mănăstiri.

Cu multă amabilitate, directorul de studii mi-a arătat comorile didactice îngrămădite în câteva săli spațioase. Nu sunt simple colecții de material didactic, ci datorită hărniciei perseverente a câtorva gene-rațiuni de profesori, s-a îngrămădit material abundant pentru un adevărat muzeu regional al Transilvaniei. Bogăția materialului, varietatea lui și mai cu seamă orânduirea metodică a obiectelor, fac „colecția didac-tică” a colegiului din Aiud deosebit de importantă și nu cu mult prea de-parte de însemnatele colecțiuni ale societății ardeleni, găzduite în clădirea Universității din Cluj.

De toate se află. Colecțiuni etnografice din partea locului, dar și din depărtări ecvatoriale, donate de un fost elev al colegiului. Importante sunt colecțiile de păsări din Ardeal, cele de insecte și mai ales frumoasa colecție mineralogică, petrografică și paleontologică. Biblioteca, de și nu e ca cea din Tg.-Mureș, dar cuprinde cărți rare și vechi, pe lângă tot ce trebuie unui liceu.

Altă instituțiune care merită să fie vizită este Penitenciarul, o adevărată cetate cu ziduri înalte. În interior însă cuprinde o variată industrie. Condamnații nu hoinăresc cât e ziua de mare în neștire. Sunt întrebuințați la felurite meserii. Se află acolo tipografie, un atelier mecanic, o țesătorie, o fabrică de mobile. Pământul pe care îl are închisoarea, în afară de oraș, e lucrat tot cu condamnații. Pe lângă cazarma cu cele câteva sute de celule, fiecare condamnat având „odăița lui” pentru odihnă și mâncare, sunt sale de clasă pentru analfabeți și tot atâtea capele, câte confesiunii sunt în Ardeal. Mulți din cei cari fără voie au luat calea închisorii, ies meseriași cinstiți.

Nu se cunoaște că e temniță și prin faptul că condamnații nu sunt păziți de soldați, ci de simpli agenți civili. Singurul fapt care nu l-am găsit nimerit e că cele mai multe industrii sunt concesionate particularilor în loc să fie producătoare mai din belșug pentru stat, servind în acest caz și la adunarea unui fond pentru acei lucrători, cari, deveniți oameni cum se cade, ar avea de gând, după ispășire, să se apuce de meșteșugul învățat. Ori cum, temnița din Aiud, e un model de activitate, servind mai mult ca școală de corecție pentru adulți și ca mijloc de îndreptare a celor care au păcătuit de multe ori, chiar din cauza lipsei lor de cultură ori educație.

În colo Aiudul e curat, luminat electric, cu străzi bine pavate și bine întreținute. Colțuri pitorești nu lipsesc nici înlăuntrul lui, multe orașe din Ardeal având păstrate

urmele faselor de evoluție suprapuse. În mijlocul orașului o moară de apă folosește pârâiașul ce vine iute din munți, după cum nu departe de palatul modern al prefecturii, cu luminoasă sală de ședință și un frumos tablou istoric, cât perețele de mare, a lui Pataky, se ține dârză o casă acoperită cu stuh, dar luminată cu electricitate. Tot așa, în locul zidurilor ce fac curțile lăuntrice ale gospodăriilor, nepătrunse de privirea trecătorului, spre periferie sunt zaplazuri înalte, streșinite, peste care poți să te uiți la merii încărcăți cu poame.

Stuf, scânduri, zid, case cu un rând alături de monumente moderne, moara de apă dar și puterea electrică, viața de de mult și cea modernă, sunt contopite la un loc.

Cât privește romanizarea, ea merge încet. Până când școlile nu vor intra pe mâni mai cu vlagă și nu li se vor da însemnătatea concretizată la cei din trecut prin Colegiul Bethlen, până atunci ne mulțumim cu mersul de broască țestoasă și cu inscripțiunile din prefectură de felul acesteia: "Scuipatul pe padiment este oprit".

Măcar la clădirile care găzduesc autoritățile, ar putea să se vadă emblema românească, slab semn al schimbării importante și veșnice.

ALBA-IULIA

Oraș dac - Tharmis -, orașul comandei supreme romane - Apulum -, reședința principilor ardeleni, apoi cea mai ștrașnică cetate, în veacul al 18-lea, din tot Ardealul; aceasta fu Alba-Iulia în trecut. Te întrebi: de ce? Răspunsul lesne îl capeți urcându-te în turnul astronomic al Bathyaneumului, adăpostul unei biblioteci însemnate și a multor vechi și unice manuscrise.

Eră singurul punct de observație până mai acum doi-trei ani. Azi însă este rădicat altul, mai mândru. E clopotnița sveltă pe vârful căreia fâlfâie steagul românesc și cu intrarea străjuită de un vultur falnic cu aripele întinse spre apusul amenințător.

De sus, prin spațiurile lăsate în zid, ca să se reverse înspre toate colțurile Ardealului sunetele pătrun-zătoare ale clopotelor din ziua încorănării, îți dai seamă pentru ce aici s-a zidit Apulum ori mai târziu cetatea cu ziduri groase și șanțuri largi, din vremea lui Carol al VI-lea, tatăl Mariei-Teresei.

Cetatea e pe un dâmb scund. De jur împrejur e șesul Mureșului și al Ampoiului, înconjurat de dealuri și munți. Orașul întreg e o cetate naturală, pusă în inima Ardealului, răzimată pe munții Apuseni, la intrarea strâmătorii Mureșului, dintre aceștia și ultimele ramificațiuni ale Munților Sebeșului, la gura leicei formată de văile Mureșului și a Târnavelor, ce vin din coasta Carpaților răsăriteni. E astfel un punct strategic minunat, ceiace i-a dat însemnătatea de odinioară, continuată și în forfota evenimentelor actuale.

În invaziunile lor, Tătarii și Turcii au fost aici adese opriți în loc.

Dacă din punct de vedere general Alba-Iulia, Bălgradul unora, este important, din punct de vedere național e și mai important. Aici a fost scaunul vechii mitropolii române a Ardealului; pe poarta dinspre partea unde Regele nostru a primit defilarea, a intrat cu mare alai Mihai Viteazul la 1599; ca un răspuns acestei prevestiri a viitorului, aici s-a înălțat roata de schingiuire a lui Horea, mucenicul neamului; aici, în inima româniei, a fost închis mai târziu celalt răscolitor al sufletului românesc, Avram Iancu.

Tot din vechiul cuib al strămoșilor depărtați s-a pronunțat, în 18 Noembrie 1918 unirea „tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească” la trupul slăbit de jertfe al Patriei-mame. Mai apoi tot aici s-a cântat imnul de slavă pentru înfăptuirea speranțelor atâtor generațiuni, încheierea suferințelor a-dânci de atâtea veacuri și pecetluirea pentru vecie a dreptății istorice.

Lacrămile și sângele zilelor triste și de durere din trecutul acestui oraș, sunt și caracteristica neamului întreg; de aceia zilele de sărbătoare ce le-a trăit, îl va face și mai legat de restul țării.

Din clopotnița mănăstirii înălțată ca din pământ, după vechea tradiție în urma unei izbânde, se prinde tot farmecul împrejmuirilor naturale, blânde, bătute de soare. Cadrul depărtat al orașului e ademenitor. Până și silueta vârfurilor așa de variate ce se zăresc spre apus nu este doborâtoare. Piatra Craivii răsare ca o creastă de calcar din umbra pădurilor, pe când Piatra Cetii, dela Alba-Iulia, pare un mușuroi; prăpastiile, piramidele și toată variata podoabă a pietrelor ei, sunt ascunse de ceața depărtării. Acest colț dinspre NW, dintre Ampoiu și Arieș, te chiamă prin farmecul formelor variate.

În celelalte părți domină dealurile apropiate, unele numai cu vii, altele împădurite sau numai ogoare.

Între ele e șesul verde al Mureșului, cu mulți ploi în lungul drumurilor, cu sate bogate ce se dețin mai mult la periferie. Sunt oruri minunate, pline de viața pe care o dă umezeala râului munca omului.

Orașul e format din două părți. Cetatea e pe dâmb; e partea veche. Orașul nou e pe șes, acolo unde se găsesc și urmele vechiului oraș roman.

Bogatele colecțiuni din Muzeul local, ne arată însemnătatea orașului Apulum. Reconstituirea băilor publice, ale căror temelii s-au aflat în dreptul gării, dau dovada importanței centrului roman; capitellurile numeroase de marmură, arată că aici era o așezare statornică, rivala Sarmisegetuzei.

Și cetatea păstrată bine, e relativ veche. Deși zidurile de pe vremea lui Mihai au fost acoperite de acele din veacul al 18-lea, totuși palatul episcopal de azi, o clădire mohorâtă, în care se urzesc multe planuri nu tocmai prietenoase nouă, a găzduit pe marele nostru voevod. Catedrala catolică, partea în stil roman este din veacul al 13-lea. Restaurată de Huniazi, apoi de Maria-Tereza, și azi are o înfățișare neisprăvită, deși impu-nătoare prin frontispiciul ei simplu în colțul căruia se înalță un turn prismatic, ce se vede de departe. Interiorul e și mai interesant prin mormintele Huniazilor Ion și fiul său Vladislav.

În stânga sunt încă pe deplin păstrate sarcofagiile reginei Isabela și a fiului ei Ioan Sigismund, marmore albe cu amănunțite sculpturi, represintând o bătălie în jurul forturilor.

Toate celelalte clădiri din cetate poartă patina vechimii fie prin stilul lor, fie prin urmele vremii.

Cu atât mai strălucitoare în îmbrăcămintea ei proaspătă pare mănăstirea încoronării cu chiliile din jur.



Clopotnița și Catedrala Încoronării

Stilul românesc, cu brăele de piatră, cu coloanele scunde ale cerdacurilor, investmântează stăpânirea nouă, cea de drept, de și prea târziu venită. În mijlocul clădirilor vechi, ea îmi face aceiași impresie, ca și haina albă, curată, a țăranului român din târgul plin de rămășițele stăpânitorilor de pe vremuri.

Din cuprinsul cetății ieși pe poarta mare, prea încărcată cu trofee săpate în

piatră, păzită de Sf. Nepomu-cen, adăpostit sub un chioșc simplu. Pășind pe sub portalul principal nu poți trece mai departe fără să-ți pironesti privirea asupra zidului ce susține pretențioasa statuie călare a lui Carol VI; îndărătul păretului de piatră e închisoarea strâmtă în care a așteptat Horia ceasuls chinguirii. Îngrămădirea sculputurilor nu poate alunga amintirea vremurilor de chinuri.

Orașul nou, relativ regulat, nu prezintă mare importanță. Cetatea, cu trecutul plin de amintire și pentru noi, îl întunecă.

O piață largă, loc de târg, e împrejmuită cu grădini și hoteluri pretențioase. Exteriorul lor te amăgește. Neîngrijirea lăuntrică pare-se că e anume de când Alba-Iulia a devenit un loc de pelerinaj.

Și aici, ca și mai pretutindeni în centrele ardelene nu auzi o vorbă românească. Comerțul e în mâna evreilor, căci cuibul lor vechiu de expansiune aici a fost. Drept recunoștință, ostentativ, nu vorbesc decât limba vechilor stăpânitori.

Ca să vezi și copii îmbrăcați cu pieptarul de piele scurt, curat, trebuie să te abați mai departe de centru, în mahalaua Măieri sau Lipoveni, adică sălașul românilor veniți din Lipova.

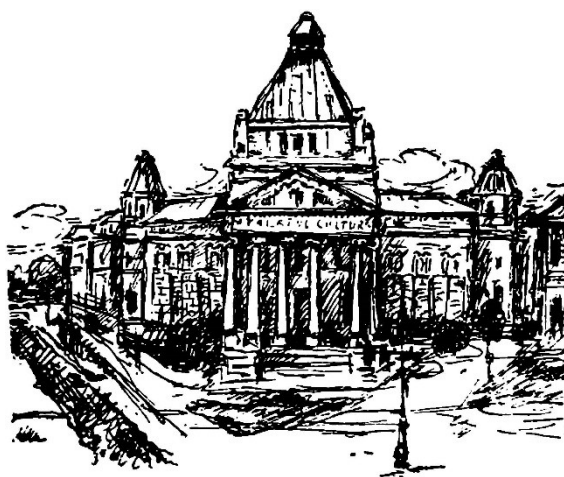
Fie că vii dinspre Aiud, fie că pleci mai departe către Deva, din cauza cotiturii Mureșului care înconjoară pintenul pe care se află orașul, îl vezi multă vreme, când într-o coastă, când în alta, când în plin.

Pe deasupra insulei de case, revărsate până ce se oglindesc în apa Mureșului, fâlfâie mândru stindardul tricolor, pe turnul de curând clădit, ca semn al stăpânirii veșnice. El ne va uni; din jurul lui, în orice împrejurări nu cred să lipsească nici unul dintre noi, ori care ar fi nemulțumirile. El reprezintă viitorul, înălțat pe locul suferințelor din trecut.

ARAD

Orașele de dincolo de Carpați, netăgăduit, au un tipar deosebit de al celor de dincoace de Carpați, chiar până-n Nistru. Sunt superioare nu numai prin gospodăroasa lor cătare, dar și prin faptul că sunt cu casele strânse grămadă. Au pierdut orice urmă din satul din care au provenit.

Dar mai e ceva. În jurul lor imediat, se prinde și influența pe care au exercitat-o asupra satelor învecinate. Orașul nu e o oază în nemărginitul câmpului, numai ogoare. Apropierea lui o simți dela mare distanță. Civilizația nu se oprește la barieră și cu atât mai puțin la periferia centrului bine pavat și luminat, în contrast cu mahalalele lăsate în plata Domnului. Nici Bucureștii, în această privință, nu fac excepție. Între Calea Victoriei și maidanele din preajma Seminarului central, e o prăpastie. Numai vorbesc de deosebirea ca dela cer la pământ, dacă se compară chiar Str. Sirenelor bună oară cu satul Băneasa, la doi pași de Șoseaua atât de frecventată.



Palatul Cultural.

Dincolo, orașul e pavat până la periferie, iar ultimile case, deși mici, nu sunt acoperite cu stuh ori cu sdrențele de eternit, adunate de prin depozitele cu gunoi. Satul dela poarta orașului pe de altă parte într-un nimic nu se deosebește de acesta.

Mai e o caracteristică. Dragostea florilor și a copacilor.

Parcurile nu sunt nici pustii, nici de formă. Îngrijite, cu arbori variați și stufoși, cu straturi de flori mereu înmprospătate, oricând sunt pline mai cu seamă de lumea gălăgioasă a copiilor.

Flori sunt pretutindeni. La Arad, când te dai jos din tren, și-ți oprești o clipă ochii asupra gării nouă, din cărămidă aparentă, ceiace-ți atrage dintr-o dată privirea și te dispune, sunt oalele cu flori spânzurate în lungul peronului. Petunii și mușcate, formează cultuce roșii în fiecare colț de pământ de lângă clădirea gării, aiurea deposit de hârtii rupte și coji de fructe.

După ce părăsești gara, treci pe sub podul ce leagă două străzi mai ridicate, în fața clădirii mari a foastei regionale C.F.R., izolată în spațiul liber din jur; te bucuri de una din perspectivele cele mai frumoase, cum rar se prinde în vreun alt oraș. Bulevardul Regele Ferdinand, bulevardul Regina Maria, dau unul în altul în linie dreaptă, mărginite de clădiri frumoase, disperate ca stil.

I. Simionescu

La început e piața, largă, cu maldăre de scânduri, cu perspectiva străzilor laterale. Nu se cunoaște sara însă, că e forfotă de lume dimineața. Doar dughenile din preajma ei, cu de toate, ți arată că aici e îngrămă-deala zilnică pentru căpătarea celor trebuincioase gospodăriei.

Piața spațioasă, fără umbră de copaci, nu face însă de loc rușine bulevardelor cu care se prelungește, cochete nu numai prin clădirile înalte, magaziile bogate care le împrejmuiesc, dar și prin squarul lung, numai flori și arbori, care se întinde până-n inima orașului.

Ici și colo sunt colțuri pitorești. Între clădirea luminoasă, cu un turn înalt de observație, a Primăriei și Administrația Financiară de alături, se arată peristilul imosantului Palat cultural, pe fondul arborilor stufoși, ce-l încadrează. E perspectiva de oraș apusan. Fără să vrei te îndrepti într-acolo. Rămâi îndurerat, când stai în fața imosantei clădiri, înălțată în slujba culturii. Rămâi îndurerat gândindu-te aiurea.

Coloanele corintiene care susțin frontispiciul triumhiular, treptele largi, numeroase, care te duc spre intrare, îi dă o înfățișare antică. Păcat că cupola centrală, sprijinită pe corpul clădirii, prin stilul său modern, aduce o disonanță simplității majestoase din față.

Și câtă lipsă de sgârcenie înlăuntru! Păreții ca și stâlpii sunt numai de marmoră. Sala de conferințe, imensă, așteaptă să răsunе în ea glasuri de propovăduire a energiei naționale. În celelalte săli cu multă lumină, demnă de vizitat este în primul rând colecția de tablouri.

Nu sunt numai pânze de umplutură, „pentru provincie”. Producțiile valorilor artistice ale țării, n-au fost concentrate toate în capitală.

Pentru încrederea în energiile naționale, tablouri de ale pictorilor cu renume european, sunt adăpostite și în muzeele provinciale spre închinare ori îndemn talentelor regionale. În pinacoteca din Arad, sunt vreo trei tablouri, nu din cele mai fără valoare, de ale lui Muncaci, care ș-a început viața ca ucenic de tâmplărie tocmai în Arad.

Dar nu e numai pinacoteca totul. Colecția preistorică, provenită din săpăturile dela Pecica (Arad), e de mare valoare științifică, de și nici colecțiile etnografice și cele de St. Naturale nu sunt slabe.

Multe încăperi sunt pline cu tot ce se leagă de mișcarea patriotică dela 1848. Sunt acolo și lucruri de samă dar și lucruri mărunte, de și totul la un loc arată o tendință demnă de laudă la orice popor, anume aceia de a nu lăsa părăsirii și distrugerii, tot ce se leagă de evenimentele principale istorice.

Ca o îmbogățire adusă de vremurile schimbate, este îmbogățirea bibliotecii, cu acea a marelui istoric Xenopol, una din gloriile universității din Iași. Nici nu se putea da o mai mare folosință, aproape simbolică, bibliotecii savantului ieșan care a combătut cu atâta succes teoria lui Roessler și a tipărit singura istorie generală a neamului românesc.

Palatul cultural, frumos ca edificiu, bogat în colecții, e așezat într-o parte îngrijită a orașului. De pe ferestrele sălii de etnografie privirea alunecă asupra Mureșului și a parcului întins din jurul vechii cetăți, înecată în frunzarul de arbori. Aici e “Strandul”, loc de recreație și de băi reci ori de soare. E o miniatură a plajelor de mare. În orice caz e o folosință, de imitat, a râului care revarsă pe

malurile joase noian de nisip.

Partea din apropierea Palatului Cultural, este cartierul liniștei și al spațiului larg. Aici se găsesc și cele mai multe școli: clădirea destul de mare a liceului Nicoară, în apropierea grădinei publice îngrijită, apoi școala medie „Iosif Vulcan” cu încăperi ca pentru un liceu.

De altfel restul orașului nu este nici cu gropi pe străzi, nici cu case ruinate. În toate părțile se vede o bună gospodărie.

Ca și Oradia-Mare ori Lugojul, Aradul are casele strânse unele lângă altele, formând zid continuu de-a lungul străzilor, umbrite foarte adese cu arbori.

Spre periferie sunt căzărmile și mai ales fabricile, Aradul fiind, ca și Temișoara, înainte de toate, un oraș industrial. Vestite sunt atelierele vaste ale Astrei, întinse pe suprafeți de hectare. E cel mai mare atelier din România pentru repararea vagoanelor și a mașinilor de drum de fer. E în același timp și fabrică de motoare fel de fel. În timpul din urmă s-a creat o despărțire și pentru construcția avioanelor; cele dintâi aeroplane de tip Sesefski, cu o dispoziție originală, aice în atelierele Astrei au fost construite în întregime.

Aradul devenise un mare centru unguresc. Nici nu se putea altfel.

Era unul din orașele de centură ale Pustei, așezat la singura poartă mai largă de intrare spre lăuntrul Ardealului, aceea a văii Mureșului. Aice se opri năvala stăpânitorilor; din Arad făcuseră cetate de susținere pentru înaintarea mai grea către interior. Așa se explică dezvoltarea economică și industrială a orașului dela îmbinarea șesului mănăs cu dealurile rodnice.

Totuși Aradul e însemnat centru românesc; e și una din cetățile culturale ale românismului. Mai de demult era și mai românesc.

După o statistică din 1744, chiar dintr-o lucrare ungară, în Arad se găseau 60 la sută români proprietari de case și numai 8 la sută unguri. Într-un veac proporțiile s-au răsturnat, de și trecutul n-a putut fi șters în totul, fiind menținut prin școală și biserică. Episcopia greco-orientală din Arad, a fost strajă veghetoare, împreună cu cea mai veche școală normală din Ardeal, la intrarea văii Mureșului.

Lupta de înstrăinare s-a dus nu numai pe cale administrativă ci mai ales prin școală și cultură. Dovadă e însuși Palatul Cultural înălțat ca un altar de biruință. Recucerirea trebuie tot prin școală să se înfăptuiască. Nici o sgârcenie nu trebuie arătată în această direcție pretutindeni, dar mai ales nici o șovăială.

E nevoie de un plan sănătos și hotărât de îndrumare a școlilor și de un sprijin până la sacrificii mai ales în aceste ținuturi periferice, deosebit de primejdive după cum sunt și deosebit de importante.

Nedreptatea vremurilor neprielnice nouă, trebuie înlăturată cât mai repede.

BACĂU

Ultima dată când am fost în Bacău, eră primăvara în toi.

Apucând pe strada care duce dela gară în centrul oraşului, cu trotuarul de lespezi numai pe o parte şi cu praful de o palmă-n mijloc, nu se vedeă ȕipenie de om.

Pe lăturile drumului se întind numai grădini, cu meri şi peri ciucură de flori. Atâta loc disponibil e, în cât se oferă spre vânzare şi loturi plantate cu vie. La o cotitură de stradă, în dreptul Bisericii S-lor Împăraţi, o cîntită cînta ca în mijlocul pădurei, iar peste grădini, din altă parte a oraşului, şuerul unei sirene vestea odihna de amiază. Erau semnele caracteristice ale oraşului de azi, odată la graniţa spre Muntenia şi Ardeal, scaun domnesc pe vremea lui Alexandru cel Bun şi chiar sediul unui Episcopus Bacoviensis “al bisericilor din toată ȕeara Moldovii”, cum glăsueşte Miron Costin.

În acelaş timp se amesteca glasul trecutului cu al viitorului.

După Botoşani, Bacăul este oraşul cu mai multe grădini. Nu e casă veche, cu cerdac susţinut de stâlpi, care să nu aibă în jur o curte cu iarbă deasă, o grădină cu pomi fructiferi, ocupând o suprafaţă, îndeajunsă în centrele apusene, să cuprindă clădiri pentru sute de suflete. E rămăşiţa vremurilor de demult, bătrâneşti, cu gospodăriile întinse, tihnite, ale proprietarilor de moşii. Casele sunt înecate de arbori, în luna Mai, numai ghirlânzi înflorite aninate de ramuri, contrastând prin strălucirea petalelor, cu fondul aspru al perdelelor de cetini. Ca la Botoşani, brazilorle merge aice de minune.

Prefacerea însă se prinde. Case din cărămidă aparentă, în stilul vilelor, măresc decorul polichrom, dând anumitor colȕuri aparenţa mai mult a localităȕilor de odihnă, decât a unui oraş, capitală de judeţ.

Drumul gării te duce spre inima oraşului, trecând prin bulevarde umbroase, de şi pline cu praf.

Praful domneşte peste tot; e caracteristic oraşului. Când vântul îl răscoleşte, în lungul străzilor e ca ceaţa pe ape; te orbeşte. După o ploaie bogată, ar fi nevoie de catalige pentru trecut strada, ca în Câmpia ardeleană.

Din bulevardul Bacău-Ocna, ca să ajungi în „centru” nu poȕi ocoli grădina publică. Tocmai fiindcă tot oraşul, spre periferie, e o grădină, grădina publică e numai o palmă de loc, jumătate umbrită de câȕiva copaci, altă jumătate cu bufetul şi puȕinele straturi cu flori.

La mijloc stă singuratic şi trist bustul lui Alexandri.

Ca pretutindenii aproape, e o simplă formalitate îndeplinită. Nici o sinceritate în cultul oamenilor de seamă.

Alexandri, după cum se ştie, e născut în Bacău. Bustul de o schioapă, e înălȕat pe un soclu de grez, atacat de muschi spre temelie. Cu greu poȕi ceti inscripȕiunea ştearsă. Un oval, dragă Doamne de verdeaţă, înconjoară soclul. E lăsat în părăsire, ca şi când e de prisos.

La câȕiva paşi de el straturi de Nu-mă-uita sclipesc în bătaia soarelui, iar în altul, lalele roşii şi galbene, boghioase, surăd razelor de soare. În ovalul din jurul bustului lui Alexandri, buzelurs ȕin locul florilor. Cel mult nişte tufe de Mierea-Ursului, împetriȕează cu purpurul corolei lor, verdele plantelor sălbatece, cu goluri,

unde își făcuse culcuș, prin râcăiere, un biet cotei pribeag.

Nu e o excepție. Bustul lui Kogălniceanu lângă primărie e strâns în lespezile asfaltului, iar cel al lui Radu Porumbaru, un cetățean distins al Bacăului, tot părăsit stă în fața clădirii poliției, care-ți oprește privirea prin stilul ei baroc. Un gest de spontaneitate sentimentală, aduce inițiativa listelor de subscripție. Banii se strâng, bustul se inaugurează într-o zi de primăvară, dând prilej de limbuție câtorva și pe urmă uitarea. Forma e îndeplinită. Natura, mai bună, presară primăvara, câteva burueni în jur.

Se dă astfel în vileag sufletul nostru sarbăd, față de reslețele energii din trecut. Nu e numai la Bacău așa. E un simptom semnificativ, ades întâlnit.

Din fața grădinei publice, străluită de catedrală, cu două turnuri ascuțite la intrare, începe centrul negus-toresc. Case lângă case, rar cu două rânduri, mai rar cu firme românești, stau de-a lungul a două străzi bine pavate, deci cu praf mai puțin. Aici e Forum.

Arhitectura orașului e aceeași ca și a multor alte orașe moldovenești. Negustorimea, streină de regulă, ocupă mijlocul. E zona fără arbori, cu firme aproape cât fața casei. De jur împrejur sunt prea liniștitele gospodării cu grădini și ogrăzi spațioase. Sunt urmele trecutului. Dovadă e Mănăstirea Precista, cu curte largă, peste care e așternut un covor de verdeață, dar având turnul peticit cu tablă albă și geamurile ferestrelor sparte. E cel mai vechiu monument, din sfârșitul veacului al 15-lea. Spre poarta ei însă s-a revărsat surplusul populațiunii negustorești. Casele murdare, înghemuite, intrate în pământ, furnicar de familii numeroase, străjuesc strada Lecca, îndreptată spre Bistrița, spre fabrici. Sunt intrusiuni în preajma căilor negoțului.

E de ajuns însă să faci câțiva pași în dreapta ori stânga, spre strada Florilor, ori strada Înfundată, pentru ca din nou să-ți suradă măcar o tufă de liliac înflorit, pus la colțul căsuței sărăcăcioase, dar strălucind în haina-i curată de var. Sunt două lumi deosebite care n-au ajuns încă să se armonizeze, cu toată conviețuirea îndelungă?

Trecând prin strada unde sunt înșirate niște pavilioane, odată cazărmi, azi adăpostind, în împrumut, școala secundară de fete, dormitorul școlii normale de băeți, dar și comenduirea pieții, trecând pe lângă Bărăție, biserica papistașă, rămasă din episcopia de odinioară, pe lângă hala ca o citadelă, ieși iarăși în bulevardul în care se înalță singura clădire mai importantă : Palatul administrativ.

Alătura, foișorul de foc te îmbie să-ți arunci ochii peste zarea înviorătoarelor împrejurimi. Pe o scară de fer în spirală, îngustă, printr-o murdărie care contrastează cu curățenia și gospodăria grădinii din jurul Pompieriei, te urci pe platforma de observare.

Respiri; nu știi încotro să-ți îndrepti privirea mai întâi. Te orbește lumina, te farmecă podoaba câmpurilor, te prinde în mreje varietatea peisajului.

Față de orizontul larg ce se deschide înainte, nodul negustoresc cu case grămadă, cu acoperișuri peticite, se îneacă în gâlgâitoarea desfășurare a copacilor. Casele sunt pete, care cărămizii, care albe, iar cele vre-o 7-8 biserici, cu arhitectură variată dar ștearsă, albe, își înalță turnurile, dintre piramidele brazilor întunecați.

Bistrița năvalnică, își deschide poartă largă în munți, curgând tot iute, spre

I. Simionescu

marginea de răsărit a orașului. În lungul ei e viața nouă. Fabricile se țin lanț, începând dela Gherăești, unde puterea apei e transformată în electricitate și până la Letea, cu cea mai veche fabrică de hârtie. Ici e o moară înaltă, ca un monolit, apoi un ferăstrău, iar mai în jos vin numeroasele fabrici de pielărie. E partea nouă a orașului, așezată la îmbinarea văii Bistriței, drumul plutelor, cu larga valea Siretului, mult bătuta cale din lungul Moldovei.

Siretul nu se vede. E mai spre răsărit, sub zidul de dealuri, în această parte mai înalte decât aiurea. La poale, spre șes, stau înșiruite satele.

Dincolo, spre apus, e altă scenerie. Sunt ultimele dealuri ale Carpaților. Puhoaietele au tăiat culmi secun-dare. Tinerețea lor, mlădioasă, cu variațiunile prefacerii, contrastează cu profilul uniform al vechiului podiș.

Sate mari, se acatără pe dealuri, făcându-se economie de pământul arabil, de jos. În bătaia soarelui sclipesc geamurile și acoperișurile bisericilor, ca niște solzi de mică, presărați pe coastă.

La mijloc vine șesul, fundul albielor unite, loc de ogoare când viitura apelor dă voie.

Spre sud, Satul-nou, continuă orașul, în lungul frumoasei șosele naționale care duce spre Focșani, până în dreptul fabricii Letea, în apropierea căreia e parcul înființat de Radu Porumbaru, unul din întemeietorii studiilor geologice la noi.

Alături de rămășițele patriarhalei stări de odinioară, cu tihna gospodăriilor spațioase și poezia umbrei grădinilor cu pometuri, în care-și fac cuib cinița și privighetoarea, mijeste faza industrială. Dându-se și situația geografică prielnică, viitorul Bacăului, în spre această direcție se arată.

Încolo traiul e cel de provincie. Cultura e restrânsă în jurul școlilor iar școlile își duc zilele în datoria îndeplinită cum se poate. E regula generală.

Clădirea gimnaziului adăpostește populațiunea unui liceu. Din cele 4 clase de odinioară azi sunt vre-o 12. E forfotă de copii, dimineața ori seara, și de profesori obosiți de prea multă muncă.

Dincolo de datorie, prea puțin. O slabă speranță de învi-rare, se arată abea de curând. Biblioteca, donația unui Sturdza își are încăperile ei, dar nu e folosită. Materialul didactic pentru științele fizico-naturale stă înghemuit, în vestiarele elevilor, căci odăile unde își avea locul mai în larg au trebuit să fie transformate în clase.

Ca pretutindeni, cel mult instrucția e îndeplinită. De educație ? de suflet? Nu e vreme să se îngrijească nimeni.

Externatul e în două pavilioane-cazărmi, iar școala normal de băeți e îngrămădită într-o școală primară, cu sufocarea spațiului strâmt, infectat de latrine insuficiente deci prea pline, revărsate în apropierea locului de recreație al elevilor. Pare că vezi rânjindu-se spectrul hidos al tuberculozei, înfigându-și ghiarele tocmai în cei mai buni elevi. Ori câtă stăruință de curățenie și bună ordine ar fi, rezultatul e anihilat prin insuficiența spațiului față de numărul elevilor. Și aici ca pretutindeni cel mult instrucția este îndeplinită. Sufletul bieților viitori învățători nu poate să nu fie otrăvit.

Școala normală de fete, a avut mai mult noroc. Într-un larg spațiu înverzit, cu grădină gospodărească de curând întemeiată, e găzduită într-o foastă cazarmă, amenajată, impropriu totuși, pentru sale de clasă și dormitoare. Măcar soarele vine

în ajutor, ca paznical sănătății. Bate vara din plin.

Decâteori mi-e dat să văd energia desfășurată pentru a menține, cât de cât, curățenia și buna stare a unor asemenea școale, mărturisesc admirațiunea față de conducătorii lor, care trebuie să lupte cu toate neajunsurile, pentru ca să poată scăpa în fie care an, de încuibarea vreunei molime. Puținul se se poate săvârși și pe terenul pregătirii sufletești, e căpătat cu adevărată jertfă deistovire.

În afară de școală, preocupări culturale nu se prea cunosc. Abea în ultima vreme, tot de la școală venind, se arată o vagă speranță de înviorare.

Fiecare își duce traiul egoist, material, fără să se gândească la viitorul țării. Rar de tot, câte un coferențiar turbură liniștea deplină, spăriind somnul ce se lasă peste pleoapele mai mult lenevite decât ostenite. Librăriile vând parfumuri, iar lectura e strânsă la gazetele din Capitală, cele locale apărând în preajma vremii de răfuială între cei care se dușmănesc de geaba.

Vântul dinspre munte nu învioară; răscolește cel mult praful din belșug, care turbură vederea.

Totuși atâtea s-ar putea săvârși într-un oraș cu împrejurimi frumoase, nod de întâlnire al bogățiilor scoborâte din munți cu acele răspândite pe albia lată, provenită din unirea celor mai importante râuri din Moldova!

Lipsesc trâmbițașii care să ne trezească din toropeala ce ne cuprinde, într-o vreme când se cere veghere, muncă și mai multă dragoste de viitorul țării, încercuită de dușmani.

BAIA-MARE

E unul din puținele orașe din România, cunoscut peste mări și țări. Nu e muzeu mai de seamă din centrele mari universitare, în care să nu se afle măcar câteva specimene din frumoasele și rarele cristale provenite din minele dela Nagy-banya, cum era botezată Baia-Mare. Orașul își datorește ființa și faza lui de înflorire mineralelor metalifere (plumb, cupru, aur, argint) scoase din munții imediat învecinați.

De jur împrejurul orașului, unele mai apropiate altele ceva mai depărticioare, sunt „băi” vestite : Lăpuș, Baia-Sprie, Capnic, formând o zonă minieră din cele mai de seamă chiar din Europa. Este lămurită atunci importanța de odinioară a orașelului când minele statului nu erau lăsate să fie în bună parte inundate.

E așezat chiar la poalele, numai vii și livezi, a munților de lavă, cu piscurile lor răsărite, Gutăiu (Gu-tin) și Țibleș, care despart șesul Someșelor de Maramureș. Îmbinarea muntelui împădurit plin de metale, cu șesul ca-n palmă, dă mare avantaj economic orașului. Îi dă însă și un farmec deosebit, în ce privește pito-rescul, cea ce face să fie căutat de pictori, căroră le plac tănuite colțuri din natura veșnic plină de ademeniri. Există chiar și o școală liberă de pictură, unde se adună toți artiștii din toate părțile țării.



Biserica unită

Cu adevărat aice se poate vorbi de puterea de înfrățire a artei.

Cum dai dela gară, nimic deosebit nu te așteaptă.

De altfel nu prea ai vreme să-ți arunci ochii asupra căsuțelor mici, tupilate, care îți ies în cale, de oarece cadrul munților te ademenește mereu.

Până-n piață, nu pre ai ce vedea, afară doar de curate clădire a liceului, neîndestulătoare ca încăperi.

Piața e largă, mare, dreptunghiulară, de jur împrejur numai arbori.

Se cunoaște imediat că orașul era centru de intensă aprovizionare. Dinspre șes venea tot ce trebuia armatei de minieri, care munceau sub pământ. Obiceiul a rămas.

În zilele de târg piața nu mai încape de lume. E un colorit atât de variat, în cât nu lipsesc subiecte pentru pictorii veniți la Baia-Mare.

Grămezile de harbuzi (pepene-verde) stau în vecinătatea celor de bostani cu coaja naramzie. Mai încolo strălucește aurul grâului proaspăt treerat. Lângă

căruțele cu coviltir, stau carele cu boii dejugați și cu motocei roși la coarne; printre ei rumegă lenevos bivoli cu privire spărioasă.

Fiecare colț de piață cuprinde o anumită marfă.

Mai puțin decât aiurea însă se aude graiu curat românesc. Negăsim mai aproape de zona intensei maghiarizări.

Și portul sătenilor este mult influențat de al străinilor. Bărbații au pantalonii largi, retezați la glesnă. În picioare port opinci cu curelele strânse des de pulpă. Au asvârlită pe un umăr "guba" în loc de cojoc, mintean scurt cu lungi mițe. Mai toți au la șold o geantă de piele, iar în gură țin veșnic luleaua. Dacă nu i-ai auzi grăind românește, ai crede că sunt veniți dinspre Tisa.

Femeile poartă tot ce e mai pestriț și mai băcător la ochi. Unele au fuste roșii, altele albe, dar cu pestelcă verde; cămașa e albă, curată, iar testemelul galben ori cu flori boghioase. Polcuța, strânsă pe talie, e tot roșie. Pe umeri își aruncă guba, iar marfa o port în spate, în coșuri împletite, probabil adaptarea sacurilor de spinare, purtate de minieri.

Când toboșarul bate toba și chiamă mulțimea ca să-i citească vre-o ordonanță nouă, îngrămădirea norodului formează un tablou în plină desfășurare de colorit și forme.

De altfel cadrul pieții, amintește vremurile de demult, cu casele învechite, rar cu două rânduri, acoperite care cu draniță, care cu olane ruginite la acoperiș multe având acele ferestruici asemenea unui ochiu pe jumătate adormit, după care se poate vedea origina lor nemțească, de pe vremea când băeșii erau aduși de departe.

Biserica lipsește din piață; nu e departe însă. Alături, într-o piață mai mică se înalță turnul Sf. Ștefan, izolat. Câteva ogive ca și ruinele unui părete, arată că odinioară a făcut parte dintr-o biserică gotică, năruită de un cutremur. Biserica, luminoasă, cu două turnuri la față, e mai la o parte, alături de vechiul liceu, azi, din păcate, lăsat să se ruineze.

Dincolo de piață, nodul vieții vechi, străzile drepte sunt curat întreținute și numai ziduri de case de o parte și alta. În spre partea muntelui, în jurul școalei montanistice, clădire vastă, unde e și topitoria de ales aurul, se îngrămădesc căsuțele vechilor minieri, cu zăplaz de scânduri, cu streșina trasă mai jos.

În vremurile mai noi orașul se întinde spre partea nordică, dealungul apei. Aici este și biserica greco-catolică, nu de mult înălțată și cu bani dați de împăratul. Să vede că de aceia interiorul ei nu se deosebește de al unei biserici catolice. Cel puțin când am intrat în ea, nu mi-au dat de bănuț că poate să fie biserică românească decât câteva icoane încadrate în tricolorul românesc. În colo nici măcar catapeteasmă nu există.

Orânduirea băncilor, a praporelor, a altarului, totul e după modelul unui interior de biserică romano-catolică.

Demn de pomenit este muzeul, destul de mare, și cu multă orânduială în el. Conducătorii de azi merită laudă, căci de și l-au moștenit, au început să-l îmbogățească și cu obiecte din viața și istoria românilor. De asemenea toate etichetele sunt transcrise și în limba română, așa în cât nu te simți pe pământ străin. Ar trebui să fie vizitat de toți acei care, într-un oraș mai mic, ș-ar pune în gând să întemeieze un muzeu regional. În vre-o 5 încăperi nu tocmai spațioase sunt

I. Simionescu

orânduite multe de toate, în legătură cu trecutul oraşului. În special importantă e bogata colecţie de monezi şi frumoasele minerale din partea locului.

Cu mult mai însemnată colecţie însă se găseşte la direcţia minieră, cu eşantiloane pe care le-ar râvni chiar muzeele mari e-ropene. Deasemenea prea interesantă este şi colecţia particular a D-lui Ing. Iancu.

Viaţa românească în vestitul orăşel minier, înfundat dela drumul bătut, este cu totul anemiată. De şi relativ sunt destui români în afară de funcţionari, mulţi din ei îi dau tot pe limba ungurească, chiar şi în cercul restrâns al familiei. Sunt prea izolaţi şi probabil prea preocupaţi de zilnicile nevoi, pentru ca să aibă vreme să se mai gândească la schimbarea dinprejurul lor.

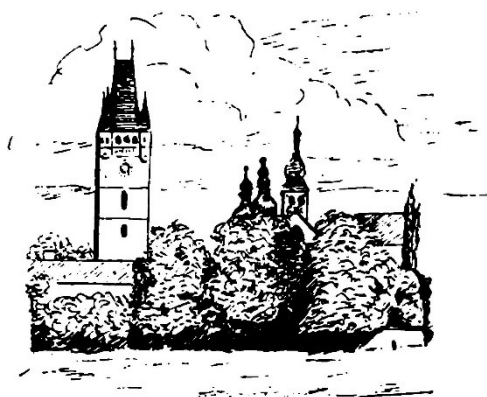
Şcolile luptă cu prea multe greutăţi spre a fi focare intense de propagandă naţională, iar dacă se mai găsesc şi câţiva însufleţiţi, glasul lor se perde în pustiu. Chiar încercările Reuniunii femeilor române, con-dusă de un comitet în fruntea căreia se află o inimoasă profesoară, deşteaptă slab ecou în rândurile conaţionaliilor supuşi orbeşte paterii adeseori tirană a inerţiei şi tradiţiei.

Dacă oraşul în sine are desavantajele oraşelor de şes, împrejurimile imediate îi dau un deosebit farmec, tocmai prin contrast. Bată soarele cât de dogoritor în străzile oraşului, e deajuns să treci podul peste râuşorul cu unde iuţi, pentru ca să simţi răcoreala pajistei şi a pădurii.

În partea aceasta e cimitirul şi grădina publică. Ingrijirea dată locului de veşnică odihnă e un semn de civilizaţie. Cimitirul aice nu e evocator de tristeţă, ci de adâncă reculegere. E o grădină frumoasă, în care mormintele cel mult pot da altă cârmă gândurilor.

Grădina publică de alături e una din cele mai frumoase din România întreagă; e formată din două părţi care se continuă. Una, cea din vale, cu alei prunduite, cu ronduri de flori, cu arbori aleşi. E grădina modernă, lângă care sunt vile şi un sanatoriu curat şi vesel.

Din ea, pe alei mai rustice, te urci în grădina naturală, pădurea scoborâtă de pe munte, în copacii căreia veveriţele se hârjonesc, fără să ție sama de cei care se preumblă. Din aleie, dai în cărări; amăgit de luminişurile de unde ai perspective asupra oraşului şi a împrejurimilor sale, tot urci mereu, trezindu-te pe vârful de deal, unde strălucesc frunzele de castani, aice cu fructe „exportate” adică trimese la Bucureşti, cum îmi spunea un localnic.



Turnurile bisericilor

Grădina de jos, se prelungeşte cu pădurea; dacă la întoarcere schimbi drumul, din pădure te scobori prin livezi cu meri şi pruni, de fructele cărora nimene nu se

atinge de și grădinele sunt neîngrădite. Înțelegi de ce Casa artiștilor este în această parte încântătoare a orașului.

Iar când spre sară, ai ajuns iarăși de unde ai plecat, te oprește locului o pajistă întinsă, chiar lângă oraș, dar necălcată decât pe anumite cărări. Iarba deasă, plină, de un verde puternic, e presărată numai cu flori. E o bucată din Flora lui Boecklin. Pare că anume e pusă să te țină locului spre a te sili să guști sceneria ce ți se deschide dinainte.

Din oraș nu se văd decât turnurile: unul al bisericei greco-catolice în îmbrăcămintea lui nouă, altul, cel din mijlocul pieții, cu acoperișul bătând în verzui și cel roș de cârmâz, al bisericei reformate. Li se văd numai vârfurile, peste un gard de arbori, sau încadrate în plopî piramidali.

Iar în fund, departe spre miazăzi, e zidul munților, de culoarea porumbelelor cu promoroacă. Pe cer începe a sclipi luceafărul; de după munți se ridică un noraș singuratic, îmbujorat de reflexul ce-i vine din asfințit.

Peste tot se lasă deplina pace a sării de vară, încet-încet cuprinzându-ți fința până-n adânc.

BAIA-SPRIE

Baia-Spie, tot așa de vestită pentru minele sale de plumb, staniu, aur și argint, e în apropiere de Baia-Mare.

Dela Tăuții-de-sus, cam la mijlocul drumului dintre cele două orașele, vezi și turnurile bisericilor din Baia-Mare dar și cele două turnuri țuguete ale bisericei catolice din Baia-Spie.

În schimb Baia-Spie e vârată mai în munte. Casele, în partea de sus, stau lipite de stâncă. Munții se ridică împăduriți, chiar din preajma orașelului, înălțându-se iute dincolo de 1000 m, până-n Gutăiul cu Creasta Cucoșului, numai piramizi golașe de lavă, răsărite din îmbrăcămintea de pădure. E straja regiunii, cu vârful până la 1400 m.

Una din cele mai frumoase șosele, numai șerpuiți strâmte, te duce pe sub poalele lui, dincolo, în valea Izei din Maramureș.

De altfel toți munții, în acest colț de țară atât de depărtat au nume românesc: Iezurele, Piatra-Rea, Măgura, Paltinul, Comarnicile; unde te întorci îți arată neștersa origine a populației de baștină, chiar când numele a fost silnic înstrăinat, adăugându-i-se la coadă ungureșcul *hegy*. Numirile au rămas mărturia vechilor stăpânitori, care nu s-au prea desnaționalizat în sate.

Orașelul însă, e cu totul înstrăinat. Abia dacă auzi graiul românesc, în afară de jurul pieții, unde sunt autoritățile.

Faptul se lămurește. Orașelul a trăit numai de pe urma bogățiilor miniere din munți. Pe vechea pecetie a orașului, doi minieri cari lovesc cu ciocanele în stâncă, stă săpat : *S. civitatis demedio monte*. Chiar viața actuală tot de munte e legată, de și în loc să se lucreze cu trei echipe de lucrători abia se folosește una singură. Dându-se importanța economică a locului, dându-se colonizările de minieri străini, maghiarizarea s-a infiltrat lesne. Și azi de altfel, la mine, abia poți prinde vre-un contra-maistru, cu care să te înțelegi cât de cât, pe românește.

E tipul orașelului de minieri. Căsuțele acoperite cu șindrilă, perpendiculare pe direcția străzii, au toate același tipar. Caracteristică e fereastra cu zăbrele sau măcar cu obloane, care închide spre stradă nelipsitul cerdac din lungul casei.

Buna stare obștească de odinioară se vede în biserica monumentală catolică, lângă piața largă. E un dom spațios, în formă de cruce cu un peristil susținut de 4 stâlpi masivi, iar scările păzite de statuile mari ale sfinților Petru și Pavel. Se spune că la clădirea ei s-a pus la contribuție toți minierii, deci și românii. Mai târziu abia, aceștia și-au luat de seamă și au cerut, prin judecată, restituirea sumei. Bine înțeles că judecata s-a târăgănat fără sfârșit. Noroc de dreptatea cea mare. Azi e vorba ca Papa să facă dar bisericei unite acest frumos templu catolic.

Tot aici, în piață, se află și biserica reformată și ea spațioasă deși simplă. În jurul pieții sunt clădirile mai de seamă. Pe o latură căsuțele celor mai înstăriți, numai zăbrele la ferestre ca și la gura pivniței deschisă spre stradă. Pe altă latură e casa parohială catolică, împrejmuată cu zid, dar sveltă și cu aspect de vilă, mai ales când se proiectează pe fondul împădurit al muntelui. Mai încoloe vechea școală montană, mutată azi la Baia-Mare, iar pe strada mare dar tot lângă piață e primăria, local vechiu, cu puternice zăbrele la ferestrele de jos și cu acoperișul în formă de mansardă, după arhitectura nemțească de demult.

Totul însă e învăluit în atmosfera părăsirii. Totul îți mărturisește faima și viața trecutului mai sgomotos.

Printre bolovanii din pavajul pieții a început să crească iarbă, iar treptele bisericilor au prins mușchi. E dreptul că clopotul mai sună regulat la aceeași oră, pentru vecernie, dar biserica e peste săptămână mereu goală. Și nu poate fi mai trist decât interiorul simplu al bisericei reformate, cu pânze de păianjen prinse la colțare și în care răsună totuși orga, la acelaș ceas, iar însemnările psalmilor zilnici sunt schimbate regulat de un copil, care nu-și poate da seamă că n-are pentru cine îndeplini însărcinarea făcută cu conștiinciozitate. Când orgistul și-a făcut zilnica datorie, iar ecoul ultimelor note încă nu s-a stins, preotul, pășind solemn, începe și el a rosti predica, deși în bănci nu eram decât eu, întâmplător, și-o biată femeie cu hainele sdren-țuite, care își odihnea trupul istovit de mizerie.

Cât de trist e asfințitul unei stări de lucruri, care a fost atâta vreme în deplină desfășurare!

De altfel liniștea e nota dominantă a orașelului întreg. În piață numai vre-o două precupețe moțae dis de dimineață lângă cel ecâteva fructe și zarzavaturi, aici mai scumpe, apărute de arșița soarelui sub o umbrelă mare.

Mizeria minierilor, ca și aiurea, o întâlnești la tot pasul. Dinspre pădure căruciorul încărcat cu vreascuri este tras din greu de către bărbat; copilul împinge și el de draghină, iar când încărcătura trebuie să urce dâmbul spre a intra în curte, vine în ajutor și femeia cu fața suptă de necazuri.

După o statistică mai veche, în orașelul cu vre-o 5000 de suflete, mai bine de un sfert erau români uniți. Totuși cu greu dai de ei. Rar când îi auzi glăsuind românește.

Au păstrat numai credința; sunt greco-catolici și bat cărarea spre bisericuța lor. Cam gârboviză, cu turn de lemn, e așezată pe umăr de deal.



Biserica romano-catolică

În jurul ei e însă livada strămoșească, largă, cu lumină multă, numai pajiște bogată ori arbori fructiferi, bătrâni, rămuroși, iar casa parohială înecată în verdeață arată liniștea resignării.

Ce contrast între această biserică lăsată pe seama enoriașilor și capela de peste vale, ca un bastion înălțat pe vârful de deal, loc de pelerinaj în zilele dinspre Paște.

I. Simionescu

Despre vre-o trezire culturală nici semn. Clădirea cea mai impozantă e școala călugărițelor.

Demnă de pomenit e frumoasa colecție de minerale din sala consiliului dela Primărie, ca și importante documente împrăștiate sub o boltă din subsol.

Viața de demult a orașelului e legată de măruntaele metalifere ale munților. Apele care isvorăsc din coasta lor sunt galbene, iar bolovanii din albia pâraelor sunt îmbrăcați în o coajă de rugină, scoasă de ape din adâncul munților, altfel împăduriți.

În miine se intră pe două căi. Intrarea din oraș duce la adânc printr-un tunel. Altă intrare, prin ascensor, e ceva mai în afară de oraș, într-o vâlcea tăinuită și umbrită. Mineraiul scos, e dus cu vagonetele la steampu-rile mai din vale, pentru ca de aici, fărămițate și alese, să fie transportate la topitoria din Fernozeli între Baia-Mare și Baia-Sprie.

Toate dormeau în vara aceasta. Ascensoriile erau în reparație, iar dintre steampuri unul singur funcționează. Nu știu cum, dar văzând încetineala cu care se pune în valoare niște bogății vestite, cât și trăgăneala în lucru, deși o armată întreagă de funcționari, mai toți străini, primesc lefurile dela stat, îmi făcea impresia mai mult a unui sabotaj conștient. E explicabil de ce întreprinderile de stat, de felul acestora, sunt în deficit.

Muntele a dat viață odinioară acestui orașel de minieri. Tot muntele dă farmec împrejurimilor apropiate, putându-l face un important centru de excursiuni. Drumul spre Gutăi e o minune, fiind și legătură cu Mara-mureșul izolat. De pe curmătura de sub Măgura la aproape 1000 m., între Paltinul și Gutăi, cu nesațiu privești panorama largă ce se pierde spre sud, hăt departe spre dealurile Someșelor, ca și asupra împăduriților munți din catena Țibleșului, cu piscuri reslețe golașe și semețe. Abătându-te din drum pe o cărăruie mereu în suiș, ajungi la lacul Bodi, ochiu de apă pe cât de liniștit și limpede, pe atât de frumos încadrat la înălțimea de aproape 700 m. la care se află.

Ori unde te ai nimeri în actuala întindere a României rămâi uimit de tănuitele colțuri care ascund în ele comori de frumusețe. Dacă nu ar fi vremuri atât de vitregi, iar preocupările de ordin cultural ar intra mai mult în programa noastră de activitate, n-ar trebui să întârzie a se face cunoscut aceste frumuseți, înainte de toate pentru noi înșine.

Ne-am îndrepta privirea și sufletul mai adesea înspre ce avem în jurul nostru.

BÂRLAD

Când am vizitat ultima oară Bârladul, spre a-mi îmborsăvări cunoscteam din el de mai înainte, veneam dinspre Ardeal.

Comparația dintre orașele de dincolo de Carpați și cele de din-coace, este de regulă în defavoarea acestor din urmă. Între Mediaș, proaspăt în amintire și între Bârlad bunăoară, deosebirea este așa de mare, încât impresia căpătată aici mă silea să tot amân descrierea sumară, de azi pe mâine.

Mai fu încă ceva care mă influență : Cartea citită în tren *Leitres de Voyage a lui Kipling*. Vorbind despre New-York, vestitul romancier englez avea cuvinte aspre în ce privește curățenia orașului, incapacitatea administrației și iroseala neînfrănată. Răsturna tot ce-mi închipuiam despre orașul cu casele "sgârie-nori".

În nefavorabila atmosferă a acestor factori, m-am dat jos în gara Bârlad. După obicei, am apucat pe jos, nu pe strada principală, de regulă mai îngrijită, ci la întâmplare, încotro mă duceau ochii.

Un bust mă oprește în loc. După inscripție, afli că e al lui N. K. Epureanu, un bârlădean care a jucat un rol însemnat în perioada de prefacere a României. Câtă știrbire însă a înțelesului pe care-l au statuele! Bustul avea drept decor câțiva plop, care mai înverzeau locul. Încolo, părăsire și incurie.

O ciușmea stricată lăsa să curgă mereu apă, făcând o mocirlă în care se bălăceau porcii, iar îngrădirea de sârmă a „parcului”, fiind ruptă, locul din jur, devenit viran, era numai hârtii și gunoarie.

E de ajuns o asemenea privilegie ieșită înainte, chiar dela primii pași, pentru ca să-ți strice dispoziția, în tocmai precum faptul căte-ai întâlnit cu un popă, când păsești pragul casei, fără să vrei, te urmărește, gândindu-te mereu că-ți va merge rău, măcar că râzi de ires.

Apucând pe o stradă laterală, ajung în fața unei clădiri, monumentală față de căsuțele din prejur și chiar față de bisericuț ade alături cu un turnuleț cât degetul, deasupra altarului.

E o școală primară, cu balcoane la ferestre și coloane la intrare.

E o altă caracteristică a orașelor noastre în prefacere. Asemenea clădiri făcute la distanțe mari, în cei 7 ani de belșug, reprezintă adevărate evenimente. Primarul, căruia i-a venit gândul să le înalțe vrea ca nimeni după el să nu-l întreacă. Și astfel dorește să fie cât mai înzorzonate, miniatura cine știe a căror palate din apus în mijlocul sărăciei și a străzilor nealiniat din jur.

Ori de câte ori mă aflu înaintea lor, îmi trec în minte țărancele văzute într-o zi de sărbătoare în gara Titu. Aveau salbe scumpe cu taleri de aur la gât, dar umblau desculțe.

Și astfel școala primară pomenită, domină maidanul de alături, cu o zi mai înainte loc de iarmaroc. Pe când la Mediaș piața se curăță la amiază de gunoariile de dimineață, aice rămân spre economie până-n săptămâna viitoare, numai dacă porcii, care țin locul cânilor din Stambul, nu termină de mistuit cojile de harbuz asvârlite pe întinsul oborului, amestecate cu paie și strujeni. Ca un semn de modernizare, într-un colț nemăturat, câțiva copii ai negustorilor din jur, joacă crochetul. Oina s-a uitat.

Prin străzi înguste și întortochiate, cu case jupuite de tencuială, ajungi în str.

I. Simionescu

Regală, negustorească, aceiași la Bârlad ca și la Vaslui ori Botoșani. Zid de case una lângă alta, cel mult cu două rânduri, cu firme pompoase (Au bon marché), cu mărfurile aninate la fațadă.

În sfârșit răsuflă mai liber, la podul de peste Bârlad. Aici dai în strada Domnească, curată, bine pavată, cu arbori pe de lături, cu căsuțe văruițe, împrejmuite cu grădini. E vechiul sâmbure boeresc al orașelor moldovenești. Aici e școala de meserii, ca pretutindeni, vitreg tratată; alătura este școala normală de băeți, concretizarea aceluiaș gând de a impune prin exterior. E vestit ceasornicul de deasupra intrării, păzit de două statui; cu banii cheltuiți pe el, pe vremuri, se mai înălța o aripă la clădire.

În față e spitalul, semnul dărnicii boerilor moldoveni, care în această privință merită toată lauda și pioasa amintire. Bulevardul, locul de preumblare, se termină în fund cu o grădină publică destul de frumoasă. Pe urmă vine câmpul ars de secetă, gol, până la Zorleni, domeniu regal.

La întoarcere, mă abat printr-o stradă paralelă, dealungul terasei, care îngrădește orașul spre răsărit. Trăești o clipă printre tihnitele gospodării moldovenești de odinioară. Casa, cu cerdac la intrare, se pierde în spațiul larg din jur. Acareturile multe, cam lăsate pe o coastă, îți aduc aminte de vremurile când în aceste curți locuiau boerii, proprietari de moșii întinse. Care încărcate cu tot ce trebue pentru belșugul traiului, umpleau ograda; în pivnițe adânci, săpate sub mal, se înșirau antalele cu vin. La Crăciun și Anul nou erau numai petreceri cu lăutari. Pe urmă veni generațiunea care nu se mulțumea cu viața de provincie. Arenda moșiile, părăsea încăperile strămoșești prea strâmte de și comode, apuca drumul străinătății, la Paris ori Nizza, sau măcar la București.

Casele treceau în alte mâni, care n-aveau moșiile la spate și slugile de demult.

Totuși multe au păstrat aerul de odinioară, măcar prin spațiul larg din jur, cu pometuri în coastă și vii care se întind dela drum și până sus pe deal. E partea liniștei înviorătoare din Bârlad, chemată și de verdeța naturii.

Aice se află școala normală de fete, mai înainte școala profesională, într-o casă boerească, făcută danie. De simțimintele umanitare ale unora dintre moldovenii de demult, poate cineva să-și facă ideie, cetind frumosul și duiosul testament al donatorului Codreanu. Poate dacă asemenea cuvinte ar fi mai larg cunoscute nababii moderni s-ar rușina și măcar la moarte și-ar aduce aminte de datoria pe care o au față de cei de pe urma cărora s-au îmbogățit.

De sus, de pe vârful dealului, cuprinzi orașul întreg, întins, prea întins, pe valea Bârladului: O pată lungită, parte verde, parte cenușie, cuprinsă între două ziduri de dealuri, având la un capăt gara, la alta o moară.

Regiunea negustorească e fără arbori ca pretutindeni; o rotocoală de chelie. Clădiri mărețe, nu răsar nicăeri. Doar cele trei mansarde ale liceului, se văd pretutindeni.

Nici biserici mai deosebite nu sunt, de și turnulețele celor existente destul de numeroase, se ițesc, în toate părțile, resfirate în partea de sus. Orașul nu-ți oprește îndelung privirea prin nimic.

În schimb dealul din fața garei, fără să vrei, ți se pironește înainte. Cauți să-ți întorci ochii dela el dar mereu te atrage, ca și un cerșetor care-și plânge rănila deschise ale leprei, întinsă până la genunchiu. Dealurile sunt numai răni.

Puhoaiile le înprospătează, le adâncesc, le lărgesc. Totul e galben, chiar primăvara, Nimeni nu s-a gândit să le acopere cu plantațiuni, măcar de salcâmi.

Călătorul care trece prin Bârlad numai cu trenul, nu vede deoparte decât aceste răni vii ale pământului, priveliște sahariană, iar de alta băltoacele care împrejmuiesc gara și întovărășesc șinele până la Zorleni; căsuțele cu stuh ale mahalagiilor, par uneori ca niște insule de plaur plutitor, din Delta Dunării. Nimeni nu se preocupă de asanarea regiunii periferice, cuib de paludism, nici de acoperirea năsipurilor desgolite, printr-o perdea de verdeață. De sigur că asemenea lucrări nu se pot face numai din izvoarele restrânse ale bugetului comunal, dar totuși trebuesc săvârșite. Sunt lucruri din alte lumi, la care încă n-am ajuns.

Dar chiar în mijlocul orașului nu se simte dragostea de arbori nici de pajiște verde. Aproape de liceul cel nou, de vre-o 40 ani clădit, este vechiul liceu de lângă biserica Domnească, cu clopotnița de scânduri, gata să se prăbușească. În fața lui se află un parc, iar în mijlocul parcului se ridică statuia unuia dintre frații Codreanu, Nicolai, al căror nume e legat de instituțiunile cultutale ale Bârladului.

În loc ca statuia să impuie, invocând amintirea unui om de bine, îți deșteaptă mila, resfrântă bine înțeles asupra celor care nu pricep ce rost are o statuie. Parcul e plin de bălării; prin împrejmuirea sărăcăcioasă de sârmă ghimpată, a străbătut un măgăruș, care păștea ce mai găsea verde. De jur împrejur, dragă, Doamne, s-au plantat arborasi. Ne îngrijiți, ne udați, cu pământul bătut la rădăcină, păreau niște crengi uscate, înfipite în pământ, cum stau înfipite la capetele mormintelor din satele de munte, brădișori descetinați, semnul tinereții celui înmormântat.

În acel moment, privind de o parte clădirea dărăpănată a liceului vechiu, care adăpostește acum poliția sau un comisariat, alătura biserica domnească și ea lăsată-n părăsire, iar de cealaltă partea drumului „parcul” din jurul statuei unui om căruia Bârladul îi datorește atâta, mi se părea că mă aflu în cimitirul simțimintelor noastre de pietate, de respect pentru trecut, de dragoste și grijă pentru locul în care ne ducem viața.

Și doar Bârladul, dacă din punct de vedere economic, azi numai joacă rolul pe care-l avea odată, când era în drumul mare al Galațului, are o însemnătate culturală mai deosebită decât acelorlalte orașe din Moldova. După Iași și Botoșani, este centrul cultural cel mai răsărit.

Viața școlilor de azi din Bârlad se datorește însuflețirii unui umil dascăl, Popescu, prea uitat de cei care l-au urmat.

Din liceul de odinioară au ieșit personalități distinse în cultura neamului. Ar fi deajuns de citat numele lui *Vlăhuță*.

Aici, într-o căsuță de mahala, unde stătea în gazdă prietenulsău de copilărie, profesorul *P. Bujor*, elevul *Vlăhuță* a scris „La Icoană”.

Nici un semn nu spune aceasta, călătorului străin deloc.

Filologul *Philipide*, profesor la Universitatea din Iași, academicianul *V. Pârvan*, ca și regretatul profesor la facultatea de medicină din București, *Bruckner*, mort ca un erou în îndeplinirea datoriei către neam, au fost printre elevii școlilor bârlădene, împreună cu atâtea alții, personalități însemnate în viața noastră culturală și economică. Jubileul liceului, sărbătorit mai acum câțva timp în urmă, a arătat pleiada de școlari distinși, care ș-au căpătat învățătura la liceul „Codreanu”. Prin

I. Simionescu

modesta danie a unui profesor, *Stroe Beloescu*, s-a creat o sală de cetit și o mică bibliotecă, de care însă tineretul școlar, apucat pe drumuri gre-șite, prea puțin se interesează. Pe vremuri, apărea și o revistă condusă de poetul *Tutoveanu*, tot dascăl; aice își concentrase activitatea răposatul *Tudor Pamfilie*, care întemeiase cu prietenul său, învățătorul *M. Lupescu*, revista de folclor. I. Creangă, după cum un alt dascăl, preotul *Antonovici*, azi episcop de Huși, aduna cu hărnicie documentele bărlădene, arătând că și într-un oraș de provincie se poate munci cu rod pe terenul istoric.

Începuse se pâlpâie flăcările slabe ale unei activități culturale, care distingea orașul, de celelalte orașele de provincie, adormite prea adânc și de îndelung. Azi însă din păcate, mai toate ș-au slăbit tăria. Se vede că greutățile vieții nu mai dau răgaz pentru înălțare către zări mai senine, de și viitorul Bârladului, așa unde e așezat, nu poate să se bizuie decât tot pe viața lui culturală, intensificată de însuflețiri care se așteaptă.



Piața Sf. Ilie

BEIUȘ

Îmi eră drag, fără să-l cunosc. Cum îți vestesc primăvara cele dintâi rândunele care-ți ciripesc tremurător la geam, tot așa cei dintâi vizitatori ai iașului-mucenic, veniți din Beiuș și Satu mare, după prăbușirea granițelor, aduceau cu ei, din ținuturile mărginașe ale românismului, siguranța vremurilor de primăvară din Viața nouă a neamului nostru.

Erau solii întregirii adevărate.

De aceea doriaam se cunosc și eu Beiușul, de pe Crișul Negru, cuib rămas curat de cotropirea străină.

Ca să ajungi la el, trebuie să faci încunjurul Munților-Apuseni spre a lua trenul ce-l leagă de Oradea-Mare.

Stăpânitorii de eri au căutat să îndrepte locuitorii din tot ținutul Bihorului, către Nagy-Varad, Oradia de azi și Debrețin, centre puternice maghiare. Prelungind linia dela Vașcău spre Brad și aceasta către Deva, ar fi înlesnit unirea între cetățile românismului, ceiace nu vroiau.

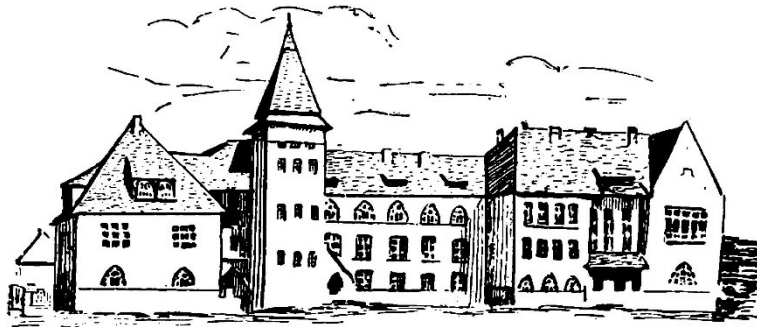
Nu le dădea mâna să le apropie ci anume le țineau reslețite, canalizate cătră sferele de influență străină. Cu atât mai mare este datoria noastră de azi, să îndeplinim cât mai grabnic dorința vie, legitimă și explicabilă a Românilor din partea locului, de a înlătura golurile dintre Vașcău și Brad, dintre Brad și Abrud ori Deva, prin linii ferate, ce i-ar duce spre Țara-mamă, către care ochii lor mereu înlăcrămați, cătau de atâta amar de vreme.

Dela Oradia Mare avui prilejul se apuc alt drum decât cel obișnuit cu trenul. Am călătorit câteva ore mai spre apus, prin marginea Pustei întinsă, fără sfârșit.

O ceață deasă de toamnă acoperea locurile, de și eram în toiul verii. O bucată de vreme terenul eră încă vălurat.

Când o undă de vânt răsfira negura, aducând ochiuri de luminiș, în locul monotoniei închipuite a șesului, apărea decorul variat al câmpului îngrijit. Pâlcuri de stejăriș sunt asvârlite pe pământul înseminat, iar ogoare de Soara-Soarelui străluceau sub bătaia soarelui ițit o clipă, ca niște tăvi de bronz.

Pretutindeni numai sate curat românești sau în majoritate românești. Din nefericire se cunoștea că sunt în foasta zonă deluptă etnică, unde existau privilegiați - coloniștii străini - și foști iobagi. Și după gospodării și după îmbrăcăminte puteai cu siguranță spune : aice sunt unguri, aice români. Mult cantata superioritate a stării țăranului român de dincolo de Carpați față de cei de dincoace, aice din păcate nu se vedeă. Credeam că trec prin unele din sătucurile noastre moldovenești, înfundate în văiuși lăturalnice cu casele acoperite cu paie, cu copiii murdari, nepeptănați, numai cu cămeșuica pe ei, de și eră zi de sărbătoare. De altfel nu numai pe aice am întâlnit asemenea potriveli ci și mai spre răsărit, prin inima Munților Apuseni. Stări geografice și istorice la fel, aduc adese aceleași rezultate sociale și economice. Când valul neprielnic al soartei a dăinuit în locuri diferite, bietul român a îndurat aceleași nevoi, rămânând sărac și incult fie că locuia mai spre apus, în Bihor, ori mai spre răsărit, în Moldova ori Basarabia.



Școala normală de fete.

La Tinca dăm în valea Crișului-Negru; deodată largă, se strâmtează apoi din ce în ce. Dela o vreme drumul e pe marginea apei, alături de calea ferată. Munții se apropie, împăduriți, mohorâți, înegrind prin reflexul lor, undele râului cu creți de apă. Stânci ruginite de roci eruptive răsar din coasta munților, transformând peisajul molcomit în altul mai aspru, mai sărăcăcios. Așa putem să facem loc căruțelor cu coviltir pline de oale, de doniți sau cailor încărcăți cu cercuri de buți, cu ciubere. Sunt Moții veșnic pribegi în căutarea pumnului de mălai, păstrat ca aurul, pentru sațul casei.

Valea scapă din strâmtoarea stâncilor eruptive. Se lărgeste din nou, de și e mai adânc tăiată în inima munților și ei mărunți în realitate, ca și cei din Dobrogea. Cerul se limpezește, iar soarele luminează în plin.

Fără să vrei, rădici mâinile în admirațiune : „Ce mândră țară avem!”

În fund, pe coastă de deal, strălucesc case strânse grămadă. E Beiușul. Din trei părți îl încadrează munții, în trepte de amfiteatru. Într-o parte spre SW sunt crestele mai joase ale M-ților Codrului, iar spre răsărit și NE e zidul mai înalt al Munților Apuseni și ai Bihorului.

Ce te isbește când intri în Beiuș, sunt cele trei biserici, cu arhitectura aproape la fel, prin turnul înalt, svelt, terminat ca o săgeată. Două din ele sunt jos în vale, în apropierea pieței. Alta e sus pe deal, reslețită, în mijlocul pajistei înflorite. Ți se strânge inima. E semnul desbinării de odinioară, care slăbește azi mai mult decât ieri, pe frații care au suferit împreună atacurile dușmane. Sus, ca și când ar fi numai tolerată, dar dată la o parte, este biserica greco-orientală; jos una lângă alta, ca și când arară o înțelegere comună, este biserica românească a uniților alături de aceia a stăpânitorilor de ieri.

Lupta dintre frați, era aici, în Beiușul isolat, mai acută decât ori unde, mărită și de disensiunile politice, altoite adese pe diferența confesiunilor, atunci când acțiunea comună ar fi singură salvatoare. Schimbarea unor simple forme religioase, impuse de împrejurări odată, de nici o importantă astăzi, sapă mereu pră-pas-tia ce trece chiar prin cercul restrâns al aceleiași familii.

Totuși trebuie de recunoscut, că în trecut, Beiușul a represintat o însemnată cetate culturală românească, datorită susținerii școlilor românești din fondurile religioase cu toata apriga dușmănire a stăpânitorilor.

Ceiace eră Aradul ortodoxilor, la marginea Pustei, aice, în Bihorul ascuns în inima munților eră Beiușul cu școlile uniților. Școlilor vechi, cu trecut glorios în lupta națională, vine să se adauge azi Școala normală de fete, a tuturor românilor, fără deosebiri secundare de confesiuni.

Înaltată în modernul și frumosul local, destinat de unguri drept redută

puternică de atac cultural, școala poate dura punct e peste prăpastie, infiltrând în sufletele copiilor de români, conștiința națională ce stă mai presus de deosebiri dogmatice vremelnice; ea poate face mereu atentă generațiunea de mâne asupra unelti-rilor ascunse ce se pregătesc cu înverșunare la depărtare de câțiva kilometri spre apus. Prin școala acum întemeiată, Beiușul își poate întări faima de odinioară devenind o sănătoasă strajă a românismului la granița valurilor încă agitate.

De altfel energia românească locală e în plină deșteptare. Interesant e că femeile, aice, iau parte energică la trezirea activității locale pe toate terenurile. „Reăniunea femeilor române” aice în Beiuș, desfășoară o muncă demnă de laudă, prin conferinți, prin înființarea de biblioteci. Din inițiativa d-nei Cosma, o femeie plină de avântul ce-l dă dragostea de neam, s-a întemeiat un atelier de țesătorie și scoarțe, pentru învierea portului străbun și a unor îndeletniciri vestite, părăsite. Atelierul a prins, căci Beiușul e un centru însemnat al industriei casnice. A trebuit numai ca să se găsească cineva pentru ca să ațâțe cărbunele acoperit de spuză.

Locul prea strâmt și puțin prielnic pentru plugărie, a îndreptat pe români către alte isvoare de câștigat pâinea cea de toate zilele.

Doar Beiușul e pe coasta de apus a ținutului Moților, care trăesc numai de pe urma industriei casnice.

Satele de prin prejur au ajuns chiar la specializări distincte.

În Sârbasteni și Budureasa se fac sumane și pănură; Lehecenii mai toți sunt olari din tată-n fiu; Vărzărenii sunt fierari, după cum cei din Valea-Neagră ori Cresina se ocupă cu cioplitul lemnului.

Beiușul e centru de desfacere al acestor produse, având pe Valea Crișului-Negru, importanța Bradului de pe Crișul-Alb.

Cu un sprijin mai efectiv din partea statului, acest orașel dela granița apuseană a României, poate deveni un puternic centru cultural, ca și un model pentru dezvoltarea industriei mici.

BISTRIȚA-NĂSĂUD

Nu e vorba de Bistrița de aur, cum îi spun nemții, apă neîntrecută în frumusețe care când curge mânioasă în nahlapi, când e lac adânc și tăinuit, în genuni.

Despre ea au scris atâția meșteri în ale scrisului, dela Gane și până la Sadoveanu, încât greu ar fi cuiva să-i mai descopere vre-un fald al farmecului ei neîntrecut.

E vorba de Bistrița-Năsăud „orașul liber regesc”, cum stă anunțat pe o tablă mare la intrarea drumurilor principale în ea.

M-a atras mai mult decât oricare alt oraș din Transilvania, plin de așezări vechi. Atât de des e pomenit numele lui în istoria de demult a Moldovei, așa de strânse legături erau între cuibul harnicilor sași cu principi-patul de dincoace de Carpați, încât, dându-se și numele atât de familiar nouă, pare că eră „la noi” nu „dincolo”, expresiuni atât de întrebuintate odată, folosite azi, din fericire, mai mult ca obișnuință de care greu te desberi.

De Bistrița se leagă numele lui Petru-Rareș, domn atât de întreprinzător încât a ajuns până la Feldioara. În cuprinsul ei Mihai Voevodul, adunase armată pentru ca să o îndrepte în spre Moldova sau chiar Polonia. De Bistrița se leagă cele două

cetăți vecine Ciceiu și Cetatea-de-Baltă, stăpânite o bucată de vreme de domnii Moldovei.

Din ea au pornit acel neîntreцуți meșteri în zidărie care erau cățați, chemați, rugați. Tot Petru-Rareș a început să-i aducă. Pe unul din ei, Ion Zidarul, îl urmărește până-n pânzele albe pentru datorie. Procesul început la Sfatul Bistrița, continuat în fața Universității săsești din Sibiu, se termină, abia pe vremea lui Lăpușneanu, înaintea Împăratului Ferdinand I. Cu meșteri bistrițeni zidește Petru-Rareș biserica din Roman, Lăpușneanu baia domnească din Iași, Petru Șchiopul mănăstirea Galata. Și pe vremea lui Vasile Lupu ori a lui Duca Vodă meșteșugarii bistrițeni contribuesc la înălțarea și împodobirea monumentelor noastre de artă.

Aproape ce eră Brașovul pentru Țara Românească, eră Bistrița pentru Moldova. De aceia eram mai curios să o văd, înaintea altora.

Drumul dela Iași până la Bistrița e frumos. În două-trei rânduri nu s-ar putea descrie nici pe departe vrăstatele tablouri de pe Mestecănișul Câmpulungului, ca și de pe valea blândă ce duce spre Cârlibaba. De aici urci muntele prin păduri dese. Doriaм atât de mult să-mi alunece îndelung privirea spre legendarele culmi legate de descălecatul Moldovei, încât drumul, mereu acoperit de perdele dese de brad, cu tot farmecul ascuns în ele, fu o mare amăgire. Când însă priveliștea se deschise o clipă, pe culmea pasului, spre Inăul cu vârful săpat de căldările vechilor ghețari și când, ca sub lumina fulgerului, se arăta marea de munți ai Maramureșului, drumul întunecat pare că nici nu mai fu. Nici granițe, nici finanți, nici grija pașapoartelor! Eram la mine acasă pe locurile unde mai dăinuiau ascunzișurile clădite din trunchiuride brad, a tunurilor dușmane îndreptate spre răsărit.

Când am lăsat Bistrița, cu care eram obișnuiți și am auzit pentru întâia oară murmurul limpedelui Someș, am înțeles florii și prosternarea creștinilor porniți spre drumul Ierusalimului, zărind locurile unde se înălța Golgota.

Rodna Veche, cu pietre cuprinzând sclipiri metalice aruncate grămadă în fața gării, Rodna-Nouă, Sângiorgiu-românesc, podurile acoperite de pe Someș, apoi culmile joase răsfirate din Călimani, erau filme neîntrecute de cinematograf.

Iată și Bistrița, cu turnul ei ce se zărește dela kilometri depărtare. E un punct de orientare în șesul larg făcut prin întâlniri de râuri într-un mănunchiu ce dă în Someș.

„Orașul liber regesc”! Limba e numai schimbată; amintirea vremurilor de eri e păstrată. Cu greu ai fi cerut să fie altfel. Bistrița e un oraș de undeva din Bavaria, asvârlit în grădinile de pometuri din ținutul răsăritean al Ardealului. O îngrămădire de case, lipite unele de altele, cu acoperișul roș de țigle, în lungul câtorva străzi, curate, bine întreținute. Rar câte un vârf de brad răsare din strânsura caselor, dintr-o curticică folosită mai de grabă pentru zarzavaturi decât ca podoabă.

Piața largă, după metoda orașelor nemțești, înconjură bătrâna și monumentală catedrală, la început catolică, azi protestantă, în interiorul căreia sunt înșirate steagurile breslașilor, arătând fiecare locul rezervat membrilor diferitelor societăți.



Biserica evanghelică

De pe vârful turnului înalt, nelipsit, se prinde întreaga priveliște a orașului vechiu, înecat în verdele grădinilor ce-l înprejmuesc și a pădurilor ce învăluiesc casele dela periferie.

Multe din casele din centru sunt vechi. Bolțile unora din ele, din spre partea de miază-noapte a pieții, zidite, mi s-a spus, pela sfârșitul veacului al 15-lea, aduc aminte prin încheietura lor, de acele din sala „gotică” a chiliilor egumenești dela Cetățuia.

Răsar și clădiri noi, mari, luminoase. Sunt școlile. Ici e Burgerschule, mai încolo, la margine, aproape în preajma lanurilor de păpușoi este liceul, terminat în 1914.

Celelalte clădiri mari, proaspăt înălțate, sunt fabrici, Bistrița fiind un însemnat centru industrial. La poalele dealului împădurit, în lungul albiei râului, sunt înșirate mai toate : fabrică de bere, tăbăcărie, moară, cărămidării, fabrică de țigle.

Printre clădiri sunt ascunse bisericile. Cea românească e locaș de împrumut.

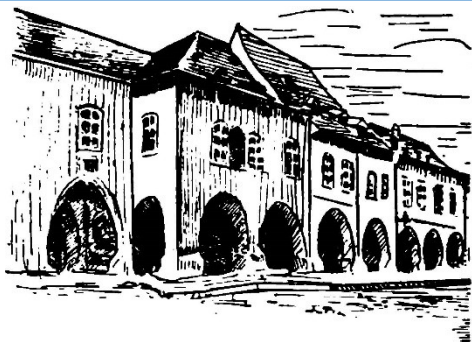
În afară vine cadrul de verdeață. Pădurea deasă ce acopere dealurile din spre sud-est, se scoboară până la „Promenadă”, cu paltini înalți și rămuroși. Către apus, dealurile ceva mai joase sunt numai vii și pometuri.

Aici, în satele nemțești cu biserici mari, am văzut întâi minunea obișnuită în satele din apus. Pe marge-nele șoselelor sunt numai meri încărcăți de mere, căci nimenea nu se atinge de ele până ce se coc, când formează bunul obștesc.

Toată regiunea este dominată de vârfurile înegurate ale munților Rodnei, ce se ițesc dinspre miază noapte.

„Orașul liber regesc” a rămas neschimbat, cuib săsesc. Liniștea îi e caracteristică.

Numa inscripțiunile de străzi și firme, într-o pocită limbă românească, arată noua stăpânire.



Strada cu bolți.

BLAJ

De nici un oraș din Ardeal nu m-am apropiat mai cu emoție ca de Blaj, metropola deșteptării naționale. Auzisem că e mai mult un sat decât un oraș, că împreturimile nu au nimic deosebit, că Târnava aduce ceva cu Bahluiul prin încetineala apelor ei îngălbenite de mâl, că pe Câmpul Libertății pasc cirezi de vite. Și totuși mă atrăgea spre el, împletitura învățăturilor din școală, atmosfera de luptă, de jertfă a celor care, din durerea știrbirii credinții strămoșești, au știut să scoată izbânda conștiinții naționale prin accentuarea originii depărtate.

Mă atrăgea ecoul nestins încă al jurământului celor 40.000 de mucenici : „În numele Domnului Dumne-zeului celui viu, jurăm că vom susține totdeauna națiunea română”!

Am ajuns în gară pe înoptate.

Încerc să iau una din cele două trăsurile cari se aflau în dosul stației, dar erau oprite.

O iau înainte, cu sacul de excursiune în spinare, călcând în praf până la glezne, prudent, încercând cu bățul la fiecare pas, ca să nu mă împiedic de ceva.

Orașul luminii este complet în întuneric. Nu e de mirare. Nu erau doar ungurii să se îngrijească și de orașul pe care l-ar fi doritsă fie înghițit de vreun cutremur. Noroc de gospodinele care stăteau de vorbă pe banca din fața caselor lor, fiind zi de sărbătoare. De la ele aflai că am apucat bine drumul spre centru.

În sfârșit ajung la hotelul curat, ținut de un român. Altă decepție! Câțiva tineri cursiști, sărbătoreau, la o agapă, rezultatul match-ului de foot-ball, ce avu loc pe Câmpia Libertății. Pe când mai de demult s-ar fi auzit, la o asemenea tinerească adunare, ca un act de eroism, „Deșteaptă-te române”, acum tinerii începură cu „Gaudeamus igitur”.



Mitropolia cu școalele române

Eram totuși în Blaj, în mica Romă. Amintirile trecutului ștergeau neplăcerile de o clipă. De pe cerdacul hotelului, încercam să deslușesc ceva peste coama copacilor cari ascundeau clădirile. Luna tocmai răsărea îndărătul unei cupole, aurindu-i conturul. Credeam că e turnul vre-unei biserici, ceeace a doua zi văzui că nu e decât judecătoria de curând înălțată.

Cum s-a făcut ziuă, nerăbdător, am apucat spre locurile sfinte, călcate de neogoiatul Șincai, de blândul Clain ori de visătorul Eminescu. Ajung în piața largă, prea spațioasă, goală, pietruită cu bolovani de râu. Aici e cetatea școlilor. Un șir lung de clădiri, unele mai vechi decât altele, formează un zid continuu, de o parte și alta a Mitropoliei, cu înfățișarea impozantă a renovării săvârșită sub Lemeni.

Spre stânga este Seminarul teologic, continuat cu Internatul de fete, pe frontispiciul căruia strălucește numele mitropolitului Vancea, care a înzestrat Blajul cu multe clădiri. În dreapta se înalță liceul de băeți, adăpostit în o veche clădire vestită; călcam cu sfințenie pe treptele roase de atâtea generațiuni de elevi deveniți unii apostoli ai neamului, veniți cu desagii în spate dela cine știe câtă depărtare, ca să urmeze cursurile pline de însuflețire ale profesorilor Clain, P. Maior, Barnuțiu, ori Barițiu. Elevi și profesori trec mai departe de zidurile Blajului, împrăștiind credința în puterea de viață a neamului spre Bucovina (Aron Pumnul), spre Iași (S. Barnuțiu) sau spre Muntenia (I. Maiorescu, Tr. Laurian).

De sub vechile portaluri ale „criptului metropolitan” încep să se arate siluete de canonici, mai toți profe-sori, cu haina strânsă pe trup. Aveam o clipă iluzia că mă găsesc în Marea Romă, în piața spațioasă din fața bisericii Sfântului Petru.

Într-un târziu, pășesc cu sfială treptele largi ale Catedralei. Interiorul îți impune prin încăperea luminoasă, prin zugrăvelile sobre și mai ales prin minunata catapeteasmă de lemn, bogat cioplită, opera românului Aldea din Târgumurăș. Sfeșnicile mari, tot de lemn, din fața altarului te isbesc prin ornamentul picioare-lor : vulturi cu două capete; mi s-a explicat însă că nu au a face cu emblema puterii vechi, ci e un motiv sculptural bisericesc.

Fără să vrei totuși simți o strângere de inimă, cât de trecă toare, cetind inscripția de pe placa de marmoră ținută în perețele din miază zi.

„Clerul archidiecezei greco-catolice române amintește învierea legăturii de credință și dragoste cu scaunul fericitului Apostol Petru, juruește alipire nestrămutată către biserica mamă a Romei celei vechi, între marginile asiediemintelor apostolice ale răsăritului”. Data este a aniversării de 200 ani de la pasul impus de împrejurări, sfânta jertfire pe altarul suferinței neamului.

Să fi fost săpate cuvintele din convingere adâncă ori poate tot ca o formă impusă de dușmanii seculari, stăpâni aspri la suflet? Aș fi fost înclinat a le socoti ca atare, dacă nu aș fi găsit într-o revistă locală, între altele, următoarea frază scrisă de un „Senior” : „Noi ne avem credința noastră sfântă și mântuitoare, ne avem și noi convingerile noastre religioase, pentru care ne-am luptat cu bărbăție ca Români împotriva Maghiarilor și ca niște catolici împotriva gr.-orientalilor”.

Ar fi îngrozitor dacă acum, când s-a ajuns scopul principal al străduinței celor care au folosit apusul pentru deșteptarea conștiinței etnice, jertfa lor de sânge dureroasă să se întoarcă la desbinarea națională și drept armă folosită de dușmani. Prezentul e turbure; turburate sunt și spiritele. Mai bine e să iau drept mângâiere și adevăr vorbele lui Șincai : „Se află nebuni ca aceia, cari gândesc că greco-

catolicii pentru că se numesc uniți trebuie să fie supuși romano-catolicilor; că înțelepciunea arată că a fi unit cuiva atâta însemnează cât a fi lui asemenea, nu supus”.

Apucai spre biblioteca de peste drum, frumoasă clădire, care cuprinde, se zice, multe lucruri de preț. N-am avut noroc; bibliotecarul lipseă.

M-am îndreptat apoi către reședința metropolitană, fost castel princiar, umbrit de stufoși castani. La intrare se ridică vechiul seminar al călugărașilor, unde își începuseră călugăria, în grele nevoi, Samuil Micu-Clain. În corpul principal își avură reședința, episcopii și mitropoliții Blajului; în încăperile lui întunecoase urzeau conducătorii sufletești ai poporului necăjit, toate mijloacele de apărare împotriva celor ce căutau orice prilej de noi măsuri deasuprire. Stau înșirate, în sala arhierilor, figurile tuturor capilor bisericești unite, începând cu Atanasie Anghel, sub care s-a făcut unirea și până la mitropolitul Victor Mihalyi di Apsia, în locul căruia fu ales actualul mitropolit, I. P. S. dr. V. Suciu, cumpătat la fapte, învățat așezat la minte și cu multă dragoste pentru popor.

În colo, în afară de partea orașului din jurul pieții, în afară de cimitirul parohial foarte simplu în care odihnește de veci T. Cipariu, alături de Suiuțiu, nimic nu mai ai ce vedea în Blaj.

În străzile negustorești nu auzi de cât ungurește; fiind vacanță, vioiciunea elevilor nu acoperă graiul evreilor, care ostentativ pare-se, tot mai vorbesc limba stăpânilor de odinioară, când ar putea să o folosească pe a lor.

În imediata apropiere de Blaj mi se arată iazul rotund, un ochiu de apă aproape plin cu papură, unde obișnuia Eminescu să vină regulat, căutând singurătatea și liniștea.

Nu puteam să-mi închei ziua de cât pe Câmpia Libertății. Nimic nu spune însemnătatea ei. Două blocuri prismatice, terminate cu o piramidă scundă, nu mai înaltă de cât o statură de om, e întreg monumentul. Imprejmuit de niște leături, având în loc de flori în jurul lui numai holeră și lauri, e tot ce arată locul de unde se auzi glasul dornic de libertate al unui popor încătușat. La o margine a câmpiei curge molatec Târnavă-mare, la un capăt este abatorul, iar încolo pasc vitele sau joacă mingea copiii.

Inviorător doar e satul de peste Târnavă sau strălucirea, în apus de soare, pe deasupra copacilor din frumoasa grădină botanică, a celor trei cruci de pe turnurile Metropoliei.

Ori cum și ori ce ar fi, Blajul rămâne orașul sfânt prin trecutul lui plin de glorie; poate ajunge și mai sfânt prin gestul ce l-ar face aducând unirea completă sufletească între acei pe care numai vitregia soartei i-au făcut să se despartă prin forme ce nu pot ajunge să desbina.

Tot acel senior, ale cărui cuvinte le-am reprodus mai sus, își termină articolul său : „Dorințe pentru neunirea bisericești unite” prin următorul adevăr care plutește deasupra tuturor credințelor trecătoare: „Când avem jur-împrejur dușmani, să nu ne dușmănim și între noi, ci să fim una, fiindcă se va adevăra și la noi, că e mai greu a păstra de cât a câștiga”.

BOTOȘANI

Evoluția celor mai multe din orașele noastre a urmat aceleași căi. Începutul e un sat. Urma lui nu s-a șters pe deplin. Mahalalele nu se deosebesc de sate, de cât doar prin unele schimbări aduse caselor cu învâlișul de șindrilă ori tinichea. Au rămas însă și acoperișuri cu stuf. Ogoarele de popușoi se mai văd din dosul casei.

Pășirea dela sat la târg s-a făcut prin alipiea singuratecului han de odinioară lângă altele, dealungul drumului mare.

Dughenile înșirate, părete în părete, formează inima târgului. Negustorii, meseriașii, s-au putut astfel îngrămădi. Drumul mare, șoseaua bătută, deci traficul intens le-au favorizat câștigul. Când răscrucea drumurilor coincide cu târgul în formație, orașul a prins. În faza aceasta se află multe târgușoare; dugheni dealungul drumului și satul prim-prejur. O însemnătate administrativă dată centrului creat, îl ridică repede. Între dugheni și sat se intercalează curțile boerești, mari, spațioase gospodării întemeiate după om și loc. Belșugul se îngrămădește, orașul crește. Viața lui este în plină desfășurare.

Nu cunosc alt oraș din Moldova veche, care să fi păstrat mai bine tiparul acestei evoluțiuni, ca Boto-anii, întemeiat de Batus-Khan stă scris în geografiile vechi, satul lui Botăș, spun, cu mai multă apropiere de adevăr, istoricii noi.



Privire spre biserica Sft. Gheorghe și Palatul Poștei.

Poziția geografică la avantajat. Așezat ca popas pe șoseaua veche mihăileană, ea însăși stabilită pe urma traficului internațional dintre Polonia și Orient, Botoșanii mai au norocul de a fi la lipirea stepei mănoasă cu grâul cel mai bun din țară și dealurile umbrite cu păduri dese de pe stânga Siretului.

Orașul a devenit repede loc însemnat de transacție între locuitorii a două regiuni geografice deosebite.

Târgul vitelor a rămas până azi vestit.

Nici 5 kilometri spre apus, la M-reă Agafton și Mănăstirea Doamnei încep codrii mândri, sub poalele cărora sate mari, cu vii, livezi dar și ogoare, se țin una până la Hârlău, Cotnar, și Tg. Frumos. E o zonă de populație deasă ca și la marginea dealurilor din Muntenia. La bariera – rohatca spun botoșănenii – Popouți, începe stepa, dealuri domoale, ca valurile mării. Până la Ștefănești pe Prut, mereu sui și cobori. Pâlcurile de păduri – rediuri – unde și unde, se întâlnesc tot mai rărite. În schimb cernoziomul, pământul negru roditor, ploaia căzută cu economie, dau condițiuni prielnice creșterii grâului, cu gluten îmbelșugat, de-l căutau ungurii ca

I. Simionescu

să facă din el „făină de Budapesta”. În țară însă „făina de Botoșani” era marfa cea mai căutată în preajma Paștilor.

Belșugul regiunii se resfrânge și asupra orașului. Curțile boerești, cu ogrăzi largi, sunt mari, bine întreținute. Grădinile îngrijite, cu brazi mai mulți decât la Piatra ori Fălticeni, dau „curților” un aer de vile. Nu se găsesc, chiar azi, case boerești ruinate, sdrențuite, cu tencuiala căzută ori cu împrejmuirea la pământ.

Moșierii își căutau cei mai mulți singuri de moșii. Legătura de pământ, îi țineau locului. Nu fugeau să trăiască la București, pentru ca să cheltuiască în plăceri rodul ostinelilor din greu.

În acest chip, orașul Botoșani la îmbinarea unor regiuni bogate, purtă și el pecetia belșugului și a buneii stări.

Nu erà ocolit de marii domnitori. Ștefan cel Mare își lasă urma zidind Sf. Neculai din Păpăuți, azi restaurată. Petru Rareș, îndrăgește orașul - *Oppidum Botușan*; - îl lasă soției sale nenorocite, Elena, ca izvor de venituri „târgul Doamnei”. Aceasta ridică biserica Sf. Gheorghe, terminată la 1551 de asemenea de curând restaurată, ca și Uspenia, catedrala de azi (1552). Nu este astfel lipsit de monumente vechi. Armenii, negustoroși, mai pe urmă buni gospodari, în număr destul de mare odată, clădesc 2 biserici, din care una, începe să-și plece turnul de bătrânețe.

Dar și ca centru cultural, Botoșanii au jucat un rol însemnat. Din cele trei școli mai înalte, de pe vremea lui M. Sturdza, una fu în Botoșani. Liceul cu clădirea proaspăt restaurată, după ce a fost arsă de foștii aliați - rușii, - ș-a serbat, în 1909, jumătate de veac de trai. O întreagă pleiadă de profesori inimoși, unii ca Marcian și Niculescu veniți din Transilvania, alții ca Paulini din Bucovina ori ca Tocarschi - erudit în toate - din Polonia, au contribuit să deie o deosebită însemnătate focarului de cultură din Botoșani. Mai vremelnic au funcționat A. Lambrior, C. Dunitrescu-Iași, N. Beldiceanu, Ovid Densușianu.

Cu drag îmi aduc aminte de îndemnul cu care profesorii atrăgeau pe elevi și pe sprijinul ce dădeau celor lipsiți de mijloace.

Numărul elevilor de samă ce au eșit din acest liceu, nu estemic; aici au învățat profesorii universitari: N. Iorga, Em. Theodorescu, D. Evolceanu, A. Bâznoșeanu, ori literații: Gh. Din Moldova, I. Păun (Pincio), frații Stavri. De altfel de orașul și județul Botoșani, se leagă numele multor oameni de valoare ai țării, cum au fost mitropoliții Calinic Miclescu, Iosif Gheorghian și mai ales marele nostru M. Eminescu, ca și poetul D. Anghel.

În anii de dinaintea războiului, orașul a intrat în faza modernizării, aducându-se apă bună, introducându-se electricitate, canalizându-se o parte din străzi. Clădirile mândre ale autorităților, ca și un teatru frumos rădăcat din inițiativa particulară, răsar din pădurea de pomi și brazi, plantați în mare număr.

Orașele însă sufăr de oscilațiunile vremurilor. Viața economică e din ce în ce mai anemiată. Șoseaua mihăileană nu mai are însemnătatea de odinioară iar ciotul de linie ferată ce leagă Botoșanii de artera principi-pală, nu e în stare să-i dea viața, pe care i-ar da-o prelungirea ramurei oprită la Hârlău, spre nord, către Doro-hoi și Noua Sulița. Vechile, vestitele mori, ș-au stâns rând pe rând focul, căci prin părăsirea în gospodăria generală a țării, nu s-a făcut nici o înlesnire de transport unui produs industrial local de mare însemnătate.



Liceul „Laurian”

Centralizarea excesivă a țării, a anemiat și viața acestui oraș, ca și al multora, lăsate stinghere. Probabil că prin fărâmițarea proprietăților mari, se va resimți și mai mult slăbirea, mai ales dacă tânăra generațiune încasându-și partea cuvenită de pe moșii, lipsindu-le spiritul de inițiativă, vor emigra, cu capital cu tot, în centrele mari, unde se găsesc mai repezi și mai lesnicioase ocaziuni de a cheltui banii nemunciți.

Curba de viață a orașului va însemna o scoborîre.

Va fi însă vremelnică. Trecutul lui, minunata situațiune geografică, așa cum nu multe o au, valoarea energetică a populațiunii, dovedită în timpurile de erii, și dragostea de loc ce trebuie din ce în ce mai mult infiltrată, vor contribui ca să deie o înflorire economică și culturală, orașului, care nu poate să rămâie în urma altora.

Se vor găsi forțe tinere, necuprinse de dorul de ducă, care să-și ieie ca scop al activității, trezirea valorilor locale. Botoșanii sunt un centru indicat prin toate condițiunile naturale, să aibă însemnătate.

Așezarea lui e favorabilă unei dezvoltări intense.

Primenirile de tot soiul, în care ne ducem zilele, nu pot să treacă peste sufletele oamenilor ca și vântul peste piatra inertă.

Trebuie să le cuprindă, să le trezească, dându-le putere de luptă.

De însuflețirea localnicilor, de acum înainte, va atârna prosperitatea colțurilor de țară atât de bogate, frumoase și demne de o viață prosperă, intensă, cum e acela în mijlocul căruia e așezat orașul Botoșani.

BRAD

Munții Apuseni formează o cetate a parte, în întreg cuprinsul României. Marginea lor răsăriteană este aspră, cu văi înguste, șanțuri adânci tăiate în stâncă. Marginea lor apusană dimpotrivă e brăzdată de văile ademenitoare ale celor trei Crișuri. Dintre ele aceia a Crișului alb e mai liniștită și mai îmbelșugată, dar și mai plină de amintirile eroilor cari au luptat pentru libertatea neamului nostru. Aici e Țebea cu gorunul lui Horia, la umbra căruia se odihnește de veci Avram Iancu, crăișorul munților; mai încolo este satul Mestea-căn, la marginea căruia, o cruce de piatră arată locul bisericii vechi în care Horia a pus tovarășii să jure credință în sfânta luptă sfârșită pe roata schingiurii.

Lângă Țebea e Baia-de-Criș, mai de demult centrul Zarandului iar mai departe, unde valea prinde a se lărgi este Iosas, alt loc însemnat, un nou punct al jertfei. Aici a fost spânzurat Buteanu, prietenul lui Iancu, prefectul organizator și îndemnător la luptă.

Toate aceste localități sunt legate prin o linie ferată de Arad, terminându-se spre răsărit, la Brad, localitatea cea mai de fruntea Zarandului.

Chiar acest nume aduce aminte de sbucium și veșnică schimbare după cum suflă vântul. Odată era comitat, aparținând când Ungariei când Ardealului. Iosef al II-lea l-a desființat; după moartea lui iarăși a fost restabilit spre a fi împărțit din nou în 1873, parte la Arad, parte la Hunedoara.

Astăzi zarandenii reclamă din nou, cu drept cuvânt, reînființarea județului Zarand, legat în mod firesc de valea largă a Crișului-alb, stabilirea orașelului Brad drept capitală, după cum mai cer cu multă insistență explicabilă, străpungerea Dealului Mare de un tunel care să prelungească linia ferată – azi rămasă ciuntită – spre Deva, deschizându-li-se cale lesnicioasă către Patria-Mamă, de care doresc să se apropie cu tot sufletul.

Merită însemnătate acest orașel vestit, după numărul locuitorilor nu mult mai mare de cât Hârlăul. E așezat la loc bun, în una din cele mai încântătoare și liniștite poziții din cuprinsul românesc, acolo unde Crișul-alb cotește venind din spre înfundătura izvoarelor sale.

Colindându-i străzile, întortochiate, nimic nu te oprește în loc.

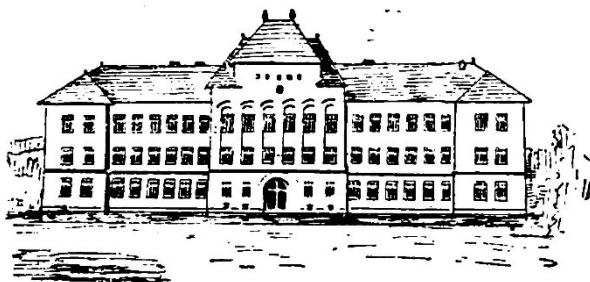
Căsuțele scunde, abia se văd dintre ramurile stufoase ale arborilor crescuți în voie. Ici și colo sunt unele mai răsărite.

Așa e administrația societății „Celor 12 Apostoli”, azi trecută la „Mica”, „Societate română pe acțiuni”. Mica puțin rentabilă din valea Lotrului a fost schimbată însă pe cealaltă piatră strălucitoare, aurul, mult mai de preț.

Două clădiri sunt mai impozante; una, de lângă gară, o școală civilă și alta, sub coasta de deal, aproape înconjurată de ogoare este mărețul palat al liceului, neisprăvit încă de tot.

Și aici ca și la Caransebeș, în jurul școalei s-a îngrămădit întreaga strădanie de decenii a românilor.

Fiecare clasă este câștigată cu jertfe, ca o redută.



Liceul „Avram Iancu”

De înființarea liceului din Brad, singurul din Zarand, e legată grija marelui Șaguna pentru școli. Preoți-me-a luat inițiativa, iar modesta sumă de 5000 de zloți, fu strânsă din sărăcia satelor de prin prejur, la 1860, spre a se cumpără vechiul local, aflat încă la răscrucea străzilor de lângă piață. Până ce s-a deschis gimnaziul au mai trecut câțiva ani de sbatere și trudă, ca să se asigure fondul trebuitor. Și astfel numai s-a ajuns să se creieze un focar de lumină în această parte curat românească, fără niciun ajutor din partea statului. Așa în toamna anului 1869 s-a deschis clasa I-a, la care solemnitățile a luat parte și Avram Iancu. După 50 ani de funcționare cu grele jertfe din partea românilor gimnaziul transformat în liceu, își are palatul său inaugurat la începutul unor vremuri mai bune, de libertate și spor.

Dacă orașul, cuib de români neaoși, a rămas în starea nu mult deosebită de a celor de dincoace de Carpați, din pricină că n-a-veau ungurii de ce-l îngriji, în schimb natura l-a favorizat. În jurul lui sunt munți ce ascund aur. Steampurile dela Gura bărzii la vreo 5 km de Brad, sunt cele mai mari din Ardeal și chiar din Europa. Vreo 40 de piluge de fier, unele grele de 650 kgr., mișcate însă după sistemul steampurilor țărănești din preajma Abrudului, pisează zilnic tone de pietre aurifere aduse cu vagonetele. Aurul repartizat așa de mărunț că nici nu se vede, este oprit în drum de mercur, întins pe tave de lemn, iar făina de piatră înălbește apele Crișului. Tuneluri, cotloane ca de cârțiță, „sfredelesc munții până sub albia râului, în căutarea aurului; deasupra lor pădurile de carpăn, stejar și fag ori pășunile arse de soare nu destăinuesc nimic din bogăția ascunsă în piatră. Aurul se scoate, se duce departe, iar casele cu acoperișul de trestie, ca niște mari căciuli țuguiate, adăpostesc trudnicele trupuri oțelite la sărăcia, legată de munca petecelor de pământ, înroșite de arșița verii. Poetul are dreptate.

Dar tocmai din această cauză Bradul e un centru economic de o importanță deosebită locală. Transacțiunile aici se fac. Aice vin bucatele din spre apus, din spre șes; aici se scoboară Buciumenii și Câmpenii din partea Abrudului, cu caii însărciați de ciubere, doniți, cercuri, pentru a lua în schimb mălai și făină pentru pite. Târgurile din Brad sunt vestite: târguri de vite, de lemne, iar către toamnă de fructe. Și configurațiunea terenului, îl face să fie centrul regiunii.

Când te sui pe dâmbul dela spatele bisericeii ortodoxe, cu mormintele presărate pe costișa pietroasă, ai înainte una din panoramele cele mai molcomitoare din Ardeal. Valea Crișului apare ca o covată. Spre Halmagiu, vestit odinioară prin târgul de sărutat din ziua de Sân-Toader, valea se închide prin apropierea dealurilor. Spre Miazăzi Crișul cotește. Ramurile lăsate din Dealu Mare, închid covata spre sud. La un capăt al ei e pumnul de case din Brad, înecate în verdele

I. Simionescu

pomilor din livezi. Abea se zărește dintre plopii înalți turnul bisericii reformate, iar cea catolică se destăinuește numai prin sunetele fragede ale clopoțelului ce turbură liniștea amurgului. E vremea Angelusului.

Soarele înroșit, cum e pe vreme de arșiță îndelungată, scăpătă după conul izolat al vârfului Caraciu, loc vestit de vânătoare și al patrulea cot din trapezul ce închide câmpul aurifer. Spre coasta apusană a văii începe să se așeze ceața cenușie a amurgului, pe când spre răsărit ultimele săgeți din soare trage o dungă bronzată peste piscurile înalte ale Munților Bihorului, zid prelungit până hăt departe, dealungul Crișului negru. Fundul văii e ca netezit; apa e ascunsă. Drumul ei este arătat numai de sălciile tinere presărate pe covorul pajiștei, ce-și păstrează sănătoasa-i culoare.

Dealungul coastelor satele se țin lanț.

Pe cerul încă împurpurat se profilează biserica nouă din Mesteacăn, cu silueta turnului de lemn care aduce aminte prin arhitectura-i așa de caracteristică de bisericile norvegiene.

Ultimele nuanțe aurii ale apusului, dispar.

O linie sinuoasă trasă pe cer înseamnă conturul munților învăluiți în umbra adâncă a serii. În liniștea deplină a văii se sting cele de pe urmă sunete de clopot, iar luceafărul sclipește deasupra vârfului ascuțit al Caraciului.

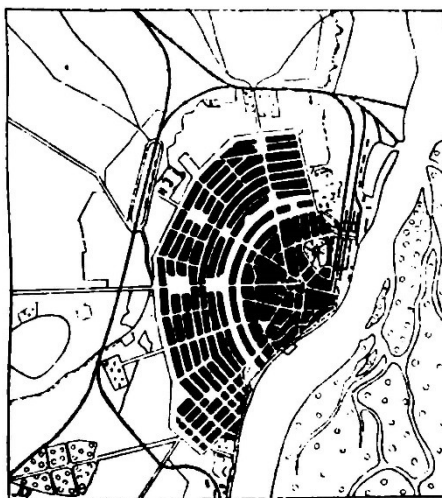
Răzămat de ruina unui cavou, rămân cu privirea îndepărtată spre silueta bisericii din Mesteacăn. Gându-rile, fără vrere, sbor departe, în vremea lui Horia, Avram Iancu, timpuri de sbucium și însuflețire. Jertfa lor însă n-a fost în zadar.

„Numai să avem vrednicie, statornicie și unire”, cum scriă Kogălniceanu la 1848.

BRĂILA

Multe din orașele pe care le voi descrie în aceste pagini, mai ales cele din vechiul regat, sunt ieșite din satul strămoșesc, purtând încă în ele, origina nu tocmai depărtată. La 1855 Tătărașii cu Rufenii, Păcurari ca și Copou erau sate neîncorporate încă în ce privește fiscul, la orașul Iași. Nu e vorbă că chiar azi, dacă s-a mărit perimetrul orașului, Tătărașii aproape tot un sat e, iar micuța biserică din Rufeni, din bârne și vălătuci, a rămas așa cum erăși în veacul al 17-lea când a fost înălțată zice-se de breasla teslarilor, lucrătorii lemnului scos din pădurile care acopereau dealurile învecinate, azi arse de soare și cu gropi de năsip.

Dacă origina orașelor noastre de dincoace de Carpați e păstrată încă în fizionomia lor, cu Brăila ne putem mândri, fiind singurul dintre cele mai de seamă, clădit după un plan regulat, american.



Planul Brăilei

Cum te urci din port, pe la debarcader, dai într-o rotondă frumoasă, relativ bine întreținută, spațioasă. Dacă n-ar fi vechea geamie, prefăcută în bisericuță, care să-ți arăte că pe aici a fost o raia turcească, te-ai crede, după flori, ca și după clădirile împrejmuitoare, în vreun oraș din apus. Radiar, din trei părți, în piața înconjurată de linii de tramvai, se deschid strade drepte, regulate, unite prin altele tot regulate, concentrice, multe din ele bulevarde largi, fără sfârșit. Orașul e împărțit în sectoare, ochiurile rețelei formată din întretăierea celor două sisteme de străzi.

Ceia ce isbește pe călătorul deprins cu ulițele întortochiate, "șerpuite, cu colțuri de case ieșite în spre mijlocul drumului, din celelalte orașe, e tocmai această așezare a clădirilor după un plan regulat. Clădirile în sine n-au nimic deosebit. Sunt toate la fel, fără nici un stil, aliniate ca soldații în front. De pe aceasta se cunoaște că e un oraș comercial, în care fiecare petec de pământ are valoare; trebuie clădit spre a fi rentabil.

Numai spre marginea dinspre Dunăre mai sunt case izolate, cu ceva pomi prin prejur.

Nici bisericile, unele mari, nu chiamă prin nimic deosebit, fie ca vechime, fie ca arhitectură. Turnurile lor boite mai toate în verde, aduc aminte de frumoasele biserici din satele dobrogene.

Brăila e un mare Babilon, ca orice port, în care auzi toate limbile, dela jargonul evreesc până la cuvintele șuerate ale englezului.

I. Simionescu

Îmi spuneă un prieten, că la intrarea nemților în Brăila, cea dintâi întrebare ce le-au pus-o căpeteniile, a fost: „Ce e demn de văzut în Brăila?” Prietenul a rămas nedumerit; le-a arătat Dunărea, „Cum, întrebă neamțul, în Brema d-v nu e nici un muzeu industrial?” La așa ceva niciodată nu s-au gândit brăilenii, de și bogătași se pot numără – mi s-a spus – cu sutele.

Am cercetat și eu după „Sehenswürdigkeiten”. M-au trimis tot la liceu, o clădire ca toate alte clădiri ale statului, sărăcicioasă, înghemuită, neîncăpătoare. Totuși am găsit în ea, ceeace aiurea nu aflasem. Exista o bibliotecă! Biblioteci, adecă dulapuri mari cu cărți, se găsesc în multe licee. La Brăila am găsit o bibliotecă ce nu părea moartă, măcar că era vacanță. Cărțile erau metodic așezate; un bibliotecar se ocupă de bibliotecă și ce e de mirare, cărțile se împrumutau, se ceteau; deci biblioteca își avea rostul ei.

Directorul liceului care dispuse aranjarea bibliotecii, un profesor cu tragere de inimă pentru școală și bibliotecă, îmi povesteă odisea cărților înșirate acum cu ordine în dulapurile frumos sculptate. Povestea în sine ar merita să fie scrisă mai în detaliu, „căci aruncă o lumină caracteristică asupra noțiunii ce o au cei mai mulți de rostul unei biblioteci.

Așa dar, tot e ceva de văzut în oraș. Uitasem parcul dela monument, ce mai răcorește aerul de stepă.

Dar dacă oamenii n-au avut vremea ori gustul să împodobsască Brăila, cu monumente sau așezăminte demne de bogățiile ascunse în ea – statuia țăranului cu barba până la brâu din grădina centrală neputând avea nici o pretențiune artistică – natura i-a dat cu prisosință unul din tablourile cele mai frumoase ce se pot gustă în tihnă. După neîngrijirea locului de observare, m-aș minuna dacă priveliștea este de mulți admirată.

Locul de observare e la marginea grădinei publice. Desparte două lumi deosebite. Îndărăt e îngrămă-deala de clădiri; e tihna și belșugul câștigului lesnicios. În față e Dunărea aducătoare de bogății și întregul șir al munților dobrogeni, cât se poate vedeă de deasupra zăvoaielor de sălcii. Orașul se termină prin malul rupt de pământ galben.

Sus, pe tapșan, e grădina bine îngrijită, cu flori exotice, cu statuete din teracotă, boite în felul marmorei. E lumea pretențiunilor. Pe marginea dâmbului cresc cetinile ca pe orice șanț împrejmuitor dela sat, iar jos, în lungul unui gard de sârmă rară, ghimpată, începe murdăria portului. Nu murdăria locuințelor dese, a mi-zeriei din porturi, ci murdăria care dovedește lipsa de preocupări igienice.

Fără Dunărea, Brăila ar fi un oraș oare care.

Dealungul căii navigabile adânci, ce face din Brăila un port de mare și centrul exportului nostru de cereale, se înșiră magazii lângă magazine, în rânduri paralele, cu liniile de drum de fer ocupate de vagoane înțepenite aici cine știe de când. La un capăt al portului se înalță o moară, ca o clădire asiriană, prismatică, masivă, alături de silozurile moderne, încăpătoare, acum însă fără viață. La celalt capăt alte mori, hornuri de fabrici, de cărămidării sistematice, izvoare de lesnicioasă îmbogățire. Pe dunga argintie a bătrânului fluviu, armata caicurilor în batalioane de câte 6 în șir, așteaptă în zadar să fie umplute cu rodul Bărăganului. Împrejurările au adus liniștea acolo unde în alte vremuri era forfota mușșuroiului de furnici. Cele câteva căruțe cu un cal, se pot înturna în voie în spațiul liber de

lângă docuri. Numai gura câtorva magazine eră pe jumătate căscată. Încolo fereștrurile mici cu zăbrele ca și porțile ferecate aveau țățânele ruginite. N-aveau ce aerisi nici ce lăsa să treacă înlăuntru. Firmele scrise cu litere românești, dar cu nume ca Vulpeptis, Iani Cusumbris, Harocopos, îți spuneau îndeajuns de ce, sus, în oraș, nu întâlnești nimic deosebit, în afara caselor înșirate ca niște cutii uniforme. Aurul scos din stepă, plutea în caicurile și vapoarele însemnate cu aceleași nume, dar cu caractere străine; e dus departe, departe, spre Elada fericită; acolo se înalță monumente de artă ori instituții de cultură cu câștigul cules de pe malurile Dunării.

Singurele monumente nepieritoare, ce opresc privirea și nasc admirațiunea, sunt acelea, cu care natura darnică a împodobit locurile. Dincolo de luciul Dunării, se rădică zidul munților Măcinului, începând cu linia aproape dreaptă, trasă pe cerul încins de arșiță, a Buceagului, continuându-se cu aceea, mai zimțuită, a Munților Măcinului; înălțată puțin în dreptul Crestei Priopcea, se scoboară din nou la Bujoare, ca să lese loc liber șoselei spre Cerna și se termină în ghebul rotunjit al muntelui de granit, lângă Turcoaia.

Vremea trece ca și într-un muzeu bogat și nu te mai sature privind la unul din cele mai frumoase colțuri din prea frumoasa noastră țară.

BRAȘOV

În jurul granițelor românești poți trage un cerc, pe linia căruia sunt așezate cele mai periferice orașe, Hotin, Vijnîța, Oradia-Mare și Arad. Chiar micul sector ce trece peste Dunăre nu închide multe neamuri străine, ci în bună parte pe românii din zona Vidinului ori pe acei din Valea Timocului.

În acest cerc, Bucureștii sunt la o latură. Centrul cercului coincide cu locul unde e Brașovul.

De aici, poate, gândul unora, că cea mai nimerită așezare a Capitalei m-ar fi Bucureștii, ci Brașovul. Ar fi o capitală cu înrejurimi slăvite, căci Brașovul e Salzburgul nostru. Nici un alt oraș nu are, în imediată apropiere, peisagii mai frumoase și imai pline de contrast ca Brașovul.

Când vii dinspre Predeal nu-l zărești, căci Tâmpa, o ramură din Bucegi, îl ascunde. Din potrivă, hornuri-le fabricelor, acoperișurile roșii ale caselor, apar în deplina lor desfășurare, când vii dinspre șesul Trei-Scaunelor.

Muntele îl adăpostește iarna, îi dă umbră vara; șesul îi dă belșug dar și latitudine să se întindă cât poate drumurile toate dinspre Ciucuri, Trei Scaune, Bran ori chiar Țara Făgărașului.

Dar marele avantaj al Brașovului nu sunt numai drumurile ce ajung la el din diferitele colțuri ale Ardealului. Închis spre sud, de zidul Carpaților, ar fi un popas mort. Viața lui comercială, vestită odinioară, neslăbită în totul și azi, i-au dat-o porțile deschise în munți, pasurile lesnicioase de trecut chiar cu carul. Căraușii puteau astfel duce mărfurile peste ținuturile ce se revarsă înspre partea externă a Carpaților. În orașele cele mai depărtate din Moldova, cum e Botoșani, ulița brașovenilor, era centrul de desfășurare al manufacturilor. Numele se păstrează încă.

În nici o parte a Carpaților nu sunt atâtea drumuri, care să se concentreze așa cum e la Brașov.

Pe la Bran vine calea, bătută odată atâta, dela Câmpulung, trecând prin variatele regiuni unde se găsesc Rucărul și Podul-Dâmbovicioarci; urcând pe șoseaua șerpuită, bine întreținută, săpată în Dealul-Sasului, duce mai departe pe lângă Cetatea Branului apoi pe la Râșnov școborând în șesul Bârsei, tot dealungul zidului muntos până la Brașov.

Pe la Predeal se scurge traficul de azi, înlesnit prin drumulde fier, ce întovărășește mândra Prahovă.

Mai spre răsărit e pasul Bratocea, cu drumul vechiu, roman, din care se mai văd lespezi așternute acum aproape două mii de ani în urmă; vine apoi trecătoarea Buzăului, a Oituzului legătura scurtă cu Moldova. Din acest punct de vedere, Brașovul nu este izolat nici de partea răsăriteană a României.

Așezării sale favorabile, datorește orașul și însemnătatea lui istorică. Deși dincolo de graniță, eră legat așa de strâns cu evenimentele petrecute în vechile principate, în cât pomenindui-se numele lui nu evocă nici odată „străinătatea”; chiar și Petru Rareș al Moldovei a străbătut până la întăriturile din dealul Străjii.

Privirea cea mai largă se prinde de pe Tâmpa, unde duce un lesnicios drum, tăiat prin pădure, în costișa calcaroasă. Nu știi ce să admiri. Natura în deplina ei desfășurare de contraste? Cele două gheburi de marmoră albă răsărite din brădetul des, păzind valea Timișului și trecătoarea Predealului? Cuibul de case cu colorit

atât de băcător la ochi?



Biserică neagră văzută de pe dealul Romurilor (d. Reich)

Spre apus se pierd în ceața depărtării crestele cam monotoneale munților Făgărașului, iar spre răsărit, strălucesc în bătaia soarelui stâncile albe ale Tigăilor, oglinda Ceahlăului moldovenesc.

Până cine știe unde spre apus și nord-răsărit, se zăresc din negura depărtării, ca niște nori întunecați, la orizont, vârfurile mai înălțate din cele două ramuri ale Carpaților, îmbinate aice.

Ele, împreună cu ultimile dealuri din lanțul vulcanic al Hârgheiței ca și al Perșanilor, închid într-o ramă de păduri frumoasele și mănoasele șesuri.

Acestea se întind spre nord și răsărit cu sate dese, cu câmpuri ca petecele dintr-un mozaic, cu drumuri de fier și șosele, drepte ca niște fire de ață neagră și albă, întinse pe locul neted ca în palmă.

De sus, de pe Tâmpa, privirea se rătăcește peste noianul de case, strânse grămadă în grupuri compacte, cu acoperișuri ruginii, cu multe la mijloc. Stau îngrămădite una-n alta, cu străzi înguste, căci spațiu larg nu prea este, între Tâmpa și D. Spirii. Spre apus, în Scheiu, parte românească, locuințele prind a se acățăra și de coastele mai domoale ale munților până ce dau de pădure, vârându-se prin văiugile înguste de pe Coasta Prundului.

Promenada, aleea largă de umbroși castani și tei, închide gura văii dintre cele două creste muntoase. Spre răsărit de ea, orașul se lărgeste; scapă la spațiu slobod. O parte apucă spre nord, terminându-se cu biserica întărită dela Sf. Bartolomeu. O altă ramură, mai lată, se întinde în lungul Dealului Melcilor, spre Gară. E Blumăna. Într-acoace sunt fabricile, Cazărmile, interesante școli de meserii.

Miezul orașului, de pe Tâmpa, se vede ca o pată albă, trapezoidală, în mijlocul căreia se înalță singuratecă, clădirea Primăriei cu turnu-i înalt de 56 m., servind ca punct de observare și veghere împotriva incendiilor. Aici e piața, de jur-împrejur cu blocuri de case, cu băncile principale. Fiecare stradă are câte un nume după marfa ce se vinde. Ici e Târgul grâului, dincolo al inului al florilor, al peștelui...

Din Piața mare, Piața Libertății, se vede o clădire mohorită, afumată. E vestita Biserică Neagră, poate cel mai frumos monument gotic din întreg Ardealul, clădit între 1385 și 1423. Azi e templul bisericei reformate. Cu toate adausurile din veacul al 17-lea și al 18-lea, aspectul ei general e acel de la început. E o clădire masivă, lungă de 89 m și cu un turn patratic într-o coastă. Pe cât e de împodobită în afară, după tipul clădirilor gotice, pe atâta în interior e simplă și fără bogății

artistice.

Lângă ea se înalță clădirea cu muzeu și bibliotecă, fondată de I. Hontorus, tipograful care câștigă populația Brașovului la învățătura lui Luther. Viața culturală a Brașovului săsesc e veche și întemeiată; dar alătura, cu atât de mari greutate, s-a înfiripat și apoi tot mai adânc înrădăcinat și viața culturală românească. Liceul A. Șaguna, înființat în 1850 de vrednicul I. Popazu, fost episcop de Caransebeș, se înalță tot atât de mândru ca și liceul reformaților. Liceul Șaguna e la capătul Scheiului, partea mai compact românească din Brașov. În jurul lui sunt strânse grămadă clădirea Internatului Reuniunii femeilor române, cu trecut atât de însemnat în cultura națională, apoi Internatul Școalelor române, clădit prin donația unui român. Aici se rădică mândra biserică Sf. Neculai, zidită și cu ajutorul dat de Neagoe Basarab, iar ca un adevărat simbol, în caplea cimitirului de sub Tâmpa e mormântul lui A. Mureșeanu, cel care a scris Deșteaptă-te Române.

Dacă în părțile dela Promenadă spre apus, sunt clădirile cu amintirea vremurilor depărtate, în lungul ei, în spațiu mai libere se țin aproape una lângă alta clădiri moderne, care pot stă oriunde în orașele apusene. Aci e Prefectura, Primăria, Liceul real român, alătura de Școala comercială superioară, Posta, etc.

Nu e numai natura care dă orașului farmec deosebit. Alcătuirea lui chiar îl face interesant. E o îmbinare de urme străvechi, cu clădiri și instalațiuni moderne. Sub poalele Tâmppei răsar ziduri groase, acoperite cu muschiu, în mijlocul grădinilor de pometuri. Deasupra cetății, pe dealul Romurilor, se păstrează Turnul-alb și Turnul-negru „ca niște sentinele puternice din zile bătrânești” scrie Silvestru Moldovan.

Unde te întorci, amintiri străbune sunt legate de lăsarea sașilor dar și de sbuciumările românilor. Unele cu altele sunt împletite. În vechime ca și însemnătate, monumentele unora se pun la întrecere cu ale altora. La Scheiu se înalță mândrele școli românești, cum nu se vede nicăeri în vechiul regat. E cea mai trainică însemnare a rolului ce l-a jucat Brașovul în trecutul cultural al românilor de pretutindeni. E ca un semn de recunoștință al prezentului, înălțat trecutului plin de multe greutate și zăbavnice. De aici au plecat cele dintâi cărți românești tipărite. Aici a apărut cea dintâi foaie românească din Ardeal; iar cea mai veche gazetă românească tipărită azi, „Gazeta Transilvaniei”, înființată de George Bariț, aici ese de 84 ani.

Prin pitorescul neîntrecut al împrejurimilor lui, prin trecutul plin de atâtea mintiri străbune, prin ușurința cu care, de pretutindeni, poate fi vizitat, Brașovul servea de legătură tainică între cei „de dincolo” și cei „din țară”, înainte chiar ca granițele să fie șterse de pe hartă.

Azi e al nostru, al tuturor, una din multele nestimate cuprinse în cercul - figură geometrică simbolică - ce corespunde hotarelor nouă.

BUCUREȘTI

Pentru provincialul naiv, care socoate că dreptatea o va căpăta prin jalba păturită, înmănată numai miniștrilor, Bucureștii e o gheenă. Pentru omul de afaceri, din potrivă, e raiul. Unul se întoarce decepționat, amărât, cu punga stoarsă. Celălalt dorește să mai revie cât de repede.

Și pentru unul și pentru altul Capitala României se reduce aproape numai la Calea Victoriei. Prin acest puhoiu omenesc, de zi și noapte, îl silește să treacă pe unul nevoile, pe altul și administrațiunile dar și localu-rile de petrecere ori magazinele de modă.

Unul cade uluit în viesparul de lume; celălalt se simte numai aici în largul lui. Unul o detestă, celălalt o cată.

Amândoi își fac o idee rea de Capitala țării, prin această stradă care nu e Bucureștiul tot, după cum București nu e, din fericire România întreagă. Totuși Calea Victoriei este una din caracteristicile Capitalei; aş putea zice una din cele mai distincte originalități ale ei. Nici Parisul, nici Viena, nici Berlinul, nu au o Calea Victoriei.

Îngustă, șerpuiind în cotituri dese, ea are aspecte puțin deosebite, dimineața, la amiază, seara ori la miez de noapte. E cam tot una, Dumineca cât și în zilele de lucru. Cadrul ei este același, de iarmaroc. Fiecare fereastră este ademenirea unei capcan e pentru tot ce e lux, lene ori desfrâu. Când foametea rânjește celor mulți, ferestrele băcăniilor sunt pline de trufandale. Când în țară nu se găsește pânză pentru cămăși, măta-surile stau înșirateca o sfidare, la numeroasele vitrine. Când se țipă pretutindeni că lipsesc brațe de muncă, noian de făpturi lenevite abia își târie picioarele cât ți-e ziua de mare „între Capșa și Palat”.

Puzderie de tineri imberbi stau înșirați în dreptul vitrinelor, ca niște marabu din grădinile zoologice, immobili, într-un picior. Noroc însă că îndărătul acestui furnicar care picură veninul răsvăririi în sufletul nevoiașului, venit după dreptate, se întinde viața gâlgâitoare, a orașului mereu în creștere. Întins pe șesu odată plin de mlaștini, al Dâmboviței rătăcitoare, orașul nu are limite. Restrâns, nu de mult, până la Capul Fodului, azi se lățește cât poți cuprinde zarea.

E o mare de case, palate cu turlle pompoase, dar cu spațiuni neîncăpătoare, alătura de resturile Bucureș-tiului de odinioară, căsuțe cel mult cu două rânduri. În această privință își trădează prefacerea, ca și toate celelalte orașe din vechiul regat. Ca și în acestea, străzile tăiate drept, sunt prea puține; celelalte sunt cărări înguste, întortochiate, un labirint din care cu greu te poți descurcă.

Nici un semn de orientare nu găsești în el, căci nu există, ca în orașele chiar de dincolo de Carpați, vre-un turn înălțat deasupra celorlalte case. Vestitul Turnul Colței surpat în parte de un cutremur de pământ, a fost dărâmat cu totul, ca și când ne-ar fi fost rușine de modestele urme din trecut.



Biserica Sf. Gheorghe-nou (înfățișare veche) (Desemn de Stoica din Pânteia. Planul Bucureștilor).

Ca să capeți o privire generală asupra întinsului oraș, numai una din cele două grădiști lăsate de cursul capricios al Dâmboviței azi încătușată, îți poate fi de folos.

Urci pe cea mai înaltă: dealul Mitropoliei. E unul din puținele puncte pitorești ale Capitalei monotone. Dela piciorul dealului, pe fondul uniform de ceață din care abea se vede soarele cu o slabă aureolă de raze, priveliștea e chiar demnă de pus pe pânză.

Pe ecranul fumuriu al cerului, se înalță pajura cu aripile întinse de pe vârful cupolei cu care se termină palatul Parlamentului pe temelii groase, înconjurat de coloane masive. E singurul semn mai imposant al libertății câștigate de scurtă vreme.

Alte trei ori patru trepte trase pe cer, le formează turnurile cu ferestruici înguste ale Mitropoliei, încinsă cu brâu împletit din piatră, având drept ornament chenarele fin dăltuite tot în piatră, din jurul ferestrelor. E trecutul destul de apropiat, semnul singurei nădejdi de îndreptare spre care mai căutau strămoșii bătuți mereu de valurile neprielnice. N-aveau nici răgaz, nici mijloace ca să înalțe monumente. Clopotnița scundă, e aceeași ca și la poarta mănăstirilor, iar în drumul către ea, la intrare cu cei 4 stâlpi, puși drept obeliscuri, cu emblema țărilor unite, se păstrează încă simpla cruce de piatră asemenea celor reslețite pe plaiurile românești; ea ține tovărășie clopotului scăpat de necruțarea dușmanului, dar așteptând turnul în care să fie adăpostit.

Aici, pe dâmbul de pământ, înconjurat odată de ape, nu se prind numai semnele vieții de ieri alături de cele de azi, dar sepăstrează și semnele prefacerii în care ne găsim.

Lângă monumentul înălțat de curând, în lăuntrul căruia se deslănțuesc uneori patimi nedomolite, cioc-niri însă de vitalitate, aproape de celălalt monument mai vechiu, locaș de sfințire a marilor evenimente istorice, se văd și ruini părăsite, ori ziduri desgolite. Pe lângă grădinița bine îngrijită a Mitropoliei, de vale, se întinde până mai ieri, în voie, și dudăul paraginei. Azi e o grădină de zarzavat foarte sistematică, prin care se vede cât aur se poate scoate din spațiurile lăsate altfel paragină. Și astfel insula de pământ cuprinde întreaga caracteristică a Capitalei, chiar a întregii țări, oază apusană la poarta orientului, câmp deschis de muncă, pentru a transformă aparența în generală realitate, creând echilibru între năzuinți de deplin apus cu situația geografică și vitejia istorică.

Dar de aici, de sus, privirea se rotește, cât poate străbate, peste orașul din care

abia dacă se simte răsuflarea vieții. Până la dunga orizontului se văd numai case. Nu e proporționalitatea celor din orașele vechi. Blocuri masive răsar din locîn loc. Bisericițele îmbătrânite se pierd în noianul caselor care nu le respectă, înconjurându-le, acoperindu-le privirei, luându-le până și raza de soare ce dă sfințenie lăuntrului, când cade oblicspre altar. Juvaerul arhitectural al Bisericei Stavropoleos abea se zărește dintre zidurile Palatului Poștelor și a Băncilor ce o închid din toate părțile. În schimb la periferie, viața nouă gâlgâie. Ogea-gurile înalte, subțiri, dungi de cărbune pe placa cenușie a cerului, se înșir de jur împrejur. Acolo e munca, acolo e lupta, ca și furnalul mișcărilor muncitorești.

Se pot prinde de pe acest punct de observare chiar colțuri cu anumit farmec.

Două linii de ploi e săgeata ce-ți indică grupul pitoresc din Parcul Carol, cu Palatul artelor în mijloc, Turnul lui Țepeș, într-o parte și biserica Cuțitul de Argint înălțată după tipul Sf. Niculai din Iași, în cealaltă parte.

Mai spre răsărit, ca silueta unei cetăți, zidul și turnurile dela Văcărești, iar spre apus șirul de clădiri înălțate pe Dealul Spirei.

Aici e cartierul marilor industrii de tăbăcării, în dreptul cărora Bisericița Săracă abea se distinge dintre niște ploi. Aici, ca o pată enormă, e gazometrul. Mai încolo e sectorul fabricei de chibrituri. Și tot așa, ogege înalte, din distanță în dinstanță, indică înconjurul vechiului sat al lui Bucur, cu instalațiunile modern-lor ateliere variate, care fac din București cel mai intens oraș industrial al României.

Tot într-acoace poți aveà frumoase tablouri în apus de soare. Purpurul asfințitului colorează cerul, când cu gamele de pe vremea senină, perzându-se în galbenul-cenușiu, din înălțimi, când ca niște dungi rubinii alternând cu fâșii de nori îmbujorați. Ceața serii, fumul fabricilor, învâle încet-încet orașul, lăsând numai silueta clădirilor atât de disparate. Slaba lumină a apusului scoate în relief acoperișurile cu omăt, în contrast cu umbra lăsată de ziduri. Arborii despuiați de frunze, sun tîncărcați cu promoroacă asemenea scamei de ploi.

Sgomotul orașului mare se liniștește; pacea se lasă peste tot. Ceața se îngroașă; siluetele din ce în ce își pierd conturul definit, până ce la cele din urmă, cerul întunecat pare a se lăsa peste pământ, pe el sclipind slabe lumini formând ca niște constelațiuni, după alinierea lor pe străzi.

În fața acestui tablou al naturei, Calea Victoriei, cu forfota ei veșnică, cu neogoiată viață artificială, dis-pare din minte. Bucureștiul muncii intense, adoarme. E odihna bine venită după activitatea caracteristică vieții sănătoase în plină desvoltare.

Scoborînd grădiștea care a servit drept loc de observare, trecând prin forfota Halei renovate și a cartieru-lui negustoresc din preajma Pieței Sf. Gheorghe, ajungi la spațiul larg al Bulevardelor trase în linie dreaptă dinspre Obor și până la Cotroceni, ca o dungă umbrită dusă dela răsărit la apus. Când luna plină răsare, Bulevardele par o dâră de lumină, împrejmuită cu șirag de case tot mai înalt clădite. În lungul lor sunt așezate statuetele acelor care au însemnat faruri luminoase în desfășurarea vieții etnice.

Dunga bulevardelor e cam o "linie" de demarcare între partea conomico-financiară a capitalei, spre sud și labirintul străzilor mai liniștite dinspre nord.

Aice e blocul de clădiri al Universității, mai încolo Ateneul înălțat cu contribuția tuturor Românilor din vechiul regat. Unde și unde se vede câte un mic sanctuaral

I. Simionescu

artei – Muzeul Simu și Aman –. Peste tot se întinde rețeaua caselor bine îngrijite și a parcurilor care se confundă adesea cu grădinile vechilor curți boie-rești. Într-acoace e Cișmegiul, mereu în floare, de cum încep toporașii și până ce crisantemele sunt bătute de brumă; în această parte, dincolo de Capul Podului, e pădurea dela Șosea, cu vile cochete și palate mărețe.

Pe urmă vine iarăși periferia cu fabrici și cărămidării și apoi ogoarele întinse pe fața netedă a Câmpiei în care e așezată Capitala țării.

Ori cât de neprielnică i-ar fi așezarea geografică, ori câtă amestecătură de urmele vremii de ieri cu dezvoltarea repede a zilelor de azi, București rămâne Capitala Țării mărite.

În el se plămădește asigurarea vieții statului nou. Trebuie să ne fie scump.



Ateneul român

BUZĂU

Între Prahova și apa Buzăului, e unul din cele mai interesante colțuri de țară, prin neconținută primenire omenească, care nu a încetat încă. Aice se prinde mai bine decât ori unde asămănarea dintre un organism social – țară sau neam – și unul biologic. Viața e primenire. Numai moartea aduce liniște. În trupul unei ființe e mereu prefacere. Schimburilor de forțe din mediul intern al unei vietăți, raporturilor dintre mediul lăuntric și cel extern, se datoresc creșterea și sănătatea individuală, perfecționarea și evoluția grupelor înrudite de ființi.

Legile biologice stau la temelia celor sociale; numai specificul omenesc dă acestora din urmă o tonalitate anumită, dar nu așa de puternică pentru a înăduși cu totul pe cele dintâi.

Între Prahova și Buzău e îndoitura Carpaților într-o parte, cu trecători lesnicioase, de altă parte e întinsul Câmpiei rodnice gol ce cheamă norodul, ca și un centru ciclonal. Din prea plinul Transilvaniei, mereu șiruri omenești au apucat drumul șuvoaielor de apă. Mișcarea nu s-a isprăvit, căci Bărăganul poate încă adăposti noian mare de oameni.

Ca în orice mișcare neajunsă la un echilibru, drumurile au variat. Au variat deci și centrele omenești, popasurile vremelnice.

Pe când Predealul eră o simplă potecă de munte, Valea Teleajenului, eră drumul cel mare. Sus pe munte, se mai văd și astăzi lespezile drumului roman. Pe aici fu și calea oilor, puhoiul de revărsare către Baltă, din faza păstoritului. Județul Saacului cel mai bogat, de odinioară, desființat în 1845, aici era. Cuprindea partea apuseană a județului Prahova și cea răsăriteană a județului Buzău. Văleni-de-Munte, Slănicul, ca și Bucovul, ori Ghergani, au cunoscut pe vremurile de nehotărâre faima capitalelor.

Importanța orașelor dura o clipă; se muta din loc în loc. Eră prefacerea dintâiu. Pe văile afluenților Teleajenului ori a Buzăului, se așezară locuitori căliți în nevoi, dornici de tihnă, veniți din Ardeal.

Adăpostiți în văile aice mai largi decât aiurea, s-au tot mutat, val cu val, până ce au dat de zarea întinsă a șesurilor mănoase. Așa s-a produs o dungă de populație deasă.

Pe urmă a început înaintarea în câmpie, întâi dealungul apelor. Ialomița, Călmățuiul ori Mostiștea, deveniră șiraguri de sate, ce legau muntele cu pășuni și păduri, dealurile cu sare și petrol, cu malul Dunării atractiv și el. Circulația omenească nu s-a isprăvit. Ea e în curs. Deci și soarta așezărilor omenești mai mari, din calea mișcărilor, nu e pecetluită. Progresul de acum le așteaptă.

Pentru orașul Buzău, se prevestesc zile de mare creștere. După cum schimbarea cărării dela Predeal în drumul mare de pe Prahova, a adus statornicia și desvoltarea Ploeștilor, în detrimentul orășelelor, o clipă chiar scaun domnesc, tot așa orașul Buzău, de acum își va avea desvoltarea. Legătura între Brașov și porturile dunărene, pe valea Buzăului, îi va mări însemnătatea.

Așezat la îmbibarea dintre dealurile cu vii, livezi, sare, petrol și câmpul întins, numai ogoare; pus la deschiderea în șes al unuia din cele mai însemnate râuri, orașul Buzău, e menit să ajungă aprig concurent al Ploeștilor.

Așa cum e acum, poartă încă pecetia nehotărârilor din trecut.

I. Simionescu

Aproape de graniță cu Moldova, era vad de oștiri și vraște de bătălii. Tătarii l-au ars în veacul al 16-lea; Vasile Lupu, după aproape un veac, nu i-a lăsat piatră nerăscolită; mai târziu în bătăliile dintre ruși și turci, Buzăul plăti gloaba. Până și ultimul războiu l-a lăsat ciuntit. Din frumoasa livadă din jurul Episcopiei, n-a rămas arbore în picioare. Unde creșteau căpșunile cât nuca, ori perele ca zahărul de dulci, azi se întind bulgării ori dudău.

În fața valurilor de distrugere, negustorii mutară, odată, târgul la Nișcov, la poalele muntelui.

Linște relativă, nu cunosc Buzăul decât dela începutul veacului al 19-lea. Încet-încet își reveni în fire.

Azi a ajuns un oraș relativ important, centru negustoresc și industrial, mai mult decât cultural.

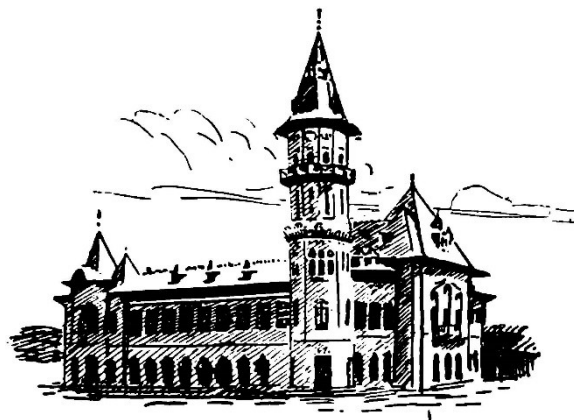
Înainte de orice, e un nod important de drum de fier. O dublă linie îl leagă de București. Linia principală spre Moldova, pe aici trece. Aici se desparte ramura spre Brăila și Galați, dar tot aici e și legătura muntelui spre Constanța. Linia spre Nehoiieși de aici începe. Sfârșită în munte, pentru transportul bogăției pădurilor, va fi dusă până-n Brașov. Prin Buzău va trece astfe ldrumul cel mai deadreptul din Ardeal către Dunăre și Marea-Neagră.

Cum ieși din gară, te isbește regularitatea străzilor. În piața gării dau 5 străzi, drepte.

Apucând pe una din ele, Bulevardul Doamna, aleie umbrită de copaci, împrejmuită cu căsuțe mici dar curățele, treci pe lângă Liceul Hajdeu, vechiu cuib de propagare a formalismului cultural, *Rara avis*, adăpostește un început de muzău regional, înfiripat de după războiu, - nemții au devastat totul - de către un harnic profesor, d-l *Nazarie*, licențiat al Universității din Iași. Îți face o deosebită plăcere, când în mijlocul indiferentismului ce s-a abătut prin școli, mai vezi, ici și colo, câte un profesor, nu din cei mai tineri, ocupându-se cu împlinirea și-a altor îndatoriri în afara strictelor îndatoriri de cursuri.

În fața liceului, într-un parc umbros, ca o jucărie arhitecturală, e biserica Banu, clădită în 1722, dar reno-vată înainte de război, cu acoperiș de țigle smălțuite, polichrome și pridvor de geamuri, cu stâlpi masivi.

La o cotitură de drum, îți iese înainte, clădirea cea mai mândră din tot orașul: Palatul comunal. Când l-am văzut întâia oară, eră aproape isprăvit, mi-a adus aminte de unul din acele Palazzo italiene, cu șiruri de loggia și nelipsitul turn din colț. Eră un contrast isbitor între clădirea imposantă, cu șiragurile de stâlpi la cele două rânduri, poate prea împodobit cu cioplituri în piatră, cu turnulețe piramidale la acoperiș și între căsuțele scunde, rar cu două rânduri ori barăcile de scânduri de prin prejur. Acum însă pare mai la locul lui, cu grădinița îngrijită în jur și mai ales cu vecinătatea celui alt Palat, administrativ, mohorât în îmbrăcămintea lui prea cenușie, dar mai nepretențios în simplitatea stilului. Mai ales seara, când bietile felinare cu petrol, lasă orașul aproape în întuneric, silueta palatului comunal evocă și mai mult disproporția între el - viitorul dorit - și căsuțele din jur - prezentul modest.



Palatul Primăriei

Din turnul înalt al primăriei însă te bucuri de o perspectivă frumoasă. Orașul cu împrejurimile lui imediate se văd ca-n palmă. Nu face excepție de celelalte orașe de dincoace de Carpați. Centrul, cu uliți întortochiate, e partea negustorească. Dugheni lângă dugheni, dugheni cu mărunțișuri mai mult. Apropierea de București, nu permite traiul prăvăliilor mai mari, mai luxoase, cum e în Craiova ori Galați. Sunt dugheni pentru sătenii veniți la târg.

Stau casele înșirate la linie, fără găteală, fără stil, una înaltă subțire ca un par, în rândul altora scunde, cu câte un rând.

Dincolo de miezul negustorios, dealungul străzilor cu oarecare regularitate tăiate, vin apoi casele gospo-dărești, micuțe, multe îngrijite, cu pomi în curte, cu ferestre luminoase. Mai toate au aerul modern. Rar de tot, mai la margine, s-a mai păstrat câte o casă de demult, cu cerdac și streșină trasă pe ochi. Printre ele, ici și colo, presărate, se înalță cochete vile nouă, cu acoperișul de țigle, roș, în stil românesc, multe neisprăvite.

Biserici sunt puține; vre-o 6. E unul din orașele cele mai sărace în biserici. Nici una nu răsare peste clădirile celelalte ori peste pomi. Au acoperișul mohorât, cenușiu, perzându-se în ceața ce se lasă asupra orașului.

Excepție face Episcopia, cu palatele din jur. E ca o veche cetate din a cărei zid s-a păstrat o bună parte. E izolată, într-o coastă, aproape de lunca largă a Buzăului, de Gârla Morilor și fostul iaz al morilor.

Arbori rămuroși, te însoțesc spre poarta din zid. De-o parte și alta a intrării, vechile palate mănăstirești sunt neîncăpătoare pentru adăpostul seminariștilor, care stau înghesuiți, în strâmtoare. Zăbrele încrucișate, la rândul de jos, arată vechimea clădirii principale. În fața e clopotnița pe sub care intri în mănăstire. E un turn prismatic, cu turla ca o căciulă turtită. Bierica, străjuită de doi brazi înalți, nu are nimic deosebit ca stil. Turnurile octogone, tot cenușii, au muchile trase de stâlpi subțiri. Stă astăzi în restaurarea făcută sub vrednicul episcop Chesarie, al cărui mormânt, cam părăsit, încolțit de vreme, e în dreptul altarului. Pentru o asemenea figură distinsă din trecutul preoțimii noastre, în care aproape se rezumă întreaga faimă culturală a Buzăului, se cuvine o mai evlavioasă cinstire.

Biserica principală e înconjurată, în semicerc, de un șir de chilii, cu palatul episcopal în mijloc, frumoasă în arhitecturalor neîncărcată, cu șirul de stâlpi simpli dar masivi și tăetura regulată a arcurilor care le desparte. Ca mai pretutindeni însă, se simte suflul sărăciei, acolo unde odată erau adunate bogățiile moșiilor

închinat. Prăpădul nemților, a mărit desolarea în jur.

În colo, din turnul primăriei, nimic deosebit nu se mai vede. Doar moara, masivă clădire de lângă gară, administrația financiară, casinul militar, cât mai răsar ca clădiri mai mari.

În ceața lunii de iarnă, orașul pare o insulă, în mijlocul șesului acoperit de omăt. Din toate părțile e înconjurat de mănolul grânar al României.

Dealurile sunt trase mai la o parte. Par munți, rădicându-se deadreptul din șes. Dar și munții își ițesc vârfulurile, peste spinarea dealurilor. Pe vreme limpede Penteleul vestit, se înalță izolat înspre N. E.

Fabrici mari ca la Ploști, încă nu se văd. Terenul neted le așteaptă, iar câmpurile petrolifere din apro-piere, ca și conducta spre Constanța, le vor grăbi. O mică rafinărie stă ascunsă, după pădurea din Simileasca, în direcția căreia se vede și hornul unei fabrici de Bazalt.

O stradă dreaptă, lată, curată, îți atrage atențiunea. Leagă cele două podoabe ale orașului, Primăria cu Crângul. Crângul din Buzău, e parcul Bibescu din Craiova. E însă mai variat, mai natural și prin aceasta mai pitoresc. Vara, când praful stepei te înădușă și arșița soarelui te dogorește, umbra răcoroasă a Crângului, cu alee îngrijite, cu restaurante și chioșcuri, dar și cu cântec de păsărele, te înviorează. În adevăr e un raiu.

Ca să ajungi la Crâng, treci pe lângă o clădire nouă, neisprăvită, asvârlită într-un loc jos, numai gunoaie și mocirle. E vestita școală normală din Buzău. A ajuns de pomină, prin încetineala cu care s-a construit. Începută la 1911 și azi este neisprăvită. Războiul a prins-o, după 5 ani dela punerea temeliei, în roș; în alți 4 ani după războiu, pe din afară tot așa a rămas. Dragă Doamne, pe dinlăuntru este terminată, măcar într-atâta ca să găzduiască cele câteva sute de elevi. În ce condițiuni funcționează școala, o școală normală! nu voi scrie aici. Nu vreau să jignesc susceptibilitatea nimănui. Totuși nu pot opri un cuvânt de protest, împotriva neglijenței antreprenorilor, care construiesc clădirile școlare. Când într-o clădire nouă rădicată, în care funcționează școala abia de câteva luni, plouă prin acoperișuri, umezind plafondul și pereții din rândul al 2-lea, când țevile de apă plesnesc, inundând subsolul, când latrinele din etaj se cufundă, iar lavabourile din perete se desprind prin greutatea lor, fiind prinse numai în șipci, mascate de o pojghiță de tencuială, e o adevărată bătaie de joc, nepedepsită, a banului public. Așa e la Buzău, așa e pretutindeni.

Buzăul are însă viitor mare.

Condițiunile naturale și cele aduse de întorsătura vremii îi asigură desvoltarea. Iarmarocul de Drăgaică, care ține câteva săptămâni, arată importanța lui din trecut în domeniul economic, ca loc de întâlnire a celor dela munte cu cei dela șes. Pe lângă partea economică, orașul Buzău trebuie să aibă și o viață culturală, care-i lipsește până acum.

Numeroase școli adunate în ultima vreme în el, trebuie să fie sâmburele vieții nouă. Ele trebuiesc încon-jurate de toți, cei de azi ca și cei de mâine, cu deosebită atențiune; numai așa de va împleți dărnicia naturii cu puterea de a-i folosi bogățiile. Acestea sunt din belșug răspândite pe șesul rodnic, ca și în subsolul plin cu de toate.

CARANSEBES

Crezând că-l pot vedea între două trenuri, după o zi de captivitate plăcută, mi-a părut rău că-l părăsesc. Natura și oamenii te prind în mreje. Atâta lumină învăluie orașul cu casele scunde, încât grădina Dragalina cu arbori înalți, deși, rămuroși, par o pată adânc întunecată, în cadrul clădirilor înconjurătoare, căzărmi sau Palatul comunității de avere grănicească. Îmi aducea aminte de Poiana sfântă a lui Boecklin. Altarul era soclul de marmoră albă de Ruschița de pe care s-a dat jos o statuie care amintește vremurile de sclăvie națională.

Străzile largi, curate, bine întreținute sunt tăiate, cele principale, paralel cu râul Sebeș. Salcâmi tineri umbresc pe unele; pare că sunt niște jucării, cu coroana lor sferică.

De altfel orașul întreg, în spațiul larg al naturii, îți face impresia unei jucării omeneste. Are în el ceva fraged, voios. Casele sunt strânse una de alta, după chipul săsesc, dar străzile largi, lumina revărsată în plin, arborii din grădini mai stufoși decât ori unde, le face pare că mai mici de cum sunt. Nu sunt posomorâte, tănuite, ca în alte părți. Chiar cele care au fost înălțate să fie monumentale, Primăria, ori noua Casă de păstrare, pierd în spațiul larg ce le înecă. Căsuțele mărunte, aliniat, pare că-ți fac cu ochiul și-ți spun: „Nu te potrivești; sunt niște jucării ca și noi”. Cavalerul în îmbrăcăminte medievală de pe acoperișul Primăriei se întreabă și el ce caută acolo. Sunt imitațiuni baroce, crezându-se că îmbrăcămintea caselor poate acoperi realitatea.

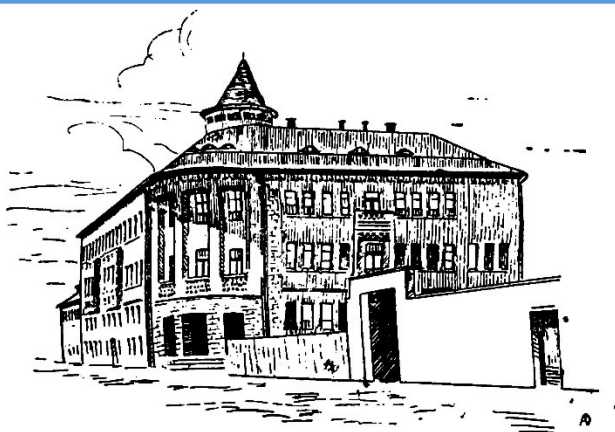
Alăturarea de clădirea Cazinei române, un bloc fără nici o podoabă, după moda construcțiilor moderne germane, vezi însă case vechi cu acoperișul de șindrilă, cu ferestrele oblonite chiar la rândul al 2-lea.

Înfățișarea caselor e explicabilă. Caransebeșul e un vechiu centru grăniceresc. Mai mult decât ori unde sunt caracteristice ferestrele cu un geam mai proeminent, care se poate deschide, ca un soi de Vasistas, înlesnind gospodinelor curioase să stea de vorbă cu vecina sau să privească, nevăzută, pe stradă.

O mențiune deosebită merită clădirea nouă a liceului. În afară de frontalul pretențios, cu stâlpi masivi de piatră de la temelie și până la acoperiș, încolo simetric clădit, este o nimerită armonie între plan și locul unde se găsește, la colț de stradă.

Dispozițiunea economicoasă a încăperilor launtrice ar putea servi drept model pentru localurile de școli secundare ce s-ar clădi în orașele cu mică populație școlărească.

Tot ce arta arhitecturii moderne poate pune în serviciul unei clădiri școlare, aici e folosit. Sălile de clase sunt luminoase; ferestrele înguste dar numeroase și cu ochiuri mici; spațioase sunt și sălile de recreație ale elevilor, pe vremea rea.



Liceul „Traian Doda”

Ascensoare pentru lemne, guri de căldură în coridoarele lăuntrice, sala de gimnastică cu bae sistematică pentru elevi, ateliere de tâmplărie, biblioteci pentru elevi și profesori, tot ce e nevoie pentru înlesnirea elevilor și a unui program activ, este prevăzut.

Un fapt bun de reținut de către arhitecții noștri școlari. Când clădirea a fost gata să primească pe elevi, în 1915, nu lipsea nimic în lăuntru. Întreg materialul didactic necesar eră la locul lui, în dulapuri anume făcute, potrivite stilului general; sala degimnastică nu era goală iar în baie totul eră pregătit pentru funcționare.

Clădirea liceului mândru, însă e legată de greaua luptă ce s educea sub stăpânirea trecută. El a fost înălțat cu banii românilor, dar în cele din urmă destinat unei școli maghiare, deși la desființarea Confiniului militar în 1871, prin decret regal, orașul aveă dreptul la un liceu român. Când citești istoricul luptelor duse de români, în frunte cu generalul Traian Doda, pentru apărarea drepturilor firești de a aveă școli românești într-un centru curat românesc, numai atunci îți dai seamă de însemnătatea celor mai mici școli naționale în țările de dincolo de Carpați.

Nu numai că decretul regal nu fu urmat, dar atât fondul grăniceresc, cât și comunele, sunt puse la contri-buție pentru facerea școlii superioare maghiare. În schimbul fondului luat dela Comunitatea de avere, nu s-a admis nici măcar desideratul ca limba română să fie studiul obligator, iar la primirea elevilor, să fie preferați fiii grănicerilor.

Dreptatea cea de pe urmă a biruit. În clădirea ridicată cu bani românești dar pe care trufaș se pusese coroana Sf. Ștefan, n-a fost dat să se audă prea lung timp graiu străin. După 3 ani dela înființarea ultimei clase, prin mutarea liceului în noul edificiu, s-a împlinit și dorința luptătorilor naționali. Liceul a devenit pe deantregul românesc.

Celelalte școli așteaptă locașul lor propriu dela noua stăpânire.

Cuib de neaoși români, Caransebeșul este și un vechiu centru al credinței strămoșești neștirbite. De aici a fost chemat pentru păstoria tuturor credincioșilor ortodoxi, actualul Patriarh, cu speranța că va contribui la trezirea celor adormiți în respectarea unor forme învechite, vremurile cerând luptă potrivită îm-prejură-rilor și nici decum închistarea în tradițiuni fără rost.

De Caransebeș e legată activitatea națională a fostului general de brigadă și comandant al pieței în Veneția, Traian Doda. Îngropat în țintirimul bisericii Sf.

Ioan, calitățile acestui bun român, sunt rezumate în cuvintele de pe cruce: „Dreptatea ți-a fost deviza; luptând pentru ea te-ai stâns”.

În afara școlilor destul de numeroase, viața culturală e intensificată și prin Asociația culturală bănățeană ca și prin Cercul didactic ori societatea filarmonică. De aceia librăriile aici sunt mult mai românești decât în Ardeal.

La păstrarea intensei vieți românești, a contribuit mult și sediul episcopiei ortodoxe, întins asupra întregului Banat. De activitatea acestei episcopii se leagă numele lui *Ioan Popasu*, care în păstoria lui înde-lungă de un sfert de veac, a susținut fățiș și cu bărbăție nu numai vredința strămoșască dar și îndemnul la cultură.

Ceeace dă orașului o atmosferă prietenoasă, multă lumină și liniște, este natura, aici, mai ademenitoare decât ori unde.

Caransebeșul este așezat la capătul apusan al drumului Bistrei ce trece prin Poarta de Fer a Transilvaniei, dar în acelaș timp și la capătul nordic al strâmtoării Timeșului ce desparte Carpații proprii ziși de Munții Banatului în multe privinți asemănători cu cei Apuseni. Și astfel împrejurimile orașului e o îmbinare de lunci răcoroase cu ultimele lăsări ale valurilor muntoase.

La vărsarea Sebeșului în Timeș, orașul e așezat într-un adevărat cerc, cu ziduri din trei părți.



Țarul văzut din Caransebeș.

Podoaba locului este Țarcu din Munții Cernii. Înălțat peste semenii săi, își arată întreaga frumusețe a plaiurilor înalte. La picioarele lui, ca un val mai mic e Muntele Mare, cu un profil regulat convex.

Alte valuri mai scunde, se lasă spre răsărit ca și spre apus din Semenice, cu coastele acoperite de vii și rediuri, împodobite cu stropii rezlățiți a vilelor curate.

În mic, e Grenobla noastră.

Viața orașului e tihnită ca și natura din prejur. Cu înfățișarea orășănească a caselor e împletit traiul legat mai mult de pământ. Fabrici prea puține se găsesc. Apa Sebeșului, în parte canalizată trece prin mijlocul orașului, uneori ascunsă, alte ori la față, învârtind roata morilor care n-au nevoie de coșuri înalte. Și electricitatea este dată tot de curgerea repede a râului de munte.

Satele dese din împrejurimi, împrumută și orașului un aer rustic. Piața e plină, nu numai în zilele de târg, de femeile cu îmbrăcăminte albă, purtând opreguri, iar pe cap ceapsa caracteristică, un colac înălțat în față, ce înconjură cozile împletite ca și coarnele lui Ammon.

Bărbații își târâie opincile largi, iar în loc de colțuni, poartă frumoase obiele roșii ce nu sunt strânse pe pulpă.

Dimineața aproape din fiecare curte la sunetul cornului, ies la păscut vacile de

I. Simionescu

soiu, roșcate și cu ținta albă în frunte. Unde e terminat asfaltul din mijlocul străzii începe imașul în luncele presărate cu arbori ale celor două ape care se unesc aici și peste care sunt asvârlite poduri de fer. Ultima casă dela periferie, din zid zidită, cu obloane la ferestre, nu este deosebită de acele din centru. Cu o întrerupere de câțiva kilometri, alte case la fel sunt la marginea satelor învecinate.

E un aspect cu totul deosebit de acela cu care suntem deprinși dincoace de Carpați. Viața satelor pătrunde adânc în oraș, după cum orașul capătă prin aceasta explicarea existenței lui în locul în care se găsește.

Liniștit, curat, prietenos, Caransebeșul poate ușor deveni loc pentru o Universitate de vară, după cum poate fi un atractiv centru de excursiuni.

CERNĂUȚI

E un oraș apusean.

Așezat pe o coastă de deal, la marginea Prutului, casele dese, una lângă alta, se înșiră de jos, din vale, până sus pe tapșan, de unde se deschid frumoase și înviorătoare priveliști. Mai ales aceia, în spre ținutul Hotinului, prinsă din Sala de mâncare a Palatului metropolitan ori din frumosul parc, cu păzitori în uniformă veche austriacă, îți produce chiar fiori de emoțiune. Dintr-un aproape triplex confinium - întâlnirea- Moldovei, a Bucovinei și a Basarabiei - impunătoarele dealuris unt azi toate românești. Prin aceasta chiar, Cernăuții au menirea să devie, cu orice jertfe de bani și energii, cetatea românismului, în partea nordică a țării.

Înfățișarea orașului a păstrat neatinsă haina stăpânitorilor de eri. Ai crede mai de grabă un oraș adus din Austria de jos, pus pe culmea de deal din preajma Codrilor Cosminului. Case noi, în stilul greoi, masiv, german, începură a fi presărate printre celelalte, monotone și ele, în înșirarea de batalioane strânse în lungul străzilor negustorești, Magazin lângă magazin, cafenele mari, luxoase, toate fac ca artificialitatea să dea impresie derealitate. Noroc de catedrala, împrejmuată cu grădină largă, cu plopl mai rămuroși decât oriunde, care aduce aminte de credința creștină, ortodoxă.

Toate clădirile sunt dominate de măreața, impunătoarea reședință mitropolitană, în care se adăpostește și facultatea de teologie cu mare reputație.

Stilul ei atât de exotic, culoarea cărămizilor aparente, parcul bine îngrijit ce o înconjoară, luxul sălilor lăuntrice, fac din ea o atracție demnă de văzut, singura de altfel mai interesantă din tot orașul.

Contrar spiritului general ce domnea în Austria, clădirilor Universității, asvârlite într-o coastă a orașului, lângă un maidan neîngrijit, li s-a dat prea puțină atenție, ca și când administrația centrală avea presimțirea unei stăpâniri provizorii.

În schimb însă, și atmosfera străină a vieții orașului continuă a te înăbuși, ca și înainte de 1918. Se poate să mă înșel, aș dori să fiu înșelat, dar n-am găsit aproape nicio schimbare între Cernăuțul de altădată și cel de azi. Nimic, aproape nimic, nu spune călătorului că orașul a revenit la patria-i de demult, că jalea des-părțirii prin cordonul blăstămat a produs reacțiunea energiei de a șterge cât mai repede urmele samavolniciei săvârșite asupra neamului nostru. Nu e vorba de a înlătură în câțiva ani ceea ce mai bine de un veac de stăpânire străină a săvârșit, dar măcar a impune din prima zi respectul pentru adevărata stăpânire, a învederă tuturor revenirea la starea de lucruri de dinainte de 1775.

Stăpâni sunt tot cei de eri, în toate. Tăblițele dela colțul străzilor au rămas tot cele vechi cu Universitaets- strasse în mijloc, mare de o schioapă, vizibilă dela distanță și numai sus, în litere mici, Str. Universității. Pare că ar costa o avere întreagă schimbarea lor necesară, potrivit împrejurărilor schimbate. Până și afișele lipite pe tablele negre, sunt ca pe vremea veche, dacă nu, ostentativ, mai exagerat.

Anunțurile prin care se vestea șezătoarea literară organizată de Ateneul popular, cu ocazia pelerinajului celor 1400 de români din Iași eră singurul tipar românesc din noianul de fițuici fel de fel, ce umpleau spațiul rezervat lor. Chiar și reprezentațiile de cinematograf sunt vestite tot numai în nemțește. Îți fac impresia mai mult a unei sfidări tolerate, decât manifestarea unui drept.

I. Simionescu

Înima ți se strânge de durere, simțind cum minoritățile profită de slăbiciunea administrației românești, căci ar fi prea trist de presupus un pact cu ele. Numai așa se explică îndrăneala conducătorului unei naționalități de a fi spus într-o adunare oficială, de față fiind reprezentanții autorității, că el consideră România numai ca mandatară aliaților, în stăpânirea provizorie a Bucovinei.

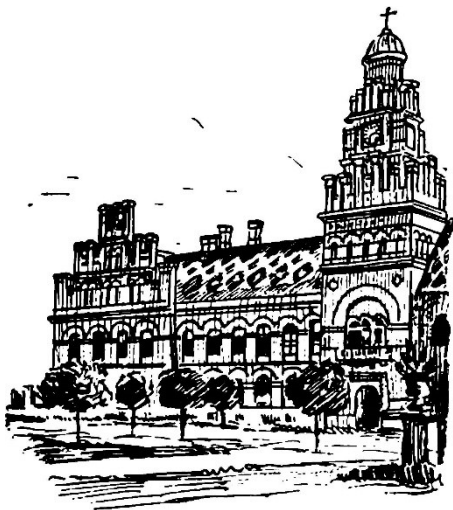
Purtarea minorităților în parte explicabilă, deși nu scuizabilă, e ca urmare a lipsei de hotărâre din partea românilor. Aceștia se împart în patru categorii. Unii, veniți din vechiul regat; cei mai mulți, dormitează, socotinduse ca exilați, în loc să simtă mândria de pionieri ai naționalismului înviat.

Nu au simțit nici datoria de a întâmpina, în păr, la gară, cu transport sincer de bucurie, pe cei veniți de dincolo de vechiul cordun, conduși numai de îndemnul sufletesc de a vizita cetatea cea mai nordică a românismului.

A doua categorie e aceea a prea adânc înstrăinaților spre a simți mândria că au devenit stăpâni, acolo unde mai înainte erau socotiți ca musafiri.

A treia categorie sunt cei grupați în jurul „Glasului Bucovinei”, vechiu organ de luptă națională, cea dintâi firmă românească bătătoare la ochi, înviorătoare, pe care o întâlnește călătorul venind dela gară. E sâmburele mărit al vechilor naționaliști, a căror activitate mi se pare însă - aș vrea să fiu înșelat - că nu e prea mărită din ceeace eră înainte de 1918, în proporția nevoilor actuale cât și a schimbării împrejurărilor.

Ultima categorie, cea mai numeroasă, e a indiferenților, cari privesc fără tresărire, măreția evenimente-lor prin care trec, cu aceiași pași domoli ca și mai înainte, așteptând în liniște desfășurarea lor, fără să găsească, în suflet, energia necesară spre a lua o hotărâre, așa cum cer împrejurările.



Jumătate din aripa din fund a Palatului metropolitan.

Molima luptelor de partid, cusurul nostru al tuturor, a adus și aici dezbinarea. Interesele înguste au subordonat înflăcărarea românismului trebuitor. Și pe când lupta între frați, se duce mai cu furie, în jurul lor cei străini de simțimintele naționale, își freacă bucuroși mâinile, văzându-ne slăbiciunea. Ei se bucură de orice greșală a noastră. Ei nu cată, n-au nici o nevoie să cate, spre însușirile noastre, ci trâmbițează urbi et orbi orice cusur manifestat.

În asemenea împrejurări „Deșteaptă-te române” cântat de sutele de pelerini, suna, în liniștea nopții, ca o trâmbiță ce chema la realitate pe toții. Unii crâșneau

din dinți; sunt explicabile și fluerăturile timide scoase în umbra nopții, ca și blăstămurile auzite în trecerea pelerinilor.

„Deșteaptă-te române” nu era însă atâta pentru aceștia, cât pentru cei ce trebuie să stea de veghe. Era glasul trezirei naționale și a împrăstierii negurii lăsată de atâta amar de vreme asupra sufletelor românești. Era chemarea la realitate, la luptă culturală, la manifestarea energiei unui neam prea multă vreme înădușit. Era cântecul vieții nouă ce se anunță pentru noi toți.

CERNAVODĂ

Drumul cel mai frumos de ajuns la Cernavoda este pe apă.

Dela Galați, mergi e dreptul o zi întreagă, dar încăltea nu ți se urăște. E o zi de liniștire a nervilor, de plăcute priveliști, de recreare adevărată. Plutești pe un lac, nu pe bătrânul fluviu ce ți l-ai închipui cu valuri amenințătoare. Vine prea de departe; s-a domolit și el de atâta mers și cotituri. Mai ales în vara aceasta, seceta îndelungată i-a sleit puterile. Eră în adevăr „die schoene, blaue Donau” cum l-au cântat atâta nemții dela Viena. Așa desecat ce era încât se ridicau nori de nisip de pe ostroavele înverzite în mare parte, peste care de obicei alunecă apa tulbure.

Însfârșit ajungi la debarcader. O singură trăsură așteaptă mușterii. Cererea e mare; cine pune piciorul întâi în ea se asigură și de popasul peste noapte. Altfel noroc de turcușorii care se oferă să-ți ducă geamantanul. Când ai ajuns la otel însă, nicio odaie. Te mână la otelul vecin. Dar... despre oteluri, tăcere. Sunt cum sunt; n-ai încotro. Te mulțumești cu ce se găsește.

Rar oraș din țara veche, în care să te poată mulțumi otelurile. D-apoi într-un orășel ca Cernavoda, la ce să te aștepți? Ești bucuros că poți să te întinzi, chiar dacă ai de luptat cu fel de fel de dușmani ce nu te lasă să ațipești lesne.

Cernavoda e un orășel drăguț, dacă n-ar fi vântul ce bate mereu, umplându-ți ochii de praf. Vântul, praful și arșița îi dau caracteristica.

N-are cum fi altfel. E așezat ca într-un ceaun. Deoparte și alta dealuri; în fund deschiderea îngustă a văii Carasu – unii au făcut-o vechiu braț al Dunării – iar în față poarta largă, numai bună de vârtej pentru vânt, a luncii Dunării. În această căldare sunt îngrămădite casele; cele dinspre port cu aere de vile, dar cu obloanele mereu închise; cele din fundul văii, tupilate, cu acoperișuri de țigle, căci altele ca altele, dar lut este din belșug.

Grădini cu pomi? Livezi înviorătoare? Bietul copac trăește ca vai de el, înădușit, pipernicit, mereu sgâlțâit de vânt. Doars alcâmii, răbdători ca și cămilele deșertului, mai împeștrițează cu un verde cenușiu tonul galben al lutului mereu uscat.

Casele se cațără răslețite și pe coasta dealurilor. Prea sus nu se urcă. Vântul e și mai puternic pe coamă. Numai cazărmile, locuri de clădiri cu acoperișul roșiu, sunt cocoțate pe muchea dâmbului nordic, în vraștea valurilor de aer, în bătaia soarelui nemilos.

Tiparul orașului? Un târg turcesc cu începuturi de occidentalizare. Geamia, e trecutul; stă ascunsă printre case scunde și magazine masive, de piatră, ca niște temnițe cu ferestruici mici și zăbrele groase. În fața geamiei, e piața largă ca să încapă căruțele ferecate, încărcate cu saci de grâu.

Occidentul e spre port. Într-acolo sunt căsuțele moderne, într-acolo sunt vrâstările de case cu 2 etaje alătura de altele tupilate, cu ușa deschizându-se ca într-un beciu.

Piața modernă, în jurul căreia e hala ca și dughenile mai de seamă ori cafenele nelipsite, este însemnată printr-un curățel monument ridicat în amintirea grelelor vremuri prin care a trecut și acest oraș. Dușmanii dinspre sud, tot în casele mai răsărite au lovit. Ziduri înegrite, acoperișuri năruite, ferestre și uși căscate ca niște orbite pe schelete, arată în deajuns că și pe aici au trecut năvălitorii.

Dar Cernavoda nu e izolată ca Hârșova. Cernavoda are Dunărea, are linia ferată, are mai ales minunea de pod, dantelă fină de fier, suspendată deasupra apei. Cernavoda se reface mai lesne.

E un nod important de industrie. Hornurile înalte ale fabricide ciment, ale rafinării de petrol, ale fabricii de țigle îi dau viață. Sunt și acestea în parte darurile Dunării. Fabricelor vechi se alipesc altele nouă. Fabrica de șuruburi eră aproape terminată, alta de tăbăcărie este proiectată.

Viața gălgăie. Șuerăturile sirenelor se îngână cu acele, mai răgușite, ale vapoarelor ori acele mai scurte, mai stridente, ale locomotivelor.

Spre seară, când ies muncitorii din fabrici tăcutul orașel devine un colț din orașele industriale. Cafenelele se umplu într-o clipă. Nu lipsesc nici tipurile care socot că șapca trasă pe ceafă, şuvița de păr sbârlită în frunte ori baiderul asvârlit cu un capăt pe spate și altul spânzurând pe pieptul uns de fum, sunt semnele emancipării sociale. Nu lipsește nici viața de tavernă, imitată după cinematografe.

Mesușele șchioape din fața cafenelelor sunt prinse de cei ce se reped la jocul de cărți, iar vocabularul acestora se restrânge la variate sudalme cu care întovărășesc fiecare aruncătură de carte. Sunt revoltații precoci care socot că viața nu e muncă; n-are cine-i îndruma către îmbinarea unui trai omenesc, curat cinstit, mulțumit cu truda nu totdeauna cea mai grea din fabrică.

Să-i îndrume? Cine?

Stăpânii mai tuturor fabricelor sunt nemți, belgieni, francezi e-și răscumpără exilul prin salarii mari plătite în valută străină și care trăesc în clădiri aparte, împrejmuite cu înalte ziduri de beton armat. Ei vin, poruncesc, scumpesc fabricatele ca să le aducă conaționalilor lor acționari cât mai mari dividende, se îmbo-gătesc și pleacă spre a fi înlocuiți cu alții la fel.

Toată ziua închiși în biurouri spațioase, cel mult se întâlnesc între ei spre a juca tenisul, pe locul anume tăiat sub malul dinspre gară, împrejmuit cu garduri de sârmă, ca să nu vie în contact cu orientalii. Ducându-se, n-au cuvinte altele decât de mulțumire că au scăpat dintr-o închisoare producătoare de aur, dintr-o țară necivilizată, retrogradă, plină de leneși și analfabeți dar din banii căreia se ridică departe, în țări civilizate, palate mândre.

Nu există o școală de adulți, o sală de citire, o lumină cât de slabă pentru muncitori, într-un orașel în care fabricile sunt în număr relativ așa de mare.

Cine are interes să le facă? Cei cărora le trebuie hamali?

„Vezi! cu cât mai mult pleci capul, cu atâta toți își bat joc de tine și sug sângele tău... Din a dreapta și din a stânga, piticii și uriașii râvnesc la tine, oricât de slabă și sdruncinată ești. Cinge-coapsa, țară română... și-ți întărește inima.

CETATEA-ALBĂ

Mi-a fost dat să văd orașul de lângă Limanul Nistrului, cu ocazia încheierii uneia din acele lucrări, care contribuiesc, încetul cu încetul, la întărirea situațiunii economice a țării. Se săvârșise normalizarea liniei Cetatea-Albă până la Basarebeasca, devenită dintr-o dată un important nod de cale ferată în Basarabia.

Și e curios! Pe când ziarele în grija lor de a arăta, cât de departe, halul de dezorganizare a căilor noastre ferate, înregistrează cu deduceri ample, chiar întârzierea trenurilor, pricinuită de ruperea unei foi de arc dela tender, nici nu au pomenit modesta solemnitate dela Cetatea-Albă, care însemna însă un pas în progresul sănătos al organizării drumurilor de fer.

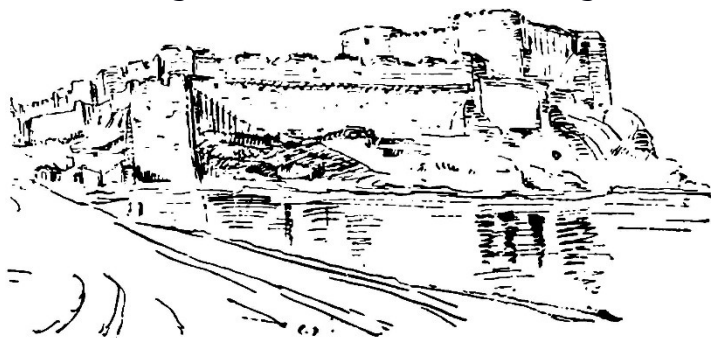
Pentru mine săvârșirea acestei lucrări, căpătase proporții neobișnuite. Prin ea se ștergeau cei aproape 500 de ani, de când se înstrăinase cetatea, care servia drept apărare Moldovei și drept vamă în legăturile noastre cu orientul. Soldații din regimentul de căi ferate care au muncit la normalizarea liniei, prin truda lor, – tot un războiu în felul lui – au legat din nou cetatea pârclăbilor Gherman și Oană, cu restul țării.

Din nou Cetatea-Albă va avea rostul de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, iar curentul vieții bogatului ținut se va abate iarăși către lăuntrul țării. Pentru localnici, Galații vor lua locul Odesei, iar privirile vor începe a căta spre inima țării, deocamdată urmând calea interesului material, mai pe urmă însă și al înclinărilor sufletești.

Basarabia a fost așa de intens înstrăinată în relativ scurtă vreme cât a stat sub stăpânirea rusească, în cât trebuie răbdare dar și muncă constructivă pentru a șterge urmele unei dușmănoase otrăviri chiar a sufletelor românești.

Trecutul ne poate veni mult în ajutor, deși la aceste puncte de granițe, însărcinații cu diferite slujbe, trebuesc aleși tot din cei pătrunși de marea lor misiune. Cât de deosebit preț punea și Ștefan-cel-Mare, mare războinic dar organizator și mai de seamă, pe localitatea aceasta atât de depărtată de Suceava, ne arată numele Pârclăbilor pe care-i trimetea aice dela unchiul săuVlaicul, până la vărul său Duma. Era loc de încredere dar și de deosebită răspundere.

Abia ajungi în oraș și cauți, nerăbdător, să vezi cetatea istorică. Nu te uiți la năsipul din strada gării, așa de gros încât se înfundă roata trăsurii în el, până-n butuc, învăluindu-te în nori de praf care te orbesc. Nu bagi de seamă nici rodul viilor sădite în năsipul aiurea netrebnic, nici când ai intrat în orașul cu străzile bine pavate și casele înșirate în lungul lor ca niște ziduri lungi.



Cetatea.

Scoborând costișa domoală a drumului ce duce la port, în sfârșit ești înaintea Cetății. Te așteptai să afli ruini, și găsești întăritura aproape întreagă. Pusă în calea tuturor năvălirilor, zidurile ei au fost totuși cruțate. Tighina mai nouă, nu e cu mult mai bine păstrată decât Cetatea-Albă pe când din Cetatea dela Suceava, în preajma munților, abia au rămas câteva ziduri.

Adevărata ei înfățișare n-o prinzi decât de jos, de pe cheiul micului port. Aice ea domină limanul. Zidită pe niște colți de stâncă, bastioanele rotunde ale castelului capătă înfățișarea impunătoare la care te așteptai.

Altfel, de partea dinspre oraș, zidurile par joase; nici un turn mai semeț, cu profiluri svelte, nu oprește privirea.

Totul e simplu și masiv.

Intrarea principală e săpată într-un turn prismatic, scund, dar cu temelii groase. Se mai văd încă bine jghiaburile în lungul cărora aluneca poarta de stejar, trasă în sus, pe când din piatra cu inscripție de deasupra intrării nu a rămas decât locul ei.

Totul e numai blocuri cioplite de piatră; cărămida lătareată și subțire nu se vede decât pe fața lăuntrică a întăriturii dela poartă, în bolta ogivală a celor două tuneluri terminate în afară cu ferestruici înguste.

Un zid gros, cu bastioane hexagonale, cu creștăturile neștirbite, împrejmuește de jur împrejur cetatea, încinsă de șanțul odată plin cu apă, larg, adânc, bine petruit.

Un alt zid desparte curtea cea mare, de adevărata citadelă, în colțul căreia, se ridică castelul, cu cele patru turnuri cilindrice, la colțuri. Îi lipsește doar acoperișul.

Te acățeri cum poți până sus. Lățimea zidului îți înlesnește pașii, ca și pe cărări de pripoare muntoase. Întinsul cenușiu al Limanului este priveliștea care te atrage. Larg deschis spre mare odată, înțelegi pentru ce negustorii greci întâi, genovezii apoi, au găsit cu cale se întărească limba de stâncă de unde dominau zarea. Era paza magaziilor de bucate adunate din grânarul Basarabiei, de unde, încărcate pe corăbii, ieșau lesne prin golful, azi închis la gură și schimbat în liman.

Pe urmă cetatea deveni capăt de drum, locul de vămuire al mărfurilor duse spre părțile tătărăști. Alexan-dru-cel-Bun „stăpânitor a toată Moldovlahia și a țărmurilor mării” o stăpânește. Era prea aproape însă de izvorul năvalei turcești, spre a nu cădea în mâna lor, la 1484.

De atunci a rămas neatinsă, fiind netemută. Nefolosită s-a păstrat aproape cum era, ca mărturie celor de azi de vrednicia strămoșilor noștri. Buciumele nu vor mai răsuna în ocolul zidurilor ei, dar glasul lor e destul de viu ca să spuie tuturora, că țara pe care a străjuit-o odată, era moldovenească iar Nistrul graniță veche.

De pe zidurile, cetății orașul apare întins pe coasta prelungă a valului de pământ ce împrejmuește spre răsărit limanul. Ca în toate orașele moldovenești, lesne poți deosebi două părți. Jos, mai aproape de port, e adevăratul oraș, cu casele grămadă, acoperișuri de țiglă, în lungul străzilor regulat tăiate. Rar câte un sal-câm îngălbenit se ițește din curțile strâmte, în afară de dungile verzui ce arată mersul străzilor, mai toate cu arbori în lung, de o parte și alta a lor.

Din loc în loc răsar clădiri masive. Sunt școlile, bisericile sau clădirile administrative. Rușii au știut să impuie prin ele. Nu au precupețit cheltuelile. Începând dela uzina electrică, chiar lângă liman și până la Sobor, cu clopotnița

I. Simionescu

prismatică, se înșiră clădirea liceului, impunătoare, în mijlocul unei grădini, apoi palatul Prefecturii, în cărămidă aparentă și cu trepte de marmoră roșie, cazarma și administrația financiară, ruinată,

Spre culmea dealului, mai ales către nord, vine partea înverzită, cu pomi și vii, cu căsuțe mici, răslețite, a populațiunei legată de pământ, după cum jos în lungul țărmului se înșiră căsuțele pescarilor

Dealungul limanului, orașul se continuă cu satele românești: Popușoi, Turlac, până când ceața depărtării unește cer, pământ și apă, într-o nedeslușită dungă fumurie.

Scoborând din cetate, unde măcar trecutul te înviora, străbătând orașul înstrăinat (nici nu te-ai fi așteptat să-l găsești altfel) nu poți să-l părăsești, fără să calci pe la oazele speranței, revenirea la vremurile de odinioară.

Sunt școlile. Liceul e mândru, cu săli curate, cu coridoare spațioase și luminoase. Capela, care nu lipsea în Rusia – ce fățarnicie! – din nici o clădire școlară mai mare, prea mult aduce aminte, celor chemați zilnic să facă rugăciunea, de vremea de eri, prin inscripția neînțeleasă de moldoveni, de deasupra catapitesmei. În schimb în sala de festivități, culorile naționale, ca și portretele suveranilor, au fost zugrăvite de elevi. E semnul schimbării, după spusa directorului, care vorbește moldoveneasca poporului.

Îmbucurător este și începutul unui muzeu cu bucăți adunate de elevi din preajma cetății, sub conducerea unui vrednic profesor tânăr. De altfel un mic muzeu se mai găsește și în palatul prefecturii, pus sub îngrijirea iarăși a unui tânăr cu multă tragere de inimă pentru asemenea îndeletnicire, cam rară la noi.

Merită mențiune deosebită Orfelinatul, de o curățenie exemplară. Ce influență în primenirea sufletelor poate aduce un conducător destoinic, dornic de muncă, în acest orfelinat mi-a fost dat să văd. Nici nu se cunoaște că copiii adunați acolo la un loc, știau acum câtăva vreme, numai rusește. Îi credeai într-o școală de dincoace de Prut.

Mărturisesc slăbiciunea, dar abea mi-am putut ținea lăcrămile, când am asistat la rugăciunea pentru masă, cântată ma iîn unison decât la biserica grecească, de către copii, într-o românească fără cel mai slab accent străin. E minunea îndrumătoarei plină de viață și însuflețire.

Dacă am avea cât de mulți factori de aceștia, am cuceri, din punct de vedere național, repede-repede multe cetățui, rămase încă în înstrăinarea, voită pare-că chiar de noi!

Mai e nevoie de ceva! Directorul liceului mereu repetă: Cărți, cărți. Trimite-ți-ne cărți, pentru că încep a fi întrebate. Altfel fără să vrei, va trebui să deschidă din nou ușile ferecate ale bibliotecii școlii, plină numai cu cărți de pe vremea pe care noi am dori să fie uitată.

Așteptările lor din nefericire atârnă de fabricile de hârtie cât și de neconținutele pretenții mărite ale lucrătorilor, care nu vor să știe de sacrificii pentru cultură.

CHIȘINĂU

Prutul e ca o axă de simetrie.

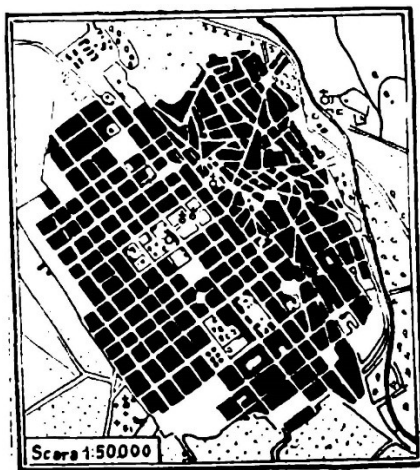
Dincolo și dincoace de el sunt două părți de țară, mult asemănătoare. Când treci podul dela Ungheni, nimic nu-ți spune că ai pășit peste pragul de unde, până mai deunăzi, începea Asia. Natura peisajului, oamenii, obiceiurile, sunt aceleași ca și pe malul lui drept. Așezarea celor două mari orașe – Chișinău și Iași – împlinește simetria. Configurația terenului fiind cam aceeași, aduce asemănare și în dispoziția generală a celor două orașe.

Chișinăul văzut de pe drumul Orheiului e oglinda Iașului privit de pe Galata. Până și Bâcul molatec, aduce aminte de Bahluiul plin de broaște. Casele însă sunt înșirate mai mult de-alungul coastei unui deal, pe când ale Iașului sunt revărsate peste poalele a două dealuri. Dela Copou până la Eternitate scobori și sui; dealungul lungei străzi Alexandru Ți se urăște mergând.

Dacă de departe este asemănare între așezarea celor două orașe planul lor amănunțit este deosebit.

Iași, e un oraș vechiu, cu amintirea valurilor de demult, cu sfințenia evocată de trecut, cu melancolia trebuinței de a-și primeni haina la care ține. Străzile sunt întortochiate, cu fundacuri. Casele vechi boerești, masive, luminoase, mândre, se împotrivesc tendinței de aliniere; par ca monturile de oase, ale unui trup slăbit.

Chișinăul, din potrivă, are un plan american, înfăptuit însă într-un spațiu larg. Prin aceasta își arată tinerețea. E făcut după poruncă, ca și linia, dreaptă ca o sfoară întinsă, dintre Petrograd și Moscova.



Planul Chișinăului

E o rețea cu ochiuri regulate, dreptunghiulare, „cvartalurile”. Te pierzi în regularitatea străzilor monotone, aceleași pretutindeni. Fiind loc din belșug, mai toate sunt bulevarde. Pe toate le întrece artera principi-pală, lată de 2 ori chiar de 3 ori cât bulevardurile Bucureștiului. Privind dintr-un capăt al ei apare mai degrabă ca o șosea bine pietruită, tăiată într-o pădure. Palatele numeroase, deși mari, biserica Soborului, deși aproape monumentală, se perd în desigurul arborilor din lungul bulevardului. Până și trăsurelele cu un cal, cu speteaza joasă, par niște jucării de copil, în spațiu larg.

Celelalte străzi, proporțional, sunt la fel. Casele sunt mai scunde ca niște cutiuțe. Toate însă poartă același tipar. Îți trădează o particularitate din psihologia

etnică, ori umbra vremurilor de teroare.

Îmi făcură impresia omului, ascuns, concentrat în sine, pe a cărei față, mască rigidă, nu prinzi nici veselie, nici sinceritatea, nici mânia ori sbuciumul sufletesc.

Casele sunt aliniate la marginea drumului. Obloanele de lemn, dela ferestre, sunt închise de cum se amurgește; rar când scapă printre ele o dungă de lumină. Până și porțile, înalte, ferecate sunt bătute cu scânduri, iar porțița mică, îngustă, e ca și intrarea într-o tainiță.

Viața este ascunsă, îndărătul zidului ce se ține dela un capăt la altul al uliței.

Puținele felinare aproape stinse, nu înving bezna întunerecului ce se lasă seara peste străzi. Florile, arborii, râsul și plânsul sunt tănuite. Rar clădire, probabil a celor care nu puteau fi bănuți de nimic, au o grădină în față și o împrejmuire care să nu oprească privirea drumețului. N-am putut încă să-mi scot din minte, impresia de taină, de rigiditate, ce mi-au lăsat-o clădirile din Chișinău.

Explicarea însă vine dela sine. Ți-o dă cetatea medievală dinspre marginea orașului; e închisoarea, citată și în La grande Encyclopédie, ca o curiozitate. Zidită de un maestru italian, reproduce în veacul al 19-lea, icoana dispărutelor cetăți, greu de luat, din vremurile vechi. Strânsă grămadă, înaltă, cu turnuri massive la colțuri ca niște metereze, cu ferestruici aproape de acoperământ, era veșnic, pumnul amenințător. Și atunci orice vorbă trebuia cântărită, orice gest cumpănit. Sinceritatea trebuia zidită. Veșnica amenințare a făcut și pe oameni închiși în sine.

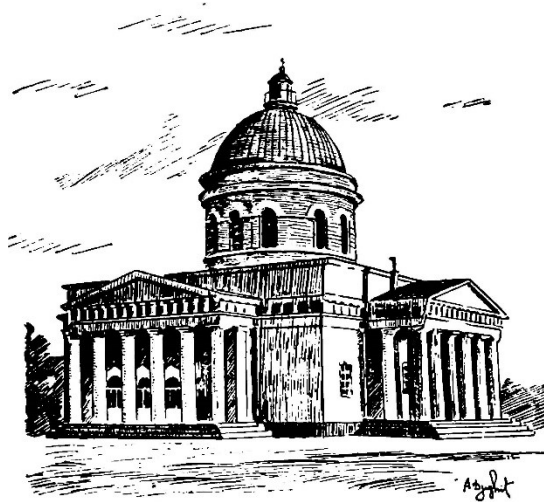
De altfel orașul cuprinde istoria întregii Basarabii, în ultimul veac de încarcerare tristă. E un mosaic etnic, plantat pe fondul românesc.

Orașul e complet înstrăinat. După harta etnografică a lui Nour, nu mai puțin de 13 soiuri de neamuri îl forma, în proporții variate. Evreii domină, chemați prin înlesniri mari, din lăuntrul Rusiei. Între progromuri și Basarabia, ei au ales pe aceasta din urmă. Se dau 32 de sinagogi față de cele 18 biserici ortodoxe. Majoritatea evreilor sunt strânși grămadă, furnicar caracteristic înspre vale, în jurul halei, demnă de văzut.

În colo întâlnești tot soiul de neamuri, ademenite prin privilegii anumite într-un oraș nou format, ridicat într-o regiune bogată. Pentru acești noi veniți, care trebuiau să dea tiparul rusesc unei provincii moldove-nești s-au clădit monumentalele școli. Liceele sunt adevărate palate cu capele spațioase, numai icoane. În schimb, școlile primare sunt așa de ascunse, încât trebuiesc descoperite. Cele dintâi erau hărăzite puternicilor; în cele din urmă ar fi putut străbate și băstinașii, „țigani” lui Pușkin.

Orașul era clădit doar pentru dominatori, pentru cei mlădioși, pentru toți care socoteau limba moldove-nească numai ca a pariei.

Prin rusificarea orașului nou clădit, se credea că se va schimba caracterul etnic, prea tenace, a guberniei întregi. Metoda însă a prins în oraș. Limba străină a pătruns atât de adânc în casele chiar ale moldovenilor, încât azi e greu să fie pe deplin înlocuită.



Soborul.

O auzi, în intimitatea familiilor cu nume get-beget românești, ca și a acelor cu rol politic și național însemnat. Se înțelege că nu poate fi ștearsă ușor o intensă și metodică activitate de decenii, cu o prea domoală și șovăelnică acțiune de câțiva ani.

Și totuși dacă râcăi puțin pojghița, dai de starea reală, după cum înlăturând lichenii iese la iveală stânca sănătoasă.

Mă scoboram prin furnicarul de lume de pe strada Alexandru-cel-Bun; abia auzeam câteva vorbe românești între cei nepoftiți, veniți de peste Prut. Cu cât mă lăsam mai către gară, cu atât dispăreau și aceste slabe ecouri ale vremii nouă. Chișinăul de ieri era neschimbat. Doar firmele, multe într-o limbă stâlcită, arătau revenirea la matcă.

Ajung la capătul lungului bulevard și urc dâmbul pe care se înalță școala eparhială. Pavajul de piatră a încetat; i-a luat locul lutul, pavajul naturat, uscat numai cât e soare. Au dispărut însă și zidurile de împrejmuire ale caselor, aici mai vesele, mai deschise, cu grădinița în față. Un glas de copil, care se juca într-o ogradă, îmi lămuri schimbarea. Eram în vechiul Chișinău moldovenesc, lăsat spre periferie. Eram în mijlocul poporului băștinaș pentru care liceele rămâneau închise, spre norocul lui.

De pe înălțimea din dărătul cimitirului, privirea aluneca peste frumoasele vii ce împrejmuesc orașul, dar și peste casele tupilate acoperite cu stuf, strălucitoare în îmbrăcămintea lor de var; în ele s-a păstrat, cu toată temnița ce-și arăta capul, sufletul întreg, curat, al moldovanului răbdător, toată înțelepciunea strămoșească, ca și dulcele graiu românesc, neprihănit, de pe vremea bătrânilor cronicari.

Chișinăul, orașul silnic înstrăinat, este împresurat de Basarabia veche, rămasă ca pe vremea de acum sute de ani în urmă.

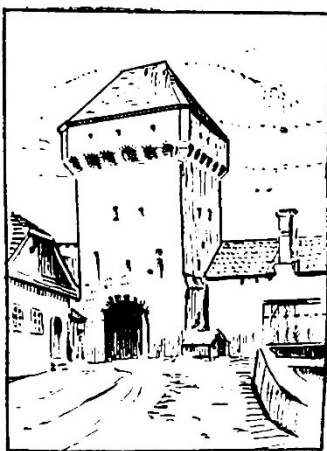
CLUJ

Dacă ai avea ciubotele fermecate din poveste și ai putea păși dela gară peste Someș, poposind deadreptul în piața Catedralei, impresia căpătată asupra Clujului ar fi mai puternică. Te-ai crede deodată, undeva mai departe, spre apusul Europei. Când apuci însă pe jos, pe strada care duce în inima orașului, vezi că și ele în prefacere.

Căsuțe cu un rând, dughenițe înfundate în pământ sunt urmele vremurilor mai vechi. Primenirea se arată prin clădiri mari, cu mai multe rânduri, ca blocuri de piatră, masive. O stradă laterală deschide privirii drum spre cetățuia culturală: Marianum, în care se străduesc stăpânitorii de eri, încă legănați de vagi speranțe, să întrețină o adevărată Universitate clandestină.

Când ai ajuns însă în piața curată, largă, ai uitat de strada prin care ai venit. Privirea îți este oprită, fără să vrei, de imposanta catedrală veche, dela sfârșitul veacului alXIV-lea, cu săgeata turnului înalt, într-o coastă, înălțată atât. În cât o zărești de pretutindeni, servindu-ți de orientare. Răzoarele cu flori, mereu improspătate, ce o înconjoară, te dispun plăcut. În fața statuei lui Mătieș Corvinul, nu-ți încrunți fruntea privind la capul de zimbru de pe steagul închinat de bătrânul cu capul plecat și barba până-n brâu. Zâmbești de trufașa înfățișare a statuei, făcută anume așa pentru ca să concretizeze trufia generală trecută.

Cum s-au schimbat vremurile! După lungi veacuri de răbdare, dreptatea sfântă tot a înviat.



Turnul Punții.

De jur împrejurul pieței sunt ziduri de case mândre, cu prăvălii bogate la parter. Unele din ele sunt istorice, locuite de împărații care au vizitat Clujul.

Fără să vreau, apuc tocmai pe strada largă, ce mă duce la Universitate. Într-acolo doriaș chiar să mă îndrum. Ceă dintâi închinare, în capitala Ardealului, înaintea altarului culturii naționale doriaș să o fac. Acolo e speranța înviorării etnice din părțile ținute la o parte atâta amar de vreme dela cultura superioară națională.

Palatul Universității, în stil Renaissance, zid în zid cu biserica Piaristilor, e sobru dar imposant și fără zorzoane, sub îmbrăcămintea lui simplă de cărămidă aparentă. Înăuntru sunt săli spațioase și luminoase. Palatul acesta e însă numai o minimă parte din Universitate. Laboratoarele și clinicile formează un cartier întreg, liniștit, dealungul străzii Miko, patriotul bogat care a donat locul întreg unde s-au

înălțat frumoasele palate.

Ungurii vroiau să facă din Cluj o cetate a culturii lor naționale. De aceea n-au economisit nici o cheltuială pentru a înzestra cu tot ce trebuie instituțiunile universitare. Părăsindu-le de nevoie, se bucurau că vor rămâne pustii. Viața științifică plină, manifestată cu vigoare de profesorii români, în scurta vreme de câțiva ani, a dovedit o energie, nebănuită de cei care ne cunoșteau superficial. Adevărata unire bazată pe străduința des-fășurării culturale, aice la Universitatea din Cluj s-a înfăptuit. Elemente tinere, produse ale Universităților din Iași ori București, cu altele mai încercate ori chiar cu reputație mondială, „răgățenii” cu dor de muncă și localnici inimoși, s-au strâns într-o înțelegere deplină, de invidiat, în jurul focarului de cultură națională, în năzuința cu prisos atinsă de a-i da o strălucire chiar mai mare decât o avea înainte. E dreptul că și mijloacele trebuitoare nu au fost precupețite, după cum și trebuia.

Și astfel Clujul, mai eri înstrăinat până-n adâncul inimei lui, a devenit, mulțumită muncii profesorilor universitari, o cetățuie a românismului, de unde vor porni pionieri pătrunși de menirea înaltă, ce o au; ei vor lucra la rândul lor, spre grabnica chemare a tuturor, către adevărata cale a naționalismului sănătos, prin cultură.

De sus, de pe platforma Institutului Pasteur, cuprinzi cu vederea toată insula de clădiri mari, care constituie cartierul științei românești. Printre ele răsare moderna bibliotecă, așa cum nu sunt multe nici în alte țări. E numai beton armat și fier. Înăuntrul e tot ce poate fi mai nou ca tehnică. Sălile de cetire, sălile cu documente, cu hărți, îndeamnă spre muncă tihnită și rodnică.

Pe coasta dealurilor dela spete, cu vile curate și păduri de pomi, se întinde grădina botanică de aproape 20 jugăre cadastrale, sistematic alcătuită, după un plan poate prea măreț. Când va fi terminată, prin varietatea terenului, va fi desigur cea mai frumoasă grădină botanică din țară. Și astfel cu ceea ce s-a găsit și cu tot ce se adaugă mereu, prin sacrificii materiale însemnate, Clujul va avea o universitate model, prin instalațiuni ca și prin munca desfășurată de profesori, demnă de orice centru cultural apusean.

Dar tot de pe platforma Institutului Pasteur, privirea alunecă și peste îngrămădirea de case, de o parte și alta a Someșului mic, ca și peste peisajul variat ce-l încadrează. Pus la îmbinarea dealurilor cari se sprijină pe ultimele valuri ale Munților Apuseni, cu deschisa câmpie clujană spre răsărit, orașul prezintă perspective variate și frumoase.

Spre apus valea Someșului e mai îngustă, dealurile abea lasă loc pentru parcul bine îngrijit cu plop rămuroși, cu teatru de vară și instalațiune de băi. Casele se acațără pe coasta mai domoală, numai arbori, dinspre Feleac, pe când cealaltă cu Citadela, e mai priporoasă, cu stânci scoase la iveală. Orașul se lărgeste în josul apei mai mult pe țărmul drept unde se desfășoară spre câmpie.

Aici se mai păstrează o parte din zidul vechii cetăți, din veacul XV-lea cu turnul masiv, pentagonal, cel mai bine păstrat, de lângă biserica veche a Franciscanilor, crăpată, fără turn și cu frontispiciul triumfiu-lar.

Mai încolo puțin, teatrul modern, în mijlocul unui squar îngrijit, este înconjurat de clădiri nouă, mari, ocupate de autorități. Și în Cluj ca și în alte orașe din Ardeal, ceea ce dă o caracteristică proprie, deosebită de a orașelor de dincoace de Carpați,

I. Simionescu

este îmbinarea clădirilor de demult, păstrate cu sfințenie, alătura de palate somptuoase, înălțate în vremurile mai din urmă. Casa în care se zice că s-a născut Matias Corvin, cu poarta ogivală tăiată în mijlocul păretelui larg dela stradă, este rămășia timpurilor vechi, pe când palatul măreț al Societății de cultură, se înalță impunător în mijlocul unui frumos parc.

Un bogat Muzeu etnografic ce adăpostește în cea dintâi clădire, după cum, deocamdată numai, în localul Școalei de meserii a început să se înființeze și un alt interesant muzeu etnografic, al vieții românești, anume nesocotită în celelalte.

Ca încheiere, vizitatorul capitalei Transilvaniei va căpăta o frumoasă priveliște, urcându-se în apus de soare pe drumul șerpuit ce duce pe dealul Citadelei. Spre apus, către Mănăstur, azi o mahala din oraș, strălucește acoperișul capelei de pe dealul Calvarului, singura rămășiță a unei vechi mânăstiri din veacul al XI-lea. Mai departe către apus, departe, orizontul e închis de dunga capătului munților Bihorului. Spre răsărit, departe și alta a râului, se întind clădirile orașului vechiu și nou, cu multe cazărmi și puține fabrici. Deasupra tuturor se înalță turnul bisericei Sf. Mihai, din mijlocul pieții.

În față, spre Sud, deasupra grupului compact al instituțiilor universitare, în jurul cărora încă mai dăinuiesc căsuțe mici, acoperite cu șindrilă, e dealul Feleacului, cu frumoasa șosea șerpuită ce duce spre Turda. Coasta dealului, tăragănată e numai vile și umbră. Întinsul cimitir, cu monumente de granit, e una din atracțiunile acestei părți.

Un nou cartier de vile se adăpostește și îndărătul dealului Citadelei, acoperit cu vii și livezi.

Ceața serei se lasă domol peste valea deschisă a Someșului, când încă deasupra Munților Apuseni, se mai păstrează dunga portocalie, ultima mângâiere a soarelui de mult asfințit. Liniștea cuprinde orașul care cunoscua viața sbuciumată.

De pe vremea Romanilor - aici fu vechiul Napoca - și până la reintronarea stăpânirii moștenitorilor lor direcți, Clujul n-a avut prea lungi perioade de odihnă, deși se bucură de sprijinul multor regi și împărați. Adese, din el, au pornit multe măsuri draconice pentru asuprirea Românilor.

Azi însă, spre el e ațintită privirea tuturor. Izvorul deșteptărei naționale și de temeinică cimentare sufletească, în el se află, ieșind gălgâitor din altarul culturii naționale al Universității.

CONSTANȚA

Cei care pentru întâia oară se îndreaptă către coasta de răsărit a Dobrogei, când au trecut de Anadalchioși și privesc nerăbdători pe fereastra vagonului, scot, fără să vrea, aceiași vorbă: Marea! Thalassa! Thalassa!

Deodată se văd la orizont, numai două dungi late, trase cu penșonul, într-o sinuosită lăsată de dealul ce oprește privirea: una sinilie mai sus, alta verzuie mai jos. Pironește privirea și orașul ce le apare ca un tablou din alte lumi.

De lângă marea, acum întinsă cât vezi cu ochii, se ridică o îngrămădire de case cochete: Cazinoul și Catedrala din capăt, geamia ce dă peisajului un colorit oriental, palatul domnesc cu acoperișul roșu. E o priveliște ce nu se găsește prea des nici aiurea, în țări mai depărtate și mai vechi.

Peste tot soarele meridional aruncă puternica-i lumină, dând culorilor variate mai multă strălucire, iar cerul albastru, albastru-intens, completează decorul plin de farmec.

Suntem adeseori înclinați să ne aducem critici prea aspre, ce ajung uneori la o desconsiderare a muncii proprii. În patima orbitoare aruncăm asupra trecutului val de negare a ori cărui progres, „Totul e de refăcut, căci nimic de până acum nu e cu temei săvârșit!” Constanța e unul din multele puncte din țară, care dovedește ușurința acestei judecăți asupra zilei de ieri.

Nu cred că se poate aduce, nici din țări cu o gospodărie veche, nici chiar din America plină de minuni, multe exemple de o mai repede prefacere a unui oraș, cum s-a întâmplat cu Constanța.

Ce-a fost aicea mai înainte, ne-o spun călătorii de odinioară. Pe vremea călătoriei lui Moltke era un mic port. Mai târziu ceva spiritul întreprinzător al englezilor n-au putut neglija insula de grâne dela gurile Dunării, prețuită mai înainte de Romani ca și de Genovezi.

Ei au construit linia ferată Cernavoda-Constanța, pentru ca să pompeze nu numai grâul dobrogean, dar și ceva dinspre România.



Farul.

Constanța devine astfel un slab port de încărcare. Așa l-am găsit în 1877: un mic port rudimentar, cu un cheiu de lemn, numai lung de 200 m, și o magazie cu 2 etaje, clădită în 1864, pentru depozitarea grâului. Valurile băteau cu furie stâncele de lângă locul unde s-a construit Otelul Carol, așa în cât multe corăbii, atrase de

I. Simionescu

curentul nestăpânit, se zdrobeau de colții ascunși sub apă.

Așa era când Dobrogea ne-a revenit cu ceva mai puțin de jumătate de veac în urmă. Dacă până atunci Constanța era numai a Dobrogei, de atunci ea deveni singurul port de seamă al belșugului de grâne din România toată. Era fereastra prin care puteam respira aerul de libertate. Și ne-am pus pe muncă.

Dela 1881 s-au făcut studii, iar dela 1895, abea un sfert de veac în urmă, s-au început construcțiile. Ca din pământ a răsărit un port modern, al doilea pe întregul țărm al Mărei Negre, venind imediat după Odessa, construit cu atâta vreme mai înainte.

Constanța e și un semn al muncii, științei și destoiniciei românești, căci început sub inginerul Cantacu-zino, el a fost conceput și adus la îndeplinire numai de către inginerii români.

Compare cineva planul Constanței din 1896, cu acel de azi. Nici nu e de recunoscut. Vechiul golf dinspre sud-vest, a devenit portul plin de viață de acum. Un dig lung de 1400 m., îl adăpostește de valurile dinspre Nord est; alte diguri mai mici încheie dinspre sud, bazinul de 60 ha. În care pot intra vasele cât de maricăci adâncimea apei este de 9 m. Chiar uriașele transatlantice au început să pătrundă în el. Pe când mai înainte farul vechiu nu arunca semne decât până la 9 mile, lumina celui de azi, așezat mai adânc în mare, la capătul digului, e zărit la 12 mile.

În port se înalță, ca niște clădiri asiriene, silozurile, enorme magazine ce pot adăposti până la 140.000 tone de cereale, pentru construirea cărora s-a cheltuit peste 10 mil. lei. La marginea mării sunt înșirate 40 de rezervoare, ca niște baloane, cu un volum de aproape 200.000 metri cubi, în care este depozitat petrolul, destinat exportului.

În interior sunt anumite cheiuri pentru cărbuni, pentru cereale și vite. O ramură de drum de fier trecând printr-un tunel se desparte în numeroase alte ramuri mai mici, resfirate în jurul portului, tot atâtea artere ce varsă bogățiile noastre în vapoarele care așteaptă să le ducă în lumea largă. Peste tot s-au cheltuit până-n 1916, aproape 70 milioane lei.

Portul însă ar fi fost mort, dacă nu era în legătură cu restul țării. Și atunci s-a așternut, între 1890 și 1895, peste Dunăre, acel pod, monument al științei ingineresti române, citat ca cel mai lung din lume până acum câțiva ani, continuat prin viaducte lungi și prin podul mai scurt de pe brațul Borcea.

Viața a început să gâlgâie. Contactul cu lumea întreagă fu deschis. Dela 75.000 de tone cât s-a exportat prin Constanța în 1899, exportul se ridică la peste un milion și un sfert de tone în 1913. Petrolul cu derivatele lui, ține fruntea.

Circulațiunei din port îi corespunde o întindere de exploatare și de fabricare în interiorul țării; una cu alta merg mână-n mână.

Importanța portului crește, de când elegantele vapoare românești, iuți și comode, scurtează drumul spre Constantinopol. Constanța devine un loc internațional, legătura apusului cu orientul. Timid la început, pavilionul românesc fâlfâie mai adânc în urmă. Vapoarele de călători, Dacia și Împăratul Traian, cele mai mari, cu o putere de câte 7200 cai vap. ajung până la Alexandria în Egipt poposind la Țarigrad și Pireu. Vapoarele noastre comerciale, Carpații cel mai puternic, ajung până la Rotterdam, înconjurând Europa.

În 1913 peste 1100 de nave au intrat în portul nostru, cu un tonaj de aproape 1

mil. jum. de tone.

Un cablu submarin leagă Constanța de Constantinopol, atrăgând spre noi cumpăna de greutate a relațiilor internaționale.

Aceasta este minunea ce se oglindește astăzi în luciul mării, minune înfăptuită în scurt timp aproape numai prin munca noastră proprie.

Dintr-un orașel cu câteva colibe de pescari, acum aproape un veac, pe urmele vechiului Tomis, ale cărui ruini au fost găsite chiar lângă port, se înalță un oraș din ce în ce mărit, plin de viață.

Casele nu-și mai găsesc loc dealungul mării; au început să se ridice și să se întindă spre Anadalchioi, ca o mare în flux, semn al trăinicieii și al mișcării omenestii.

Deși mai mult comercial, deși, ca mai în toate porturile din lume, adunătură de nații felurite, începe încetul cu încetul să răsară și colțul unei seminții sănătoase de cultură națională.

Școlile numeroase, chiamă generațiunea tânără, spre cunoașterea trecutului, legându-le strâns sufletește de pământul ce a fost de mult al nostru. Profesori destoinici, care își înțeleg marele rol cultural ce-l au pe lângă acel al meseriei, s-au strâns grămadă și se pun pe lucru. Una din cele mai bune reviste regionale în Constanța apare. „Analele Dobrogei” cuprind în fiecare număr însemnate contribuțiuni la cunoașterea complectă a provinciei noastre transdanubiene.

Un muzeu regional, cu atâtea condițiuni bune de dezvoltare, e pe cale de a se înfăptui.

Dacă până acum, Constanța a luat dezvoltarea în care se găsește azi, servind drept port numai vechii Români, în viitor singurul port, deosebitul natural al tuturor bogățiilor unei țări atât de variat alcătuită, ca a noastră, va lua o extensiune cu totul deosebită.

Condițiunile naturale îi indică această cale, iar trecutul muncii românești este o cheazăsie sigură de progresul ce-l așteaptă.

Pe lângă port, Constanța este și singurul loc de recreațiune la malul mării. În această privință însă este multă silă. Constanța trebuie să rămâie numai portul necesar vieții țării. Vilele pentru vară se vor muta fie la Mamaia, cu plajă restrânsă, fie la Tekirghiol mai pitoresc, dar mai ales, mai spre sud, la Balcic și Cavarna, unde sunt toate condițiunile de întemeiere a unei stațiuni chiar de iarnă. Farmecul unui peisaj plin de contraste, plaja întinsă și adăpostită, temperatura medie anuală blândă, fac acest colț românesc propice pentru o stațiune climaterică maritimă, liniștită, întremătoare.

Constanța trebuie să rămâie cu viața sgomotoasă, intensă, de port, semnul nu numai al belșugului țării dar mai ales al destoinicieii muncii românești din trecut ca și din viitor.

CRAIOVA

Cetatea Banilor Olteniei, s-a americanizat. A devenit orașul banilor. Nicăeri, se spunea înainte de războiu, nu erau atâția milionari, ca în Craiova. De altfel și acum poartă pecetia afacerilor, în sensul curat al cuvântului, mai mult decât oricare alt oraș de provincie din România veche. Clădirile cele mai mari, în afară de cele administrative, nu aparțin nici artei, nici științei, nici religiei. Sunt închinată vițelului de aur.

Palatului măreț al Băncii Comerțului, numai marmoră și pictură pe din lăuntru, opera marelui nostru arhitect Mincu, cea mai puternică bancă provincială, îi face concurență palatul proaspăt înălțat al Băncii Olteniei. Alături de acesta se ridică alt palat, mai vechiu, cu stolurile la ferestre mereu trase, aparținând unuia din cei mai bogați nababi din țară.

Între cele două instituții financiare, cu aripile lui Mercur, în bronz, drept emblemă, stă pitulat bietul Teatru Național, ca și un modest cărturar cu haina roasă-n coate, pe care întâmplarea la adus între doi îmbogățiți de război, cu inele pe toate degetele.

De altfel în Craiova mai sunt clădiri masive, unele chiar cu adevărat gust artistic. Aparțin administrațiilor, tot ca un soi de semn al belșugului regional. Palatul administrativ, în reușit stil românesc, e unul din cele mai frumoase din țară: Palatul justiției sobru și încruntat la față, cu frontispiciul sprijinit pe patru coloane corintiene masive, contrastează cu dughenițele care împrejmuiesc piața, excepțional, curat ținută.

Aceste sunt singurele clădiri care strălucesc în bătaia soarelui, când privești orașul de pe vârful dealului Bucovăț. Încolo orașul e ca o dungă lată, de culoare verde-închis, tras cu pensonul pe gălbiul culmei de deal, în lungul căruia se înșiră casele, scoborâte până-n lunca Jiului. Vegetația abundentă inundă celelalte clădiri, răslețe, mai mărunte.

Nici o biserică nu-și înalță crucile aurite prea sus. Nici un turn nu a rămas păstrat din trecutul destul de vechiu al orașului.

Ceși din veacul al 15-lea, nu se vede nimic din urmele zilelor capitalei de demult.

Din „Hanul nemțesc”, casele Domniei, nu au rămas decât crâmpoie de ziduri, acoperite de șubredele căsuțe din preajma lui Sf. Dumitru. De semnele trecutului pare că ne e rușine. Le dărmăm cât putem, fără să construim ceva la loc, cum s-a întâmplat cu biserica Madona Dudu.

Biserica Sf. Dumitru, ca și palatul administrativ din Iași, ca și catedrala din Târgoviște, stă cu schelele pe din lăuntru de mulți ani. Pe ferestruicele înguste, străbate în interiorul spațios, lumină discretă, fosforescentă, prin reflexul ei pe pereții cu zugrăveala aurită. Acelaș contrast, dureros, e între stâlpii masivi dela intrare, între bogăția decorului neisprăvit și bălăriile din jur, ca și la atâtea alte construcțiuni începute, dar care vor aștepta mult și bine să fie isprăvite.

Încolo orașul este curat întreținut în părțile centrale.

Strada enirii, bine pavată, este zid de dugheni bogate.

Se simt pulsul viu al comerțului intens. Firme românești sunt îndeajunse, comparativ cu Iașul bunăoară. Deprins însă cu vioiciunea și spiritul negustoresc al

oltenilor de odinioară din Iași, mă așteptam să văd și mai multe firme românești. Boala este generală. Socotim comerțul drept îndeletnicire prea puțin „intelec-tuală” și de aceia fiii negustorilor români l-au părăsit pentru o boierie birocratică. Învinuirea că comerțul și industria sunt în mâinile străinilor, tot nouă trebuie să ne-o aducem. Le-am avut și le-am lepădat ca ceva înjositor. Alții, găsind lcc gol, le-au dat cuvenitul interes. Nu sunt ei de vină.

Bogăția Craiovei, comerțul ei întens și începutul industrial destul de promițător – mori, fabrică de conserve, cărămidării, fabrici de teracotă – sunt firești, orașul fiind așezat în mijlocul unui rodnic ținut, aproape de îmbinarea a 3 județe mănoase, la mijloc de drum între munte și lunca Dunării.

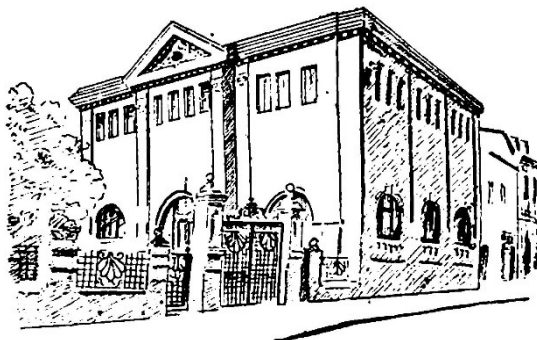
O caracteristică negativă a județelor oltenești, cu băncile populare cele mai bogate, este însă marele număr de analfabeți. Nicăeri în țară întunerecul nu e lăsat mai adânc, mai ales asupra sâtenelor, ca în Dolj, Olt și Romanați. Această stare de inferioritate culturală, deși existând o vădită prosperitate economică, se reflectează și în puțină îngrijire dată școlilor în Craiova. În cartierul școlar, din jurul cochetei biserici Sf. Treime, strălucitoare în haina-i nouă, numai liceul are o clădire mai acătărei cu toate că a devenit neîndestu-lătoare. Celelalte școli, mai toate stau în încăperi improprii, puțin îngrijite, în orice caz contrastând isbitor cu palatele băncilor din deal. Grație însă avântului luat în ultimii ani, când preocupările școlare s-au rezumat aproape în îndemnul spre construcții, în Craiova s-au făcut importante adausuri liceului, s-a clădit aproape ca din nou o școală normală de fete într-un parc întins, ca și Gimnaziul „Frații Buzești”.

Totuși, în domeniul cultural, o înviorare ca de primăvară se observă în ultimii ani. Biblioteca liceului, bogată, mulțumită munci sânguincioase a unui profesor, este azi în ordine, utilizabilă. Ușor poate deveni o bibliotecă publică. De o parte și alta a liceului se ridică două clădiri frumoase a editurii “Ramuri” și „Scrișul românesc”, cum nu se găsesc multe în țară.

Mișcarea culturală se exteriorizează prin reviste și societăți. În Craiova apar câteva reviste literare și chiar de specialitate; aici apar „Arhivele Olteniei”, care după exemplul “Analelor Dobrogei”, cuprind multe lucruri interesante relativ la cercetările istorice și arheologice din regiunea bogată în amintiri străbune. „Prietenii Științei” se încearcă a trezi din apatie, prin conferințe instructive. Un început de muzeu arheologic, se află încâteva odăițe din Palatul administrativ. Un comitet de curând format a luat inițiativa creării unui muzeu regional așa cum trecutul istoric ca și natura îl impun.

Dar ceeace nu are nici un alt oraș de provincie din vechiul regat, este frumosul Muzeu Aman.

Într-o clădire spațioasă, bine întreținută sunt adăpostite tablouri de ale lui Aman, Grigorescu, Verona, Petrașcu, Stoenescu și alții, procurând vizitatorilor, nu tocmai numeroși, clipe de reală mulțumire artistică.



Muzeul Aman.

Biblioteca bogată, din acelaș corp declădire, este bine orânduită și folosită cât decât. Cu un sprijin ceva mai simțitor din partea primăriei, al cărei buget e aproape de 25 milioane de lei pe an, și mai ales prin con-centrarea tuturor elementelor în jurul Muzeului Aman, din păcate azi risipite în grupe disparate, deși dove-desc nu numai valoarea culturală dar și îndestulă tragere de inimă, s-ar putea înfiripă o puternică organizație culturală și artistică, demnă de însemnătatea Olteniei.

Nu se poate ca închegarea serioasă a atâtor energii strânse la un loc, Craiova fiind și un centru școlar însemnat, să nu ducă și la o efectivă ajutorare din partea instituțiilor financiare așa de puternice. Toate condițiunile există, pentru ca orașul de pe Jiu să ajungă și în direcția culturală, la nivelul în care se găsește pe terenul economic. Împrejurimile lui naturale chiamă spre cercetare, ca și numeroasele urme ale trecutului, ascunse prin satele compacte, unele mai populate decât multe orașele.

Nu ți-e permis să părăsești Craiova, fără ca măcar să nu treci prin Parcul Bibescu. E ceva demn de văzut. O "Sehenswürdigkeit", cum se scrie în Baedeker-ul orașelor apusene. E în acelaș timp și o caracte-ristică a planului ce se dădea la noi unei gospodării orașenești.

Deși orașul întreg – de altfel ca mai toate orașele noastre ieșite din satele de mai eri – este într-atâta o grădină în cât Banca Națională, ca și Banca Comercială, par ca niște vile, imaginațiunea unui primar care a ținut să se illustreze prin ceva mai deosebit, a creiat un parc frumns, întins pe câteva hectare, cum nu există nici la București.

Un singur cusur are. Fiind prea departe de oraș, rămâne mai totdeauna pustiu. Nu s-a ținut socoteală de lenea noastră de a ne mișca, cât și de nedepriinderea de a admira un apus de soare printre crengile sălciilor pletoase. Dar întinderea prea mare a parcului, cere și cheltuială de întreținere. Necercetarea lui nu pare a dispune pe gospodarii comunali la cheltueli.

Urmarea? Începutul părăginirii. Lacul se împotmolește și se acoperă cu giulgiul lentițelor; podul sus-pendat începe să-și arate scheletul de sub artificială-i podoabă; băncile încep să ajungă oloage. Parcul sortit să dăinuiască e pe cale să aibă soarta luncei, frumoasei lunci a Jiului sălbatec.

Și într-acolo eră odată un loc de preumblare. Azi, bulevardul costisitor ce duce la Mofteni, cu biserică veche dar cu școala oblonită în preajma lui Septembrie, este un drum de chin, din cauza prafului răscolit, ori a noroiului până la butucul roții. Revărsările Jiului nestavilit ajung până-n preajma orașului, lăsând mocirle bâhlite. Până și primăria caută să pedepsească sau să taie pofta de preumblare, celor care

ar apuca drumul spre Jiu, punându-le în cale gunoaiele adunate din oraș.

Două parcuri erau prea mult. Unul, cel natural, cu variații mai ademenitoare, trebuia sacrificat. De cât... nici parcul Bibescu nu e preferat forfotei de pe strada Unirii, căci în educați anoastră nu a pătruns încă simțul farmecului unei preumblări în spațiul larg al naturei.

Craiovenii nu vor să facă excepție, măcar că au la dispoziție unul din puținele parcuri frumoase din România întreagă.

CURTEA DE ARGEȘ

Pe drumul, apelor dinspre munți, întemeietorii Principatelor Române și-au lăsat semnele popasului lor, când mai vremelnice când mai de largă durată. Apărați de zidul înalt la spate, le eră mai ușor să străjuiască intrarea din vale. Baia, Suceava, Câmpulung, Târgoviște, sunt urmele pașilor voevozilor noștri, în chibzuita lor înaintare. În puține locuri însă s-au păstrat mai grămadă atâtea podoabe din depărtatul trecut, ca pe Argeș.

Orășelul tihnit, prea liniștit, curat, cu multe căsuțe bătrânești, stă ascuns după o perdea de salcâmi, plopî piramidali și plopî argintii, stufoși. Când te scobori din gară, monumentală față de târgușorul azi fără însem-nătate economică sau măcar climaterică, cum ar putea să aibă, nu zărești aproape nimic din el. În schimb, departe, pe terasa Argeșului, sclipește ca o jucărie de cristal Episcopia; și mai departe, peste cei dâi stâlpi dela poarta văii înguste, Ghițu și Frunțile, se înalță masivul Negoilului. Pare și el de marmoră, învăluit în blânda lumină primăvăratecă, reflectată de șuvițele omătului, ce dau și mai mult înfățișare alpină, celui mai înalt vârf din Carpații românești.

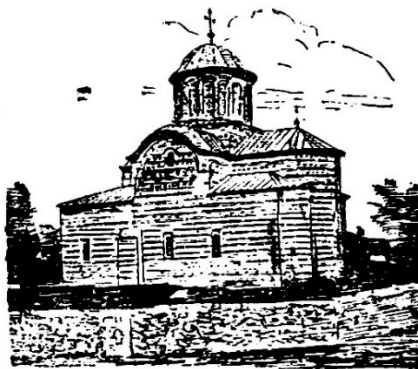


Fântâna lui Manole.

Privirea atrasă fără vrere către podoaba munților noștri, alunecă în acelaș timp și peste clădirea de care se leagă legenda lui Meșteru-Manole, evlavia lui Neagoe-Vodă și pietatea pentru trecut a Regelui Carol. Drumul spre ea, e o alee de tei și carpeni. În mijlocul unei pajiști înflorite, se înalță monumentul atât de bine cunoscut, strălucind în îmbrăcămintea-i șlifuită de curând. Restauratorii moderni aici n-au adăogat aproape nimic. Dela măreția turnurilor cu ferestrele oblice, până la dantela fină a numeroaselor rozacee, dela brâul din mijloc, împletitură măeastră de piatră, până la cioplitura amănunțită în marmura capitelurilor, dela stâlpîi ce susțin bolta plumbuită a Cerdăcelului, totul e cum eră și pe vremea când cu mare jalanie și alai, a fost scoborît în mormânt, trupul lui Neagoe-Vodă, acum 400 de ani.

Exteriorul te ține locului; urmărești cu uimire măeastra îmbinare a masivității cu gingășia sculpturii; lăuntrul, cu modernizarea și pictura prea încărcată, te-ar lăsa indiferent, dacă lespezile cu numele ctitorilor domnești nu ți-ar îndoi genuchii. Într-un colț sunt mormintele Regelui Carol și al credincioasei sale soții Elisabeta, într-una acoperite cu flori. În aceeași parte e mormântul lui Neagoe, al Despinei și al fiilor lor.

În partea cealaltă e lespedea cu chipul vijeliosului Radu dela Afumați, cu mantia fâlfâindă în goana calului și cu buzduganul amenințător pentru dușman.



Biserica Domnească

Dacă nu ar fi decât această plastică reprezentare a însușirilor caracteristice conducătorilor poporului român din faza eroică a trecutului prea sbuciumat și mănăstirea de pe Argeș ar trebui să fie locul de pelerinaj al celor de azi, cari prea mult uită țara pentru ambițiuni personale. Păcat însă că mintea străină, neînțelegătoare a specificului național, a crezut că-i va pune mai în relief frumusețile sculpturale dărâmând chiliile bătrâne ce încunjurau vechea mănăstire, lăsând-o în spațiul liber al naturii și întovărășind-o numai într-o parte de o clădire cu aerul mai mult de gară. În realitate, orizontul prea larg, sprijinit pe coama munților, îi disproporționează dimensiunile. În fața infinitului, truda omului apare mai pitică decât ar trebui să fie, iar fineța și variațiunea dantelelor de piatră se pierd în lumina prea orbitoare a spațiului înșorât.

Cu totul alte simțiminte te cuprind lângă Biserica Domnească din târg.

Prin aerul ei de vechime, păstrată așa cum fu clădită cu aproape șeaze veacuri în urmă, prin împrejmui-reă arhaică cu zid de bolovani, dar mai ales prin picture lăuntrică scoasă cu sfințenie, de abiliti restauratori, de sub tencuiala așternută peste ea în veacurile din urmă, Biserica Domnească de a cărei înălțare se leagă legendarul Negru-Vodă, ne spune toată măreția trecutului nostru îndepărtat. La 1352, când a murit marele Basarab-Vodă, care a pus să o zidească, ea nu eră încă tencuită.

Totul arată simplitate, dar și dorința de a răzbi prin veacuri. Vrâstarea zidăriei, bolovani și cărămizi, lipsa oricărei împodobiri, forma acoperișului ca o cruce, arată vechi infuiențe artistice la bătrânii noștri descălicători.

Descoperirile din urmă însă, fac din Biserica Domnească, nu numai cel mai vechiu monument religios al Românilor, păstrat în întregime, dar și unul din cele mai importante documente istorice din câte avem.

Frumoasa lucrare, cu planșe colorate, scousă în Buletinul Comisiunei Monumentelor istorice pe 1923, ne arată întreaga bogăție documentară și artistică, ieșită de pe urma metodicelor explorări făcute la Mănăstirea Domnească. Cele mai de seamă rezultate sunt mormintele găsite. Nu mai puțin de 19 morminte s-au putut afla sub pardoseala din naosul bisericeii.

Unul din ele e prețios, căci nu a fost profanat în decursul vremii. Scheletul întreg dovedit a fi a lui Radu-Vodă Negru pomenit în pomelnicele de mai târziu, prin tradițiune măcar, căci lespeda de pe mormânt nu se mai vedeă, apare înaintea privirilor noastre cu resturile podoabelor în adevăr împărătești, în care domni-torul a fost îngropat spre veșnică odihnă. Hainele lui erau țesute din fir și boabe de mărgăritar. Pe cap purtă o diademă numai mărgăritare și aur, iar

I. Simionescu

cingătoarea scumpă eră încheiată cu o pafta de aur, având în mijloc o lebădă cu cap de femeie artistic lucrată. Acest domnitor al nostru din veacul al 14-lea purta inele de aur cu diamante și numai pietre scumpe pe el.

În totul întru nimic nu eră deosebit la îmbrăcăminte și podoabă, de cavalerii medievali, așa cum de altfel arată și pictura de pe unul din cei patru stâlpi cari susțin bolta largă.

În fața noastră e înviată înfățișarea adevăratului domn român egal în mândrie ca și vitejie cu prinții apusului.

Alexandru Basarab învingătorul trufașului Carol Robert, ori Vladislav Basarab care se încumetă să se împotrivească cu succes celui mai mare rege al Europei de pe atunci, Ludovic I al Ungariei, ori pașnicul și evlaviosul Radu-Negru, rămas legendarul Negru-Vodă, cât și întreg șirul de domnitori din veacul al 14-lea ne apar prin mormântul dela Argeș, în deplina strălucire a vremurilor din apus, și nicidecum ca simpli plăeși cu zeghea asvârlită pe umăr, scoborând să cucerească și să stăpânească plaiurile române, cum ar duce turma de oi la iernat.

Glasul mormintelor nu ne pune în evidență numai viața apusană a celor dintâi domni ai noștri, dar și relațiunile strânse ce trebuie să le fi avut cu Occidentul. Nu eram niște izolați în creierul munților, ci, pe cât împrejurările de veșnică frământare permiteau, doriaș să ne creăm o viață de cultură, atât cât puteam să se reverse spre noi năzuința către progres a restului Europei. Dorința o concretizau strămoșii noștri în temple de rugă, înălțate la loc adăpostit dar frumos și le împodobeau cu tot ce se poate mai mândru după acele vremuri, cum e zugrăveala lăuntrică a Bisericii Domnești, care îți aduce aminte de pictura clasică din Renaștere, veche, prin naivitatea formelor, dar și prin măestria lor de îmbinare și colorare.

Pe lângă Biserica Domnească, ne spune la fel și acea frumoasă ruină înălțată pe dâmbul din preajma Curții Domnești, cunoscută sub numele de Sân-Nicoară. În colțul unei bisericuțe cu ocnițele caracteristice bisericelor lui Ștefan, se ridică, în desproporție cu ea, un turn prismatic, ca un soi de „Beffroi”, de domină întreaga vale. Legenda învăluie și această clădire. De ea se leagă însă încercările influenței catolice, destul de îndrăznețe ca să ridice biserică chiar în coasta celei Domnești. Bolta e surpată; dacă n-ar fi fost dragostea celor cari au scăpat dela ruinare și podoaba artistică din vale, desigur că silueta sveltă a turnului ar fi azi un morman de cărămizi și bolovani.

Și astfel trecutul depărtat al vieții naționale, se păstrează viu încă măcar în ce privește cele veșnice. Târgul de pe Argeș, oraș curat românesc în toate, deși mai sărac de cât ar putea să fie, grație “dărilor” pe care le varsă drept subvențiuni la Stat, ar trebui să rămână, alături de Rădăuții Bucovinei, locul de pelerinaj pios măcar pentru tinerele generațiuni. În ele e nevoie de sădit mai adânc dragostea de țară și neam.

Frumusețile pământului le pot prinde de pe ruinele Palatului Domnesc, cu vedere neîntrecută către Negoii.

Străduința grea a începuturilor noastre de organizare și cultură, o prind din simplul monument străve-chiu rămas neclintit în picioare, iar exemplul, venit de sus, al nevoii de legătură sufletească cu trecutul, îl pot prinde aruncându-și privirea spre sculpitorul juvaer din deal, în care se odihnesc alături, pașnicul Neagoe și întemeietorul României moderne, Carol I.

CÂMPINA

E oraș și sat totodată.

Loc de tihnit popas de vară, cu frumoase și tănuite împrejurimi, e și unul din nodurile cele mai însemnate industriale din țară. E oglinda țării însăși, căci îmbină farmecul naturii, belșugul pământului cu svâcnitoarea dezvoltare, legată de bogăția subsolului. Dacă ar fi undeva în America, și nu pe Valea Prahovei, ar fi descrisă ca exemplu de repede prefacere, de energie etnică, ca o minune de hărnicie și destoinicie omenească.

Nici vremea unei vieți de om nu a trecut de când s-a schimbat din pașnic sat cu căsuțe cu bârne, luminate cu opaițe, în îngrăm-dire de cochete vile, de clădiri cu două rânduri, luminate cu electricitate. E icoana evoluțiunii iuți a țării întregi.

Se mai găsesc încă bătrâni, născuți pe timpul când Moldova nu eră unită cu Muntenia; își aduc aminte de vremea Rușilor, și de poștalioanele cu care făceau drumul, pentru studii în străinătate, iar azi, au ajuns să vadă România cu libertatea deplină individuală a țăranilor, puși altă dată la plug în locul vitelor.

Viața acestor bătrâni reprezintă scurta fază în care România, prin o uriașă efortare și muncă, așa cum rar se întâlnesc la alte state, a ajuns în evoluție țările cu o dezvoltare înceată și îndelungată. E dovada manifestă a energiei noastre etnice. Numai cine înadins nu vrea să-și deie samă de trecut, o nesocotește mereu bârfind. Oriunde te întorci însă îți iese în cale exemplele de energie națională. – Câmpina e unul din cele mai concrete.

Cum treci de Comarnic, în josul apei, valea Prahovei se tot lărgeste. Munții se trag mai la o parte, încadrând din trei părți, zarea întinsă, cu forme potolite, acoperite cu păduri ori pășuni. Prahova își răsfiră apele domolite, pe pat albicios de prundiș. Sclipesc vălurelele, ca solzii, când sunt bătute în plin de soare.

Constituția geologică a terenului se schimbă. Au rămas în urmă pachetele de straturi, tari, și stoase, încrețite ca sub presă, semănând uneori cu îngrămădirile de bucoavne vechi în rafturile unui anticar. În locul lor sunt straturi argiloase, moi, abea înclinate, atacate lesne de puhuaiele care sapă viroage adânci, tablouri, în mic, asemenea vestitelor Bad-Lands din America de Nord. Tot lungul drumului e o adevărată pinacotecă naturală. Polichromia terenului e neîntrecută. Pete de ocru, ruginii, vin alături cu altele: cenușii, vineții ori albe. Rănila vie ale pământului sunt împeștrite cu petece acoperite cu iarbă, alunecate de sus. Mestecenii, frumoșii mesteceni, cu trunchiurile ca vărute, împodobesc tapșanele, pe când jos în albie aninișurile par sprincene încruntate, iar costișele râpoase sunt presărate cu porumbei spinoși, numai flori, în primăvară, sau cu cetine albe, portocalii în toiu verii. Pe locurile mai așezate se arată și coroana rotundă, stufoasă plină de energie a nucilor în mare număr, iar toamna, pe șoseaua din spre Breaza, nu-ți poți lua ochii dela prunii încărcăți cu prune, boabe mașcate de mărgăritar.

Am umblat îndeajuns prin țară: am admirat multe colțuri mândre, tănuite. Una din panoramele cele mai pline de farmec, prin variația de forme, colorit și îmbrăcăminte, din câte mi-a fost dat să văd, se desfășoară la capătul tapșanului unde se află grădina regretatului meu coleg Dr. C. Istrati. Nici în părțile de-a-lurilor nu am auzit un concert mai plin, de privighetori și pitpa-palaci, ca aici. E dreptul că era atâta frăge-zime în haina de Maia pământului, dar și atâta tainică sfințenie a

locului, încât îți lămurești dragostea lui Grigorescu și a sbuciumatului Hasdău de acest colț de țară. Tabloul celui dintâiu, Pe Câmpinița, mestecenii ca o scamă de nori ori ciobănașul de pe Plaiul Câmpiniții, tot așa de fericit ca și vestitul băețel a lui Lenbach, sunt scene care spun toată ademenirea liniștitoare a regiunii. Dând foc frumoasei vile a lui Grigorescu, dușmanii au căutat să lovească tocmai în specificul cel mai curat românesc. Castelul lui Hasdeu, așa de bizar conceput, samănă azi, în părăsirea în care e lăsat, cu unul din templele depărtatelor timpuri, cuprinzând altarul pentru păstrarea focului nestins.

În jurul lor stau îngrămădite case lângă case, mai strânse în inima orașelului, mereu în desvoltare. Totuși, sus, nu s-a pierdut cu totul farmecul naturii; casele par vile înconjurate de grădini.

Te bucură când mai prinzi câte un cuib sănătos din care poți deduce că și românii sunt destoinici pe terenul economic.

Încetul cu încetul s-a înfiripat și un centru cultural. Ce înseamnă vorba „omul sfințește locul” iarăși de aici se poate vedeă. Școala primară de băeți No. 1, condusă de mulți ani, de către destoinicul institutor A. Scripcă, cu vremea a ajuns ceia ce ar trebui să fie multe alte școli primare, un centru de propagare culturală adaptată la mediu. Pe lângă școala primară pentru copii, aici funcționează o școală primară de adulți, o școală industrială de ucenici și adulți, o bibliotecă vie și un muzeu industrial. E o activitate demnă de laudă dar mai ales demnă de văzut. Creîndu-se de curând gimnaziile de fete și băeți, însemnătatea culturală a orașelului nu poate decât să crească prin forțele nouă adause. Ceeace a putut săvârși o pereche de institutori, e dreptul neobosiți și plini de însuflețire, va servi ca temelie pentru o activitate mai largă a profesorilor de școli secundare. Centrelor oficiale de cultură, s-au adăugat și inițiative particulare, în Câmpina funcționând neîntrerupt un Ateneu unde vin conferențieri și din centrele universitare, apoi o Universitate populară foarte frecventată. Ți-e mai mare dragul când vezi energiile variate strânse grămadă, în unire, în jurul altarului culturii naționale.

Câmpinei lui Grigorescu, nu de mult s-a adăogat și Câmpina industrială. Sus domină pădurea de arbori, jos, în vale, aceea a sondelor. Pentru ca să ajungi spre cea dintâi, urci, pe șoseaua bineîntreținută; drumul de fer te duce numai prin cea de a doua.

Sondele sunt îngrămădite mai mult în albia Prahovei, răsbînd prin prundiș, necruțându-i nici locul pe unde își mână apa. Au început să se acațere și pe coaste, mai ales pe malul drept. Sunt una lângă alta, cât ține lățimea încrețiturii de pături în care s-a îngrămădit petrolul. Piramidele de scânduri, cu o luminiță în vârf, spre sară, sunt pompele care sug din buretele pământului, huila lichidă atât de mult căutată, dar mai ales atât de mult jinduită de prietenii din afară, cari ne silesc pe toate căile să le-o “împrumutăm”. Trenurile de cisterne umplu liniile de garaj iar rezervoarele de tablă sunt înșirate ca niște baloane umflate, gata să se ridice. Scos din adâncul pământului, uneori ieșind cu erupțiuni gheizeriene, cea mai mare parte din petrol trece prin cazanele rafinăriilor, pe loc, despărțit în componentele lui cu valoare deosebită, dela păcura de uns roțile până la benzina ușoară, de preț. În Câmpina funcționează a treia mare rafinărie din Europa întreagă.

Gazurile naturale care țâșnesc șuerând, la cea dintâi atingere a sondei cu straturile petrolifere, mai înainte se pierdeau în văzhuh. Azi și ele sunt prinse;

I. Simionescu

puse-n serviciul omului, produc electricitatea care dă aparență svițeriană așezămintelor omenеști de pe valea Prahovei.

Frumusețea și dărnicia naturii, unite cu destoinicia și spiritul de întreprindere al oamenilor, fac din Cămpina cea mai însemnată localitate de pe distanța Ploești-Brașov.

Predealul atrage prin orizontul larg, variat; Sinaia chiamă prin taina pripoarelor din Bucegi, de și a ajuns să nu mai poți răsuflă în ea. Azuga și Comarnic sunt puse în locuri înguste, fabricile înșirându-se pe malul apei. Cămpina din potrivă, leagă spațiul deschis frumos, cu o mișcare economică de samă.

Poate fi și centru de excursii. Drumuri largi te duc spre castelul Voila ascuns în pădure, spre Brebu cu turnul bisericii atât de interesant, spre Telega cu ochiul de apă sărată. Sate curat romănești, populate, o înconjoară din toate părțile. Unde te întorci dai de portul național încă păstrat; te întâlnești cu oameni bine închegați și vioi la minte.

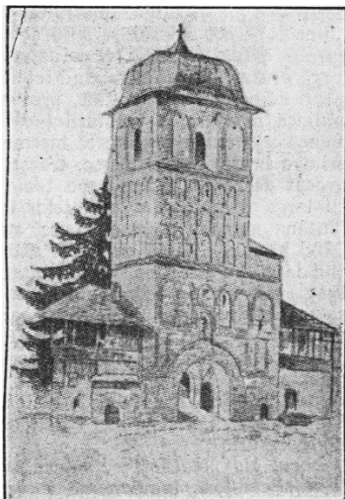
E un colț de țară care te înviorează când îl străbați.

CÂMPULUNG

De Câmpulung mă leagă amintiri așa de puternice, încât acum, după un sfert de veac și mai bine, îl am înaintea mea, în odăița de lucru, cu toate amănunțimile, pare că eri aș fi văzut întâia oară.

Nu știam ce e muntele decât din fotografii. De pe Repedea ori malul Bahluiului să te trezești pe muchea Pietrii Craiului, de unde Dâmbovița să zărește ca un șarpe de argint furișându-se prin prăpăstioasa Valea lui Ivan, eră o adevărată minune pentru studentul care abea cunoștea țara dintre Botoșani și Iași. Fură zile de atâta intensă fericire, în cât mai târziu, făcând acelaș drum, recunoscui și popasul unde în puterea nopții furăm treziți din somn cu un: Uiuu! Ursu măi! prelung repetat de ecoul din văi.

După vreo 10 zile de urcuș și scoborât, de pâclă deasă ori ploii mocnite, de pajiști înflorite sub cer luminos, obosiți mai mult de emoțiune, otelul din Câmpulung ni se păr cel mai confortabil de pe lume. Am intrat în oraș ca o hoardă de pribegi. Vrând ne vrând a trebuit să venim în galop, ca vai de capul nostru, căci niște nori amenințători ne mânau din dărăt.



Clopotnița Mănăstirii Negru-Vodă (din Artele frumoase).

Așa am cunoscut întâia oară Câmpulungul muscelan, cu casele înșirate în lungul apei Râul-Târgului.

Numele i se potrivește, ca și celui alt Câmpulung, din Bucovina.

Nu e nevoie să urci Mățul, cu satele acăturate până aproape de vârful lui, pentru ca să vezi orânduirea orașului. De aici cel mult poți prinde că o largă lășătură de teren, cu muncele maijoase, caracterizează împrejurimile.

De pe unul din dâmburile mai răsărite, presărate cu vile și livezi, din dreapta râului, ai înainte panorama caracteristică a orașului de munte. De la fabrica de hârtie ascunsă printre stufoșii copaci din luncă și până dincolo de gară, sunt numai case aici una lângă alta, aici cu curți nu tocmai largi.

Două străzi lungi, paralele cu Râul Târgului, străbat dela un capăt la altul orașul. Una, str. Negru-Vodă, e artera principală, cu școlile și edificiile principale administrative; aici se află și vestitul „Bulevard Pardon”, forfotă de oameni mai ales vara, când frumoasele costume țărănești se amestecă cu ale călătorilor veniți din toate părțile. Cele două lumi deosebite cată una spre alta cu curiozitate, ca și când

I. Simionescu

nu s-ar fi văzut de când sunt. Nu departe e piața, largă, pietruită, ce aduce aminte de târgurile de „dincolo”; tot pe aci se află și sâmburele vechiului oraș, cu turnul Mănăstirii, atât de caracteristic. Masiv ca Turnul Goliei, largă prismă pătratică, având fețele ornamentate cu mai multe șiruri de ocnițe, se termină prin acoperișul rotunzit. Veche și trainică mărturie a vremurilor când domnitorii numai prin asemenea monumente știau să însemne slava neamului. În jurul lui printre brazii ce-l umbresc, trăești o clipă în taina trecutului, evocat de casele rădicate pe temelii înalte, cu ferestrele mici, cu larga deschidere a pivnițelor, în fața cărora se mai păstrează fântâna mănăstirească cu roata strălucioare, de roasă ce este. Când hramul chiamă pe mulți săteni din împrejurimi, când spațiul larg din preajma vechii biserici, se umple cu împrestrițătura maramelor sclipitoare și a fotelor ca curcubeul, pare că aștepți să auzi buciumele vestitoare ale alaiului domnesc de pe vremuri.

Aceste locuri evocă întreaga perioadă de încheiere a vechiului principat al Munteniei. Depresiunea din jurul Câmpulungului, este la capătul drumului lesnicios, vad de munte, ce vine din Țara Bârsei. Până pe aici au ajuns vestiții Teutoni, întemeietori de Burg-uri.

Locul zis „la Cloșter” aduce aminte de stăpânirea Băraților (Franciscanilor), îndrăzneată încercare de catolicism, suflu slab apusean pătruns în cetățuia din Munții Carpaților. Comunitatea catolică este încă însemnată în veacul al XVI-lea. Atestatul ce se dă unui misionar, începe cu următoarele cuvinte: „L’universita dei cattolici di Campolongo”. Și azi se mai păstrează inscripțiunea de mormânt a comitelui “Laurentius di Longo Campo” din 1300.

De Cloșter se leagă legenda Marghitei, doamna Negrului Voevod. "Această biserică fosta-o-au făcut doamna Marghita, doamna Negrului Vodă”.

De Câmpulung se ține descălecatul lui Radu Negru „cu mulțime de papistași și sași”, cum stă scris în cronica cantacuzinească.

Turnul și biserica actuală de lângă el, vorbesc de evlavia lui Matei Basarab. Pe aici au fost trecători multe de dușmani, începând cu hordele tatare și sfârșind cu cele din ultimul războiu.

Puțină vreme popas domnesc, încetul cu încetul Câmpulung revine la liniștea de mai târziu, cuib de înfrățire între cei de „din-colo”, încuscriți cu cei „din țară”.

O bucată de timp numai târgul de Sf. Ilie cât mai aduce oameni din satele depărtate, dându-i puțină viață. Mai târziu școala normală, din lunca râului, îi dă chiar un renume cultural, pe când cele câteva fabrici, de hârtie, de postav, de ipsos, îi dă și coloritul industrial. Elementele orașului actual tot din ce în ce se accentuiază.

Ceiece însă Câmpulungul are propriu, este fermecătoarea împrejmuire a naturei. Aiurea, unde dragostea de munți face parte din trebuințele omului cult, Câmpulungul ar juca acelaș rol ca și Innsbruck ori Salzburg. Nici Sinaia nu este mai favorizată. Nu e vorba numai de cadrul imediat, colnice umbrite în primăvară de norii florilor de pruni, ci de lesnea pătrundere în inima înălțimilor pline de tainice frumuseți.

Pe valea din ce în ce mai îngustă a Râului Târgului, răcoroasă și numai ferige, duce cărarea spre culmea Iezerului și a Păpușei, iar de acolo ținând plaiul, sui până la Negoii. E urcușul obișnuit de munte, ademenitor de odată, obositor mai pe urmă,

răsplătind apoi prin priveliștea largă, variată, înviorătoare.

Un al doilea drum e și mai frumos. Una din cele mai bune șosele de munte, te îmbie spre adevărata desfătare. Nu ai nevoie decât de un sac de spinare și un toiag de sprijin. Uiți vremea, uiți oboseala. Abea ai trecut peste piciorul pietros al Matieșului și una din priveliștele cele mai svițeriene te oprește în loc, vrând-nevrând. E punctul unde șoseaua cotește spre Dragoslavele. Cel mai nesimțitor de frumusețile naturii e pironit spre admirare. Cel mai nesocotitor de podoabele naturale ale țării noastre, nu poate aici, să dorească Elveția. De pe coasta iute a muntelui pietros, ai înaintea, atât de aproape de o gară una din chemările naturii spre slăvirea ei.

Dintr-un peisaj de colnice, dintr-o dată ți se deschide valea Dâmboviței, cu resfirări de apă limpede printre ostroave de aninișuri. Voioasă, ca lacrima, sclipind în vălurile dese ține tovărășia șoselei ce trece spre Stoenеști.

În față, e coasta trăgănată, împădurită, a ultimelor ramuri din Leaota. De peste creasta lor răsare colțul ce pare că e gata să se prăbușească a Vârtoapelor, începutul masivului călcăros, tăiat de cheile Dâmboviței și a influențelor ei, drum greu de trecut, căci apa îl stăpânește.

Iar mai departe, spre miază-noapte, în fundul văii, se înalță ademenitor creasta ascuțită a Pietrii Craiului.

Tablou ne uitat, care e numai coridorul unei regiuni cu variații la tot pasul prinse lesne pe șoseaua șerpuită, ce urcă pe Dealul Sasului, ducându-te până la romanticul castel dela Bran.

Aceste drumuri nu le poți despărți de Câmpulung. Ori la dus ori la întors trebuie să poposești acolo, unde și legendarul Negru Vodă s-a oprit în descălecatul său.

CÂMPULUNGUL DIN BUCOVINA

E vorba de vechiul așezământ moldovenesc, popasul, se crede, al lui Dragoș-Vodă, când a școborât pe apa Moldoveie, alergând pe sub Piatra Zimbrului de pe Rarău, dinspre plaiurile maramureșene. Numele e bine zis, căci dela Capul Satului și până la Sadova, casele se înșiră dealungul apei distanță de aproape 10 kilometri.

Târgul propriu zis însă nu ține decât spațiul dintre cele două biserici: Cea domnească din vale, acoperită cu bleahă (tinichea) și cea din sus, înzorzonată, după chipul Mirăuților din Suceava cu acoperiș de țigle ruginii, țăsute cu altele albe. În această bucată de loc e grămada dughenilor.

Rar când vezi câte o firmă ca Ion Tița et Co. sau D. Ionescu cojocar. Încolo tot titluri șonțite ca: Calman Drach măcălărie. Aici e restaurantul cel mare din clădirea primăriei, ținut de un român, aici e prefectura și celelalte autorități. Pe urmă vin case reslețe cu grădini în față sau vile drăguțe, alătura însă și de case bătrânești, din bârne de brad, cu streșina trasă peste ferestre și cu zăplazul streșinat și el.

Bisericele sunt mândre; mândră e și școala populară, cu două rânduri. În schimb liceul o parte e în fostul grajd al poștei, iar alta găzduită în școala populară. Așa cum este chiar, e rezultatul trudei românilor grupați în societatea de cultură „Școala Română”, care întreține singura librărie românească și o mică tipografie, în acest centru curat românesc.

Înainte de războiu s-a încumetat să ridice și un mare palat pentru internat. L-am găsit înălțat din roșu până la acoperiș, începând să se ruineze.

I. Simionescu

E curioasă socoteala ce o facem. Umblăm să clădim num-roase localuri nouă de școli, cu sume nesuficiente spre a fi complet înălțate, dar lăsăm să se ruineze clădiri care cu sume micile am avea gata într-un an. Așa e cu palatul administrativ din Iași început aproape de un sfert de veac: așa e cu internatul din Câmpulung, care ar putea să aibă o menire și mai frumoasă decât numai să găzduiască în el pe feciorii răzeșilor câmpulungeni.

Câmpulungul e o stațiune climaterică. Mărețul palat ce se va dărâma, ar putea vara să servească drept oploș la sute de elevi din restul României, veniți în colonie, la aer curat.

Dacă spiritul de asociere ar fi dezvoltat, ceiace statul nu poate săvârși, ar putea fi luat pe seama unei federale a liceelor principale din țară. Cu ajutoare bănești de pretutindeni s-ar reda unui centru de români neaoși un internat cum n-ar fi multe în țară, iar pe timpul vacanței, cu rândul, s-ar putea interna sute de elevi slăbuți, cari n-ar avea nevoie să steie în colonii de vară pripit organizate.

În apropierea internatului, care așteaptă mila stăpânirilor, mai este o ruină. Bine înțeles tot o școală.

În Câmpulung există una din cele mai vestite școli de lemnărie. Sub austriaci i se dusesse faima departe, departe, căci multe lucruri frumoase ieșise din ea, sâmburele unei industrii de mobile cu motive românești. I se clădise un local, demn de însemnătatea ei. Rușii l-au dărâmat în parte, furând mașinele, dar mai ales interesantele bucăți vechi din muzeul care ar fi putut lua avântul, azi, al unui muzeu etnografic.

Școala s-a restrâns în niște case neîncăpătoare, pe când locașul nou iarăși e lăsat ruinii, de și relativ, puțin ar fi trebuit spre a fi reparat.

Frumusețea Câmpulungului nu o poți prinde din unica lui stradă, parte din șoseaua națională. Trecând Moldova, apuci o cărăruie pe dealul dela spatele părții satești a târgului, numită Bota. De sus, dela umbra unui brad, ți se desfășoară întreaga priveliște care încadrează orașul. E așezat ca într-o covată. Moldova cotește la capetele târgului, așa încât munții se împreună și în sus și în jos. Marginea de miază-noapte a coveții e formată din trei munți împăduriți peste tot: Bodea, Runcu și Măgura. Văile care îi despart, deschid larg priveliștea către farmecul regiunii, zidul Rarăului, cu zimții Pietrelor Doamnei, ca turnuri rămase din năruirea unei cetăți. Culmile lăsate din masivul Rarăului, gheburi pleșe care străbat îmbrăcăminte pajiștei, închid priveliștea spre Frasinu, după cum Muncelu pietros, cu stânci roșcate de ferul cuprins în el, închide covata spre Sadova; Bota este așezat la poalele plaiurilor scoborâte din Tomnatec.

Pe fundul coveței, în lung, curge liniștită Moldova, ascunsă între tufane de sălcii și arini.

Sus pe vârfuri e pădurea, deasă, mohorâtă. Numai pe Muncelul pajiștele fac golfuri în desișul întunecat al brădetului, care se oprește însă destul de sus. Pe urmă vin fânețele întinse peste tot. Verdele mai deschis din cauza florilor necosite, se scoboară spre târg, se împreună cu florile din grădini, cu ostroavele râului, așa în cât dintr-o culme în alta se așterne culoarea liniștitoare pentru ochi. Ici și colo câte un copac rătăcit, dă variație. Ochiurile de trifoi sunt mai închise, ca și câmpurile de cartofi. Fânul cosit, pus pe prepeleci, pare momâi sdrențuite, înțepenite în șiruri rare. Câte o casă curată, s-a acățarat sus, în fânețe; acoperișul

bisericeii din Sadoa ca și roșul clădirilor ce o învecinează dau stropi vioi, în câmpul larg. Soarele bate-n plin, dar dogoreala lui e slăbită de vântul ce adie ca și de răcoreala apei.

În adevăr, Câmpulungul are toate condițiuni, e pentru o admirabilă localitate climaterică. Spre el duc drumuri cu variațiuni ademenitoare la fiecare pas iar din el pornește mai departe calea, spre inima munților moldovenești.

Când poposești o clipă pe drumul suit pe coastă dela Frasinu și privești îndărăt spre Vama, Svițera nu te mai atrage, căci o ai în față; iar când continui drumul către Dorna, ai vrea să nu se mai sfârșească, atâta farmec ce se ascunde în lungul lui.

Natura, aice, e în unison cu oamenii. De sus dela Cândreni și Dorna, până jos în Suceava, e partea cea mai curată românească din Bucovina poliglotă. Ori câtă osteneală de a o împestrița cu coloniile din Luisen-thal ori cu minerii din Iacobenii, regiunea a rămas curat românească. Oamenii au făptura mândră, „cu fruntea ridicată, gravi la vorbă și la sfat”. „Noi zice câmpulungeanul când vorbește de persoana sa și acest plural majestetic rămas până-n zilele noastre” (T. V. Stefanelli). Sunt urmașii mazililor slobozi, care se ocârmuiau de sine ca și cei din Vrancea ori Tigheci.

D. Cantemir ne spune că ținutul era ca un soi de republică.

Domnii le trimeteau doi vornici, iar câmpulungenii dacă vroiau îi primeau, dacă nu, îi trimiteau de unde au venit.

Ținutul se întindea și peste Cordonul de mai târziu. Se lămurește caracterul curat românesc al regiunii ca și înfățișarea demnă a celor care o populează.

Câmpulungul și Suceava, unul capitala județului celui mai vechiu, altul păstrătorul amintirilor străbune, trebuie nu numai să restabilească legătura cu restul țării, cum eră înainte de cordon, dar trebuie să formeze pepiniere de vâjnoși luptători și trâmbițași pentru desmormirea restului Bucovinei.

DEJ

Cele două Someșe fac o acoladă, cuprinzând cu brațele lor partea de nord-vest a Ardealului. E ceva simbolic în această dispoziție a naturii.

Isvoarele Someșului-mare ies din munții Rodnei; dincolo de ele, peste munte, sunt isvoarele afluenților Bistriței. Someșul mic din potrivă își adună apele de sub munții Bihorului. Curgând în direcțiuni opuse, se întâlnesc la Dej, ceva mai la nord de Cluj. Someșul bătrân își taie drum sinuos către Tisa, deschizând singura poartă mai largă spre nord-vestul țării.

De aici importanța Dejului, capitala districtului Solnoc-Dobâca.

Fiind așezat la îmbinare de munți și dealuri cu câmpia ardeleană, e centru viu economic, dovedit prin dezvoltarea luată în vremurile din urmă.

Pus pe patru dealuri, orașelul are un pitoresc cu totul aparte.

Când vii pe Someșul mic, din spre Gherla, nu vezi nimic din Dej, căci e așezat în dosul ultimului picior împădurit, ce se lasă din Munții Apuseni. Când vii însă dinspre Bistrița-Năsăudeană, ori dinspre Satumare, orașul apare în plin, un amfiteatru de case, acățate pe coastele dealurilor sau înfundate în văiugele care le despart.

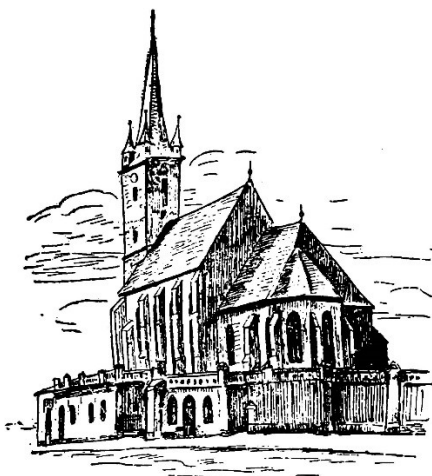
Aduce ceva cu Piatra-Neamț dar și cu Sighișoara.

Strada ce vine dela gară, la început e fără case. Muntele a trebuit să fie tăiat, ca să se facă loc pentru șosea și drum de fer. Pe urmă crezi că tot orașul se reduce la o singură stradă principală, cu șiruri de case deoparte și alta, paralelă cu Someșul.

Numai când urci pe unul din delușoarele, rupte drept spre apă, pe vârful cărora sunt cimitirile, atunci îți apare orașul în întregime.

Pe o cărare petroasă sui dealul sudic, unde stau înșirate crucile eroilor căzuți în ultimul război. Îți înclini capul acolo unde sunt însemnate numele românilor, morți pentru apărarea unui stat care nu era al lor. E liniște deplină, căci puțini se încumetă să se ostenească spre vârful dâmbului cu coaste repezi. Panorama orașului te despăgubește de osteneală.

La capătul străzii principale, pe o mogâldeată, apare mai maiestooasă, biserica reformată, și așa monu-mentală pentru micul oraș. Boamba bronzată care a înlocuit crucea din vârful săgeții svelte, înalte, subțiri, strălucește ca un far, în bătaia soarelui înclinat spre apus.



Biserica reformată

Corpul clădirii, de jur împrejur e numai contraforturi, alternând cu ferestrele înguste, lungi. Turnul prismatic, pe lângă săgeata principală, cu alte 4 turnulețe la vârf, domină împrejurimile. Numai după exterior se vede că a fost la început temple gotic; înlăuntru bolta este înlocuită cu un tavan, care retează finele vârci ale ogivelor.

În coasta bisericei, împrejmuită cu zid înalt, e nelipsita piață. Aici e centrul. Aici e prefectura, comanda-mentul și un hotel destul de curat.

Tot aici e Mănăstirea Franciscanilor, albă, luminoasă, cu vechea curte împrejmuită de arcade largi, în mijlocul căreia e păstrată și fântâna de de mult. E un colț uitat al unei lumi dispărute.

Mai în spre gară, pe singura arteră principală, e și liceul „Andrei Muresanu” cu un embrion de muzeu etnografic, dar cu multe tablouri istorice pe săli, prin care simți că te afli în România.

Mai în jos de biserica reformată e palatul vast al tribunalului, alături de care se perde teatrul mic și foata reședință a lui Rakoczy, azi școală primară românească.

Tot în apropiere e grădina publică, un zăvoiu al Someșului, amenajat însă, bine îngrijit și cu multe ronduri de flori. Flori și copaci sunt pretutindeni în Dej, afară de pata pleșuvă din jurul sinagogei monument-tale, una din cele mai impunătoare din câte am văzut în Ardeal. În jurul ei căsuțele mici, sunt furnicare de copiii.

Când apuci pe strada Ștefan cel Mare, care duce – de ce tocmai aice? – către sinagogă, la tot pasul îți ies înainte copii drăgălași la figură, cu fața smadă și ochii mari negri, dar caraghioși în îmbrăcămintea lor prea serioasă – un soi de redingotă lungă până peste genunchi – și cu perciunii mătăsoși, până la umăr, de flutură în vânt. În Dej începe un nou tip etnic pentru Ardeal: evreii ortodoxi așa cum i-a zugrăvit Muncaci în tabloul său Ecce homo, a cărui schiță originală se află în Museul etnografic dela Cluj.

Biserica greco-catolică, minusculă față de cele două monumente pomenite, se află mai la oparte, însă în cartierul unde livezile întinse dau lumină și voieșie.

Gospodăriile de acest soi domină. Ele umple înfundătura ca o leică dintre dealuri, se ridică pe coaste sau chiar acopăr dealurile mai scunde. Se țin lanț, pe frumoasa șosea care duce la Ocna-Dejului, sat mare, încorporat la oraș. Unde se termină gospodăriile, imediat, vin ogoarele, fânețele artificiale, așa încât toate la un loc, dau un tablou cu un colorit viu și variat.

Din al doilea punct de observație, dealul cu cimitirul orașului, perspectiva se schimbă.

Pe un drum povârnit, urci spre locașul de veșnică odihnă, transformat prin dragostea celor rămași în viață, într-o grădină liniștită. Viii comunică cu morții prin flori și copaci. Mormintele sunt straturi înflorite, înecate în pajiștea cu iarbă deasă, plină. Nu e ceas din zi în care să nu întâlnești pe cineva, care într-o-reculegere sfântă, vine să îngrijească florile de pe mormântul scump.

Gândurile capătă fără să vrei, alt sbor, departe de cele obișnuite, zilnice. La aceasta contribuie în bună parte și larga priveliște întremătoare, pe care o ai înaintea ochilor ori unde te ai așeza.

Din oraș nu se vede decât puțin din centru cât și mărginele cu case reslețe, și pomii încărcăți cu mere, care sclipesc ca niște pietre scumpe. În fața e calea

I. Simionescu

Soneşului-mare, cât şi a Someşului bătrân, ce curg la poale de munţi.

Deasupra teraselor ca nişte prispi netezite, se ridică Şira Lăpuşului, cam una peste tot, din spatele căreia răsare şiragul munţilor de lavă, purtători de aur, argint şi plumb, cu vârful Gutăiului (Gutin) pierdut în ceaţă. Spre răsărit, în fundul văii Someşului-mare, în apus de soare, se ivesc alte vârfuri înalte, din Munţii Rodnei.

Soarele scăpătat spre asfinţit, împlineşte coloritul tabloului de care nu ai vrea să te mai desparţi. Dealurile aruncă umbră prelungă peste toată valea Someşurilor, numai ogoare, trifoişti, sălcii şi arini, pe margine cu cuiburi dese omenşti.

O făşie de lumină aurie se strecoară în lungul văii Olpretului, alunecând deacurmezişul luncii. Sclipesc spicurile de popuşoiu, capătă poleială aurie snopurile de grâu, par de aramă căpiţele tuşgietele de trifoiu, iar frunzele plopilor tremurate de boarea sării, îşi arată în mişcări iuţi, când faţa albă ca de scamă, când cea verde ca grâul de primăvară.

Strălucesc crucile bisericelor din Reteag bătute în plin de soare, iar apa Someşelor prinde a se înviora la coturile care vin în calea razelor, tot mai roşcate. De jos, dela marginea parcului, în vecinătatea apei, se ridică glasuri limpezi de copii, care se joacă.

Ca la o tainică înţelegere grangurii le răspund.

Natura îşi îndeplineşte puterea farmecului ei.

Şoapta mormintelor dela spate se pierde în simfonia vieţii ridicată din văi şi munţi.

DEVA

La Deva, Mureșul intră în strâmtoarea care desparte Carpații de Munții Apuseni, singurul drum slobod dintre inima Ardealului și întinsul Pustei, început la Arad. Ca atare în de cursul vremurilor aici fu un important nod de apărare. Deci nu putea să lipsească o cetate. Ruina ei formează azi podoaba orașului.

Și natura locurilor a fost prielnică zidirii unei cetăți. Din dunga vulcanică a Munților Apuseni, Mureșul a tăiat un pinten, retezându-l, pe malul drept. E un deal conic, din trei părți izolat, pe vârful căruia la 371 m, se înalță zidurile încă în picioare ale cetății străvechi. Zidirea ei e legendară. Unii o cred dacă. Cărmizi romane găsite prin jur, arată că și Romanii au folosit acest punct strategic. De altfel din ea s-a cules și urme preistorice, „Castrum Dewa” se pomenește pentru întâia oară într-un document din a 2-a jumătate a secolului al 13-lea. Pe urmă se pomenește mai des; trece din mână-n mână, la diferiți regi sau prinți. În veacul al 17-lea e restaurat, apoi și mai târziu în veacul al 19-lea, mai ales după o explozie a munițiilor, în 1849. De atunci toți luau pietre din el, adăugându-se distrugerii vremii. Azi e sub ocrotirea „Societății istorice și arheologice” și e ținta escursionistilor. Totuși e mai bine păstrată de cât multe alte cetăți din Ardeal.

Ori dincotro ajungi la Deva, din spre Orăștie ori din spre Brad, cetatea înălțată pe vârful de deal împădurit se arată, mândră, privirii.

E un punct de orientare minunat. Osteneala urcușului este pe deplin răsplătită. Un drum șerpuit bine întreținut, umbrit și de pini rămuroși, cu priveliști din distanță în distanță asupra fermecătoarei văi mureșene, te duce la cetatea zidită de fata îngâmfată a unui uriaș.

Treci pe sub vechi portaluri, poposești în hrubele slab luminate dintre zidurile groase, trăești în amin-tirea vremurilor de împresurare, ascuți poveștile despre haiducii ce-și găseau oploș sigur prin tunelurile întortochiate, pășești cu prudență ca să nu dai peste vipera cu corn, șarpele cel mai veninos din țară, puzderie prin pietrișul dealului.

În sfârșit ajungi sus. Rămâi uluit. Nu știi încotro să-ți oprești privirea. După umbra zidurilor, lumina te orbește. După monotonia bolovanilor clădiți, panorama largă a peisajului, te uimește. Spațiurile strâmte ale încăperilor din cetate, te silesc să te acățeri pe prisperle rămase din năruirea bolților. În afară sunt pripoarele dealului, în lăuntrul e adâncul dintre ziduri. Tot mai sus vrei căci dorești câmp slobod ochilor. Te folosești de știrbirea zidului, ori de fereștriuca îngustă pentru sinețe, ca să te bucuri de neîntrecuta desfășurare a decorului.

Peste tot numai valuri de munți. Către apus, ultimele încrețituri ale Carpaților, prin Poiana Ruscă, se îmbină cu dâmburile Zarandului. Mureșul pare că a intrat în pământ. Spre răsărit, dimpotrivă scliștește șuvița de apă argintie printre îngrămădiri de sate, și petece multicolore de ogoare și grădini cu zarzavaturi.

„Puține locuri, prin câte țări am umblat, prezintă o panoramă mai frumoasă, de cât aceea a văii Mureșului” scria călătorul englez Paget, pe la mijlocul veacului al 19-lea.



Munții Apuseni văzuți din Deva

Munții Sebeșului s-au tras mai la o parte. Munții Metalici sunt rupeți, de apa ce-i lovește în coastă. Silueta lor tot se înalță, până ce se oprește la podișul Vulcanului depărtat, din spre Abrud. Nimeni n-ar bănuî strălucirea pietrelor cu aur ascunse sub mantia mohorâtă a pădurilor asvârlite peste coasta întinsă a munților. Dintr-o asemenea înfundătură, întunecată, săpată de ape în coasta Haităului, pe trei colțuri răsărite de stâncă, sulitele asfințitului aprind trei candelă. Sunt acoperișurile celor trei biserici din Săcărâmb, vestitul centru aurifer: greco-orientală, reformată și romano-catolică, semnele frământărilor dintre băștinași și cei ademeniți de bogățiile ascunse.

Ceața serii începe să se aștearnă peste domeniul Moților; formele tot mai nedesluite devin în această parte, cu linii ondulate, lăsate în spre apus.

În schimb decorul se însufletește spre miază-zi, unde capetele munților mai înalți, rămân încă bătuți de soare. Sunt vârfurile Părângului într-o parte, ale Rătezatului în alta, iar în mijloc lăsătura Hațegului plină de amintiri străbune. Ele te atrag. Depărtarea scoate în relief caracteristica fiecăruia. Măreția lor o deduci din masivitatea gheburilor, al căror contur, e tras pe orizontul cenușiu.

Uiți de vreme, uiți de necazuri. Frumusețea neîntrecută a priveliștei te subjugă.

În fața naturii fermecătoare, abea îți aduci aminte de orașul strâns grămadă la poalele înălțimii pe care te afli. Când zăbrălnicul serii te îndeamnă spre scoborât, îți întorci privirea și spre el. Ce ademeniri vrăstăte mai are și natura! Nu se lasă până ce nu te înngenunche înaintea mijloacelor ei de supunere și admirare. Imposantele măreții ale depărtării ți le-a ascuns ca să te îndrepte către farmecele ei mai obișnuite.

Orașul ți se desfășoară înainte, ca pe un plan desemnat pe hârtie cu mozaicuri de culori.

Capitala ținutului Hunedoarei, nu e mare, dar e curată și simplă.

O dungă dreaptă, cu mărgelă verzi pe margini, este drumul principal, care scoate la colonia de ciangăi, adusă anume aici, adăpostită în case noi, regulat zidite, puse în calea satelor românești, îngrămădite unul lângă altul, spre câmpia Hațegului.

Nodul principal al orașului este restrâns în colțul dintre dealul cetății și ultimele dâmburi din Poiana Ruscăi. Printre căsuțele modeste dar bine întreținute, răsar din loc în loc, clădiri mai imposante, găzduirea administrațiilor sau a școlilor. Aproape de piață, în fața grădinii publice, frumușică, este clădirea prefecturii în stil cam pompos pentru orașelul tihnit, iar peste drum, mai în fund, la marginea costișei, se mai păstrează vechiul palat Magna curia al lui Bethlen, stăpânitorul de odinioară. În această casă, – căci azi cu greu îi poți spune castel –, a trăit și vestita Venus de la Murany, soția lui Ștefan Bethlen, atâta cântată și de Petofi.

Demn de pomenit este liceul și internatul, dar mai ales școala normală de băieți, creiată anume aici de către unguri, pentru a întemeia un focar puternic de naționalizare. Clădirea a prins bine. Azi în acelaș local funcționează una din cele mai temeinice școli românești, devenită în scurtă vreme centru de însuflețire națională datorită vredinicii și spiritului de jertfă a directorului ei, d-l C. Sporea.

Într-o regiune așa de importantă, din punct de vedere istoric dar și natural, cum e ținutul Hunedoarei, nu putea să lipseas cămuzeul regional.

Ca și cetatea, e una din curiozitățile orașului. Subvenționat de stat, găzduit însă într-o clădire simplă, neîncăpătoare, din str. Șaguna, cuprinde prea interesante comori atât arheologice cât și de istorie naturală. Ca pretutindeni însă omul sfințește locul. Bogățiile se adună an cu an, se orânduiesc metodic, se păstrează cum trebuie, datorită conducătorului harnic și priceput, care a rămas la locul lui.

Dela urmele oamenilor preistorici, până la industria casnică de azi, dela fauna caracteristică locală până la rămășițele subsolului, sunt strânse cu pietate, pentru deșteptarea interesului regional. Cât preț pot avea asemenea resturi locale, și pentru știință în genere, muzeul din Deva servește de exemplu. Printre rămășițele adunate se găsesc și câteva bucăți bine păstrate, relative la cultul zeității mezdiene Mithra, zeitatea luminii. Asemenea rămășiți sunt rari chiar și în alte muzee mai mari. Cele păstrate la Deva, sunt din cauza aceasta, mult cercetate de către specialiștii străini.

De și capitala uneia din cele mai întinse județe din Ardeal, importanța economică a orașului este slabă. Nici drumul de fer spre țara Hațegului, nu pleacă din Deva. Simeria, stația vecină este nod mai important.

Odată centru de apărare, azi a rămas numai centrul administrativ. Mai presus de aceasta este însă însemnat centrul de excursiune, atât spre părțile mărginașe ale Munților Apuseni, cât mai ales spre cercetatele regiuni din țara Hațegului.

DOROHOI

Luna Mai îmbracă și Dorohoiul, ca și natura întreagă, în haina țesută numai din petale și frunziș plin de vlagă.

În toiul verii, drumul dela Iași la Dorohoi, pe valea Jijiei, e drum de stepă cu coastele dealurilor încenușate, cu petece largi de sărături albe, cu râul ascuns în fundul albiei înguste, cu cârduri de vite împrăștiate pe imașurile firave, pline de scaiuri, cu turme de oi care pot prinde colțul cel mai mic de iarbă, cu stânele de stuf adăpostite pe vreun dâmb din ses.

Grâul și popușoiul sunt sus pe coama de deal. Jos e imașul, fâneața, stuful sau apa, după schimbarea vremii.

Acum însă, în Mai, peste tot e întinsă pânza verdelui de primăvară, fraged, înviorător. Spinii, pălămida, trestia, stuful sunt otova cu iarba hrănitoare.

E faza copităriei vesele, în care nu le deosebești unele de altele. Mai pe urmă se diferențiază. Cele dintâi se înalță, cea din urmă e mereu tunsă, până ce ajunge una cu pământul.

În plină lumină, cerul adânc albastru, cerul din pânzele lui Verona, dorohoiian din naștere, aruncă o pati-nă de vigoare peste țesutul segantinian al ierbii proaspăt încolțite, cel mult stropită cu rotocoalele de șofran ale florilor de păpădie. Spre asfințit, când luceafărul începe a clipi, iar cerul e încondeiat la orizont cu dungile de purpur, variate, dela cele mai roșcate spre cele maișterse, ca în vestitul tablou de Guido Reni, și apele mai îmbelșugate contribue la podoaba culorilor. Ochiurile de apă, după reflexul luminii, acum sunt ca de argint, acum ca poleite cu aur, acum de culoarea opalului, până când devin întunecate cu totul, fosforescente numai în vâlurelele lăsate de înotul raței sălbatice, pornită spre culcuș.

Primăvara vieței, încadrează în semnele ei de înviere și pașnicul oraș, cel mai din spre miază-noapte din vechiul regat.

Văzut din spre șoseaua Mamorniței, ascuns în verdeață, întins pe un tapșan mai ridicat, înconjurat de dealurile trăgănate ce se tot înalță în depărtare, formându-i un fond domol vălurat, orașul Dorohoi are o poziție geografică chiar frumoasă.

Din mijlocul caselor scunde, ascunse printre arborii deplin desfășurați, se înalță Palatul administrativ: de departe e ca un far, dovada că te apropii de un oraș. Lângă el e catedrala bogată în turnuri. Primăria, clădire sveltă și gimnaziul bine întreținut, formează sâmburele orașului, în jurul căruia se întind casele din ce în ce mai tupilate dar curate, până ce se confundă cu acele din satul Trestiana, iar din depărtare chiar cu acele din Broscăuți.

Dughenile, aproape toate cu nume neromânești, arătând că și aice românii sunt numai politicieni, fun-ctionari sau muncitori de pământ, se întind spre coasta din spre răsărit, scoborându-se spre gară, înșirate de o parte și alta a drumului cu circulație mai deasă, ori a celorlalte drumuri radiare ce duc spre satele din împrejurimi.



Biserica lui Ștefan-cel-Mare

Așa așezat, confundat aproape cu satul, te întrebi, care a fost rațiunea pentru ca Dorohoiul să ajungă oraș. Nicio cale națională veche, nu trece prin el. Șoseaua Mihăileană îl lasă la o parte. Calea, spre Iași e nouă. Ca să se lege de drumul de pe valea Siretului a fost nevoie de un cârlig de cale ferată, aninat la Leorda, de celalt cârlig mai larg, care ajunge la Botoșani.

Din trecut, nimic n-a păstrat decât biserica de pe coasta de deal, care prin arhitectura ei cu multe ocnite, asemenea celei dela Popouți, arată că și aici Ștefan cel Sfânt, a pus să se rădice altar de mulțumire Celui de Sus, pentru vreo izbândă. Biserița de lemn, ca o jucărie, cu acoperișul ascuțit ca și cel al episcopiei din Rădăuți, ascunsă în curtea gimnaziului, abea e mai veche de un veac. Încolo nimic. Și pe vremea lui Cantemir era „un târg puțin însemnat”. Și pe vremea lui, cei mari îl evitau. Aice e scaunul Vornicului din Țara de sus, scrie primul nostru geograf; fiind pururea ocupat la curte, e înlocuit prin 2 vornici mai mici”.

Explicarea rangului de oraș nu poate fi găsită decât în configurațiunea geografică, fiind pus aproape de fundul unei leici largi ai cărei pârâi sunt formați din coastele dealurilor ridicate ca un amfiteatru de jur împrejurul lui, de-alungul Prutului ca și de cel al Siretului. Totuși valea deschisă a Jijiei i-a stricat în parte.

Bogățiile ca și oamenii se îndreptau spre ea, ocolindu-l.

De această împrejurare se resimte întreaga viață și trecut a tihnitului, prea tihnitului oraș. Într-o vreme, județul Dorohoi, vârat ca o pană între Bucovina și Basarabia, era uitat de toată lumea.

Deși Knejurile de mult asfințiseră, la Dorohoi Knejii încă domniau. Acum cel dela Vârful-Câmpului, acum cel de la altă moșie, împărăția era împărțită alternative. Knejii aveau însă reședința duralnică la început la Iași apoi la București. Numai vara și-o petreceau în parte în conacurile gospodăroase, spațioase, dela moșii. Și astfel se explică faptul că în județul, vestit ca bogății, există foarte multe „curți boerești”, adevărate castele moldovenești uneori, iar în capitala județului prea rar se văd case pa-ticulare, cu grădini spațioase, cum e în Botoșani sau Iași.

Linia de drum de fier de pe Jijia, cu veniturile kilometrice cele mai ridicate din vechea țară, ne dovedește belșugul județului cu mult cernosiom, pământ negru roditor. Bogățiile însă ale județului se scurgeau spre sud fără ca să rămâie decât fărâmituri în orașul mereu sărac. Cei mai mulți bogătași care-și scoteau de aici avere mare - legenda spune că Bașotă întindea galbenii pe scoarțe mari, ca să-i

vânture, – o cheltuiau departe, în capitala țării sau a Franței, nelăsând în orașul de baștină, decât prea puțin, de tot puțin, din ea. Așa se explică viața economică ofilită a orașului.

Totuși e ceva demn de pomenit din el. Un semn de speranțe pentru viitor.

În această tihnă veșnică, s-au găsit și oameni de omenie, cu oarecare însuflețire cum nu se întâlnesc în alte orașe de provincie. Neputând prin modesta lor avere, câștigată din muncă să deie un avânt economic orașului, au rupt adese din ea pentru ca să ațâțe o lumină măcar pe teren cultural.

Unii pe alții se îndemneau, se puneau la întrecere, când le venea rândul la putere ca să facă școli. Unul din ei – de ce nu l-aș pomeni? – d. Burghel – ș-a pus toată străduința și a creiat, cu concursul oamenilor de bine, un Ateneu unde se țin conferințe, a întemeiat o bogată bibliotecă publică, a așezat în fața primăriei bustul lui Kogălniceanu. Acum în urmă activitatea s-a întins și dincolo de Cordon, la Seret. Ori cum, față de indolența celor care ar fi putut mai mult săvârși, merită laudă inițiativa celor puțini, care dându-și seamă că nu mai pot nimic pe terenul economic, au apucat calea răspândirii culturii, pentru a deșteptă măcar în viitor energia elementului românesc, înarmându-l în lupta ce trebuie să o ducă.

Căci viitorul Dorohoiului nu mai poate fi asemenea trecutului. Schimbarea generală a adus o prefacere și locală. Județul numai este izolat. Cordonul nu mai este păzit de finanți, nici Prutul de cazaci. Bogatul județ capătă o importanță deosebită.

Circulația, de orice natură trebuie să devie radiară, complexă, ca într-un organism sănătos.

Mai presus de toate, orașul Dorohoi, a început a avea o însemnătate culturală, fiind cel mai apropiat centru de unde trebuie să se împrăstie atât spre răsărit, către Hotin, cât și spre apus către Bucovina urzala legăturii sufletești naționale. În el se află multe școli: liceu, școală profesională, un externat, seminar, școală normală de băeți. Nu pot dovedi profesorii câte ceasuri de clasă au. Îndrumarea culturală face deci primii pași ai formelor îndeplinite. Încetul cu încetul va ajunge și la ținta cea bună: răspândirea culturii. Și în domeniul economic e o trezire. Există bănci românești, chiar și cooperative, care își târâie de o camdată zilele, căci, e greu de luptă!

FĂGĂRAȘ

Ca să ajungi până la acest orașel tihnit dar atât de vestit, trebuesă ocolești, fie pe la Brașov, fie pe la Sibiu, căci în dreptul lui se înalță zidul greu de străbătut al Alpilor Făgărașului, cu piscurile cele mai înalte din întregul șir al munților noștri. Din pripoarele Carpaților, acum, în toamnă, mereu mohorâte și întunecate la față, până-n apa Oltului, care curge sub malurile năsipoase ale dealurilor dinspre Târnave, se întinde Țara Făgărașului, pomenită până și în cărțile de școală primară, căci de aici se crede că a pornit descălecatul lui Negru-Vodă.

Peste tot numai sate curat românești, cu oameni căliți în lupta zilnică, grea, cu pământ nu tocmai rodnic și cu climă destul de aspră. Prinși între zidul munților și apa Oltului, ei nu se socot făcând parte din Ardeal. Țara lor, e un cuib a parte.

Mândria trecutului, libertatea din vechime, ca și în Vrancea ori Câmpulungul bucovinean, se păstrează ca tradiția vremurilor uitate.

Făgărașul, capitala ținutului, deși pe jumătate înstrăinat, poartă totuși, mai mult decât altele, ceva din atmosfera curat românească a regiunii. Spre periferia lui, mai întâlnești și garduri împletite din nuele, împrej-muind grădina, în colțul căreia, la stradă, e casa zidită sub influența meșterilor străini.

Încolo, orașul e un mare și întins sat, ca Vlădenii ori Perșanii, dar adaptat la situațiunea înaltă de capitală a unui ținut. Case cu două rânduri sunt rare, în jurul pieții sau în lungul Străzii Regale. Cele mai multe, cu un rând, au acoperișul de olane, înalt. Imitarea orașelor săsești a adus și aici acele caracteristice deschizături în acoperiș, care seamănă când cu niște ochi sgâiți, când pe jumătate închiși, cu pleoapele lăsate de oboseală. Te urmăresc la fiecare pas. Totuși imitarea clădirilor săsești se oprește la acoperiș și la aliniere. Ferestrele mari, lasă soarele să bată din belșug în casă; n-au geamuri mici care pot fi deschise, spre a privi discret, în stradă. E mai mult ceva din inima deschisă, veselă, luminoasă, a Românului.

De câte ori văd o casă cu ferestrele mici; oblonite, cu ziduri groase, cuprinzând și poarta, ea însăși înaltă, totul închis și ferecat, nu știu cum îmi face impresia de taină, bănuială, nesinceritate. Dincoace în Făgăraș, e mai multă vioiciune; spațiul e mai larg; inspiră simpatie, cum ai intrat în el. Mai vezi, chiar pe străzile principale, câte o grădină frumoasă în fața casei care e clădită-n fund, ascunsă printre flori și arbori, nu tăinuită îndărătul gardului înalt de zid.

De altfel în general orașul e curat, cu străzile bine întreținute. Nici cei dușmănoși nouă nu pot tăgădui că și administrația românească poate fi la nivelul celei vechi.

Orașul în sine nu are nimic deosebit. Ca și Blajul, a fost părăsit, fiind în regiune curat românească.

În mijlocul orașului e nelipsita piață spațioasă, caracteristică Ardealului. Lipsește însă catedrala. În satul Codlea, lângă Brașov biserica e monument, față de cele din Făgăraș.



Cetatea

Într-o latură a pieței curge Berevoiul, canalizat. De pe malul lui se poate prinde perspectiva cea mai frumoasă din oraș, cu liceul Negru-Vodă, clădire pe cât de prietenoasă și măreață pe din afară, pe atât de curat întreținută pe din lăuntru. E singura școală mai de seamă; pe calea apucată, e un important izvor de regenerare națională. Curios e că în Făgăraș încă nu s-a ajuns să se creieze o școală normală, deși în ultimii ani s-au înființat așa de multe, pretutindeni, chiar și acolo unde nu eră nevoe. Aici, în mijlocul unui ținut atât de curat românesc, influența unei școli normale repede s-ar fi simțit¹.

La doi pași din piață e „Cetatea”. E atracția Făgărașului. Nu domină împrejurimile ca pe aiurea. Văzută din piață, acoperișul ei, se confundă cu ale celorlalte case. E impozantă numai când vii în spațiul deschis, care o înconjoară. Frunzarul arborilor plantați în jur, îi formează, vara, un frumos decor. Toamna din potrivă, apare mai în relief masivitatea zidurilor de întăritură, a bastioanelor octogonale, ca și corpul clădirii strâns grămadă. A dispărut doar podul cu lanțuri asvârlit peste șanțul larg, adânc, odată umplut cu apă. Abia dacă se mai țin în el, ici și colo ochiuri de apă liniștită, îndeajunse însă ca să oglindească acoperișul ruginiu, cu ogege înalte și subțiri.

Pe un drum împrejmuit de brazi, pătrunzi pe sub bolta joasă a intrării, în domeniul atâtor frământări din vremurile de demult, încât unele au trecut și în domeniul legendei. Pe scări roase, de stejar, prin cerdacuri, în lungul cărora sunt înșirate uși scunde și ferestre cu zăbrele, pășești spre încăperile când spațioase, boltite, când întunecate și tănuite. Fostele așezări în care își duceau viața principii și nobilii, azi nu mai pot servi nici pentru închisoare.

Până mai dăunăzi au trăit aici naufragiații aventurii vrangheliste; acum au rămas numai câțiva din soldații ce-i păzeau.

După evacuarea lor, cetatea va deveni pustie, dată pe seama distrugerii încete a vremii. Paznicul te va duce să-ți arate tainicele bolnițe din fundul capelei, fostă sală de judecată. Acolo era fecioara de fier care cuprindea în brațele ei, numai cângi ascuțite și tăioase, trupul celui condamnat să ispășească păcatele reale ori închipuite. După tortură, cadavrul aluneca în adâncurile turnului.

Îți va arăta încăperile întunecoase în care Doamna Stanca își mângâia copiii în așteptarea soțului ei, pornit atât de vijelios spre cucerirea Ardealului, de unde însă nu avea să se mai întoarcă. Te va duce să-ți arate stema cutăror magnați unguri, în stăpânirea cărora, din mână-n mână, a trecut castelul.

Viața lui însă s-a isprăvit. Ultimul serviciu la făcut acum, adăpostind pe refugiații ruși. Ruina începe să-l macine. A început dela întăritura din afară, unde

¹ Anul acesta e vorba să se înființeze, după cum s-a inaugurat și un tribunal

cărămizile umezite au culoarea cărnii sângerânde. A început și de sus dela turnuri, unde unele ferestre rămase numai cu pervazurile cioplite în piatră, dau drumul vântului, ploii și omătului să-și săvârșească opera și pe din lăuntru.

Totuși numai temelia de ar rămâne din el și câțiva colți din pereți, glasul lui tot viu va fi pentru noi. De el se leagă pentru vecie numele lui Radu-Vodă, al lui Petru-Rareș ori al lui Mihai-Viteazul, chiar când legenda va cuprinde și cele două din urmă nume, cum a cuprins și pe cel dintâi.

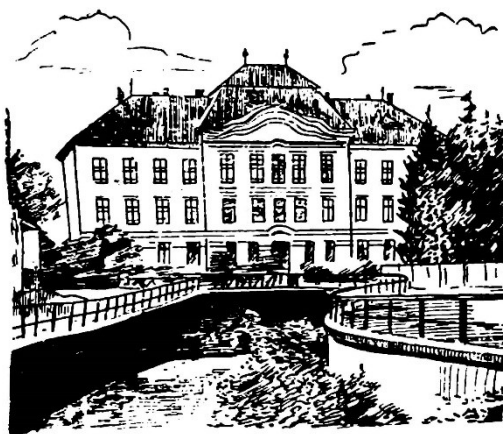
Făgărașul are aproape însemnătatea orașului Alba-Iulia în ce privește pregătirea sufletească a Unirii de azi. Unde te întorci găsești semnele ei.

Biserica lui C. Brâncoveanu e una din urmele nedistruse. Domnul Munteniei avea moșii în Țara Oltului: Sâmbăta-de-sus și Poiana-Mărului. Pentru trainică amintire a numelui său, clădește, la sfârșitul veacului al 17-lea, frumosul monument din marginea târgului, trecut în stăpânirea Uniților. Biserica scundă, masivă, cu brâe din colțuri de cărămidă, cu stâlpi masivi la intrare și turnul scurt, octogonal, la mijlocul acoperișului, ascunde înlăuntru mândră podoabă de picturi. Altarul cu catapeteasma cea acoperită de fină dantelă aurită, cu frunzele de ștejar din fridele icoanelor, este o minune de artă românească. La intrare, deasupra ușei ferecate, inscripția cuprinde în câmpul ei și astăzi, corbul cu crucea-n gură, stema nenorocitului domnitor, cu sfârșit atât de tragic. În fața inscripțiunii, te crezi dincolo de munți.

De acest oraș nu sunt legate numai isprăvile domnitorilor munteni ori moldoveni. Și începutul școlilor lui, arată urme de unire și interes reciproc. Școala înființată de Ion Codru Drăgușanu, istețul tovarăș de călătorie prin Apus al boerului muntean Golescu, a fost subvenționată o bucată de vreme și de județele li-mitrofe din Muntenia, începând din Muscel și până-n Buzău, concretizarea gândului de înfrățire ce stătea ascuns în inima tuturor ca și colțul grâului sub pavăza de omăt.

Acum orașelul așteaptă liniștit, ca și Blajul, recunoașterea îndrăsnitelor fapte ale trecutului. Între cele două centre mai înstrăinate dela apus și răsărit, Făgărașul ar putea avea rolul însemnat al bogatului izvor cultural românesc.

Până atunci, s-a desbrăcat măcar cât s-a putut de orice urmă exterioară a trecutului. Prin energia con-ducătorilor lui, unde te întorci nu dai decât de tăblițe cu numele străzilor numai în românește, ce arată totodată și caracterul local: Strada Tăbăcarilor, Str. Morii, Str. Cărămidarilor, etc.



Liceul.

Străinii nu sunt, ca aiurea, prea trufași. Își simt situația lor de intruși într-un mediu natural cu care trebuie în sfârșit să se identifice.

I. Simionescu

Trecând podul de lemn de pe Olt, care a înlocuit pe cel de fier rupt în două în vremea războiului, străbă-tând singura stradă principală a satului Galați, o suburbie a Făgărașului, urci înșerpuri strâmte șoseaua ce duce spre Sighișoara.

Te oprești în loc, aproape de vârful dealului, căci panorama ce ți se desfășoară, merită un popas mai îndelung. E unul din tablourile cele mai sugestive, care-ți arată cât de mândră e țara noastră. Dealuri, șes și munte le ai înaintea.

Grupa Berevoescului stă în față. În zimții de piatră se oprește un vălătuc plumburiu de nori grei. Câteva dungi albe de omăt par mai strălucitoare între peretele umbrit și norii întunecați. Culmea se ține, când mai înaltă, când mai crestată, până-n Negoiul ce se pierde în ceața serii. Creste paralele se lasă brusc spre șesul neted dela poale, ca niște ziduri ce sprijină peretele principal. Negura tot mai deasă învăluie părțile joase, ca un fum ce se lasă spre pământ.

Ici și colo pete mai întunecate, arată cuiburile omenesci. Spre Sibiu, o dungă portocalie luminează drumul Oltului, pe când spre răsărit, pragul Perșanilor închide zarea. Oltul abea se zărește. Apa lui împruțată de secetă, se ițește unde și unde, nișteochiuri aurii în reflexul apusului. De pe malul drept încep dealurile largi, când ogoare, când cu păduri, aceleași aici ca și mai spre miază noapte între Târnave.

Zid deoparte, zid de alta, înțelegi independența celor din Țara Oltului.

Înțelegi și accentele de caldă iubire pe care le scrie I. Codru Drăgușan, gândindu-se la mândra lui țară, în preajma drumului lung ce avea să-l facă. „O, țară mândră, din care nici când nu ieșisem, O, râuri limpezi și tu, principele apelor transilvane, Oltule! O, panoramă fermecătoare, când te voi revedea!”.

Mantaua nopții timpurii acopere tot mai mult ținutul. Munții sunt ca tăciunele, pe când jos e o lată pânză de brumă. Hornurile puținelor fabrici par mai proeminente, prind a sclipi luminele electrice, pe când pâlcurile de brazi din jurul bisericii franciscane, ori din frumusețelul parc dela marginea orașului, răsar ca niște insule, în mijlocul mării de ceață.

La întoarcere, fără să vrei apuci cărarea Morilor, în tovărășia Berevoii care îți șoptește lin povestea munților de unde vine, dar și vrednicia celor cari, de atâtea veacuri de vifor, au știut să păstreze curățenia etnică, până-n ziua învierii.

Te-ai urca mereu, pe lângă apa lui limpede, ca să săruți poala munților, cetatea veșnică, în care a luat naștere doina și s-a trecut din tată-n fiu.

FĂLTICENI

Fălticenii sunt ca un popas în drumul dela Siret spre Baia și munte, înainte de a scobori în valea Moldovei. Azi un han, mâni o dugheană, spun cunoscătorii locali, nu chiar deodată în mâinile străinilor, s-au înșirat în lungul drumului mare, în calea celor ce urcau dinspre Dolhasca, „Târgul” astfel format s-a lipit sa-telor împrăștiate pe coastele trăgănate ale înălțimilor domoale dinspre pârauoașul Șomuzului, oprit în loc în iazuri pline odată cu pești, dar mai ales cu raci. Și azi există strada Cotești, pe urmele unui vechiu sat, iar „mahalalele” nelipsite orașelor noastre, se continuă cu satul Oprișeni.

Configurația terenului a schimbat arhitectura obișnuită orașelor moldovenești. În celelalte, așezate în loc mai plan, târgul – dughenile dese înșirate în lungul drumului mare – are o situație centrală, înconjurat de spațioasele curți boerești din vremea proprietății mari, iar mai în afară, de casele cu ogoare de popușoiu și grădini. Fălticenii din potrivă au forma unui triunghiu. Vârful, partea nouă, îndreptat spre Siret este târgul; baza, lătită, în continuare cu satele, e ocupată de curțile vechilor boeri.

Iarmarocul, vestitul iarmaroc de Sf. Ilie, era prilejul de activă tranacție între munte și dealuri ori văile largi. Marfa de Lipscași Brașov eră mai lesne depozitată temporar aici, pentru ca apoi cu țârâita să fie resfirată în satele din adâncul munților. Aceasta a fost vremea de aur a scurtei vieți de oraș vestit. Înființat cam pe la începutul veacului al 18-lea, (o biserică din el e clădită cu lemne din pădurea aflată pe loc) azi, drumul de fier de pe valea Siretului, ca și mutarea tranacțiilor chiar în sate, i-au anemiât viața. Se stinge încet, încet, ca și mai de demult Baia.

E singura capitală de județ care la recensământul din 1912 a arătat o depopulare.

Dealurile care i-au adus viața, acum îi încetinează pulsul. Situația artificială de capitală a unui județ ce se întinde deacurmezișul, din munte, până la Ruginoasa aproape de Bahlueț, nu-i dă nici un avantaj. Veneau, e dreptul, dornenii, făcând mare înconjur, la tribunalul din Fălticeni, când aveau nevoie, dar pentru relațiunile lor economice se îndreptau spre Câmpulungul bucovinean; cei din Broșteni, Borca ori Farcașa sate populate, se scoborau pe drumul natural al Bistriței, spre Piatra. Fălticenii rămâneau aninați de coasta dealurilor dintre Moldova și Siret; bogățiile care i-ar fi dat viață se scurgeau în jurul lui.

Montul de linie ferată ce-l leagă de drumul mare la Dolhasca, cel mult atrage spre el bogăția lemnelor dela Găinești și Sasca.

Fălticenenii sunt azi, cu vădită dreptate, adânc neliniștiți de vremea când și acest trafic va fi abătut, prin proiectata linie de pe valea Moldovii, între Roman și Cornu-Luncii. Se mângâie cu o variantă electrică trasă spre ei, cu care sunt amăgiți pentruca să li se adoarmă și mai mult, amortita energie fărămițată prin luptele politice de care nu se pot desbăra nici azi, neavând puterea să despartă interesul de partid desbinător, de cel obștesc. Când linia proiectată, va ajunge la Cotu Băii, se va aduce drept motiv greutățile tehnice și visul de care sunt legănați, ca orașul lor să fie stație pe linia principală Oradia-Mare, Câmpulung, Iași, Chisinau, va rămâne neîmplinit.

Și Fălticenii nu merită soarta ce li se pregătește.

I. Simionescu

Neprielnicia aşezării naturale asupra dezvoltării economice poate fi învinsă. Altfel omul n-ar mai fi om, dacă nu se foloseşte de tot ce progresul ştiinţei şi al tehnicii i-a pus la îndemână. Fălticeni e oraşul care cu oarecare bunăvoinţă şi energie, poate deveni măcar cuib plăcut de vilegiatură, o staţiune climaterică.

Dealurile domoale au perspective liniştitoare; bradul creşte pare că mai mândru decât aiurea; aerul curat de munte ajunge molcomit până la el. Unde te întorci prinzi privelişti încântătoare, mângâietoare. Nici 3 kilometri, din centrul oraşului, te duc pe dealul Spătăreştilor, localitate vestită, unde o mână de oameni din regimentul 2 grăniceri, a dezarmat în noaptea de 14 Ianuarie 1918 o divizie întreagă de bolşevici.

De aici se desfăşoară neîntrecuta privelişte asupra văii Moldovei cu biserica lui Ştefan dela Baia, ca şi în lungul munţilor din Bucovina şi până mai jos de Mânăstirea Neamţ. Pietrele Doamnei şi Giumălăul scilipesc în curăţenia lor de omăt, învăluiţi de soarele unei primăveri timpurii, făcându-ţi pare că semn de îmbiere spre podoaba stâncelor lor.

E un centru de excursiune minunat; din Fălticeni lesne te poţi îndruma spre Râşca şi Tg. -Neamţ peste Pleşu, iar mai sus dela Mălini spre Stănişoara, pe una din cele mai pitoreşti şosele ce le avem, către nodul fermecător al Broştenilor şi Dornei.

Dealurile trăgănate din jurul oraşului, pare că sunt anume să fie acoperite de pomi fructiferi. Ce se poate căpătă ne spun Rădăşenii, sat vestit prin pometurile lui.

Farmecul naturii, liniştea aducătoare de gânduri, oamenii sănătoşi şi vioi, au creat în jurul acestui oraş oropsit, uitat, slăbiţi de lupta „guelfilor şi ghibelinilor” locali, o aureolă culturală, o tradiţiune necomparat superioară multor oraşe mai de seamă. În creierul munţilor, la Broşteni, un dascăl al trecutului D. Nanu, a pus sămânţa culturii; mai târziu, respirând în sfinţenia locului, unul din adevăraţii apostoli ai satelor, Mihai Lupescu, a ştiut să adune tineri scilipitori ca minte, nobili ca suflet şi să-i trimeată la şcoala normală „Vasile Lupu” din Iaşi, creând o falangă de învăţători destoinici, înflăcăraţi, cari făcură vestit cercul sucevean.

Singurul ziar pentru ţărani „Vestitorul Satelor”, care s-a menţinut până azi, pornind dela sat pentru sat, aici apare. A fost înfiinţat odată cu cercul activ „Deşteptarea Sătenilor” din Baia, de către învăţătorul N. Stoleriu apostol pe vreme de pace, erou în război. Acum zace în singurătatea Pietrosului din Călimani, căzut cu faţa către Ardealul, pentru a cărui desrobire ş-a jertfit tinereţea, dar şi speranţa ce o puneau toţi în el. Ziarul fu însă luat de bătrânul şi inimosul său dascăl, numai pentru ca opera să-i supravieţuiască. Unde se mai găsesc asemenea pilde de abnegare, de legătură sufletească, în lumea celor ahtiaţi acum numai după deputăţie, afaceri şi pământ!

Aici în Fălticeni, nu e uliţă, care să nu fie legată de amintirea neîntrecutului povestitor Creangă. Ca şi în Florenţa lui Dante, la fiecare răspântie s-ar putea pune plăci cu citate din Creangă, relative la locurile umblate de el. Acolo era catihetul care juca stos, iar mai încolo trăia fata popei din Fălticeni vechi, ori erahatul unde „zârghitul de Trăsnea” adormea cu gramatica sub nas după ce dondănisise până ce ameţea vestitele mi-ţi-li, ni-vi-li. Mai încolo era vestita casă a lui Pavel ciobotaru din uliţa Rădăşanilor şi mai ales crâşma cu crâşmăriţa cea frumoasă şi scenele neimitabil descrise.

Din Fălticeni a pornit N. Beldiceanu unul din puținii literati cărora știința le-a dat adâncime și orizont mai larg, deși uitarea nemeritată, prea de timpuriu s-a lăsat asupra producțiilor sale.

Din înviorătoarea liniște a dealurilor înflorite M. Sadoveanu, înainte de a deveni ieșan, lungă vreme fălticenean, ne-a dat cele mai minunate descrieri de natură, pornite nu numai din cunoașterea ei amănunțită, cât mai presus de toate din dragostea cu care la prins în mreje. Tot la Fălticeni își duce viața în modestie și hărnicie netrâmbițată Artur Gorovei, răscolitorul neprețuitelor comori ale folclorului român. "Șezătoarea" singura revistă de folclor până mai acum câțiva ani, scoasă Dumnezeu știe cu câte sacrificii, în orașelul acesta apare, ducându-i numele peste hotare, dela Lipsca, la Viena, Praga și Paris.

Tradițiunea de muncă cinstită, fără reclamă zilnică, face însă minuni. Ea îmbie și pe alții la activitate. Un tânăr profesor, fost elev al Universității din Iași V. Ciurea, a creiat singurul muzeu regional complet din vechiul regat. Bogata colecție ce a scăpat-o dela distrugere, tot cu sacrificii personale, stă îngrămadită încâteva săli neîncăpătoare din localul gimnaziului. Ea așteaptă dărnicia unui bogătaș, care să-și lege numele pentru totdeauna de un locaș propriu, punând în valoare rezultatul muncii unui om de inimă, cum nu se întâlnește dese ori.

Sufletele amorțite ale localnicilor, ar putea reînvia privind podoaba împrejurimilor favorizate de natură. În frumusețea locurilor vor găsi energia necesară pentru reacționare.

Orașele slăbite pot căpăta viață prin voința oamenilor. Voința nu are limite. În fața ei dealurile se șterg, munții nu sunt o piedică.

Viața plină răsare de pe urma ei.

FOCȘANI

Evoluția orașelor noastre, din răsăritul Carpaților, este așa de normală și uniformă, datorită aceluiași condițiuni istorice și geografice, încât și înfățișarea lor este aproape aceeași.

Focșani e la fel cu Botoșani, măcar că sunt așezate la cele două capete ale Moldovei. Deosebiri sunt mici, dar îndeajuns pentru ca să le caracterizeze.

Focșani e mai spre șes. Când vii dinspre R.-Sărat abia zărești acoperișul caselor și turlele bisericilor, mai toate puțin înalte, din pădurea arborilor ce le înconjoară. În această privință asemănarea cu Botoșanii, dar și cu alte orașe de pe valea Siretului, este perfectă. Livezi întinse umbresc casele nu numai dela peri-ferie, dar și din centru. Brazilor le priește locul de minune; ca la munte cresc de înalți și stufoși. Grădina publică, micuță, e o adevărată grădină botanică, foarte curată și bine îngrijită. Plopii își împletesc cununa cu pletele brazilor. Pană și castanii de pe bulevarde cresc mai stufoși; de aceia sunt și multe străzi umbrite, deci bulevarde.

Zonele concentrice, care se deosebesc oricărui oraș din Moldova, se prind și aici, dar cu raporturi deosebite, în legătură cu istoricul deosebit al Focșanilor. E doar orașul vestit al Unirii.

Înfățișarea lui de azi provine din două orașe deosebite: Focșanii din Muntenia și cei din Moldova. În cunoștințele sumare de geografie pe care le avem noi despre țara noastră, orașul Focșani e legat de Milcov, deși pârliașul acesta vestit curge lenevos la doi kilometri departe. Despărțirea atât de îndelungată a celor două orașe, cari trăiau însă în destul de bună înțelegere, ca o presimțire a vremurilor de contopire, o făcea „Gârla hotarului” un șanț îngust în care apa înverzită de mătreață și străjuită de broaște, nu se păstra decât după ploile mai îmbelșugate. Astfel fiind, zona negustorească nu e restrânsă numai în jurul unei vechi piețe, ci străbate orașul, în lungul „Ulițelor târgului” ce se îmbinau cap la cap.

S-au păstrat până azi și cele două piețe. Piața moldovenească, mai largă, este lângă biserica domnească, zidită de Doamna Dafina, văduva lui Eustație Dabija, cam pe la sfârșitul veacului al 17-lea. Piața din Munteni, e lângă grădina publică, fosta grădină de petrecere a călugărilor greci, care pusese mâna pe cea mai veche mănăstire din Focșani, biserica Sf. Ioan.

Până în 1905 s-a păstrat frumosul turn de odinioară, cruțat de focul din 1854, ce a mistuit mai tot orașul din partea Munteniei. Ce a cruțat focul, n-a fost păstrat de rafinatul gust estetic al edililor moderni. Turnul a fost dăruit, ca și cel al Colței din București ori cel dela Trei-Erarhi din Iași, rămânând să fie clădit altul în loc, la Sfântul Așteaptă, și care n-ar spune nimic prin glasul clopotelor nouă, din sbuciumul vremurilor de demult. Atât de grăbiți ce suntem a rupe cu trecutul, încât nici zidurile reci nu le mai vroim în mijlocul nostru.

Zona caselor boerești, cu grădini împrejmuite și ele cu ziduri, sunt așezate nu în cerc ci ca o elipsă în lungul Uliței târgului. Una din aceste case bătrânești, comode, largi, cu mult aer și lumină, se mai vede încă în apropierea liceului, transformată însă în hambar, cu ferestrele oblonite de scânduri bătute, gata să se prăbușească sub povara vechimei, deși în ea, nu de mult, a fost găzduit Domnul Unirii. În afara zonei boerești vechi, au rămas urmele satelor Slăeștii și Brătuleștii, vechi așezări.

Focșanii de azi datează dela 1862. Atunci a dat Domnitorul Cuza deciziunea

prin care se unesc cele două municipalități. A fost semnul desăvârșitei Uniri. Înainte de acest an însă în Focșani a funcționat Comisiunea centrală, aproape doi ani, compusă din 8 moldoveni și 8 munteni. Gândul Unirii a fost împlinit la Iași; faza de pregătire s-a săvârșit la Focșani; deplina împlinire a avut loc la București. Aceasta este clipa istorică cea mai însemnată din viața orașului, a cărui întemeiere – cu dată neștiută sigur – este legată de podgoriile vestite din jurul său. „Un moldovean s-a pus la întrecere cu un muntean, luptându-se cu paharele de vin. Moldoveanul Focșa a învins; spre pomenirea lui sa zis Focșani târgului dela hotar”.

Focșani este un oraș tihnit, într-o regiune bogată, la îmbinarea dealurilor acoperite cu vii și șesul mănos al Siretului, ce se întinde spre Câmpia Română. Străzile sunt bine pavate, curat ținute dar puțin canalizate; are apă captată adusă din munți, are lumină electrică. Clădiri mari, frumoase, unele în stil românesc adăpostesc principalele administrațiuni de stat sau comunale. Un teatru nou, făcut dănie orașului, oprește trupele în trecere. Într-un colț din grădinița ce-l înconjoară, bustul lui Liciu artistul pretutindeni iubit, este ascuns printre crengile brădetului tânăr, iar în fața clădirii tribunalului, se ridică într-o piață pustie, o statuie destul de expresivă, înălțată în amintirea voinicilor putneni, care au luptat în războiul independenței. În schimb școlile, ca mai pretutindeni, sunt vârate în clădiri închiriate, afară de liceu, asvârlit într-o coastă a orașului și de școale normală, de la marginea târgului, adăpostită însă în local neîncăpător. Așezat în calea scurgerii munților, viața e destul de însuflețită, iar portul național al sătenilor de prin prejur dă târgurilor săptămânale un colorit mai românesc decât în alte orașeale Moldovei. Pare că se simte sufletul vrâncenilor ascunși dincolo de Măgura Odobeștilor, deal înalt ca un munte, ce domină râul Putna cu albia-i schimbă-cioasă, și valea largă a Siretului. Prin valea Milcovului privirea pătrunde spre munții aspri din Vrancea, împânziți de razele soarelui lăsat spre apus.

Caracteristica economică a orașului o au podgoriile întinse dela poalele munților. Spre toamnă, mai toate casele mai mari, pare că sunt pustii. Stăpânii, cu toți ai casei, sau îndreptat spre viile replantate, bogăția regiunii. Ele dau pulsul mai svâcnitor vieții economice. Altfel, deși așezat în calea bătută a văii Siretului, liniștea ar fi deplină, ca mai în toate orașele din Moldova, depărtate de izvorul afacerilor de tot soiul, prea concentrate în Capitala țării.

De o mișcare culturală, abia se poate vorbi.

Într-aceasta nu fac nici Focșanii excepție.

E viața ce se așteaptă.

GALAȚI

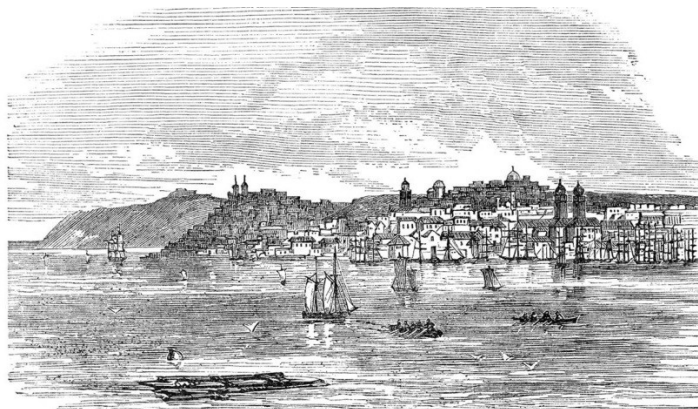
Cam pe la începutul perioadei de înflăcărare, fireasca urmare a unirii tuturor Românilor, s-a vorbit mai mult decât s-a scris asupra mutării capitalei din România unită. București, așezați prea aproape de granița sudică, veșnic în amenințare, asvârlit la pragul întinsei stepe a Bărăganului, cu totul în afara drumurilor mari, naturale, rămas într-o coastă a țării, cam cum era Iași mai înainte, nu mai este potrivit pentru centrul principal al teritoriului mărit. S-a vorbit despre mutarea capitalei mai spre mijlocul circonferenței, la care se reduce, în cele din urmă, conturul României de azi; undeva, dincolo de Carpați. S-a asvârlit de câțiva și ideea mutării capitalei la Galați.

Au venit apoi frământările lăuntrice, politice, care au amuțit orice discuție relativ la capitala României mari.

Nu s-a mai auzit nimic relativ la preocupările din viitor, asupra schimbării scaunului Domniei.

Numele Galaților, pomenit între orașele pretendente la stabilirea viitoarei Capitale a României, trebuie să iasă din nou la iveală.

E un oraș ce-l așteaptă zile de mare prosperitate. Va fi ori nu Capitala, dar Hamburgul României mărite trebuie să devie. Nu e dorința oamenilor care va precumpăni, cât va decide condițiunile naturale, situația geografică. Ceiace Galații au fost odinioară pentru Moldova, de sub Movilești, nu va întârzia să devie pentru România întregită. Aproximarea mării, calea largă lesnicioasă acelei mai însemnate artere fluviale din Europa, îi vor hotărî soarta.



Galați - vedere dinspre Dunăre

Bătrânul fluviu larg, bogat în ape, e destul de adânc pentru ca să poată permite vaselor de mare, să ancoreze la Galați. Înainte de regularea brațului Sulina, accesul lor spre interiorul țării era oprit. Importanța economică a celui mai ușor drum spre marea deschisă, mărimdu-se cu creșterea numărului statelor riverane, de sigur că și străduința tuturor va fi ca brațele Dunării să numai fie o piedică pentru intensă circulațiune a vapoarelor. Galații fiind ultimul nod important omenesc în calea lungă a Dunărei, în el se va face transbordarea bogățiilor aduse de departe fie spre mare, fie spre lăuntrul continentelor. În mic așa a fost și până acum. El va deveni portul de mare, cu viața activă, centrul mișcării economice măcar pentru Europa centrală, mai ales când se va împlini planul de unire largă a Dunării cu Rinul croindu-se drum lat între Marea Nordului și M. Neagră.

Dar dacă Dunărea îi va aduce cea mai mare parte din producțiile industriale ale

Cehoslovaciei lipsită de un drum la mare direct, propriu, scurt, ca și al Austriei restrânse dealungul zidului alpin, portul Galați este indicat, ca fundul unei leici, spre o concentrare a tuturor bogățiilor noastre destinate exportului, dar și locul de descărcare a mărfurilor aduse, mai ușor de împrăștiate aici.

Privească oricine o hartă a României Mari. O conferență este conturul ei.

Dobrogea este piciorul ce o leagă de Mare, iar Dunărea este fereastra pe unde lesne poate să se facă circulația, schimbul de viață cu lumea largă. Galații e orașul către care se adună trei ape mari. Dunărea este scurgerea sigură a bogățiilor din Banat și mănăstirea Muntenie. Siretul, de sigur în viitor navigabil, cum a fost în parte odinioară, ca și Prutul, spre Galați îndreaptă tot prisosul holdelor scoase din pământul fertil al vechii Moldove. Din mijlocul Transilvaniei, drumul cel mai scurt spre Mare duce la Galați.

Prin valea largă a Buzăului se poate lesne străbate pragul Carpaților, acolo unde prin îndoituri, muntele și fluviul vin mai aproape unul de altul. Sudul plin de lacuri al Basarabiei, tot spre Galați mână întreaga mână a Bugeacului roditor.

Cum se adună apa, curgând în șuvițe de pe coastele munților, către gura văii principale, așa se înoadă rețeaua drumurilor naturale, către orașul cel mai apropiat de Marea care leagă Europa productivă de poarta Asiei, câmp deschis încă pentru producțiile industriale europene.

Sunt locuri favorizate de natură și altele pe care străduința omului, cu eforturi uriașe și îndelung le ridică. Galații sunt dintre cele dintâi. Omul e ajutat de natură, iar munca lui repede răsplătită.

Situația geografică, naturală, a portului Galați este de așa soi, în cât îl indică drept port important al României întregite, drept unul din nodurile de seamă în circulația internațională.

Acesta ar fi viitorul.

Nici prezentul nu e rău. Forfota vieții economice aici e mai mare uneori decât în Brăila, căci Galații, fostul porto-franc, a rămas depositul mărfurilor pentru toată Moldova.

Orașul e mai pitoresc decât Brăila, tocmai prin neorânduiala ulițelor strâmbe, strâmte, care urcă din vale, din port, spre deal. Când vii cu vaporul pe Dunărea, casele par înșirate în amfiteatru. Aduce aminte, bine înțeles în mic, de unele colțuri din Genova, prin străzile cu trepte, prin casele, în ultimul timp, rădicate la mari înălțimi.

E o deosebire cam bruscă dintre Portul Galați, dela marginea Dunării și orașul din deal.

Jos e mușuroiul omenesc legat de viața de pe Dunărea. Vin alături hamalii mereu asudați, cu funcționarii de birou pomăduți și gătiți, ori negustorii din provincie după căutarea mărfii celei mai ieftine. Aice e maghernița înfundată, ceainărie ori cafenea, loc de ceva odihnă pentru cei ce aleargă, în rând cu tot soiul de dugheni pline de felurite articole. Aice se înalță palatul N.F.R., mai încolo silosurile, ca monolite cu ferestre numeroase, iar pe malul Dunării, până departe înspre gura Prutului, stau stive de scânduri și leături de brad, spre Galați scurgându-se, pentru export ori depozitare, bogăția pădurilor de brad din nordul Moldovei ca și din Bucovina.

Urcând ulițele în pantă repede, dai de a doua regiune, din jurul statuei lui C.

I. Simionescu

Negri, unde încep frumoasele magazine, cu belșug aprovizionate. Strada duce până la Grădina publică, odată oază umbroasă cu arbori mari, azi „parc englezesc”, bătut în plin de soare; în fundul ei e asvârlit un bloc de marmoră albă cu bustul lui Eminescu în vârf, în fața unei perdele rare de tufăriș lipsit de orice așezare artistică.

De aici începe frumoasa stradă Domnească, bulevard larg, răcoros, bine întreținut, în lungul căruia sunt înșirate case modeste, dar care spun buna stare a proprietarilor lor. Pe strada Domnească se află monumen-tala episcopie, de curând înălțată; aproape peste drum, e cetățuia greu de străbătut a școalei „Notre Dame de Sion”, ademenitoare generațiilor tinere din pătura ceva-ceva mai înstărită, care a rămas încă la concepția de pe vremea fanarioților; socotește că nobleța culturală stă în necunoașterea sufletului poporului în care trebuie să trăiască odraslele lor și că cultura e tot una cu bâiguiala câtorva vorbe franțuzește. Tot pe strada Domnească, la capăt, se află frumosul palat episcopal și bine îngrijită grădina publică.

De aici, dela marginea ei, se poate prinde admirabilul tablou al răsăritului de soare, prevestit de dunga purpurie ce se tot lățește deasupra argintului apelor întinse ale Brateșului, peste care se aștern, în răcoreala nopței, un slab strat de ceață. E o panoramă de stepă, cum rar se poate vedea în țara noastră, prin îmbinarea atâtor elemente strânse grămadă și prin ușurința cu care poate fi admirat. De aici se vede și una din cele mai mărețe lucrări tehnice dela noi: indiguirea Brateșului. Un lung stăvilar de piatră, a oprit în loc apele mereu amenințătoare. Azi Bădălanul, la adăpostul valului de piatră, e pe cale de însănătoșare, rădicându-se un cartier pentru muncitorii din port și mai ales pentru cei din gară, așezată la strâmtoare, între malul de lut galbăn din lungul orașului și între Dunărea și Brateș.

E un punct plin de înviorare, în ce privește activitatea noastră economică și stăpânirea naturii.

Spre nord de strada Domnească, se întind căsuțele încunjurate cu spațiurile largi de grădini. E parte nelipsită din orașele moldovenești. Pe urmă vin imașul și ogoarele repede arse de soare, sau coastele acope-rite cu vii și caiși, podoaba de primăvară a regiunii.

Dar Galații nu este numai orașul economic. Trecutul istoriceste în multe privințe interesant, fiind fereastra de aprovizionare a Principatului Moldovei. De el se leagă pioasa amintirea celor doi buni prieteni C. Negri și domnitorul Cuza. Cât ținem noi la asemenea legături, dovada se vede și la Galați. Frumoasa vilă în care Cuza a stat la Galați, e azi... otel, în loc să fie un frumos muzeu istoric.

Venind vorba de muzeu, e demn de pomenit faptul că în Galați s-a înființat, pe lângă școala primară de băeți No. 6, prin îndelunga străduință a directorului un muzeu regional de toată însemnătatea.

În Galați mai e și o bibliotecă publică, formată din sâmburele donat de învățatul V. A. Ureche. Și școli sunt multe, cu activitate însă mai mult restrânsă între zidurile lor, căci au de luptat înainte de orice cu prea multe neajunsuri proprii.

Orașul Galați are cum să ieie dezvoltarea ce i-o va da portul. Spațiul îi permite să se întindă spre podișul sănătos al Tighinei cu perspectiva spre Dunăre, ori către nord cu aceea către întinsa oglindă a Brateșului. Fluviul se strânge aici grămadă;

nu se respiră ca în fața Brăilei în Balta largă, un labirint de canale și ghioluri. Un pod peste Dunăre, ar permite întinderea orașului și dincolo, în Dobrogea, pe înălțimea pitorească a Bugeacului, de unde încep pădurile dese de tei. Drenarea puținelor bălți dintre Brăila și Azaclău, transformă spațiul înconjurat de cotul Dunării, într-un câmp fertil, un parc întins în preajma orașului în floare.

Eroismul arătat de gălățeni, pe vremea grelelor încercări prin care au trecut, e un semn de chezașie pentru viitor. Ei nu vor lăsa ca darurile naturei să fie nesocotite. În ajutor vor avea interesul general al țării, atunci când cei indicați să deie impuls mișcării generale economice, vor trece de pârâna sterilelor frământări care ne țin azi în loc.

Rodnicia rară a pământului nostru blagoslovit, munca liberă a brațelor vâjnoase, trebuesc canalizate spre îndreptarea economică a țării.

Poarta pe unde vor ieși bogățiile noastre, aducătoare de cinste și bună stare, nu poatesă fie aiurea decât la Galați.

GHERLA

„Vede-te-aş la Gherla”, eră, în Ardeal, echivalentul blăstămului din vechiul regat: „Să te mănânce Ocna”. Aice în Gherla se afla pe vremuri pe la 1786, cea mai mare închisoare de dincolo de Carpaţi, schimbată azi în cea mai încăpătoare şcoală de corecţie pentru copii, la urmă tot o Gherlă.

Orăşelul, cu locuitori nu mult mai numeroşi decât în Vaslui, se află aşezat în tihna luncii Someşului mic, cam la jumătate de cale între Cluj şi Dej.

Someşul curge printr-o vale repede lărgită, cu coasta dinspre apus împădurită, iar cea dinspre Câmpie, mereu arsă chiar din începutul verii. De aceia Gherla, pare că e într-o regiune de şes.

Din tren se văd numai turle de biserici: spre nord se ridică două mari edificii, ce par şi mai masive de cum sunt, faţă de spaţiul deschis din jur ori în raport cu căsuţele mititele ale oraşului.

Una dintre clădiri e suspomenita „Şcoală de corecţie”; a doua este liceul. Cadrul larg îl formează ogoarele, pâlcurile de grădini şi vii ori petece mai mari de păduri, întinse spre coama dealurilor scunde.

Din gară dai dreptul în artera negustorească, mici dugheni cu de toate. E drumul ce leagă oborul de vite cu piaţa mare, nelipsita piaţă, aice mai largă ca ori unde sau aşa pare faţă de întinderea micuţului oraş. Soarele o bate în plin, căci umbra celor câţiva arbori de pe margine nu aduce nici o mângâiere.

În zilele când nu e târg, e pustie. Cu atât mai monumentală pare biserica armenescă, cu frontispiciul larg, cu turnul înalt din mijloc, întovărăşit la bază de alte două turnuleţe mici.

În zilele de iarmaroc, în faţa ei e furnicar de oameni. Care încărcate cu saci de grâu se țin până lângă intrarea în biserică.

E revărsarea satelor din jur, neaoşe româneşti. După port, bărbaţii i-ai socoti drept unguri, cu ciubote în picioare, cu ismenele scurte şi largi, cu pălărioara ca un ceaun, având margenele resfrânte. Mulţi poartă tolbă de piele la şold şi luleaua-n dinţi. Femeile încaltea, ş-au lăsat cu totul portul de casă. Au fuste de cit înflorit, peptăraş fără mâneci, strâns la mijloc, descheiat la sân şi testemel negru pe cap înodat în creşet.

Când te dai pe lângă ei, nu-i auzi însă decât româneşte şi încă apăsător.

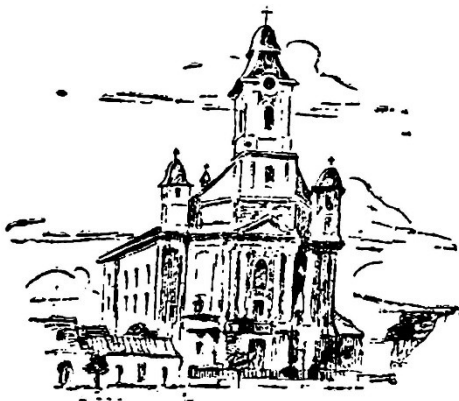
„Da du-te la Dumnezeu care te-o dat, strâmbo” să răsteşte câmpeanul înciudat către o femeie care-l cicălea.

Ca pretutindeni sunt două lumi deosebite, căci dacă te așezi la masa singurei cafenele din piaţă, nu înţelegi nici o vorbă. Oraşul e înstrăinat, măcar că în el se află relativ mulţi români, mai ales mulţi candidaţi la preoţie şi alte soiuri de şcolari.

Gherla e întemeiat de armeni, pe care însă nu-i mai cunoşti, ca şi la Ibaşfalău, decât după faţa lor smadă, palidă, ochii negri, lungăreţi ca nişte migdale şi căutătura lipsită de asprime, mai mult tristă.

Trecuţi la catolicism prin veacul al 17-lea sub îndemnul lui Verzerescul, a cărui nume arată îndelung popas prin Moldova, au devenit mai catolici decât papa. S-au maghiarizat aproape cu totul, rămânând catolici.

Biserica lor e unul din monumentele cele mai frumoase din Ardeal.



Biserica armenească (catolică).

Pe dinlăuntru e spațioasă, luminoasă, cu trei largi bolți sprijinite pe mănunchiuri de coloane simple, cu capiteluri bogat sculptate.

În biserică se află o adevărată comoară, închisă în capela mică din stânga altarului. E un tablou de Rubens, de dimensiuni destul de mari, pentru a avea valoare.

Represintă scoborârea lui Hristos de pe cruce. Poartă caracteristica bunelor tablouri ale lui Rubens, prin contrastul dintre paloarea cadavrului abea înțepenit, albul pânzei pe care alunecă și bogata colorație a deco-rului din care face parte și Maria Magdalena, aplecându-se îndurerată, să sărute picioarele lui Hristos.

Face să poposești o clipă în micul oraș chiar numai pentru acest tablou.

Dar pentru noi orașul e însemnat din alt punct de vedere. Aice este sediul unui episcopat unit, cu diocesiie întinsă. Clădirea episcopală, nu are a face nici cu vechia clădire din Blaj, umbrită de arbori rămuroși, nici cu palatul din Oradea-Mare. E o modestă casă cu două rânduri cu fața chiar în piață, bătută de soare și lipită de două case vechi, după stilul lor.

Catedrala românească, în schimb e nouă, în stil bisantin, cu măreața cupolă înaltă la mijloc. Nici interiorul nu este prea mult deosebit, cum e la cea dela Baia Mare bunăoară, de a bisericei ortodoxă, bătrânească. Lumina vine prin multe ferestreca să deie o atmosferă de sinceritate, ceva din spațiul larg al plaiurilor de munte. Catapeteasma e mică lăsând să se vadă inscripția de sub bolta altarului: "Sânt, sânt, sânt e Domnul Sabaot". Numai amvonul, susținut de stâlpi mărunți, dar fără baldachin, cât mai aduce aminte de influențele străine.

Două frumoase sfeșnice de lemn în fața altarului și mai ales buchetul de flori, de pe măsuta din mijlocul bisericei, te fac să te simți mai acasă, decât în alte biserici greco-catolice.

Când ai ieșit din biserică nu ți-e strânsă inima de prea marea înstrăinare sufletească, prin care s-a căutat să se ridice zid de despărțire între români.

Speranța îndreptării trecutului crește, când treci prin fața Academiei teologice, și mai ales când ești lângă frumoasa clădire a liceului, izvor de regenerare națională. Ai ajuns în cartierul puținelor clădiri mari, căci în față e și judecătoria, iar mai încolo cetatea școalei de corecție, păstrată neatinsă, în toate, așa cum era pe vremea când găzduia răufăcători.



Stradă cu bolte

E un corp întreg de clădiri, împrejmuit cu ziduri înalte, cu șanțuri adânci, pe fundul cărora însă e covor de flori și arbori fructiferi. Nu pășești fără flori printre clădirile diferite din interior, căci dacă nu vezi figuri cu căutătura aspră, hainele copiilor sunt la fel, din păcate, cu ale ocnașilor.

Pe lângă ateliere diferite, în care-și trec zilele copiii anormali, victimele în bună parte a caracterelor moștenite, sunt păstrate și celulele, cu zăbrele de fer la uși și ferestre.

Castelul e vechiu. Zidit de episcopul Martinuzzi, guvernatorul Ardealului din veacul al XVI-lea, cu adăugiri de pe vremea lui Georghe Racofi în veacul al 17-lea, partea cea mai mare e mai nouă de veacul al 18-lea, fiind și aripi chiar din preajma războiului.

Se mai păstrează încă vechea capelă în care puternicul episcop își făcea rugăciunile; o icoană din altar cuprinde și chipul de pe vremuri al castelului. Ți se arată întunecata încăpere mică, unde se zice că a fost omorât R. Batori, aliatul turcilor.

Sunt pagini vii din trecutul sbuciumat al Ardealului. N-au fost rupte și asvârlite vântului, ca dincoace de Carpați, ci lor li s-au lipit clipele următoare îmbinându-se într-un tot, care nu poate rămânea banal.

Podoaba Gherlei o face însă apa Someșului. Pe malurile lui e gălgâitoarea verdeață din frumosul și întinsul parc cu arbori stufoși dar și cu cuiburi înflorite; tot pe malul lui e îmbelșugata, și sistematica grădină de legume, în care lucrează copii dela școala de corecție.

În piața cu grămezi de harbuzi dogorește soarele; vântul de stepă ridică nori de praf care te orbește. La doi pași, trecând un podeț, curge lin Someșul, iar umbra parcului, din care dai în câmpul cu ogoare, te înviorează răcorindu-te.

E minunea naturei.

GIURGIU

Când vii din susul Dunărei nu zărești în dreptul Giurgiului decât acoperișul câtorva clădiri, răsărite peste sprânceana stufoasă de sălcii. Din potrivă, pe malul mai înalt, bulgăresc, se înșiră casele moderne ale Rusciucului, oglindindu-se în apa, cu slabe crețuri.

Dealungul țărmului românesc însă e un oraș întreg de șlepuri, pitoresc mozaic de culori variate, legănate de valuri produse prin acostarea vaporului. Deasupra sălciilor o macara dublă, e semnul vieții din portul Ramadan.

Viitorul orașului e aice; aice e forfota omenească. Aice e șantierul naval proiectat de nemți după un plan, care se vede că este prea mare pentru noi, de nu-l continuăm așa cum se începuse; aice se termină conducta scurtă pentru petrolul și benzina turnată la Ploești; în apropiere e cea mai mare fabrică de zahăr din România.

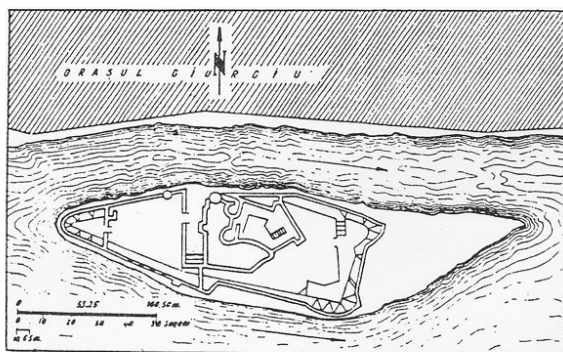
În lungul drumului larg ce va pleca din Marea Nordului să ajungă la Marea Neagră, portul Ramadan e destinat ca popaș necesar, cu atât mai însemnat cu cât e numai la vreo 70 klm. depărtare de București.

Orașul într-acolo se va întinde dacă vechiul canal adus pe lângă zidul cetății de odinioară, nu va fi a-dâncit și îngrijit pentru ca vapoarele să descarce mărfurile chiar în marginea orașului.

Prin Ramadan, port la Dunăre, Giurgiu își are dezvoltarea, asigurată, în viitor, după cum urmele trecutului arată că însemnătatea lui e pe deplin stabilită.

Pe vechile hărți e numit S. Giorgio. Tradiția, în locul documentelor istorice, spune că urmele turnului, în cuprinsul căruia azi o vărărie, datează de pe vremea genovezilor întreprinzători, când Dunărea se întindea pe albia-i părăsită din preajma căzărnilor de azi.

Odată eră cetate, una din raialele turcești. Zidurile ei se mai văd, iar Tabia mare nu este decât locul unuia din turnuri, după cum Poarta de fier, ori Groapa Ogii, din vii, sunt amintiri păstrate de popor, din vremurile a tot puterniciei turcești.



Cetatea din insula - detaliu din planul de la 1829

Planul regulat al orașului de azi a fost tras încă din 1832. Face parte astfel din puținele orașe noi.

Străzile drepte, pleacă din grădinița centrală, având în mijloc foișorul, în jurul căruia s-ar putea clădi construcțiuni rentabile legate de o arhitectură mai deosebită. Bine pavate, unele umbrite de arbori, erau spre centru îngrădite cu case frumoase, cu câte două rânduri, după cum, mai spre periferie, sunt case curate cu

grădiniți bine îngrijite.

Azi centrul e un morman de cărămizi. E singurul oraș mai mare din țară căzut pradă urei și sălbătăciei. Dacă ar fi fost numai bombardat, rămânea jertfa războiului. A fost însă prădat și incendiat.

Tunurile au dărâmat multe case, în puncte răzlețe din oraș.

Din ospelul primăriei, n-au rămas decât zidurile; casele învecinate se mai cunosc unde erau, numai după temelie. Păreții prefecturii sunt ca stricați de vărsat. Bomba hărăzită ei, a explodat alături improșcând-o cu țândurile de spijă. Crăpăturile din o aripă arată însă că și temelia a fost sguduită. E sacrificiul orașului de graniță, în câmpul de bătae al focului dușman. Ruinele cele mai numeroase sunt însă datorite vandalismului unui popor cotropitor, orbit de ură. Bulgarii intrând în oraș cei dintâi, s-au năpustit deadreptul spre centrul comercial. Au jefuit tot ce au găsit și apoi au dat foc, după ce au udat păreții cu gaz. Rănila vie ale sălbăteciei s-au păstrat până astăzi. Și astfel pe locul clădirilor duralnice de odinioară fiecare construește ce poate: maghernițe de scânduri ori căsuțe cu materialul rămas din dărâmare. Durerea le e mare; pe lângă pierderea avutului se adaogă nepăsarea generală, deși țara mărită, într-un gest de solidaritate, ar fi putut șterge urmele pornirilor sălbatice, înlesnind prin orice chip refacerea orașului greu încercat. Multă vreme păreții izolați, găurele ferestrelor ori pivnițele dărâmate vor rămânea dovezile că printre ele au trecut o clipă urmașii celor porniți din Asia.

Cu toată distrugerea, viața este mai tare; ea răsare și de sub cenușă. În zilele de târg printre ruini începe forfota omenească. Apropierea prea mare de București face ca piața Giurgiului să fie mai mult pentru sate. Prăvălii alese încă nu sunt, după cum nici înainte nu erau, fiind de prisos față de cele din Capitală.

Clădiri mărețe nu prea erau; monumente istorice aproape nici unul. O veche geamie azi e biserica Sf. Niculae. Cam atâta tot. O Diană ciuntită de mână și un Apollo de Belvedere, în copi iminunate, rătăcite printre ochiuri de iarba îngrădite, sunt darurile moșierului Ursache, care avea în apropiere un parc vestit prin reproducerile statuelor antice. Mai erau și în jurul foșorului câteva, dar n-au scăpat de furia celor de peste Dunăre.



Turnul cu ceas

E demn de pomenit și pavilionul în stil românesc, cu coloane prea scunde și prea groase, așezat la marginea grădinii publice, cu o frumoasă perspectivă asupra portului. Clădit înainte de război a rămas neisprăvit.

Mă tem că ruina lui, potrivit obiceiului pământean de a lăsa în părăsire ce s-a început de alții, se va adăoga la ruina lăsată de război.

Încolo viața din Giurgiu, este liniștită, poate mai liniștită decât a altor orașe de provincie, din cauza prea lesniciosului drum spre București.

Aceiași caracteristică pretutindeni, a centralizării peste măsură.

Școlile tânjesc. Unele, cele primare, au local frumos. Gimnaziul, devenit liceu, e înghesuit într-o clădire neîncăpătoare, iar Școala normală, până la mutarea ei în frumosul castel dela Grădiște, funcționa într-o școală primară cu zidurile dezgolate de tencuială, cu geamurile sparte, cu o curte neîngrijită. E veșnicul contrast între realitatea mizeriei în care sunt lăsate școlile și menirea lor în ridicarea mediului înconjurător.

De muzee, biblioteci, cursuri de adulți, nici pomeneală. Funcționează un Ateneu, cu conferinți de iarnă, dar străduința conducătorilor lui de a stârni un interes mai viu pentru cultură, este zadarnică trudă.

Apropierea de București slăbește numărul energiilor locale. Sistemul „ambulanților” printre profesori este aici în plină floare. Elemente destoinice iau catedre la Giurgiu, pentru a putea stă în Capitala țării. Mereu grăbiți, mereu căpătând cu ușurință concedii mici când viscolul face mai greu transportul pe calea ferată, sunt fără folos localității în care aparent funcționează.

Mișcarea culturală națională, pornită tot dela gimnaziu prin însuflețirea directorului de pe vremuri Droc-Barcianu, lânzește azi, când ar trebui să fie mai multe forțe, cu o învățătură superioară. În schimb nelipsitul club de familie e totdeauna frecventat, iar clădirea în care se adăpostește mai bine îngrijită decât a școlilor.

Totuși o schimbare s-a făcut. Centrul negustoresc este în mâinile românilor. Ucenicii de prăvălie de odinioară, băeți de săteni, au ajuns în fruntea afacerilor, spărgând pojghița odată groasă a „emborilor” și protipendadei grecești, care forma aristocrația comercială, cu dezinteres pentru tot ce era local.

Giurgiu este însă un oraș pe care îl așteaptă un viitor frumos, legat de dezvoltarea netăgăduită dată prin deplina viață de pe cel mai de seamă drum de apă din Europa. Interesul general se suprapune celui local într-atâta, încât chiar fără străduinți speciale, mișcarea intensă nu va ocoli orașul.

Până atunci însă trebuie întinsă o mână de ajutor celor care au suferit greu din desfășurarea sălbăticiei unui hain dușman.

Urei brutale trebuie să răspundem prin o dragoste deosebită a celor loviți.

GURA-HUMORULUI

Dacă n-ar fi capitala unuia din cele 12 județe – cam câte sunt în Moldova – în care e împărțită, administrativ, Bucovina, nici nu l-ai putea socoti drept oraș. Sunt sate ardelenesti cu înfățișare mai de oraș decât el.

O stradă principală, parte din soseaua națională spre Dorna, îl străbate, în lung, făcând aici o cotitură pronunțată. De o parteși alta a străzii sunt clădirile mai principale, rar cu două rânduri. Dintre ele, cea mai impunătoare, de și simplă la înfățișare, este Liceul „Principele Carol”, cu acoperiș de țigle roșii. Peste drum se află biserica, cu trei turnulețe, învăluite în “bleahă”, adică tinichea.

La cotitura drumului încep nelipsitele dugheni și crâșme, în șirag strâns ca și în celelalte orașele din Moldova. Stau în drumul căraușilor.

Ele se îmbină cu băcăile – dughenițe de lemn, proaspăt construite de primărie. Pe urmă casele devin răzlețe, tot mai răzlețe, până ce nu rămân dealungul șoselei decât arborii stufoși, umbroși, care o străjuesc. Gara e mai spre apa Moldovei, micuță, dar înconjurată cu ziduri de lemne, de fag și brad, arătând bogăția principală a regiunii ca și a întregii văi a Moldovei.

Orașul e unit cu satul, adăpostit sub ultimele valuri muntoase, umbrite de păduri dese. Din el casele se țin lanț, prin Fundul Humorului, până departe în adânc, spre Mănăstirea Humorului clădită la 1530, cu turnul adaus de Vasile Lupu la 1641. Înăuntru se văd mândrele chipuri ale lui Petru Rareș și a Doamnei Elena, în frumoasele lor haine de pe vremuri.

Într-o altă vale tăinuită, închisă, venită dinspre sud, se află Mănăstirea Voronețului, clădită de Ștefan cel Mare la 1488, dar înădită cu un pridvor închis de către vărul lui Petru Rareș, mitropolitul Grigorie Roșca al cărui mormânt, alătura de al Sihastrului Daniil, se află în biserică.

Munții, până la Gura Humorului, sunt apropiați. De acolo, Valea Moldovei se lărgeste, fertilă, trecând în Moldova.

Dacă orașul în sine, nu presintă nici o ademenire spre popas mai îndelung, drumurile care duc spre el sunt încântătoare.

E un nod de drumuri.

Calea ferată Vatra Dornei-Suceava la Gura-Humorului părăsește valea Moldovei, făcând o cotitură bruscă la Paltinoasa, cu gater modern și mare, spre a apuca spre nord, pe limita dintre munții cu brazi și dealurile cu codri de fag. Porțiunea mai ales dintre gara Ilișești și Cacica, lângă care se află singura ocnă din Bucovina, este unul din drumurile cele mai pline de farmec.

Spre răsărit se întind dealurile, destul de înalte aici, în coasta cărora se adăpostesc sate bogate, cuiburi pline de case, dela Solca până la Stupca și Drăgoești. E regiunea ogoarelor îmbelșugate, îmbinate cu codri de fag.

Spre apus se lasă ultimele creste muntoase din șira Călugărița, numai păduri și pajiști. Sunt scenerii elvețiene, de o linișt eși variație blândă, fără seamăn. Brazii se luptă cu fagii. Sulițelelor înalte, răsar din linia sinuoasă a codrilor de fag, asemenea unor nori groși la orizont, ca niște colți uriași dintr-un pieptene rar, rupt. Cei resleți, cresc în plină putere, în mijlocul pajiștelor acoperite de bruma mulțimei mărgăritelor boghioase. Aiurea câte un mesteacăn își desfășoară în voie, pânza argintată aninată de crengile îndoite, iar fagul, slobozit de cătușa tovarășilor săi, își

întinde liniștit ramurile vânjoase, bucurându-se de lumina în-treagă a spațiului liber.

Nici un colț de stâncă; nici o râpă stearpă. Peste tot se așterne neîntreruptul covor verde.

Celalt drum, dinspre Suceava, te farmecă prin alte însușiri. E domnia ogoarelor bine cultivate, mozaicul belșugului în toate. Câmpuri întinse, cu aurul grâului gata de secerat, alătura cu verdele-închis al trifoiului ori cu albul trandafiriu al ogoarelor cu hrișcă. Popușoiul mulțumit de ploile din urmă își scutură agale canaful spicurilor din vârf, pe când secara înaltă-n paiu, se apleacă sub greutatea boabelor în pârgă. Nu zărești petec de pământ nefolosit, ori ochiu de rană vie.

Urci și scobori valuri largi până ce ajungi în Ilișești, sat mare, format pe din două, din șvabi și români. Biserica celor dintâi e impunătoare, măreț templu de susținere, alătura de școala, demnă să fie în orice oraș. Biserica românească, mai tupilată, deși din veacul al 18-lea, stă ascunsă între pomi.

În fața caselor sclipesc rujele roșii și clematis acățătoare cu florile mari albastre, iar în grădină, macii cu culori felurite, dau veselie locului.

Gospodăriile sunt cuprinse; din traiul împreună românul a luat dela neamț obiceiul grajdurilor mai bine îngrijite decât casele. E unul din rarele puncte unde am văzut influența reciprocă a celor două neamuri care trăesc împreună. Aiurea poți spune: aici e gospodărie nemțească, dincolo românească. În Ilisești, cu femei frumoase și harnice, deosebirea nu e prea bătătoare la ochi.

E un amestec, în gospodărie, spre folosul tuturor.

Cum ai eșit din sat, dai de pădure.

În urmă rămân cuiburile omenești, din mijlocul dealurilor trăgănite, destul de înalte, trecând de 400 m.

Începe cealaltă bogăție a Bucovinei: pădurea. Cât am făcut drumul până la Gura-Humorului, numai șiraguri de căruțe încărcate cu lemne am întâlnit. Ici lemne pentru foc, dincolo câte un trunchiu de brad descojit, abea tras de doi cai vânjoși.

Neîntrecute tablouri! La dreapta întunerecul desigurului greu de pătruns al fagului cu coaja ca de argint. Unde și unde câte un pâlț de brazi tinerei pare că-și fac loc cu coatele. Ici și colo câte o zadă, ține locul mestecănelului prin delicateța frunzelor lor ca buratecul.

La stânga drumului, cât vezi cu ochii, numai valuri de pământ, acoperite de ogoare în plină putere, la nesfârșit. Soarele blând le învâluie în lumină și căldură, scoțând răsuflarea vieții depline căci câmpul e lăsat în seama lui. Secerișul n-a început iar prașila a doua s-a isprăvit.

Întocmai cum aluatul frământat dospește la căldura cuptorului așa, pe câmpuri, se umflă bobul în spic din înfrățirea cerului cu pământul. Vântul abea mângâie coama grânelor, născând unde în boarea ce se ține la fața ogoarelor. Ciocârlia cântă slavă belșugului din natură.

Omului însă nu-i e dat să stea în lenevire. Lăsând sămănăturile în seama soarelui, el s-a tras la poalele pădurii, ori în poenele ce întovărășesc drumul tăiat prin răcoreala frunzișului des. Împestrițătura uimitoare de culori a pajiștei se culcă în urma coasei.

E un tablou demn de Grigorescu. Femeile, cu cămașa curată, cu colțurile pristoarelor prinse în bârnețe, adună fânul cosit și-l fac căpiți; mai încolo, în

I. Simionescu

cadența regulate, cosașii lasă brazde de verdeață. Ultima răsuflare a florilor, umple aerul cu mireasma blândă.

Și așa e într-una cât ține pădurea: cântece, veselie, uitarea momentană a grijilor.

Zile ca acestea, îți răsplătesc necazurile din altele.

E tainica lecuire a naturei, e balsamul ei de înviorare, căci e semnul veșniciei în afară de om.

Drumul scoboară, în cotituri largi, alătura de pârâul Bucovățului, până ce deodată zarea se lărgeste, când ai eșit din Păltinoasa. Ai dat din nou de valea deschisă a Moldovei, care scapă, la Capu-Câmpului de închisoarea pietrei. De aici se mai lenevește, se oprește în cotituri printre sălcii, schimbându-și îmbrăcămintea. E numai fluturași bătuți, care sclipesc la lumina soarelui. E Moldova de la Baia, alunecând ca șerpele peste prundișurile care le lasă-n cale, făcându-și drum mai alunecos. E farmecul plaiurilor joase, nu mai slab decât acel al munților acoperiți cu brad sau al dealurilor cu păduri de fag.

E calea lesnicioasă de legătură viitoare, cât mai neîntârziată, a Dornei și Câmpulungului, cu inima României, unind Gura-Humorului cu Romanul, scurtând drumul către Galați și Brăila.

HUNEDOARA

Dela Deva, un drum de fier apucă pe valea Cernei, mult mai largă decât ai socoti, după apa care se varsă în Mureș. Cu cât te afunzi spre sud, cu atât însă dealurile se apropie. N-ai apucat bine să treci de Cristur iar munții din apusul Devei să nu se mai arăte, că o nouă priveliște îți atrage privirea. În fundul văii, departe-depart, peste culmi mai mărunte, prinde a se iți Rătezatul, întovărășit de șiruri ceva mai mărunte, însă numai zimți. Panorama din ce în ce se înviorează. Amfiteatrul tot mai mult se desfășoară. Satele când ajung până-n linie, ca Pestulmare, când se retrag în surâzătoarele văiugi laterale.

La o cotitură de drum de fier de odată apare și Hunedoara. Ca și cum perdeaua de ceață din munți se dă la o parte, pentru ca să-ți descopere frumusețea uriașilor de piatră, tot așa și aice. De după o pânză de arbori, răsare ca din pământ orașelul dominat de cetate și hornurile turnătoriei de fer.

Trecutul cel mai depărtat este alătura, cu perspectivele viitorului, aice, pe o palmă de loc, la confluența pârâului Zlaștii, sglobiul cu Cerna.

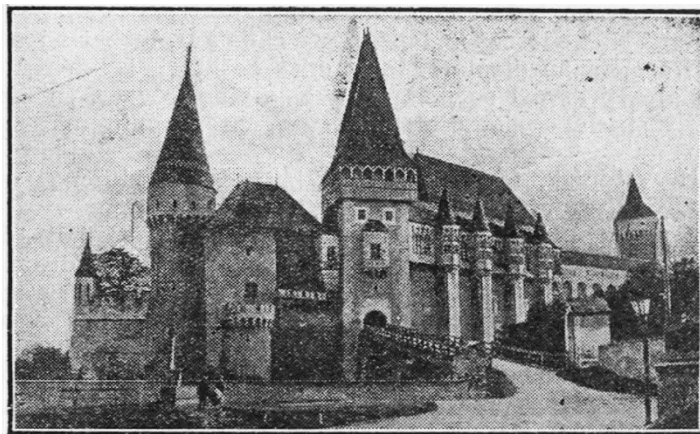
Trecutul legendar, dar în orice caz românesc, este reprezentat prin mândrul castel mai mult decât cetate, înălțat pe umăr de piatră, ca și prin vechea biserică greco-catolică de alătura. Îndrumarea economică viitoare e arătată prin mormanele, ca niște coline, de sgură și cenușă de lângă gară, dar mai ales prin oalele uriașe în care se topește ferul și cele vre-o 8 hornuri înșirate la spatele lor.

E oare nimbul trecutului care învăluie castelul într-o atmosferă mai captivantă? E îmbinarea frumosului cu masivitatea pietrii? E discuția dacă stăpânul de odinioară, Ion Huniade se trăgea din nemeșii Zăicanilor, unde și acum mai sunt săteni cu acelaș nume? În orice caz, ești nerăbdător să fii cât mai repede, înainte de orice, la poarta castelului.

Pitorescul acestul colț mândru de țară, nu-l poți prinde din prea marea apropiere. Te doboară ori bastioanele cetății ori namilele în care se îmblânzește ferul.

Când te sui însă pe dealul de lângă Buitur, peste vale, la vreo 5 km., atunci capeți o ochire generală asupra îndrășnețelor opera omenеști, în cadrul întreg al naturii, aice mai puțin aspră. Așa înțelegi de ce castelul este clădit pe colț de stâncă, în coasta orașului.

De pe dealul Cărpinișului învârți privirea roată și nu știi unde să o oprești. Te fură și silueta ultimelor ramuri ale Munților Apuseni, sfârșită cu nodul mai proeminent de la Săcărâmb, cu aur în taințele lui; te atrage și lunca largă a Muresului străjuită de cele două moșuroaie isolate, departe cel cu cetatea Devei de alta Dealul Urloiului, rupt de ape. Întregul basin al râului Cerna, îl ai ca-n palmă, cu cărarea apei arătată de dâra de sălcii și plop, cu cuiburile satelor când mai jos, când în umbra pâlcurilor de pădure, care încep să acopere culmile dealurilor. Dar ochii mereu sunt atrași către zidul de munți tăinuți dinspre sud și piscurile mai semețe ale Vf. Petrii ori a Rătezatului. Varietatea de forme inundate de lumina plină a unei după amiezi de vară, împetrițate cu jocul norilor, sburând în voie aice aproape, aninându-se de vârfurile muntoase colo departe, alcătuesc cadrul orașelului Hunedoara și a castelului din marginea lui.



Castelul.

E un cuib închis din trei părți dar cu largă poartă de eșire, izolat dar și încunjurat din toate părțile cu sate curat românești, regiunea fiind nealterat românească. Nu putea nici Huniade, cât de viteaz și puternic să fi fost, să se încumete să cadă în mijlocul altui neam, ci din potrivă, mândru de obârșia lui, mai de grabă îți lămurești de ce a ales tocmai aici să-și zidească cetatea ca din povești. A fost o închinare adusă neamului din care a ieșit.

Orășelul în sine e tihnit, curat, bine pavat, cu străzile largi și case frumoase. Bizuindu-se pe faima trecu-tului, pe pădurenii și muntenii care în el se scoboară la târg, pe importanța industrială a uzinelor, așteaptă vremea când va deveni capitală de județ, în locul Devei prea la margine. Nelipsita piață, cu apa Cernei prin ea, este înconjurată de un patrat de case numai dugheni, odată în mânele românilor.

Aici, în zilele de iarmaroc, se vede împeștrițătura portului românilor din jur. Unele sunt corcite; sunt ale celor din vale.

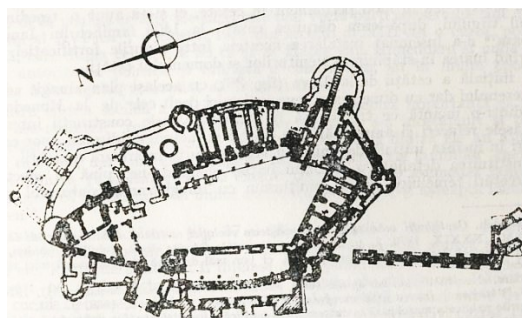
Iese în relief portul atât de original și straniu al pădurenilor. E de o bogăție neîntrecută aiurea, în Ardeal și de o înzorzonare sălbatecă în frumusețea ei. Pădurencele poartă două fote negre; cea din față e mai scurtă. Cămașa e o bucată de muzeu. La piept, pe umeri și până la marginea mânecei, strânsă la încheietură, e țesută cu fel de fel de de semne pline. Nevestele au părul strâns grămadă și acoperit cu o bogată broboadă, lată, lăsată pe spate până la glesnă. Broboada întreagă de giolgiu, este brodată, și numai fluturași. La gât poartă salbă lată, de mărgelile ori bani, iar la mijloc un brâu, frumos țesut, numai mărgelile, bumbi și inele. Peste brâu e trecut un lanț, poate și de aur, încheiat jos într-o parte. Pe piept au pieptare, tot numai cusături, iar pentru orice întâmplare își asvârl pe umăr și șubele albe, scurte. În picioare poartă vestitele opinci dintr-o bucată, cu gurgui mare și încovoiat.

Toată vrednicia femeii române, la aceste pădurence o poți admira. Înalte, bine încheiate, calcă apăsător și sigur. Nu numai că sunt în stare să ducă ușor greutatea hainelor originale, dar să încarcă și cu ce trebuie pentru casă. Pornesc la drum, drum greu, urcuș de munte, purtând pe cap coșul cu zarzavaturi, pe umărul stâng desaga plină cu de toate, iar pe cel drept guba grea aninată la capăt de băț. Iar dacă n-au desagi, nici gubă, cu toată greutatea opincilor dintr-un porc, își pun mânele în șolduri, numai cu coșul pe cap și apucă la drum lung, voioase. De și după îmbrăcăminte par greoaie, se leagănă cu o eleganță ne bănuită; pline de sănătate, mereu vorbesc și râd. Iar la cinste, din păcate, stau deavalma cu bărbații.

Aceștia au portul simplu. O cămașă mai mult scurtă decât lungă, cu mânecile largi, e strânsă la mijloc cu un șerpar. Cojocelul le servește drept pieptar, iar peste el mai toarnă și recălul, țesut în casă. Pantalonii sunt tot de lână. Pe cap își pun pălăriuța cu marginile strâmte și resfrânte, iar în picioare, ca și femeile, au opincile îngurguiate și cu vârful îndoit. Pe un umăr își duc șuba de regulă albă. Cu traista pe celalt umăr și cu bățul în mână, sunt veșnic gata de ducă.

Și în popor trecutul e păstrat neatins. În îmbrăcămintea lor bizară, oamenii par arătări din alte vremuri, pe care însă viitorul se poate sprijini cu încredere.

În Hunedoara sunt de văzut: castelul, uzinele și biserica greco-catolică. Pentru un orașel e destul de mult.



Planul castelului Corvinilor

Castelul e o minunăție de arhitectură. Nu numai că e cel mai frumos dintre toate monumentele istorice, în afara bisericilor, din România, dar puține clădiri la fel se pot găsi chiar în țările apusene, cu numeroase rămășiți medievale.

E atâta variație în el și atâta gingășie scoasă din masivitatea pietrelor, în cât din orice parte l-ai privi are altă înfățișare.

E clădit pe un pînten de stîncă Pârâul Zlastii curge destul de sgomotos pe sub malul de piatră și destul de iute ca să învâртеască roata unei mori bătrîne. Peste el e asvârlită puntea nouă de lemn, care înlocuește podul vechiu. Aici, spre nord, e intrarea principală joasă, tăiată în zidul gros al turnului prismatic, cu cerdac sub streșină, foarte asemănător cerdacurilor dela multe clopotnițe vechi din Ardeal. Fațada este împodobită cu un brâu de dantelă tăiată-n piatră.

Păretele e nalt, masiv cu puține ferestre înguste. Patru proeminente, sub formă de coloane groase, susțin patru turnulețe piramidale, care împodobesc latura cea mai lungă a clădirii, străbătută, aice sub streșină, de desele ochiuri de ferestre ca și de ocnite mărunte, contrast isbitor între fragilitatea ornamentală, și seriozitatea simplității din restul păretelui. Un coridor lung, ca o punte acoperită, susținută de arcuri pline, dar închise cu zid, duce la turnul apusean de veghe, înalt, izolat. Aceasta e latura cea mai lungă, cea care oprește în loc pe vizitatorul venit dinspre oraș.

Restul arhitecturii e subordonat apărării, de și variațiunea turnurilor nu dă aerul sever al unei cetăți. De deasupra coamei crenelate a zidurilor se înalță o îngrămădire de bastioane masive cilindrice, de turnuri pris-matice, de turnulețe cu ferestre largi, de terase ori acoperișurile cu înălțimi deosebite ale încăperilor lăuntrice. Pe păretele unuia din turnuri, de sub tencuiala mai nouă, iese la iveală vechea zugrăveală, romburi diferit colorate.

Cum intri dai într-o curte destul de încăpătoare, pentagonală, cu nelipsita fântână adîncă, săpată în piatră, zice-se de niște prizonieri turci.

I. Simionescu

Imposantă e „Sala cavalerilor“ din aripa din față. E o sală lungă, a cărei boltă gotică, susținută de cinci coloane de marmoră roșie cu capitellurile bogat înflorite, este împărțită în 2 năi. Prin simplitatea ei, impune.

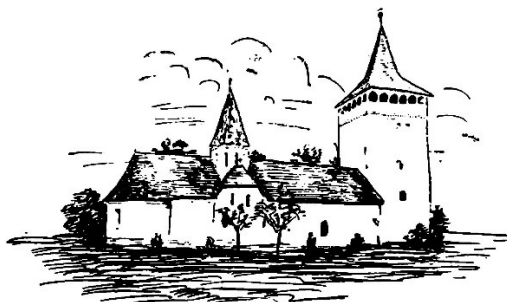
O inscripție arată că, cel puțin această aripă s-a clădit de Ion Huniade la 1452. Cu aproape 5 veacuri mai târziu sub bolta castelului a răsunat graiu românesc, ștergându-se, ca o clipă dureroasă, întreaga perioadă semi-milenară de asupri și iobăgie.

Această încăpere este pe deplin restaurată. Celelalte așteaptă să fie terminate. Picturi murale, meda-lioane, împodobesc pereții unora. Dintre ele e frumoasă, păstrată bine, legenda emblemei Corvineștilor, cu corbul care iea în plisc inelul sclipitor, cu care se juca copilășul pe când mama sa, frumoasa Elisabeta Mărginean din Telinc, se scoboară să aducă apă din pârâul de devale. Copilul, ajuns viteazul Ioan Huniade, ș-a luat drept stemă un corb cu inelul în plisc, iar drept nume, adăugat, Corvin.

Clădirea servea mai mult drept locuință decât cetate, de și potrivit vremurilor, trebuia să aibă și toate mijloacele de apărare.

Clădită se zice pe ruinele unui castru roman, aparținând la început unui Kneaz valah din veacul al 14-lea, servi drept reședință lui Ion Huniade și Corvineștilor de mai târziu. Incendiată în diferite rânduri, valurile vremii nu au doborât-o, fiind dela început zidită solid. Restaurarea actuală a început prin 1870.

Tot veche, de pe vremea lui Huniade, este și simpla biserică greco-catolică, așezată la marginea târgului, nu departe de castel, înconjurată de morminte, numai flori. De pe fondul pajiștei din jur, bătrâna biserică își înalță masivu-i turn prismatic, cu un coridor larg, cu stâlpi subțiri, sub acoperișul terminat cu o săgeată scurtă. Exteriorul, strălucind sub pătura curată de var, are forma unei cruci, cu brațele laterale scurte. La mijlocul crucii se ridică un turnuleț cu ferestre înguste, cu săgeata conică. Interiorul deșteaptă evlavia vremurilor trecute.



Biserica greco-catolică.

Bolta de sub turnul din mijloc e susținută de 4 stâlpi masivi. Catapeteasma cu un frumos brâu sculptat, icoanele de lemn, ogivele din altar îi dau un tipar cu totul deosebit de al celorlalte biserici. Clădirei vechi, i s-a adăus partea pentru femei iar dela începutul veacului al 19-lea și clopotnița dela intrare. Pe picture din lăuntru se vede forma-i veche, numai cu turnulețul din mijlocul acoperișului. Cu mâna tremurândă de emoțiune, bătrânul paroh îmi arată interesantele documente care formează bogăția arhivei bisericesti. Sunt pergamente din 1368 prin care Maria, fiica lui Ludovic cel Mare, întăria nobilimea câtorva români, dându-le proprietăți. Altă întărire nobiliară datează din 1450. Și alte și alte pergamente cuprind nume de români, băstinașii viteji, care își dădeau viața pentru stăpânii de odinioară ai

ținuturilor, unde azi poporul poartă aceeași îmbrăcăminte, ca pe vremurile când urmau alaiul viteazului Corvin, regele înțelept a cărui obârșie se trage din părțile locului.

În fața urmelor bine păstrate ale vremurilor de demult, viforoase, se înalță semnele dominării vremurilor moderne: cuptoarele de topit ferul.

Uzinele țin aproape un sfert din întinderea orașelului, căci pe lângă cuptoarele îndărătul cărora străjuesc șirul hornurilor înalte, sunt alte multe ateliere, apoi locuințele moderne ale funcționarilor, împrejmuite cu grădini și parcuri bine întreținute. Totul e o cetățuie, în care pătrunzi cu mai multă anevoință, decât în vechea cetate de peste drum.

Hunedoara este Reșița Ardealului, de și cu mult în urmă în ce privește complexitatea fabricelor. La Hunedoara sunt numai topitoare, din care iese ferul brut. Mineralele sunt aduse din fundul munților, de la Ghelar în primul rând. Zac în curtea fabricii dealuri întregi de pietre ruginii, cu sclipiri ca de funingene smălțuită. Așteaptă rândul, să fie asvârlite în gura cuptoarelor înalte, cilindrice, unde ajung în puterea focului, întâlnindu-se cu pieatra de var și cocsul, absolut trebuitoare separării ferului din piatră. Totul e mecanic, automat. Lucrătorii nu fac decât ajută mașinilor, apasă pe un buton, trag de un mâner, împing căruțele pe șine ori răstoarnă conținutul în jurul parei care dă năvală, când se deschide capacul ce-l ține altfel în stăpânire. Încolo e treaba focului mistuitor, pentru ca din piatra brută, turnată sus, să curgă jos, printr-un sghiab, ferul scânteietor, care repede își ia fața-i posomorâtă de sclav, docil omului.

Uzinele sunt ale statului. Că statul e slab fabricant, negustoresc, etc., nu e o taină; spun și hornurile din Hunedoara. De fer cred că totdeauna e nevoie. Pietre cu fer avem în cantitate mare. Dintre cuptoarele existente însă, majoritatea stau în lenevire, de și material prim există, de și lucrători se găsesc. Lipsea cocsul necesar funcționării tuturor cuptoarelor. Și astfel în bilanțul întreprinderii statului, uzinele dela Hunedoara sunt înscrise cu deficit. Așa aici, așa la Baia-Mare, așa la Baia-Sprie, și în toate părțile unde fabrici, mine și uzine sunt conduse de funcționari cu leafa asigurată prin buget. Îngrădirea libertății de mișcare prin dispoziții reglementare făcute în birouri, rigiditatea resurselor bugetare, trăgăneala între aprobări și executări, inertia legată de lipsa de inițiativă, fac ca liniștea odihnei silite, să domnească acolo, unde trebuie să fie forfota vieții producătoare.

Hunedoara rămâne în urmă, în cuibul ei plăcut, înconjurată de munți. Dispare apoi după perdeaua de arbori, la cotitura drumului de fer, ce te scoate în spre Câmpul Pânei, larg și mănos. Pe o palmă de loc, capeți icoana țării întregi: șes rodnic, dealuri numai livezi, munți acoperiți de păduri și pășuni, în sânul cărora sunt cămări pline, dacă nu cu fer, măcar cu sare ori petrol. Frumusețile sunt îmbinate cu bogățiile naturale.

Ce raiu pământesc se va dura, când elementul activ – omul, – va ieși din lăncezeala explicabilă iar prin cultură își va oțeli puterile-i încă sănătoase!

I. Simionescu



Iancu de Hunedoara

HUȘI

Când m-am abătut întâia oară spre acest orașel, capiatala județului Fălciu, întins odată și dincolo de Prut, l-am văzut într-un decor de feerie.

E vestit întâi prin linia de drum de fer, îngustă, desprinsă dela Crasna din artera principală Iași-București. Vagoanele sunt ca niște cutii de păpuși. Un om ceva mai înalt se isbește cu capul de acoperișul lor. Îți aduc aminte de unele linii de prin Alpi. Te aștepți să urci cu ele coaste priporoase de munți.

Trenul șerpuește prin o vale largă, împrejmuită cu sate destu lde dese, compacte cuiburi de gospodari. Aproape de Huși, mașinuța se opintește din greu, ca și un noaten pus prea curând la poveri peste puterile lui. Are de urcat coasta unui deal, în cotituri largi, așa în cât unii călători plictisiți de stat în vagoane, cu genunchii la gură, se dau jos pe lângă tren, urcându-se când vor, culegând flori din mers. E un haz și o veselie, care-ți alungău râtul călătoriei.

Întâia oară când am făcut drumul, era noapte. Truda mașinei mă neliniștea. Ca mai totdeauna vorba călătorilor se îndrepta spre accidente de tren: pantă mare, ruperea trenului, frâna defectuoasă, etc., etc., , fiecare opintire a mașinei, îmi amintea clipa de groază în drumul spre Viège când, cu tren cu tot, erà să mă rostogolesc în valea adâncă a râului vijelios, umflat prin topirea prea bruscă a ghețarilor.

Figura liniștită a tovarășilor de drum, mă făcă să deduc lesne că pe această distanță svâcniturile mașinei, zăngănitul tampoanelor, șuerul strident, des repetat, semnalele dintre mașinist și frânari, sunt obișnuite. Vedenia catastrofei din Alpi devenea aceia a lui Tartarin.

Trenul își continua mersul de broască țestoasă, într-un nour de scânteii, care băteau mereu în geamuri. La o ultimă sfortare, răsuflând pe nări suluri șuerătoare de aburi, împrôșcând un mănunchiu mai bogat de scânteii, namila de fer se oprește. Am ajuns pe vârful Dobrinei, învăluită în întunericul pădurei dese.

Aici însă veni răsplata emoțiilor exagerate. Abia se isprăvi focul de artificii și începi concertul. Era pe la începutul lunii Mai, puțin după ce codrul se îmbracă în haina-i de vară. Și mașina pare că își ținea răsuflarea, ca să facă liniștea mai deplină, spre a se putea auzi îngânarea privighitorilor. De pretutindeni își răspundeau. Pare că fiecare copac avea câte una. Era pădurea fermecată. Vorba lui Nichifor Coțcarul: „Tă-vă pustia de privighetori, să vă bată, că știu că vă drăgostiți”. Pentru ca tabloul să fie complet, luna plină își revărsa farmecul luminei argintii peste pământ.

Sunt momente când desăvârșirea tablourilor din natură întrece orice închipuire, iar îmbinarea destul de măestrită a omului, apare ca și candelile aproape stinse ale stelelor, față de luciul lunei.

În asemenea decor, jos în vale, orașelul adormit era ascuns sub perdeaua fină, țesută din argintul razelor de lună. Mi-l închipuiam că e acolo, după luminițele cari mijau îndărătul zăbralnicului de ceață. În fața zidului de pădure, drept mal, era nedefinitul întinsoarei; pe fund sclipeau câteva lumini. Îți făcea impresia mării fără margini la țărmul căreia sunt presărate lămpile de veghere de pe corăbiile ancorate.

Din pribegia mea prin țară ca și prin o bună parte din Europa, mi-au rămas

I. Simionescu

întipărite în minte, câteva tablouri de acestea, dragi, pe care le văd oricând înaintea. Impresia dintâi, nu fu numai influența nopții cu lună și cu cântec de privighetori. M-am urcat pe Dobrina și ziua, când focul lumii depline se abate peste locurile împrejmuitoare.

Hușii apar într-un cadru fermecător. Nu e exagerare. E unul din orașele cu o situație geografică, de un pitoresc neîntrecut.

E complet izolat de restul Moldovei printr-un zid de dealuri, numai vii și păduri ca o leică ruptă într-o parte. În fundul leicii e orașul.

Lunca Prutului, aici mai largă decât aiurea, din cauza cotiturilor dese, e numai sălcii, stuf și ogoare. Contrastul între pădurea încruntată, între vii cu luciul de azur în urma stropitului și între argintul șters al stufărișului depărtat, dă focuri de lumină irizantă.

Orașul odihnește liniștit; aproape mumifiat în izolarea lui, cu casele mici, dar cu grădini mari, pe poala trăgănată a dealurilor ce se înalță destul de repede la spate.

Clădiri mândre nu se văd. Numai turlele episcopiei strălucesc în îmbrăcămintea lor curată de var, ca din o insulă de verdeață.

Scoborându-te în oraș te isbește îmbucurător, relativă curățenie a străzilor principale.

Dintre celelalte orașe din Moldova deluroasă, Hușii mi s-a părut cel mai curat.

Te atrage fără să vrei drumul spre Episcopie, vestită prin vechimea ei de peste 4 veacuri, și prin tradiția culturală destul de însemnată, legată de existența ei. Mitropolitul Veniamin Kostache a trecut pe aici, iar învățatul episcop Melchisedek a funcționat ca director al Seminarului și apoi ca locțiitor de episcop. De el e „Cronica Hușilor”, una din cele mai de seamă monografii istorice asupra unui oraș din vechiul regat.

Imprejmuită în parte cu ziduri groase, înconjurată cu grădini întinse, cu curte peste care e asvârlit covorul ierbii dese, cu șiragul de chilii vechi într-o coastă, episcopia e și azi o oază din arhaica viață de demult, în mijlocul pretențiunilor de modernizare ce o înconjoară.

Sâmburele acesta al vremurilor nouă însă e mic. În afara lui căsuțele modeste, cu lut pe jos, au rămas încă drept semnul pecetiei de odinioară a târgurilor noastre: sate mai mari.

Izolată de restul țării, asvârlit în văgăuna de lângă graniță, Hușii și-a păstrat și în partea economică mult din tiparul vechiu. Industriile n-au invadat în el. Cel mult o moară-două, trebuința pâinei zilnice. În schimb agricultura i-a dat belșugul. Șesul apropiat, bogat în ape, a făcut prielnică dezvoltarea grădinăritului, iar coastele de dealuri numai vii, au făcut vestit ca podgorie.

S-a dus e dreptul vremea veseliei, odată cu apariția filoxerei. Mai înainte vuiiau dealurile de chiotele lucrătorilor și cântecul tarafurilor de lăutari. Vița americană cere trudă și cheltuială mai mare. Totuși viile nu s-au stârpit. Podgoriile Hușilor sunt încă renumite. Viile au pierdut din sălbateca lor rodnicie, dar au căpătat regularitatea așezărilor simetrice. Au dispărut serbările de toamnă, asemenea acelor în cinstea lui Bacchus, dar se găsesc vii sistematice, cu colțuri artistice, cu boschete de trandafiri și terase italiene.

Acum în urmă, orașul s-a mai înviorat. Nu mai e izolat; nu se mai găsește la

marginea țării; Prutul se trece lesne; pe malul lui nu mai păzesc Cazacii.

Prin culmea de dealuri ce-l desparte de restul Moldovei, orașul a trecut mai mult la Basarabia. Basarabean a devenit mai ales din punct de vedere al pregătirii tinereilor generații. Liceul ca și Școala Normală, servesc drept instituțiuni de însuflețire națională. Măcar cultural s-a întors vremea lui Cantemir, descendent din mazili fălcieni.

Cu o slabă sfortare, din Huși se poate crea o citadelă de radiare a cimentării sufletești între părțile de jos ale celor două jumătăți din Moldova, înstrăinate vreme de un veac și mai bine. Adăugându-se și darurile naturii, energia omenească ar putea face minuni din acest orașel tihnit.



Orfelinatul ortodox "Olga Sturza"

HÂRLĂU

De câte ori trec prin acest popas din vestita șosea mihăileană, ce străbate și frumosul județ Botoșani, de atâtea ori îmi apare înaintea icoana blagoslovitei noastre țări, cu locuri încăpătoare, cu câmpuri rodnice, cu păduri umbroase, așteptând mintea iscusită și munca ordonată, liberă, care să facă din ea un paradis pământesc.

Liniștea care învâluie case și oameni, nu poate fi liniștea apusului. E atâta loc pentru muncă, atâta prilej de prosperitate, atâta prefacere ce așteaptă natura dela omul dornic de progress și conștient de valoarea puterii sale! Pacea ce domnește peste orașelul pomenit, ca și peste altele de sama lui, nu este Trista atmosferă a cimitirului, lăsată peste Bruges, Bruges-la-Morte, ci închistarea organismului din vremurile neprielnice. Se așteaptă clipa desrobirei, sfânta relevare a odoarelor pământului prin dragostea și priceperea omului liber.

Biserica lui Ștefan, cu haina-i din afară de curând primenită, cu smaltul cărămizilor strălucind ca un brâu de nestimate, dar cu lespezile de piatră din lăuntru, roase de genunchii bătrânilor credincioși de demult și cu iscăliturile vechi, din veacul al 17-lea, sgâriate de cutare magnat polon care a trecut cu oștirile pe aici, nu e numai semnul gloriei din trecut. Clopotele bisericești, nu glăsuesc nu pot să glăsuiască: "Nu învie morții, e în zadar copile".

Cel mult e însemnarea locului prielnic pentru o așezare omenească este una din multele dovezi ale ageriei priviri a strămoșilor noștri, căroră nu le trebuiau multe studii pentru ca să hotărească punctele de însemnătate economică ori strategică din țară.

Trecutul însă rămâne cheazășia prosperității în viitor. Viața nu poate să ocolească acest cuib de avuție naturală. Nimic nu lipsește din ce poate să aducă mișcarea legată de muncă. Orașelul este așezat într-o poziție încântătoare. Când vii dinspre Iași, dealurile Cotnarilor pare că sunt mutate dinspre munte și puse aici. Casele Hârlăului sunt la poalele unei creste înalte, împădurite, zidul din stânga Siretului.

În față se întind culmi netezite și sesuri ca-n palmă. Orașule numai nodul de unire.

Satul Deleni, populat, cu grădini la poala pădurii, e începutul unui șirag întreg de sate cuprinse, cu gospodari harnici, care se țin până la Botoșani. Rădeni, Feredeeni, Storești și vestitul Flămânzi, unul din cele mai mari latifundii, care a fost, de unde a pornit scânteia în 1907, vin în șir case lângă case, grădini de grădini, ca o întinsă mahala a orașelului megieșit spre miazăzi cu Cotnarul așa de des pomenit.

Toate la un loc formează ca o prismă umbrită de streșina pădurilor.

Înainte de a se îmbrăca pădurea, coastele sunt ca ninse de florile pomilor roditori. E o livadă naturală tot pragul de dealuri dela Cotnari la Storești. Numai regiunea dintre Pitești și Găești de pe valea Argeșului i se poate asemui.

Stepa, cu hrană din belșug pentru grâu, vine să se lovească de pragul înflorit. Iazurile odată cu pești, încing mijlocul regiunii.

Din măruntaele dealurilor, acoperite cu fagi groși, se scot vestitele pietre de moară dela Deleni.

Viile dela Cotnari, sunt în coasta orașelului, iar gara așezată la vreo câțiva

kilometri de centru este pompa ce așteaptă să primească bogățiile să le împărtășească în țară.

Toate condițiile geografice sunt de așa natură, încât îmbie la viață, la producție. Piatră, lemne, vin, poame și grâu, întreaga bogăție pe care natura o poate hărăzi omului, este concentrată pe un petec de pământ restrâns, ca o covată, în fundul căreia este așezat orașelul azi așa de tihnit.

Vântul primenirii suflă; el nu poate ocoli și acest cuib de oameni gospodari. Inițiativa celor mulți, poate face minuni.

În cooperative și federale este tăria viitorului.

Natura a fost darnică pentru locuitorii din partea locului; mai darnică nu putea să fie. Omul care sfîșește locul, trebuie să ia măsurile ca aceste daruri naturale să nu se piardă sau valoarea lor să nu îmbogățească pe cei care nu o fac productivă.

Un român de întreprindere să se găsească, și toate izvoarele de belșug răspândite în jurul orașelului, pot fi canalizate spre el.

Prin cooperativele variate după felul produselor naturale, prin industrializarea unora din ele, prin sprijinul ce s-ar putea da culturii păsărilor, a vacilor de lapte și a albinelor – loc mai potrivit pentru creșterea lor nu s-ar găsi – prin intensificarea unor culturi proprii regiunii – cum e aceea a usturoiului – regiunea, atât de fericit înzestrată de natură încât ar putea servi și ca loc de odihnă căutat, ar deveni un centru economic românesc, de o însemnătate demnă de urmele slăvite ale străbunilor iscusiți în alegerea locurilor.

E o viață nouă care trebuie să înceapă; ea nu atârână nici dela stat, nici dela administrații, ci de la spiritul de întreprindere al localnicilor și dela luminarea minții aceloră, cari astăzi nu-și dau încă seamă de ceea ce pot săvârși nu numai prin muncă, dar și prin tovarășie.

HÂRȘOVA

O călătorie cu vaporul pe Dunărea, e tot ce poate fi mai plăcut și mai liniștitor. După ce treci de Brăila, bătrânul fluviu, podoaba țării noastre, pare un șirag de lacuri, legate între ele. Cotiturile largi ce le face, îmbină mal de mal.

Vaporul alunecă încet, luptând cu vântul și cu curentul, oricât, destul de puternic.

De jur împrejur e o ramă de verdeață, pe un prag gălbui de nisip. Sălciile sunt tovarășele apei, așezate în scări; mlădițele tinere vin la margine, apoi tufanele dese și mai încolo sălciile cu cununa de ramuri îmbelșugate, crescute în voie.

Numai unde malul e rupt, sălciile bătrâne, cu înfățișarea mangrovelor, își întind rădăcinile adventive până la fața apei, mănunchiuri de brațe lungi, uscățive, prin care sug puterea vieții lor.

Câte un stârc cenușiu, speriat de pleoscăitul roților vaporului, se ridică greoi, sburând de pe un mal pe altul. Uneori e singura vietate ce o zărești.

Ceasuri întregi ești întovărășit de zidurile de sălcii, între cer și apă.

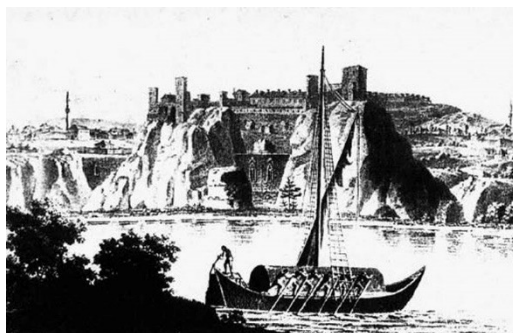
La o cotitură mai largă, după gura Ialomitei, țărmul se schimbă.

Stânci de calcar, când galbene, când albe, când roșcate, se încumetă să se pue în calea apei, care se iuțește, se mai mânie lovindu-le să le dărâme.

Între doi pumni de piatră mai rezistentă, este așezat orașelul Hârșova. E cel mai pitoresc oraș de pe Dunărea inferioară. La gâtuitura Dunării, dintre cele două largi bălți – Balta Brăilei și Borcea, – e și un important loc strategic.

Hârșova e pe locul vechiului Carsium, iar ruinele cetății de pe stânca sudică, arată că și mai târziu, sub turci, era un loc de pază. Ca în fund de găoace, între cele două dealuri pietroase, sunt îngrămădite case scunde, vechi, cu acoperișul de țigle, alătura de altele “moderne”, cu două rânduri, acoperite cu tablă.

În mijlocul lor geamia păstrează încă urmele trecutului.



Cetatea Carsium

Cu încetul, casele s-au întins, răsfirate, pe coasta dealului nordic, spre a se împreuna cu acele din satul Varos, un petec de verdeață peste piatra mereu arsă de soare.

O biserică mândră, cu multe turnuri, se înalță pe vârful cel mai ridicat al dealului, iar alătura de ea, ca un simbol al vremurilor, era clădirea imposantă, a școalei primare ridicată prin stăruința unui vrednic institutor, sprijinit de sigur și de interesul localnicilor.

Înainte de război această clădire cuprindea în ea cel mai frumos și complet muzeu regional, înființat prin hărnicia și dragostea de loc a aceluiaș institutor, d. V.

Cotovu. Orașelul erà un cuib de tihnită viață, loc de îngrămădire a cerealelor adunate, cine știe de unde, din inima Dobrogei.

Azi liniștea de cimitir se întinde asupra lui. Războiul la nimicit aproape. Toată furia unui dușman, necruțator, cu porniri sălbatece, s-a năpustit asupra acestui oraș. Mărășeștii sunt o ruină; în Mărăști și alte sate de pe zona Siretului, nici temelia cașelor nu se mai cunoaște. Ele însă au fost în locul frământat de focul obuzelor.

Hârșova e o ruină, datorită urei. Casele cele mai mari sunt mormane de piatră, distruse de pofta de a distruge; din mândra școală de odinioară n-au rămas, după războiu, decât zidurile arse, semn, al cruzimei.

După cataclism pribegii s-au înapoiat. Indurerații vor să dreagă ceeace puhoiul năvălitorilor, în strigăte de satisfacție, a dărâmat. Mijloacele însă sunt sleite. Ei cer ajutor. Glasul lor se pierde peste satele și ele încercate din spre mare, peste apele nelocuie ori peste Bărăganul dogorât de arșită.

Nimeni nu-l aude, ori nu vrea să-l audă.

Dacă Hârșova ar fi în câmpul devastat al Franței de răsărit, apelul celor depărtați, de sigur că ar fi la noi mai ascultat decât cel înecat în lacrimi de pe țărmul Dunărei.

Mult încercatul dascăl, reîntors lângă zidurile școalei lui, în moluzul căreia mai găsește câte un obiect calcinat, din cele strânse de el cu atâta osârdie, a adunat foarte cu greu mijloacele pentru a reface ceeace altădată ușor a înălțat.

Hârșova e doar departe, departe, ascunsă între cele două stânci de piatră, ce o izolează de restul lumii.

IAȘI

Iașul poate fi luat ca tipul orașului în spre asfințitul vieții, dacă omul, care face să înflorească pustiurile și creiază furnicare omenești în mijlocul câmpiilor de ghiață, nu va interveni la vremea să-i redea viață. Altfel orașul Iași, a fost. Se vorbește de el, e dreptul de toți și în totdeauna, cu respectul ce se cuvine unui bătrân cinstit, care și-a închinat zilele muncii fără reclamă, bun la inimă până la desprețuirea intereselor sale, primitor fără samăn, împărțindu-și sărăcia cu alții, fără să se uite la vorbele rele pe care le aude.

E răsplătit din vreme în vreme cu laude, cu evocările trecutului. La nevoie sau în clipe de oarecare sentimentalitate, i se promite marea cu sarea.

S-au deprins orășenii cu toate; li se umple inima de bucurie când aud laudele; surâd, în fericirea viito-rului, când ascultă promisiunile; le ascultă și atâta tot.

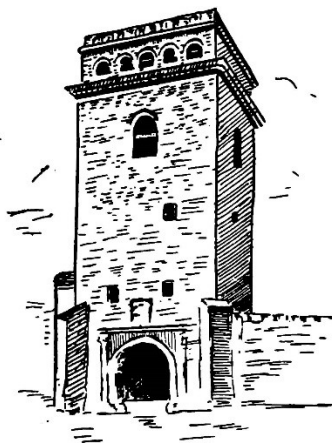
Vremea de grea cumpănă trece, sentimentalitatea durează ca lumina fulgerului iar ieșenii n-au energia ca să le amintească mai des, mai stăruitor. Ei pun preț pe cuvintele date, potrivit timpurilor vechi și obiceiurilor strămoșești, când nu se știa de zdelce și contracte, iar vorba omului, fie Vodă fie opincar, era vorbă.

Cine e de vină de stărea lui de azi? Se vede că luțrurile ca și ființele sunt supuse unui *fatum*. Nenorocirea lui a fost să fie așezat între dealuri. Nu e vorbă ele îi fac un cadru pitoresc, asemenea dealurilor florentine: dar când viața modernă a căutat să le străbată, ele s-au pus deacurmezișul căilor ferate. Trenul urcă cu greu panta dela Bârnova: cele două mașini puse la capătul lui gâfâie amarnic; iar la scoborâș ades frânele cedează aducând nenorociri. Din ecoeomia sau din ambiția de a trage drumuri de fer îndrăsnețe, s-a îngreuiat traficul local. Duplă tracțiune și pe linia Iași-Pașcanii așa încât legăturile cu restul țării sunt anevcioase.

Nenorocut lui a mai fost să rămâie în coastă de țară. Orice inițiativă s-ar fi luat, spectrul dușmanului dinspre răsărit oprea îndeplinirea ei.

De vină însă au fost și oamenii. L-au părăsit. Bogătașii, și-au strâns averea scoasă din moșiile mănoase și au fugit. Viața tihnită a celei a 2-a capitală, eră prea monotonă. N-aveau în ce cheltui energia lor sufletească și aurul scos din holde. Palatele rădicate pe vremea robilor, dar cu gustul rafinat al bătrânilor, imposante în simplitatea lor uneori măreață, au rămas goale. Vântul suflă a pustiu prin geamurile sparte, unde veselie și belșugul dominau odată. Mai târziu au pus mâna pe ele, cei care scoborându-se dinspre nord, au pus mâna și pe moșiile boerești.

Incetul cu incetul Iașii rămân vizuina funcționarilor de tot soiul care nu știu cum se înoade așa ca să ție, ori cei îmbogățiți de curând care nu prea deschid baerele pungii. Și astfel pânza de păianjen se întinde peste tot. Un soi de somn hibernal cuprinde pe oameni, împărțiți din păcate în tabere politice care se vrăjmănesc de sufletul dracului și nu-și întind mâna măcar pentru binele comun al orașului.



Turnul Goliei

Îi rămăsese totuși aureola culturală, o continuare tradițională. Dar și asupra acestia, se lăsară încet-încet norii indiferentismului local și general, cât și destrămarea adusă prin neastâmpărul patimilor unora dintre acei puși să susție nestânsă flacăra idealismului.

Instituțiile culturale cele dintâi căpătară pecetia părăsirii și mai ales a desconsiderării. Convingerea poate să ș-o capete ori cine, trecând prin fața localurilor facultății de medicină. Unde trebuia să fie un squar verde, dintre Muzeu și Institutul anatomic în stil clasic ori localul vechiu al Universității, una din cele mai frumoase monumente arhitecturale din țară, veșnic, este un depozit de gunoi și o murdărie neconținută. Nu e nepăsarea și orientalismul general ci e curat lipsa celei mai elementare noțiuni de respect, pentru o înaltă instituție culturală. Aiurea trăesc orașe întregi de pe urma Universității; la noi pare că e ceva de prisos, o instituție tolerată.

Și nu e doar o excepție. Nici vechile așezăminte, sfințenia timpurilor de glorie nu sunt mai îngrijite. Ruinele peste tot se întind. Golia, frumos locaș din veacul al 16-lea, stă și azi cu schelele putrezite în jurul ei; pe biserica Sf. Sava, lăudată atâta de *Paul de Aleppo*, începe să se urce mușchii și buruenile până la acoperiș, iar crucile de pe turnurile scunde se apleacă de bătrânețe. Numai clopotnița bisericii Barboi, sveltă în perspectiva străzii Sărărie, având ca fond Repedea cu clădirile Socolei, aduce aminte, în bătaia soarelui din spre asfințit, de Campanela din Florența.

Pe lângă ruinele vechi, Iașul e plin de ruinele clădirilor neisprăvite. Exemplul celei mai orientale nepăsări, celei mai sfidătoare încercări a răbdării omenești este Palatul administrativ, înălțat pe urmele curților domnești de pe vremuri; stă sub forma-i actuală străină neterminat de ani de zile. La fel e cu noua facultate de medicină, cea mai bizară concepție a arhitecturii noastre. Și mai sunt ruine noi, de dinainte de războiu. Războiul le-a desăvârșit.

A trebuit ca administrația comunală nu tocmai bogată în resurse bugetare, să facă o efortare deosebită spre a drege ceiace datorita țării întregi ar fi fost să repare, stricăciunile fiind făcute în vremea când Iașii erau capitala românismului întreg.



Palatul vechi al Universității (Facultatea de Medicină).

Se pusese mari speranțe în reînvierea Iașului, când el nu vama fi oraș asvârlit în coasta țării, ci-și va lua vechea situație de centru al Moldovei lui Ștefan. Am fost sceptic dela început și cel puțin până azi nu am fost amăgit cum aș fi dorit. Atâta vreme cât cea mai sălbatecă centralizare administrativă și economică va dăinui (și nici semne nu sunt că va fi altfel) viața Iașului, ca și a altor orașe adormite, nu se schimba.

Singura schimbare i-ar veni dela macedoneni și dela Bahlui. Cei dintâi, atrași, avantajați, ar aduce o vădită mișcare economică românească, fiind vorba că la comerț macedoneanul bate și pe grec. Ei ar biciui, poate, indolența elementului de baștină, împingându-l spre o viață reală.

Bahluiul, înviorat azi numai de orăcăitul broaștelor în primăvară, ar înviora viața nedespărțitului său tovarăș, dacă s-ar trage în el o parte din apele Siretului. Planul e vechiu. El făcea parte din programul celor cu dragoste de Moldova nordică, cum era Poni și dr. Manolescu. El e ușor realizabil, după cum a arătat d. inginer Ionescu, într-o conferință ținută la București. În orice caz mai realizabil decât transformarea Bucu-reștiului în port. Căderea de apă căpătată ar fi suficientă să deie înflorire industrială, întregii văi a Bahluiului, granița naturală a regiunii de stepă cu grâul cel mai căutat. Neajunsurile dublei tracțiuni ar fi înlăturate, căci nici Prutul nu mai poate rămânea nenavigabil, mai ales cu starea proastă a drumurilor din Basarabia.

Poate în acest chip, vechea capitală a Moldovei și Capitala vremelnică a întregului neam românesc, va căpăta viață prin frații de dincolo de Dunărea, asupriți cu mai multă furie și dela cei de dincolo de Prut, mai hotărâți în îndeplinirea nevoilor lor.

Până atunci Iașul așteaptă, într-o somnolență asemenea odihnei eterne.

În el doar trecutul cât mai vorbește și natura cât îi mai dă farmec de tinereță uneori. Liniștea ce s-a lăsat asupra-i, orizontul larg din jur, tablourile pitorești din orice colț apropiat, cel mult contribuie să predisună cătră gândire mai intensă, menținându-i-se încă vie faima de demult de oraș intelectual.

Presentul continuă în această privință cu vrednicie trecutul cel mai depărtat. Statueele presărate în tot spațiul orașului, evocă figurile mărețe, care i-au dat strălucire veșnică. Bronzul care îmbracă chipul lui M. Kogălniceanu, strălucind în bătaia soarelui de dimineață, are uneori glas: „Să nu ne descurajăm mai ales de relele timpuri, de nourii trecători ce se pot ivi pe orizontul țărilor noastre. Pentru popoare ca și pentru indivizi, suferințele nu sunt totdeauna pierdute; adese ele sunt

menite a le întări energia, a le spori râvna, a le forma caracterul”.

În mijlocul Pieții Unirii, unde înainte de Alba-Iulia, s-a înfăptuit Unirea mult dorită a tuturor românilor, decretată nu de politica chibzuită ci de sinceritatea celor care alergau spre măcelul frontului, se înalță frumoasa statuie a vrednicului domnitor Cuza-Vodă și a celor care au ajutat la întemeierea celei dintâi Uniri. Mai încolo, în apropierea teatrului sunt statuile lui Miron Costin și a lui V. Alexandri; mai deoparte, lângă biserica Trei Erarhi cu neîntrecută dantelă săpată-n piatră, stă pe jilțu-i de marmură, bătrânul Gh. Asachi, răscolitorul energiei naționale prin cultură.

Pretutindeni sunt urme din fazele eroice ale orașului de care se leagă cele mai numeroase și mai principale evenimente naționale. De nicăeri nu s-ar putea scrie Istoria neamului nostru mai întreagă, după urmele păstrate, ca din Iași. Ici, în Strada de sus, unde e Muzeul de St. Naturale cel mai vechiu din fostul regat, este sala vestită unde s-a proclamat alegerea lui Cuza-Vodă. Pe marginea Țicăului, e căsuța - bujdeuca - în care Creangă ș-a scris minunatele Amintiri și unde stătea de vorbă, zile întregi, cu celalt luceafăr al literaturii românești, Eminescu. În o parte din Vechea Academie mihăileană, azi e adăpostită Școala de Bele Arte cu frumoasa și interesanta pinacotecă.

Până și Cimitirul orașului întins pe coastă trăgănată de deal, e un adevărat Panteon al neamului, cu mormintele lui Kogălniceanu, V. Conta, N. Gane, I. Creangă, Gr. Cobălcescu, Delavrancea, bine îngrijite de administrația comunală.

Totul, totul, în acest oraș, evocă vremurile eroice de odinioară.

IBAȘFALĂU

După ce a scăpat din strâmtoarea unde se află Sighișoara, Târnava-mare curge prin o luncă largă. Dea-lurile ce o întovărășesc, mai departe pe stânga ei, în aparență uniforme, au totuși fiecare un tipar deosebit. Când piramide, de ai crede că sunt de porfir asemenea celor din Dobrogea, când mușuroaie cu vârful rotunzit. Nu par greoaie; din potrivă au ceva din svelteța formelor tinere, în prefacere. Prin aceasta se deosebesc de dealurile Moldovenesti, mai așezate, mai îmbătrânite. Se mai deosebesc prin umbra pădurilor, păstrate mai pe fiecare, dându-le înfățișări felurite. Ici, copacii desfrunziți la poale, îi fac asemenea capetelor de copilandrilor care încep să-și deie părul în sus; dincolo marginea tăiată drept, sistematic, a pădurilor în exploatare pare din potrivă cărarea îngrijită a tomnatecului care nu vrea să se deie în lupta cu vârsta. Munții ca și dealurile adesea le poți ușor asemăna cu chipurile omenești.

Orășelul Ibașfalău așezat pe dreapta Târnavei-Mari, e la granița celor două districte cu numele râului. Casele sunt în Târnava-Mică, gara e în Târnava-Mare. Importanța lui administrativă tocmai în aceasta constă. La mijloc, între Mediaș și Sighișoara, cele două puternice centre săsești, ungurii au căutat să-i dea o dezvoltare artificială, punând în el tribunalul pentru ambele districte, liceul întemeiat de un armean născut în India și căzărmi pentru oștire. Astfel a ajuns din sat oraș.

Dela gară treci Târnava pe un pod de lemn. E o zi de primăvară cu bruma și lumina de toamnă. Numai mugurii de caștan umflați, strălucitori, cântecul ciocârliei și ogoarele smaragdii de luternă îți spun că soarele nu se lasă spre orizont ci se tot ridică spre răscrucea cerului.



Biserica româno-catolică

Drumul larg, tăiat prin lanuri, te face să te crezi la țară. La o cotitură, o firmă, Birtlagară, într-un cuvânt, își spune felul locuitorilor. Drumeți răzleți, cu bidonul golit de lapte întâmpinându-te cu Bună dimineață, te mai înviorează.

Cum ai dat de case, ai dat și de asfalt. Strada îngustă e împrejmuată cu zidul continuu al locuințelor, după obiceiul locului.

La câțiva pași îți apare înaintea o clădire măreață, simplă. E tribunalul. Nici orașele mai mari nu au asemenea palat al dreptății. Bine întreținut pe din afară,

sclipește de curățenie și în lăuntru. Fiecare judecător își are odaia lui aparte, fiecare funcționar spațiul lui larg. De luat ca exemplu este întreținerea arhivelor și mai ales a cărților funduare. E ca într-o bibliotecă sistematică. Fiecare dosar își are locul său anumit; fiecare proprietar își găsește lesne situația proprietății sale; într-o clipă poți avea orice relațiune dorești asupra unui imobil.

Drumul duce mai departe în piața largă, nelipsita piață din orașele ardelene. Împrejmuită cu arbori, e locul de târg săptămânal. Aice e primăria, cu frumoase manuscrise împăratești, artistic executate, întovărășite de pecetii mari, fin gravate. Țise arată iscălitura Mariei Teresa, a lui Iosef II ori Ferdinand al V-lea. Încă sunt deschise cu evlavie, de și timpurile s-au schimbat atâta. Trecutul este viu, poate mai viu decât s-ar cuveni. Adresele de pe masa primarului, cele rămase se vede ne rezolvate, sunt mai toate în ungurește, iar româneasca de pe un act tipăriteste cam în felul firmei, "Birtlagară" pomenită.

Sună astfel: „Cum că animalul cu ocaziunea manarei în comune s-a aflat de sanatos și cum că nici în comunele vecinase nu graseza bola contagioasă se certifica prin acest act".

Alătura este trecutul mult mai depărtat. Măreața catedrală cu două turnuri, spațioasă, simplă și lumi-noasă în lăuntru, aduce aminte de vremurile de demult. Apartine armenilor catolici, coloniști vechi, bogați, ai locului. Ei constituiau o bună parte din locuitorii ziși maghiari. Au rămas acum puțini dar mai catolici decât papa. Doar cateva credincioase, cu ochii negri, catifelati, cu fața smadă și palidă, cât mai arată origina depărtată, orientală.

Lângă catedrala impunătoare, pe o stradă laterală, se mai păstrează încă, ruinat, castelul lui Apaffy de Apanegifalva, stăpânul locurilor. Pe o inscripțiune săpată în piatra de deasupra intrării se vede anul 1564, deși pare a fi data unei renovații; Era castelul de vânătoare al mândrului magnat ungur. Numele, însuși Ibașfalău derivă de la „satul câinilor”; de aceia se vede că a fost schimbat în Elisabetopol; acum așteptăm botezul românesc. Vechea reședință de vânătoare cu ceardacuri largi și bolțica de pivniță servea drept oploș, celor care n-au găsit aiurea locuință. În câteva odăi locuia o moașă, alătura un tâmplar, sus jandarmi. În bolțile răcoroase se păstrează vechea arhivă a orașului și câteva greutăți de cântar. Azi, palatul găzduște o școală profesională română creată de curând.

Viitorul e arătat prin liceul din apropiere. Cât poate săvârși școala, pe teren național, aice se poate prinde. Și nu putea fi tablou mai înviorător decât acela văzut în sala de gimnastică. Elevii adunați pe scenă intonează cu căldura dată de însuflețire, imnul de slavă țării. Un cor minunat ca ansamblu, perfect ca execuție. Steagurile tricolore încadrau figura osoasă a lui Timotei Cipariu, după înfățișare aducând aminte pe Michelangelo. Și pe când glasul copiilor români răsună în sală, evocând visul împlinit, prin fereastră priveam turnul castelului învecinat, și mai ales leul de piatră din zid. Eră emblema trufiei trecătoare. Laba leului se sprijină pe capul de zimbru.

Mărire și cădere dincolo; învierea dreptății veșnice dincoace.

Înviorarea și nădejdea crescură când defilară, în pași hotărâți, elevii liceului organizați ca cercetași. Nici urmă nu a mai rămas din vechea stăpânire, în localul spațios, clădit și întreținut cu cheltuiala orașului.

Alătura de el, internatul adăpostește vlaga viitoare a neamului, chezășia

prefacerei repezi chiar a orașelor.

Acelaș semn al însuflețirii ce o dă libertatea să putea prinde și la puii de șoimi din școlile primare. Cu totul emoționant îți vibra în suflet și glasul picilor de o șchioapă, când bătrânul dascăl îi puse să cânte Trăiască Repele. Era flacăra încinsă din scânteia acoperită de spuză. Iar când sease dintre cei mai răsăriți, îmbrăcați în costumul național, curat ca helghea, încinși cu brâul tricolor, mai deunăzi motiv de închisoare, începură serioși, ca niște oameni mari să joace în mijlocul pieței jocul călușerilor, lacrimile umezeau ochii.

Jertfa sutelor de mii de vieți în plină putere, nu fu degeaba.

Prin liniștea ce-l învăluie, prin plaiurile molcomitoare ce-l înconjură, Ibașfalăul trebuie să devină un puternic centru cultural. În special în el trebuie să se înființeze o temeinică școală normală. Clădirile goale ale căzărmei spațioase, de sub piciorul dealurilor cu vii, e păcat să cadă pradă ruinei. Mai minunat loc pentru o școală normală nici că se poate găsi. Totul o impune la aceasta. Poziția orașului o cere. Între Mediaș și Sighișoara, aproape deținutul sacuilor, Ibașfalăul ar putea deveni un alt Blaj, fără tradiție, dar înlocuită prin puterea menirii ce o are.

Politica viitorului este cea culturală. Numai prin cultură sănătoasă, izvorâtă din energia neștirbită a sufletului nostru etnic vom putea izbândi.

Cuvintele rostite de *Fichte*, în vestitele sale *Cuvântări către națiunea germană*, cu un veac și mai bine în urmă, pare că sunt scrise anume pentru noi, cei de acum. „Dacă vreți ca din întreaga vâltoare să iasă o țară nouă, o altă ordine de lucruri, trebuie neapărat să se puie temelia unei educațiuni naționale, singura înstare să schimbe moralul generației ce vine”.

ISMAIL

Într-o zi frumoasă de primăvară, am apucat spre Ismail, pe singura cale mai lesnicioasă, acea a apei.

Dunărea eră un lac, iar sălciile abia înfrunzite niște baloane verzi, înșirate pe luciul lui.

Liniștită, dar amenințătoare și prin aceasta mai grozavă, pe nesimțite apa acoperia ostroavele mai joase și reducea la dunga spinării, pe cele mai înalte. Oile scoase de timpuriu la păscut, erau mutate de colo colo din calea viiturii, iar stânele de trestie păreau plute ancorate în larg.

Rămâne-n urmă Tulcea, cu casele înșirate în lungul coastei; ocolești pe larga cotitură dela Ceatal; străbați pânda de argint viu întinsă cât vezi cu ochii spre apus, către lacul Ialpugului, spre răsărit către capătul Deltei; îți surăd mai încolo grădinele de caiși înfloriți, care înviorează prin trandafirul petalelor lor, fondul verde al sălciilor.

Malul basarabean se deslușește tot mai limpede din ușoara negură, iar la un moment dat sclipesc turnurile bisericilor din Ismail.

De mult doream să-l văd, căci multe clipe de resvrătire sufletească mi-a răscolit, pe vremuri, când umblam mai des pe dealurile dobrogene. Stăteam adesea și priveam scânteiele aurii, ce răsbeau prin ceața depărtării ca niște stele în adâncul cerului. Era oglindirea săgeților soarelui lăsat spre asfințit, în acoperișurile și geamurile turnurilor de biserică. În liniștea desăvârșită a dealurilor dobrogene, farurile depărtate îmi evocau nedreptatea lăsată de atâta amar de vreme asupra neamului nostru. Numai câțiva zeci de kilometri mă despărțeau și totuși cât de lată era Dunărea și ce prăpastie adâncă mărginea malurile ei. Înțelege ori cine bucuria ce mă stăpâneă în ziua aceia de primăvară, când m-am urcat pe vaporul românesc la Galați, îndru-mându-mă spre Ismail, fără grija pașaportului, fără groaza cazacilor care te luau în primire altă dată.

Ce vremuri alese trăim și cât de pitici suntem în toate manifestațiile mari!

Ismailul face parte din acele orașe înșirate dealungul Dunărei, care au la spetele lor întinsa stepă a Bugeacului, „plin peste măsură de grâu, orz și meu, cu adevărat rivalul Egiptului și grâнарul Constantino-polei”.

Se zice că fu popas genovez. Generalul francez *Langeron*, care a luptat sub comanda lui Potemkin, spune că a dat peste zidurile vechii cetăți genoveze.

Fu mai pe urmă puternică cetate. D. *Cantemir* ne spune lămurit: „Ismailul, căruia moldovenii îi ziceau odinioară Smilu, e o cetate care nu e de disprețuit”. Vânjoleala din Bugeacul tătăresc, așezat la locul ciocnirii dintre interese deosebite, a ajuns și până la cetatea Ismailului. Toate popoarele cari năzuiau unele spre sud, altele spre nord, s-au rezboit în preajma ei. Tătari, turci, cazaci, poloni, moldoveni, ba și ardeleni, au luptat sub zidurile ei. Vestitul *Potemkin* este intitulat, în inscripția dela Golia și „cuceritorul Ismailului”.

Stăpânită mai îndelung de turci, *Suvarof* o ocupă în 1790. Cade apoi iar sub stăpânirea turcească spre a fi luată din nou de ruși.

În fiecare colț din țara românească se va găsi oglindirea nestatorniciei valurilor care s-au abătut asupra întregului neam.

Din Vechea cetate n-a mai rămas azi decât valurile de pământ care-i arată

întinderea de odinioară. Puhoaiele scot la iveală iciși colo temelia zidurilor groase, iar în țărna ce o acopere, brăzdată de plug, încolțește semințele cerealelor.

Orașul nou se întinde la răsărit, pe coasta malului dunărean.

Așa cum e azi datează abia dela începutul veacului al 19-lea. E miniatura Chișinăului, obosind prin regularitatea străzilor, linii care se întretaie în ochiuri patrute. Fiecare patrat e o mică cetățuie de case, dându-se obiceiul de a prelungi pereții, cu ferestre oblonite, prin zidul de împrejmuire și poarta înaltă, ferecată.

Ca și la Chișinău, casele par jucării, față de orizontul larg ori străzile late, mai toate umbrite de șiraguri de copaci. Din potrivă clădirile administrative ca și școlile ori bisericile, din cauza aceasta, par mai monumentale decât sunt în realitate.

Capeți o privire generală asupra întregului oraș, urcând în clopotnița Soborului. Ferestrele așezate în direcția celor patru puncte cardinale, îți dau puțința să cuprinzi zarea largă. Podoaba orașului o face Dunărea, frumosul dar pe care natura ni l-a hărăzit. Ea înviorează ținuturi de stepă altfel arse în toiul verii; ea dă viață din plin marginii de stepă, formând și drum lesnicios pentru bogățiile de tot soiul. Ea dă farmec și Ismailului.

Privirea alunecă peste luciul întins de ape, îndungate de șirurile de sălcii, până-n malul dobrogean. La un capăt se înalță Beștepe, cu cinci gheburi și apoi linia profilului rar saltă pe fondul cenușiu al orizontului. Bolta cerului se sprijină pe ea deoparte, pe stepa întinsă a Bugeacului de alta. Orașul stă răsfirat pe malul Dunărei.

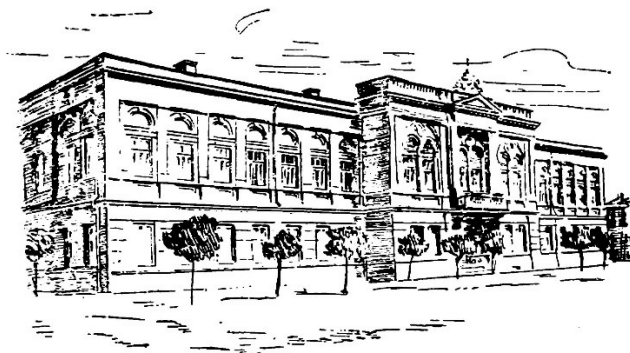
Din port pleacă un bulevard larg, întretăiat de grădini, umbrit de arbori; desparte orașul în două jumătăți. În lungul lui suntcele mai multe biserici, mai toate cu turla verzi sau albăstrui; aici e primăria, cea mai frumoasă clădire; tot aici e liceul de fete, clădire masivă, casinoul, nelipsitul casin și seminarul adăpostit într-o casă mai bătrânească, cu frumoși stâlpi în lungul cerdacului.

Capătul de nord al bulevardului e însemnat prin cetățuia închisorii, cu ferestruicele înguste sub acoperiș.

Bulevardul e neisprăvit. Alătura de porțiuni bine pavate, de curând, sub administrația românească, alătura de grădina din fața Soborului mai bine îngrijită tot sub regimul românesc, sunt gropi largi, adevărate iazuri după o ploaie mare.

De o parte și alta a bulevardului vine întinsul caselor monotone, grupuri-grupuri. Prin acoperișul de olane a celor mai multe, prin cărămizile aparente mai mult cenușii decât cărămizii, orașul se confundă cu câmpul din jur, mai ales primăvara și în toamnă târzie, când ogoarele sunt îmbrăcate cu haină cenușie, iar arborii sunt neînfrunziți sau încep să se desfrunzească. Vara, dimpotrivă, casele trebuie să fie inundate de frunzarul copacilor care răsar din mijlocul fiecărui pătrat. Rar când prinzi câte o pată mai luminoasă, aceia a pereților văruiți.

Ici și colo răsare câte o clădire mai înaltă. Numai bisericile și ele cu aceiași arhitectură, sunt jaloane care încep dela Mânăstire, dincolo de cetate și se țin din distanță până-n satele care prelungesc orașul către răsărit.



Liceul de fete

Și arhitectura caselor e monotonă. Nici una nu e luminoasă, surâzătoare, ca în orașele de dincoace de Prut. Cvatraluri întregi sunt la fel, ziduri de cărămidă, numai uși și ferestre. Au un aerposac, închis; transpiră numai frică și bănuială. Singurele clădiri mai înviorătoare sunt cele mai vechi, cu cerdac în lung, îngrădit la stradă cu stâlpi cilindrici, masivi. Casele cu stuf bine bătut, văruite, cu grădină în jur, se găsesc numai la periferie; case sdrențuite, cu acoperișul peticit nu am prea văzut.

Atmosfera stăpânilor de ieri a rămas, mai adâncă decât mi-aș fi închipuit. Mă așteptam la o viață mai moldovenească și am găsit pretutindeni o dureroasă înstrăinare. Și doar Smilul de odinioară a fost aproape un sfert de veac sub guvernare românească. Tocmai de aceia însă asupra lui s-a îndreptat toată diabolica mașinărie de înstrăinare a sufletelor, prin biserică, școală, administrație și colonizare străină, ceea ce a avut ca rezultat să șteargă orice urmă din trecut.

La Chișinău tot au rămas măcar măhălăli moldovenești. La Ismail n-am auzit nici în preajma căsuțelor acoperite cu stuh, nici mai la centru, mult graiu moldovenesc. Dacă n-ar fi mănunchiul de funcționari veniți din regat, Ismailul ar fi aidoma cum era înainte de războiu. În biserici și azi se slujește mai mult rusește. În altarul Soborului am găsit pomelnicul țărilor, a țărinelor și a marilor-duci, a căror pomenire, cu toată evlavlia, se făcea în fiecare Sâmbătă.

În piață, în gloata orășenilor amestecați cu mărginașii, nu auzi decât rusește.

Traiul de odinioară se duce fără stingherire și acum. Doar forma, slabă și ea, e îndeplinită. Tăblițele străzilor cu firmele sunt românești, deși e permis să se mai păstreze, ostentativ și inscripțiile vechi. La un mare magazin de lângă Sobor, se vede e dreptul o firmă scrisă românește: Societatea de comerț Ptasnicov; la fiecare ușă și fereastră însă a rămas în litere mari, aurii, vechile firme rusești. Deși s-ar putea spune că e o simplă formă, în realitate e o sfidare care n-ar fi permisă nici într-o țară din lume.

De aceia simți ca o undă răcoritoare într-o zi de mare arșiță, când dai peste căsuța modestă în care e adăpostit micul cuib de cultură românească, o casă de cetire *Gr. Muzicescu*, de felul lui din Ismail sau când ți se arată, în grădina locuinței episcopale, copacul rămuros unde obișnuia fostul episcop învățat, *Melhise-dec*, să scrie parte din ceea ce ne-a lăsat. Încolo n-am putut pătrunde, căci erau toate închise, în vacanță. La vitrinile micilor librării - afară de una singură - cărțile rusești tronează ca și pe vremea veche.

Ce înălțătoare misiune ar putea avea cei câțiva însuflețiți cărturari din Ismail, care au întemeiat societatea *Gr. Muzicescu*, dacă și administrația locală ori

centrală le-ar da un sprijin efectiv.

Orice îngăduință are o limită, mai ales când nu folosește la nimic, nefiind recunoscută de cei lăsați în pace. Așa și așa Liga Națiunilor este asaltată cu plângeri nefundate.

Dar nu este vorba de terorizarea sufletelor ca pe timpurile rusești ci de chemarea la simțul realității și aducerea la matcă a celor care, pe vremurile când nu era Liga Națiunilor, în chip samavolnic se înstrăinau, neputând nici șopti durerea ce-i copleșeau.

Pentru aceasta e nevoie de trezit chiar pe cei care au rostul să trezească pe alții. Din nefericire însuși românii nu-și dau seamă de menirea lor. Și după cum îmi sângerează inima de câte ori aud studenții basarabeni, români, vorbind rusește chiar la ușa sălilor de curs, tot așa ziua care am petrecut-o în Ismail a fost încheiată cu o amărăciune înăbușitoare.

Spre înserate m-am rătăcit și eu prin grădina publică, plină de lume ca într-o zi de sărbătoare. Prin aleea principală un general în uniformă românească, venit în concediu, pășea țațoș alături de câteva doamne. Întâmplător ajungând în urma lor, spre uimirea mea îi auzii vorbind rusește.

Mă uitam în dreapta și stânga la cei care stăteau pe bănci. Pare că-mi râdeau în nas. Din ochii lor săgeta ironia cea mai usturătoare. „Vrei să ne schimbi pe noi” răspundeau gândurilor mele; „nu vezi că trebuesc întâi curățite și întărite sufletele proprii?”. Aveau mare dreptate. Nu putem cere altora îndreptare, atâta vreme cât noi înșine șovăim în calea hotărâtă ce o avem de dus.

Întâi să biruim slăbiciunea proprie și apoi să năzuim spre biruința sufletească a altora, atât de grea de săvârșit.

LUGOJ

Când am apucat din valea Mureșului spre acea a Timișului, cel dintâi popas trebuia să-l fac în Lugoj. Nu cunoșteam pe nimeni și nimic din el.

Vidu, cu Ana lugojana lui, era singura legătură sufletească, de altfel ca a tuturor românilor, cu orașul înecat în frunzarul bogat al copacilor.

După hartă mi-l închipuiam, ca și Caransebeș, între munți sau cu munții mai în apropiere.

În realitate e așezat în șes. Munții sunt departe. De pe puntea asvârlită în mijlocul orașului, peste Timiș, îi zărești în apus de soare, creștând linia orizontului spre răsărit, mai întotdeauna învăliși de zăbranicul, când azuriu, când argintiu, al ceței.

Călătorul în trecere numai prin gara micuță, ar căuta în zadar să vadă ceva din oraș. Dacă n-ar fi hornurile înalte ale fabricelor și zidul lung al spitalului, ar trece pe lângă el, crezându-l un sat bogat, cu clădiri răsărite, cum sunt multe prin părțile locului.

Vegetația lemnoasă este pe toată valea Timișului așa de luxuriantă, arborii cresc atât de rămuroși și încărcăți de frunze, în cât casele nu se văd din desișul lor. Dar tocmai această caracteristică a naturei locale, dă atracția orașului curat, cu străzi bine întreținute, cu clădiri nepretențioase, înșirate regulat una lângă alta, fără locuri virane, sterpe, acoperite cu gunoaie.

E curioasă împărecherea aceasta a tiparului de sat, dar și de oraș apusean, care se poate prinde mai din toate așezămintele urbane de dincolo de Carpați.

Îmbrăcămintea e în totul a unui orașel din țările occidentale. Grija particularilor de a rivaliza între ei prin buna întreținere a clădirilor, trădează nu atât buna lor stare materială cât un simț mai înalt de estetică edilitară și igienă socială.

Rătăceam într-o sâmbătă seara pe străzile, cam vitreg tratate e dreptul, în care locuiesc numai români; poate tocmai de aceea, administrațiunile trecute le-au lăsat neasfăltuite, altfel decât restul drumurilor din oraș, chiar acele care ajung la marginea lui. Totuși pretutindeni domnia o curățenie exemplară. Fiecare gospodar era ocupat, în preajma sărbătorii, să mature nu numai fața casei, dar și până la jumătatea străzii. Poate la început, cândva, aceasta se săvârșea sub amenințare de pedeapsă. După generațiuni însă a intrat în obicei, iar simțul curățeniei, despre care nouă, de dincoace, ni se aduceau numai exemple din Olanda, e adânc înrădăcinat și la românii de pe străzile Andrei, Horea, Cloșca din Lugoj. Praful nu te înădușă, căci este ogoiat prin stropire; el nu pătrunde până la apa fântânelor ce mai dăinuesc, căci ori unde ar fi, în curtea gospodarului ori în mijlocul străzii, sunt așa de bine închise și curat ținute, în cât le credeam niște adăposturi de icoane, cum se obișnuiește pe aiurea.

Dar nici administrația nu se lasă mai prejos. Până și străzile periferice sunt bulevarde, cu duble rânduri de arbori umbroși în lungul fiecărui asfalt. Se vede că nu e o formă îndeplinită, o momitărie pretențioasă. Copacii nu sunt puși ca să se deie numele de Bulevard străzii, lăsându-i apoi în părăsire, cu pământul ca piatra la rădăcini, chinuiți de ți-i mai mare jalea de viața lor. Sunt îngrijiți, săpați, înlocuiți unde trebuie, așa în cât cresc învoe, dând umbră deasă până și fierarului care nu năbușește când bate șina fierbinte, sub ramurile lor apărătoare de arșiță.

I. Simionescu

Spuneam că în toate centrele de dincolo de Carpați, e îmbinată viața de sat cu cea de oraș, mai mult decât ori unde.

Aceasta nu se vede numai în zilele de târg, când piețele și arterele principale de comunicație sunt pline de lumea dela sate cu porturi atât de împeștrite. Chiar în viața de toate zilele sunt scene care te fac să te crezi într-un sat mai mult decât într-un oraș. Sunetele scoase de văcar din corn, adunând vacile din fiecare curte, te trezesc din somn dis de dimineață, iar talangele clătinate în mersul domol al vitelor strânse în cireada târgului, îți aduc aminte de pajistea grasă și verde, chiar dacă locuești pe strada principală unde se găsește palatul episcopal.

Viața patriarhală ce ți-o evocă, împrumută orașului întreg, un țăsut sănătos de existență. Nu e întâm-plător zidit unde se află, ci e un centru crescut de necesitatea împrejurărilor sociale și economice. Nu are nimic îmbătrânit în el, ci se desvoltă normal, casele vechi încadrate de cele moderne, sprijinindu-se unele pe altele într-un tot armonic, care denotă viața, în plină desfășurare.

Sub liniștea aparentă, Lugojul e un centru industrial mereu în prosperitate, după cum e și un centru cultural cu pulsații accentuate în direcția națională.

Fabrici mari îl înconjură din toate părțile. Aici se află filature de mătase cea mai mare din țara întreagă.

Librăria diecezană, plină de cărți românești, denotă o înclinare mai mare decât în multe orașe din Ardeal către patria-mamă. Liceul „Coriolan Brediceanu”, numai prin biblioteca bogată ungurească mai arată samavolnicia de până eri. Cărțile românești își găsesc însă tot mai mult loc de cinste, iar tablourile istorice înșirate în lungul treptelor arată străduința conducătorului, de a repara cât mai în grabă o nedreptate istorică, care a dăinuit prea multă vreme. Școala normală de fete începe dă devie o activă pepinieră de propagandiste pentru trezirea națională, în aceste ținuturi curat românești. Ideia de naționalitate pare aici, mai mult decât aiurea, că primează la toată lumea, domolind mai mult decât ori unde asperitățile atât de nelalocul lor acum, între uniți și neuniți, cu toate că în Lugoj este reședința episcopală a celor dintâi.

Peste tot firme românești, instituțiuni financiare și economice române, denotă o biruință și în acest domeniu, iar mărirea capitalului social al „Cooperativei lugojene” e o dovadă de râvnacu care s-a pornit la drum.

Printre instituțiunile din Lugoj, merită o deosebită mențiune spitalul modern, rădicat între 1909-1911 de populațiunea județului Caraș-Severin, cel mai întins din întreaga Românie.

Un corp principal cuprinde secția chirurgicală și de boli interne, cu săli de operațiuni mari, cu altele de operațiuni curente, fiecare cu instrumente proprii, cu mijloace de desinfectare fără greș, cu instalațiuni de radioterapie, de mecanică și electroterapie.

Peste tot e o curățenie și o ordine exemplară.

Într-un parc admirabil întreținut, sunt reslețite pavilioanele boalelor contagioase, ori acele pentru venerici, pentru tuberculoși, iar în fund la marginea unei gospodării sistematice, cu grădini întinse de zarzavaturi ori pomi fructiferi, se înalță pavilionul bolilor mintale. Bucătăria și spălătoria, iarăși sistematice, sunt într-un alt pavilion unde se găsesc și cazanele pentru procurarea luminei, a încălzitului prin calorifer, ca și motorul pentru scos apa dintr-o fântână adâncă.

Venit cu gândul de a poposi numai o zi, Lugojul m-a reținut fără să vreau vre-o trei. E atâta îmbiare prietenoasă în el, în câte recrează prin liniștea-i molcomitoare, prin sănătoasa adiere ce te învăluie. Îi simți svâcniturile de viață națională, care-i pregătesc zile de mare însemnătate românească, așa cum vântul de primăvară te face să simți învierea naturii, din colții de iarbă ce mijesc sub spuma omătului.



Bulevardul Străzii

MEDIAȘ

Pe Târnava-Mare se țin orășelele șirag. La un capăt e Odorhei, în plină secuime, la apus e Blaj, cetatea școlilor românești. Între ele vin Sighișoara și Mediaș, centre puternice săsești. Sighișoara e orașul romantic, Wartburgul ardelean. Mediaș e așezarea industrială, întărită însă, fiind la răscrucea drumului Târnavei cu acel, nu mai puțin important, care duce dela Sibiu spre lăuntru Ardealului.

Inima orașului, și aici, este piața largă, împrejmuată cu zid de case; un adevărat mosaic de fațade: roșii, violete, gălbii, verzi, albastre, peste care se așterne banda ruginie, a acoperișului de țigle; stropiturile verde-lui ca de colț de grâu, obloanele dela ferestre, întregesc priveliștea de caleidoscop. În zi de sărbătoare, piața e pustie; doar porumbeii cât o mai însuflețesc.

Spre miază-noapte domină iarăși nelipsita catedrala, impozantă, monument ce se înalță peste celelalte clădiri. Turnul înalt, svelt, zice-se cel mai înalt din tot Ardealul se termină cu o săgeată smălțuită, întovărășită la bază de alte 4 turnulețe mici.

Cinci sfere bronzate, așezate în vârful fiecăruia, resfrâng razele de soare, atrăgând de departe privirea asupra monumentului vechiu, mai pitoresc prin alte două turnuri laterale, trunchiate; unul cu cerdac de scânduri pentru observare, celălalt cu ferestruici înguste pentru apărare.

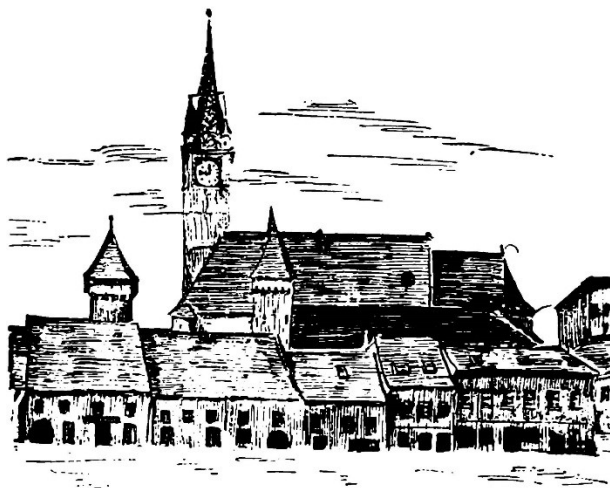
Lăuntru bisericii, împodobit cu numeroase embleme de meseriași, cu covoare vechi, este de o simplitate în adevăr de templu. Altarul se înalță în lumina ferestrelor largi, cu bogate picturi în genul școalei vechi germane. În față un cristelnic de aramă din veacul al 15-lea, iar în părății altarului, dar mai ales în sacristie, sunt zidite pietrele mormântale ale sașilor mai de seamă.

Cultul trecutului la acest popor harnic este adânc înrădăcinat. În mândria ce-l caracterizează se bizue mult pe acest trecut străbun, apropiat sau depărtat ca spațiu.

Biserica e părete în părete cu școala, un liceu nou, sclipitor de curățenie, cu reproduceri în mărime naturală după statuele vestite: Venus de Milo, Laocoon.

Sunt cele două pârgii de susținere ale unui popor; pretutindeni, în centrele săsești, sunt alăturate și deopotrivă îngrijite. Mai mult decât ori unde, în Mediaș, sunt mai vecine. Un zid gros le încercuește, ca și când ar fi ultima redută de părăsit în lupta pe care eventual s-ar duce împotriva unui val de desnaționalizare venit mai năprasnic din afară.

Din turnul înalt privirea alunecă pe deasupra orașului, cu casele strânse grămadă, mai bine zis pe deasupra rețelei cărămiziide acoperișuri. Două bastioane ca niște arcuri de triumf, sunt urmele vechilor întărituri. Și zidul mai e păstrat încă ici și colo. Unul din bastioane pare că e turnul Goliei, numai că în locul platformei este un acoperiș cu câte două rânduri de laturi repezi.



Biserica, văzută din față.

Rămășițele trecutului, în restaurarea modernă, n-au fost năruite, cum s-a întâmplat în Iașul plin de amintiri. Ele măresc pitorescul orașului, evocând și vremurile trecute pline de sbucium.

Mediașul e centru de cultură săsească. Aice și nu la Sighișoara ori Sibiu, au ținut Sașii adunarea în care au hotărât credința Regelui și noului Stat român.

A început să fie și un sănătos centru de cultură românească. Nu pot trece nepomenită isprava înfăptuită de comandantul câmpului de aviație, întemeind o școală de ucenici, după modelul școalei pe care cercetașii în pribegie o înfăptuiseră o clipă la Sculeni, lângă Iași.

Școala vieții este școala nevoii. Elevii au ridicat-o din nimic. Ei o gospodăresc, ei o întrețin. Când omul e om, cu pricepere și însuflețire, minunea lui Moise nu este poveste.

Mediașul mai presus de toate rămâne orașul industrial și economic. E în plină dezvoltare, căci oamenii țin să profite de darurile naturii. Dealurile ce se înalță chiar dela marginea lui, sunt numai vii. Aice începe țara vinului „Weinland”. O școală de agricultură și viticultură, susținută de „Universitatea săsească” cu averi însemnate, duce spre o metodificare a muncii.

Gazul metan, de peste deal, adus prin țevi dela Basna, este forța ieftină. Luminatul străzilor și a caselor ca și încălzitul acestora, se face prin gazul metan. Bucătăria în gospodării e o mare mașină Primus. Sucești robinetul și puterea focului șueră prin deschizătura conductei. Doar chibritul e de lemn.

E minunata concretizare a adevărului plastic, descris de *Schiller* în *Cântecul Clopotelor* asupra puterii focului. De o năpraznică salbătăcie când e lăsat în voia lui, devine cel mai folositor sclav dacă este stăpânit.

În marea fabrică de geamuri vizitată, domnește o curățenie ca în casă. Nici funingene, nici cenușă. Cuptoarele sunt ca debrutărie. Prin conducte de fontă, gazul vine sub presiune. La intrare, flacări pâlpâesc domol, la gura unei pâlnii, uscând nisipul jilav. Maî incolo, împins cu putere, umple cuptorul cu nori strălucitori, la cari nu poți privi, ca și la soare, fără să-ți aperi ochii. Cilindrelor de sticlă, devin ca o foaie subțire de aluat. Într-o clipă se înmoaie pe masa netedă, putând fi întinse cu un fer de călcat pus la capătul unui vătrar lung. Din vâlvătaia parei d efoc, încet-încet sunt trase în spațuri tot mai răcite, și scoase ca geamuri.

Totul merge repede, tacticos. Un lucrător mișcă manivela care poartă de ici-

I. Simionescu

colo masa pe care e întins geamul, altul îl calcă. Atâta tot. E minunea focului venit sub formă de gaz din măruntaele pământului. E tabloul descris de prin regiunile Pittsburgului.

Lângă fabrica de geamuri, se construiește alta, de butelii. Mai încolo, e clădirea nouă a fabricii de vase smălțuite; o mare fabrică de pielărie ca și de mezeluri industrializează produsele câmpului. Spre N. E. e fabrica de postav, pe lângă altele mai mărunte. Vechea uzină de gaz din cărbuni, închisă și tristă, stă în pără-sire. Nu mai are nici un rost față de gazul mai curat, ce vine dela uzini tănuite din lăuntrul pământului.

De jur împrejurul orașului industrial, natura surăde în îmbrăcăminte de primăvară. Lunca e un covor de iarbă verde.

Minunea e însă prinsă de sus, de pe deal. Un drum, șerpuit, duce printre vii și păduri. Orașul dispare o clipă. Ajuns pe vârful, la fundul unei văiugi, rămâi înmărmurit de priveliștea fermecătoare ce o ai înaintea.

Nu știi unde să te uiți mai întâi. Prin despicătura văii, cu coastele numai vii, se ivește o parte din Mediaș cu Turnul sclipitor al bisericii și hornurile înalte ale fabricelor în polichromia caselor. Săgețile soarelui aplecat spre asfințit îți îndreaptă însă privirea spre cea mai frumoasă panoramă ce se poate vedea asupra Carpaților impunători. Lanțul Alpilor făgărășani, par mai înalți de cum sunt. Cu vârfurile lor străpung bolta cerului. Acoperiți de omăt, întreg relieful lor se profilează de minune. Crestele secundare sunt linii trase între coasta sclipitoare, împurpurată de soare și cea cu umbră adâncă. E vis nu e aievea. Pășești prin locuri fermecate, cu decoruri svițeriene.

Scoborând spre dealurile mai domoale dintre Târnave, dai în satul Blăjel. Te oprești la crâșma lui Toader Roman. Ai căzut în stupul gospodăriei românești. Ca din pământ răsar fetele și flăcăii casei ori tinerele neveste cu bărbații lor. Gospodina, vioaie, vorbărească, nu te lasă până ce nu cinstești de bun sosit. E o împetrișătură de mintene sure, de cojocile înflorite aduse dela Săliște, de cămeși curate cu dungulițe negre. Abea ai unde te învârti între clidurile de perne, între grămada de caș proaspăt, semnul belșugului și al hărniciei.

Întrebările curg ca apa în răstocul morii. „Ce mai vești prin țară? E adevărat ca Regele a fugit și nu se știe unde e?” Svonurile otrăvitoare răspândite de închipuiții îndrumători de suflete, au ajuns până-n fundul satelor. Noroc că sănătatea minții repede le alungă. Le acoperă și grijile apropiate. E mai important dacă s-a hotărât ceva cu casa parohială, căci domnu părinte nu are unde sta.

Pe urmă iarăși glume, vorbe istețe. E sufletul sănătos al stăpânului celui adevărat peste plaiurile mândre.

Mediașul e dincolo de multe, în o altă lume. Adevărata țară e aice în casa lui Toader Roman. Aice e viitorul plin de nădejde. Aice este fireasca împletitură între sufletul ales al băstinașilor scăpați la libertate și farmecul naturii variate și rodnice.

Spuneam în gând vorbele lui D. Cantemir scrise în depărtatele stepe rusești. „Nu, acest neam nu trebuie să piară; îl păzește un trecut și îl chiamă un viitor; nu, lăsați torentul să-și adune șuvițele resfirate”.

MIERCUREA-CIUCULUI

Îmi aduc aminte de contrastul primelor zile de după 14 August 1916. Ca un fulger, în lungul țării, străbătă vestea că soldații noștri au trecut Carpații într-o noapte. Se pomeneau zeci de numiri de odată, pasurile pe unde s-a dat năvala în Ardeal. Ce amețeală în capul chiar a acelor, care în tinereță, nu odată, se rădica ră cu entusiasm pe statuia lui Ștefan dela Iași ori a lui Mihai dela București, încălecând, în înflăcărarea lor juvenilă, chiar și Carpații! Predeluș, Bratocea, Oituz, Uz, Ghimeș; după nume erau fiecăruia cunoscute, căci doar geografia în cursul inferior al liceului, atâta rost avea să înșire numiri multe, cât de multe. Dar când era vorba să fie căuta unde se află, venea încurcătura.

Atunci se vedea ce deosebire este între metoda papagalismului în învățarea diferitelor obiecte din școală și folosul real ce trebe să-l aibă oricine din predarea lor metodică. La toate vitrinile eră desfășurată harta României. Ace cu stegulețe tricolore, însemnau înaintarea vertiginoasă a trupelor noastre și revărsarea lor prin văile din lungul părții ardelenesti a Carpaților. Fiecare dorea să știe unde se află unitățile în care se găseau cei scumpi. Neștiința domina. Nici măcar drumul râurilor principale care străbat Carpații, nu putea fi cu siguranță urmărit. Superficialitatea instrucțiunii din școală, atunci a atins maximul ei dureros de manifestare.

Lucrurile se încurcă și mai amarnic, când soldații noștri ajungeau în târgurile care se înșiră în dreptul trecătorilor. Toate erau redete, chiar de telegramele oficiale, cu numele lor unguresc; Maros-Vasarhely, Seps-Szent-Gyorgy, Czik-Szereda, sunau ca numiri din altă lume, de undeva de prin ținuturile Altaice. Cine se mai gândise în vremurile de pace ca să deschidă Dicționarul geografic al D-lor Mazere și Popea. Rar când în bibliotecile noastre școlare se găseau frumoasele descrieri ale Ardealului, datorite lui Silvestru Moldovan. Și azi chiar, orașele din răsăritul Ardealului sunt confundate unul cu altul. Cetirea hărților în școlile noastre nu se știe ce e; domină în bună parte tot învățarea pe de rost a localităților.

Unul din orașele în care oștirea noastră a pus piciorul mai întâi este și Miercurea-Ciucului, numită încă adesea și Sereda-Ciucului, ca reminișcență a numirei oficiale de deunăzi: Csik-Szereda.

După numărul locuitorilor, care nu eră înainte de războiu mai mare de 5000, e un orașel mai mic decât Pașcani. E un nod important însă din răsăritul Ardealului. Mai înainte vreme era la capăt de țară; acum e în mijlocul țării. Mai înainte vreme putea cel mult fi un centru important de apărare: dovadă cetatea cu cele 4 bastioane, zidită de Franz Miko la începutul veacului al 17-lea, renovată peste un veac de generalul Steinvill; tot aci fu și reședința statului major al regimentului săcuesc de graniță.

Astăzi, când trecătoarea Ghimeșului este pentru Moldova și Galați, ceea ce e Predeal pentru Muntenia și Constanța, Miercurea-Ciucului are poziția favorabilă a Brașovului.

E unul din orașele cu viitor mare.

Nu vine spre el numai linia de drum de fer de pe Trotuș, dela Madefalău, ci acolo aproape se întâlnesc trei linii principale. Afară de cea de pe Trotuș alta apucă spre nord pe Valea Oltului și a Mureșului, ducând către Cluj, iar a treia scoboară

spre sud, de ajunge la Braşov. În planu de refacere din viitor, nu poate să lipsească şi cea de a patra linie care va da în Miercurea-Ciucului, paralelă cu frumoasa şosea de peste curmătura Tâlhăros din şira Arghitei, legând Oltu cu rodnică regiune a Târnavei-Mari.

Importanţa oraşelului liniştit de azi e limpede. Prin schimbarea graniţelor, poziţiunea lui geografică a devenit favorabilă.

Din punct de vedere administrativ e capitala judeţului Ciuc poate cel mai frumos din Ardeal, prin variaţia pământului. E în lungul Carpaţilor, cam din Neagra-Broştenilor, şi până la Tusnad având drept axă valea Oltului şi a Mureşului, dela obârşie cu cele trei tapşane netede, Ghiurgăul şi Ciucurile, numai valuri de spice. Podoaba judeţului e zidul de piatră de var, alb ca marmora al Hăşmaşului-Mare (1793 m.), spre care privirea e deschisă mereu, în tot lungul drumului, până ce ajungi în Miercurea-Ciucului. Mai ales în plină bătaie a soarelui lăsat spre asfinţit, păreţii prăpăstioşi, înălţaţi de deasupra mohorâtei poclăzi de cetini care-i învălesc poalele de jur împrejur, apar mai înalţi, mai izolaţi şi de un colorit trandafiriu ca şi al Bucegilor la răsăritul soarelui. Ceiace Ceahlăul e pentru partea răsăriteană a Carpaţilor moldoveneşti, Hăşmaşul e pentru clina lor apusană. Cu greu însă poţi ajunge spre el, căci locurile din prejur sunt sărace în sălaşe omeneşti.

De aceia drumul dela Topliţa spre Miercurea-Ciucului, întâi pe valea Mureşului, apoi pe acea a Oltului, e o înşirare de tablouri naturale aşa de variate şi mai ales înviorătoare, încât cu greu, le poţi găsi seamăn.

Oraşelul e aşezat în stânga Oltului, pe panta dămoală a ultimelor resfirări din valurile Carpaţilor.

De odată, cum ai intrat în oraş, îţi apare în cale o clădire monumentală, numai ferestre şi turnuri, într-o polichromie, care contrastează cu liniştea locului în care e zidit. E poate cea mai vastă clădire hărăzită unui liceu, din câte sunt acum în ţara Românească. Liceul Piaristilor din Timişoara, cetăţuie culturală importantă, e mai pitorească, cu mai mult simţ artistic clădită, dar nu întrece ca încăperi, liceul din Miercurea-Ciucului. Nu ştiu dacă nu e mai vastă chiar decât Universitatea din Iaşi; în oricecaz nu e mare deosebire. Ori ce s-ar spune, ungurii dădeau mare importanţă clădirilor şcolare, pe care le făceau mai în totdeauna imposante, cu tot confortul vremii, dotându-le dintr-odată cu tot cee nevoe pentru viaţa şcolii. Când deschideau porţile clădirii, elevii găseau toate la îndemână, până şi aparatele de gimnastică.

Mai puneau preţ şi pe fastul administrative. Palatul prefecturii pretutindeni este clădirea cea mai de samă, după şcoli şi căzărmi. Aşa e şi în Miercurea-Ciucului. Cum urci panta domoală a străzii principale, împrejmuită cu căsuţe scunde, rar cu două rânduri, în partea mai rădicată a oraşului, domină împreună cu cetatea, transformată în casarmă, Palatul prefecturii cu Administraţia Financiară şi mult brădet în faţă.

În colo, oraşelul nu presintă mai nimic demn de remarcat. Era un important centru administrativ şi atâta tot. E unul din citadelele săcuesti, fiind capitala unui judeţ în care Românii, rămaşi încă desnaţionalizaţi, abia sunt cel mult 30% din populaţiunea totală.

După cum am relevat însă, poziţiunea geografică a oraşelului, e de aşa natură,

încât trebuie să ieie o dezvoltare chiar economică. El trebuie însă să aibă și un rol cultural însemnat, tocmai prin situația lui într-o regiune unde procesul de transformare etnică, în decursul vremurilor trecute a fost defavorabil românilor.



Miercurea Ciucului - vedere generală

ORADEA-MARE

Drumul dintre Cluj și Oradea, e unul din cele mai frumoase din întreg ținutul românesc. Mai-mai că ar bate pe cel dela Ploești-Brașov. Crișul repede se svârcolește printre ziduri albe: de piatră, tăindu-și cu replegiune un drum îngust. La Oradea-Mare se ogoește. Dă în Pustă, întinsul șes dinspre Tisa, învăluit mereu în ceață la orizont.

Prea e importantă poarta de intrare în Ardeal, ca să nu se fi așezat aici un oraș, corespunzător Aradului de pe Mureș. Astfel se întemeie Oradea-Mare (Nagyvarad ori Grosswardein) una din cetățile ungurești; așa a rămas până astăzi.

Singurul punct de unde îi poți prinde întinderea e de pe dealul Calvarului, înalt ceva mai mult de 200 m. Cărarea ce duce spre capela odată de rugă, azi e bătută mai mult de perechele care țin la drumurile tănuite.

Printre arborii încărcăți cu roade, pe deasupra haragilor ce susțin coarde îndoite de greutatea strugurilor, apare îngrămădirea de case, în voie, pe șesul pătat cu pâlcuri de pădure.

Într-o parte, spre apus, e nodul de clădiri din jurul episcopiei-catolice, monumentală biserică în stilul Renaissance. La celălalt capăt, spre Pustă, sunt cazărmile. În mijlocul unui parc se înalță Școala Cadeților, dar mai ales pavilioanele cochete ocupate de școala de jandarmi. Tot ce este mai modern în instalare, aici se poate cercetă. Pavilionul băii ar putea servi de model, iar bucătăria, cu cazanele încălzite cu abur, pare că e o instalație curată dintr-o sală de mașini. În jurul acestora, hornuri înalte arată concentrarea industrială care face din capitala Bihorului, un nod important economic. „Prin situația lui, acest oraș este, după Budapesta, cea mai de seamă piață din stepă pentru industria morăritului”. Așa stă scris într-o geografie școlară a vechiului regat ungar.

Margenea șesului acoperit cu holde, începutul dealurilor sărăcăcioase ale Bihoriei, îi dau această însemnătate.

Mai venea în joc și importanța etnică. Orașul e situat la îmbinarea celor două neamuri veșnic în luptă. Astfel se explică îngrămădirea de case, de cazărmi, de școli dar și de biserici. Era socotit ca o miniatură a Budapestei, orașul care, mai mult decât altul, poartă pecetia unei mândrii neînfrânate. De aceea Oradea-Mare e ținută drept cel mai frumos oraș de dincolo de Carpați, de și pretențiunea clădirilor mai mari, ca și diversitatea lor arhitectonică, face mai de grabă impresia de artificialitate și parvenire.

Ștrada principală e a magazinelor pline de mărfuri. Prin ea ajungi la Piața principală, inima orașului, cu cafenele luxoase, hoteluri scumpe și teatrul în care încă mai joacă aproape într-una trupa ungurească. Trecând podul peste Criș, dai în altă piață, largă unde se țin târgurile. Aici se află și cele două biserici ro-mânești, din păcate, pare că-și întorc spatele; aici e cocheta reședință a episcopului uniților, ca un palazzo venețian adăpostind însă prețioase manuscrise din perioada de deșteptare națională; tot aici e și primăria în stil prea pretențios față de restul clădirilor.

În apropiere se află oborul, în zilele de târg, un iarmaroc cu de toate. Într-un colț sunt zdrențele vechi-turilor, de preț pentru cei care caută printre ele vreun cot de stofă, în altul sunt carele încărcate cu fân ori cu olării. Până și cojile de pâne,

uscate, strânse de prin preajma crâșmelor, sunt adunate în grămăgioare, spre vânzare.

Drumuri întortochiate duc către zidurile groase ale vechii cetăți, acoperite de iederă. Șanțurile împrejmuitoare, iargi, pline odată cu apă, sunt azi pădurici de salcâmi, mici grădini de zarzavaturi sau depozite de gunoaie. Doar cazarma din lăuntru mai arată că îngustele crăpături de sub creasta zidurilor, serveau drept guri pentru sinețe.

Orașul tihnit, al burghezilor îndestulați, se întinde în partea, dinspre răsărit. Străzi largi, curate, uneori bulevarde umbrite sunt trase în chip mai rezulat și mărginite cu clădiri simple dar comode, oblonite la ferestre.

Orașul e aproape cu totul înstrăinat, după cum e și natural. Din cei 72.000 de locuitori, majoritatea sunt evrei (20.000), tot pe atâta unguri (20.000) și o slabă minoritate română (8.000).

Românii sunt puțini, măcar că de jur împrejur satele sunt aproape în întregime românești. Oradea fiind cetate de apărare dar și de înaintare a maghiarismului către inima Ardealului, românii nu prea erau doriți. Era locul de adunare a militarimii, a administrației și a negoțului; pentru români era loc mai restrâns. De aceia acum e o cetate de recucerit. Situația s-a răscurnat tocmai pentru că Nagyvaradul de odinioară a devenit Oradea-Mare la câțiva zeci de kilometri de graniță.

Începutul e greu, dar voința și perseverența vor învinge. Rolul mare e al școlilor și al culturii deocam-dată. Lupta va fi anevoioasă, dar necesară. Din păcate e și mai anevoioasă prin neunirea Românilor.

Mă aflu pe acolo în ziua Eroilor, zi sfântă pentru toți românii. Era pomenirea sutelor de mii de vieți tinere, jertfite pentru ca granița se ajungă aproape de Tisa. În fața morții pentru un ideal, orice desbinări amuțesc. La Te-Deum lume puțină. Dacă n-ar fi fost cele câteva persoane oficiale și mai ales ofițerii care au venit să-și încline capul în amintirea fraților lor de arme, care odihnesc de veci și prin partea locului, catedrala ar fi fost goală, de și în față, în piață, forfotea lumea, în mare parte români din satele vecine. Dacă până în sufletul lor nu putuse încă pătrunde valoarea jertfei, mai dureroasă era abținerea acelor care, poate, au dorit-o odată.

În asemenea condițiuni Oradea-Mare, va mai rămânea lungă vreme Nagyvarad. Se explică mai bine muta rezistență în toate, a stăpânitorilor de eri. Speranța în ziua de mâine îi face mai recalcitranți, mai uniți, mai îndârjiți. La aceasta se adaugă și unele slăbiciuni ale autorităților chiar dela început. Dacă celor două școli normale, li s-ar fi dat cele două mari clădiri în care se găsesc școala de jandarmi și cea de administrație, dacă s-ar fi pus la dispoziție conducătorilor acestor școli - e dreptul plin de însuflețire - toate mijloacele și întreg personalul ales, s-ar fi creat dintr-o dată un centru cultural puternic - cum trebuie să fie în toată zona periferică dela Sighet până la Baziaș, - focare de chemare și înviorare a elementului sănătos dela țară.

Cu orice sacrificii înlăturarea nedreptății de veacuri trebuie începută prin școli.

O luminiță a fost doar și pe vremea veche, când I. Vulcan a scos aici „Familia”, în care Eminescu s-a tipărit primele poezii.

Din două una: ori dorința de alipire a românilor de pretutindeni era sinceră și atunci cu toții suntem datori, în afară de orice desbinări secundare, să contribuim

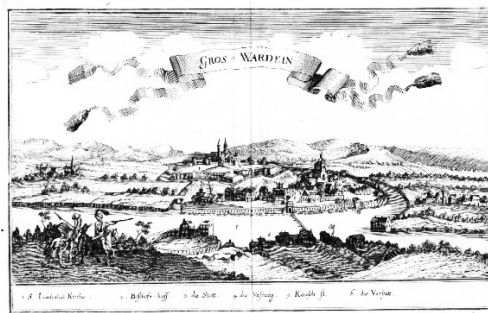
I. Simionescu

la întărirea ei cât mai grabnică ori interesul regional, de credință, de afaceri, primează și atunci e de prisos să ne mai ascundem după degete.

Jesuitismul nu merge când e vorba de sădit încredere în energia neamului mai presus de politica vremelnică, schimbătoare ori de deosebirile confesionale, de multe ori convenționale.

E nevoie de energie, vădită energie. Nu spre a teroriza ci spre a construi. Cu paliative și artificialități ne arătăm slăbiciunea. Botezând o stradă principală cu numele lui N. Iorga, sau alt român de seamă, n-am îndreptat lucrurile. La capătul străzii este placa mare pe care stă scris strada N. Iorga dar și Iorga Miklos Utza, iar la fiecare poartă, tot vechea numire Hlatky Endre Utza stă scris. Postașul pe aceasta o știe, iar corespondența se trimete la această veche numire.

Nu e de ajuns să schimbăm numele din Nagyvarad în Oradea-Mare. Trebuesc toate eforturile pentru ca ea să devie centrul de apărare împotriva pusteii.



Vedere generală, 1686

ORĂȘTIE

Pe o zi de vară, am apucat drumul spre Orăștie, despărțită de Hunedoara prin o culme secundară de dealuri, destul de înalte. M-am îndreptat într-acolo căci mi se spusese că e un centru curat românesc.

Orașul era legat în mintea mea de două persoane, a căror activitate o cunoaștem. Era părintele Moța, care conduce ziarul "Libertatea", înainte de războiu organ de însuflețire națională, adresat poporului și un coleg dela liceu, d-l Lepși, unul din puținii profesori secundari care se ocupă de cercetări științifice.

Și astfel suit în tren la Deva după scurt timp m-am dat jos în gara Orăștia, înconjurată cu arbori înalți și umbroși care arătau prin voinicia lor, rodnicia locului.

Aici, la cotitura largă a Mureșului, ținutul e neted ca-n palmă, pe o mare întinsoare de pământ. E Câmpia Pânii unul din cele mai spațioase șesuri, din puținele pe care le are Ardealul. Numele îi arată belșugul.

Orăștia este la marginea Câmpiei dar cu ultimele lăcașuri, cele veșnice din cimitir, pe coastă de colnice, care tot se înalță, mereu mai ridicate până ce se sprijină de munți. În asemenea așezare, natura, cu varietatea farmecului ei, formează orășelului tihnit un cadru ademenitor și mult mângâietor.

Orășelul e inundat de verdele pomilor încărcăți cu roade, căci în afară de pumnul de case strânse grămadă în jurul pieții patrute, dungi lătuțe de acoperișuri stacojii, încolo nu e casă fără curte și livadă, sau chiar vii împrejmuite cu zaplazuri streșinite.

De deasupra lor nu răsar decât turnurile bisericilor reformate, închise între ziduri groase. Unul, mai svelt, ca o mare săgeată gata să străpungă văzduhul, celălalt având patru turnulețe mai mici în jurul celui din mijloc, după tipul multor biserici din Ardeal.

În apropiere, se înalță și o clădire, nouă, mândră, aș putea spune trufașă, față de modestia celorlalte case. Deasupra ușei de intrare se mai poate ceti, în litere mari: Reformatus Kun-Kollegium, cu busturile fondatorilor, drept pază, deoparte și alta a intrării.

Alături de citadela culturii naționale de pe vremuri, înălțată în inima româniei, cu îngrijit parc prin prejur, trece pâ râul canalizat, cu sălcii pletoase pe țărmuri. Puterea lui strânsă grămadă poartă cele două roți al unei mori, iar mai într-o parte se înalță o biserică, aproape vecină cu o sinagogă impunătoare pe pereții căreia dracii de copii au tras cruci încârligate, în mintea lor, izbăvitoare, după cum poporul crede că va alunga pe necuratul, ungând cu usturoi țâțâna ușii, în seara de Sf. Andrei.

E un colț pitoresc prin contraste, așa cum adesea se întâlnesc în orașele ardelene. Privindu-l, îmi aducea aminte de unele frumoase perspective din Bruges cu patina trecutului, înviorată de sclipirea apei, a frunzelor verzi, scăldată în lumina soarelui de vară, domolită ceva de pânza norilor, ce fugeau mereu pe cer.

La câțiva pași, spre piață, se ridică și liceul „Aurel Vlaicu” adăpostit în vechi clădiri mănăstirești cu bolți răcoroase, cu ziduri groase; o sistematică bibliotecă școlărească, arată pulsul sănătos al reînvierii vieții naționale.

În jurul pieții sunt dughenile. Rar când vezi câte o firmă ca aceasta: Petru Hertza, Prăvălie de mărfuri mixte. Odată, mi s-a spus, clădirile de aici, mai toate

erau ale românilor. Încet-încet, mai cu voie mai de nevoie, aceștia s-au retras în gospodăriile dela periferie, umbrite de crengile dese ale pomilor.

Apucând pe străzile lăturalnice, nepavate, credeam că mă aflu în Botoșanii copilăriei mele.

Viața locuitorilor e legată mai mult de pământ. Fabrici nu prea sunt, în afară de mori, de o fabrică de spirt și de un atelier mai mare de bocanci și opinci.

Demne de pomenit sunt câteva ateliere de țesut, înființate de inimoase românce, care vor să învie vechea îndeletnicire a sătencelor din partea locului. Sfortare demnă de laudă și mai ales de încurajare. Rar mi-a fost dat să văd o mai măestrită îmbinare de colori gingașe și fină împletitură de linii dese, ca în originalele ce serveau de model, mai ales în unul din ateliere.

Trecând îndărăt pe strada mare, bine pavată, mă luai de vorbă spre înviorare cu câțiva săteni din împrejurimi, care mânau din urmă vituțele nevândute, frumoase animale, strălucind de bună îngrijire, cu părul lins, numai pete roșcate pe fondul alb.

Portul sătenilor din partea locului e variat de acel al pădurenilor de peste munte. Au cămașa până mai jos de șale, cu guler ca de un lat de deget și însălări negre, simple. Pantalonii de pânză, largi până jos, de regulă sunt strânși pe pulpă cu nojițe ori curele. La piept poartă cojocul cu măestrite cusături, întreg la față, puțin despicat la gât și încheiat pe laturi. Pe cap au pălăriuța ca un ciaunel cu marginile înguste și resfrânte. Mijlocule încins cu chimir lat. Pe un umăr cu minteanul alb, pe celalt cu traista nedespărțită, pășesc domol, negrăbiți pe drumul spre casă.

De vorbă cu ei, nici nu știu când am ajuns la capătul târgului, unde căările prind a urca pe coasta dealurilor.

M-am oprit la locul cel mai înalt lângă poarta cimitirului cuprins între vii. Panorama largă, desvăluie un colț minunat.

În față se întinde Câmpia Pânei. Ziduri de ploi piramidali și sălcii rămuroase, îți arată drumul către gara depărtată de oraș, cale de vre-o 2-3 kilometri. Silueta Munților Apuseni închide orizontul spre nord; pare aice mai variată, mai crestată decât dela Deva. Sclipesc turnurile bisericilor din Geoagiu sat mare și cuprins, așezat la gura unei văi care se înfundă adânc în spre Munții Zlatnei. Un alt sătuc se acațără pe coasta arsă și rănită de șuvoaie.

Spre răsărit se înalță în trepte lungi, tot mai mohorâte, culmile lăsate din Munții Sebeșului; spre apus alte creste mai joase, vin tot în lung spre Mureș, pe când în fund, către sud, de după perdeaua norilor îngră-mădiți în valuri dese se ițesc când și când, colții zidului carpatic.

În față e aurul, în lături e ferul, cuprins în măruntaele de piatră; peste dealuri și munți se țin numai păduri. În jurul orașelului tihnit e belșugul livezilor iar mai încolo, spre Mureș, vântul stârnește valuri largi, clătinând auritele spicuri, grele de povara bobului umflat. E variata bogăție a țării întregi adunată pe o palmă de loc.

Trecând, cătră gară, pe lângă biserica română, modestă, cu cerdacuri oblonite sub săgeata turnului, m-am închinat în gând: „Doamne, dă-ne tăria să prindem mai limpede măreția vremurilor în care trăim, să ne dăm sama cât mai repede de darurile ce ne-ai hărăzit; împrăștie ceața patimilor care ne învolbură sufletul și mintea pentru ca să cheltuim vlaga, azi irosită în deșert, la întărirea neamului cu

viață atât de sbuciumată până acum.



Cetatea medievală, 1850

PIATRA-NEAMȚ

Are îmbinat în el ceva din importanța economică a Ploeștilor și din frumuseța naturală a Brașovului, Din întreg ținutul Moldovei, e orașul cu împrejurimile imediate cele mai pitorești.

Muntele îi formează cadrul; dintr-o parte, spre apus, mohorâta Cer-Negură numai păduri, dinspre răsărit Cozla și Petricica. Către nord drumul așezat al Bistriței, farmecul orașului, deschide zarea până-n inima Carpaților. Din grădinița publică, numai brazi, privești fără să te sature spre Ceahlăul mândru, străjerul Moldovei. În spre miazăzi, muntele e retezat deodată ca de un paloș uriaș; poarta larg deschisă a Bistriței, deschide orizontul spre belșugul ogoarelor asvârlite pe prispa lată care întovărășește apa către Buhuși și Bacău.

Dacă numai Bistrița ar curge prin oraș, acesta nu s-ar deosebi, la înfățișare, de Câmpulung. Casele ar fi așezate între munte și apă în șir, kilometri întregi, fără nici o variație. Planul i-l schimbă poznașul Cuejdiu. De și vara abea curge ca un firicel de apă printre bolovănișul cărat în albia-i largă cât și a Bistriței, ferească Dumnezeu când se mânia. Atâta năvală de apă ce aduce, atâta sgomot infernal ce stârnește rostogolind pietrișul, încât socoți că e sfârșitul lumii.

Împotriva Bistriței, mai în vârstă, mai cumințită și așezată, nu s-au luat așa măsuri de pază, ca împotriva acestui pârâu cu toane, care acum abea îți udă piciorul până la gleznă, acum, turbure și mânios, ai crede că vrea să înece întreg orașul.

Prin valea lui, orașul e ca o stea cu trei raze. Prin activitatea lui, a despărțit din Cozla un pinten de munte, izolat ca o piramidă. E Pietricica, care poate fi urcată numai dinspre coasta slab înclinată, pe la spatele orașului; în spre Bistrița are perețele drept, coastă ruptă, cu clid de pături puse unele peste altele ca și pietrele dintr-un zid.

Tocmai în această desfășurare de puteri naturale, stă tot farmecul orașului. Cer-Negura e umbra pădurii; Pietricica e straja, iar Cozla podoaba. Pe acest din urmă, un primar mai energic, cu mai multă tragere de inimă, a tăiat drumuri în serpentin, aoprit în loc alunecarea straturilor hleioase prin plantațiuni de mesteacăn și brazi, creând un frumos parc și loc de îndemn la mișcare, pentru pașnicii cetățeni.

De sus, din vârful Cozlei, împodobit azi cu un chioșc al Cercului gospodinelor, te bucuri de priveliștea mai întinsă, cât îți îngăduie munții.

În văile celor două râuri, îndesându-se mai mult în munte decât spre apă, stau îngrămădite căsuțele. Dealungul Bistriței, pe partea-i stângă, se înșiră clădirile administrative, nu cine știe ce, și casele celor cuprinși. Spre Cuejdiu în bătaia amenințărilor de distrugere, sunt mai mult căsuțele una în alta, din cartierul evreesc.

Podoabe arhitectonice nu se găsesc. Nici o clădire mai răsărită ori cu mai mult gust construită, nu se vede. Gimnaziul, azi liceu, e durat din sgârcenie, cum a fost în totdeauna pentru școli. Neîncăpător mulțimei elevilor, adăpostește totuși în el începutul unei deosebite activități a de curând răposatului director M. Stamatini: un muzeu regional.

Și aici atracția tot trecutul îl dă. Îndosit la marginea spațiului larg deschis, așezat la ieșirea din munți a unui râu de importanța Bistriței, nu se putea ca agera

privire al lui Ștefan, să nu-l fi băgat în samă. Dovadă e biserica pe care a înălțat-o, cu hramul Sf. Ioan; a rămas în toată splendoarea ei de demult, neprihănită de gustul îndoelnic al restauratorilor moderni. Turnul înalt, subțiat la vârf, întărit la temelie, este la o parte. Corpul bisericii miciute e mai încolo, la umbră de copaci stufoși.

Meșteșugul vechilor clădiri aici se prinde în întregime. Vrâstarea de bolovani prinși cu ciment și rândurile roșii de cărămidă subțire, se urmărește până sus. Podoaba o fac oalele smălțuite, neatacate încă de colții celor 4 veacuri. Șirul ocnițelor mari, deasupra cărora vin cele mărunte, încondeierea liniilor de smalt, bumbii care verzi, care galbeni puși în colțul ocnițelor ori încingând biserica sub acoperiș, dau în simplici-tatea lor un neîntrecut mozaic de forme și culori, prinzându-ți sufletul și prin chemarea amintirii zilelor de glorioase fapte, ale celui care a îngenunchiat pe lespezile de piatră din fața altarului.

Natura a fost aici darnică nu numai în frumusețe. Piatra este menită să devie un puternic centru economic. Deocamdată este un important centru al industriei lemnăritului. Plutele de pe Bistrița, cele mai multe, aici poposesc. Puține rămân în drum; puține alunecă mai departe, până la Galați. Ferestrele moderne le opresc în drum. Stau stive de catarguri pe malul Bistriței, ca și chibriturile înainte de a fi puse în cutii. Aici li se dă valoare, fiind prefăcute în scânduri ori leături. În parte însă sunt prefăcute și în pastă pentru mucava.

Nu-i dau viață industrială numai pădurile de brad din Carpații Moldovei. Viitorul îi rezervă mare avânt și prin bogățiile din măruntaele pământului. Petrolul înegrește în multe locuri crăpăturile stâncilor. În Valea Doamnei din apropiere s-a încercat chiar să se răsbească sonde. Pietrele au înfrânt pentru moment slaba stăruință a omului. Când puterea de sfredelire va fi mărită prin electricitatea irosită azi în valurile Bistriței, dar domesticită, cum e planul, mai în sus, la Bicăz, Piatra va fi în aceeași situație ca și Ploești.

Apele minerale de sub Cozla, captate mai sistematic, ar fi putut și ele să contribuie cu ceva la ridicarea orașului, în legătură și cu frumusețile naturii, dacă moldovenii ar fi ceva mai întreprinzători și mai conștienți de înlesnirile cari le au la nasul lor.

Împrejurimile imediate ale Pietrei, îi dau condițiuni care aiurea ar fi fost mai intens folosite pentru crea-rea unei stațiuni climaterice de seamă; împrejurimile mai depărtate îl fac un important centru de excursiuni ademenitoare.

De aici din Piatra, apucă drumul peste D. Balaurlui, vestit nu atât prin frica de tâlhari cât prin pătăranăia lui Moș Nichifor Coțcarul cu Malca, jupâneșica tânără din Piatra. Drumul duce printre vâlcele surâzătoare, numai pajiști și pâlcuri de păduri, peisaje blânde și înviorătoare, către vestitele mănăstiri, sau către munții ce despart apa Moldovei de a Bistriței.

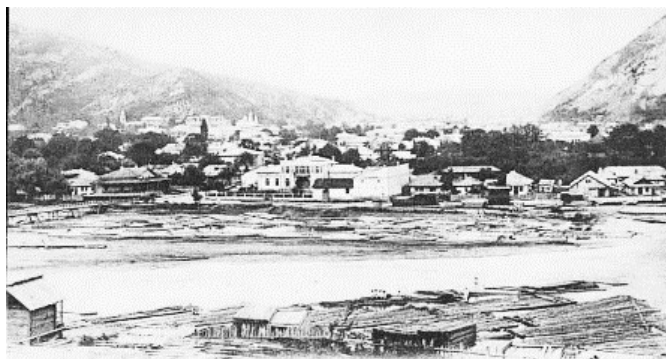
Pe Bistrița în sus, trecând pe lângă Mănăstirea Bistriței, unde odihnește de veci Alexandru-cel-Bun, duce calea cea mai lesnicioasă spre Ceahlău, spre Bicăz reședință regească în timpul războiului, spre Borsec în Transilvania și spre cuibul de farmec și liniște dela Broșteni.

Locuri frumoase, des umblate, isteț și vioi descrise de C. Hogaș, care-și alesese Piatra lui dragă, drept odihnă de pensie după viața sbuciumată și necăjită de profesor.

I. Simionescu

Mai rar oraș din România întreagă care să fie pus în o atare îmbinare de avantagii naturale: mândre plaiuri bătute din vechi vremuri, o apă iute dar care de aice scapă la larg; munte în jur, câmpuri mănoase la poartă.

Așteaptă numai voința și munca omenească pentru ca să ajungă ceia ce de mult merita: un oraș cu intensă mișcare. Poate tot dela Bistrița îl va veni schimbarea.



Vedere generală

PITEȘTI

De cum dai pe valea Argeșului, drumul spre Pitești este o largă alee naturală. Pretutindeni numai flori, verdeață și dungă de pădure. Satele se țin lanț, pline, bogate, cu oameni sănătoși. E zona de contact dintre dealuri și seș, valul de oprire etnică în preajma ogoarelor întinse, mănoase. De aceea este și zona de deasă populațiune.

Orașul se resimte de aceste condițiuni naturale prielnice. Spre el se scurge puhoiul satelor de munte; către el sunt atrase din șesul apropiat, alt oraș în vecinătate nefiindu-i concurent. Prin el se abate și drumul mai deadreptul ce leagă valea Oltului dela Căineni, prin Curtea-de-Argeș spre București.

Arhitectura orașului e condiționată de Argeș, râul care curge în voie, printre zăvoaie bogate sau pe pat de prundiș curat. Sunt 4 ori 5 străzi paralele, în lungul malului, una din ele urcându-se și pe baza terasei din dreapta. Alte străzi deacurmezișul, impart orașul într-o rețea cu ochiuri neregulate. Un bulevard bine întreținut, umbrit de frumoși arbori deși, taie orașul în lung. În curmezișul lui, e o grădiniță, iarăși curat și bine ținută. Dela mijlocul ei te bucuri chiar de perspective care te opresc o clipă în loc. Deoparte, e calea dreaptă a Bulevardului, cu vederea deschisă până la gară. La un capăt, de după o draperie mestesugit aranjată, cu brazi argințați, se vede frontispiciul mărețului palat administrativ. Coloanele dela intrare, peristilul în stil antic, te fac să uiți că te găsești în capitala județului Argeș. E o viziune din orașe depărtate, apusene. Palatul te atrage. În totalitatea lui e impunător, iar pe strada în care se află, se țin șir clădiri mândre, unele în stil românesc.

Dintre niște plopî piramidali se înalță și liceul „I. C. Brătianu”. Deși clădit, pe vremuri, pentru gimnaziu, adăpostește azi 21 de clase. Totuși este ireproșabil de curat întreținut, având un amfiteatru pentru Șt. Natu-rale și Șt. Fizico-chimice, sală de desen și chiar sală de conferințe și cinematograf. Se prind urmele comite-tului școlar, dar mai ales ale unui director gospodăros.

Lângă liceu, clădirea directorului adăpostește o frumoasă bibliotecă. Să ne oprim ceva aici, căci biblio-teca este interesantă din multe puncte de vedere. Mai întâi din ea se prinde ce însemnează îndemnul. A fost îndeajuns ca să se găsească un donator, pentru ca alții să-l imiteze.

Cele mai multe cărți fac parte din donația lui Ionescu-Gion, cunoscutul scriitor, de fel din Pitești, căruia cetățenii, spre cinstirea amintirei lui dar și spre cinstea lor, i-au ridicat, în parc, un bust bine îngrijit și într-un cadru artistic ales. Au donat, cărți și alții, ca Gr. I. Brăteanu, A. Vericeanu, dr. Păltineanu, căp. Diamandi Alexandrescu. S-au adunat astfel cărți de mare valoare, științifică și literară, care pot face sâmburele unei însemnate biblioteci, când se va ajunge la o sistematică așezarea lor. Am găsit printre ele cărți de deosebită importanță, unele, admirabil păstrate, chiar din veacul al 17-lea.

Decât... căutând bine la aceste biblioteci, crezi că te afli undeva într-o școală străină. Predomină cărțile franceze și germane; cele românești sunt așa de vitreg reprezentate, încât îți dă dovada înstrăinării sufletești a cărțurilor noastre, cei de demult ca și cei de azi. Până și inscripțiile de deasupra unor dulapuri, făcute de donatori, sunt franțuzești: „Donner ne peux, Preterne veux”.

I. Simionescu

„Avem și cărți românești” îmi spunea într-una bibliotecarul. Ducându-mă spre dulăpiorul care ascundea exemplare trimise de Casa Școalelor ori de Academie și răsfoindu-le, găsii sistemul vechiu de întemeiere a bibliotecilor oficiale. Erau acolo vre-o 15 volume din aceiași lucrare: Starea economică a Danemarcei. Alte vre-o 5 volume, purtau pe legătură cuvintele: Administrația Casei Școalelor; Biblioteca rurală. Titlul cărții? W. Putz, Geografia și Istoria Evului Mediu. Așa se făceau mai înainte vreme bibliotecile oficiale, trimițându-se tot ce se cumpără la centru din generozitate față de autori. De aceea rămân moarte. Totuși așa cum e, Biblioteca liceului din Pitești poate fi ușor transformată într-o bibliotecă publică, când Comitetele școlare vor scăpa de grija clăditului și a renovării vechiului edificiu necorespunzător nevoilor actuale.

Și celelalte străzi sunt deosebit întreținute, bine pavate. Praful, aicea mai mult nisip, nu e prea supărător. Casele sunt curate, cele mai multe noi, așa încât dau unor străzi un aer de liniște plăcută, de viață tihnită.

Ici și colo se mai găsesc și căsuțe din vremurile de demult. În mijlocul unei curți, cu grădiniță plină de Ochiul boului, crăițe și ruje, se înalță o culă mică. Odăile de locuit sunt ridicate, la etaj, cu un cerdac susținut de stâlpi sau închis de geamlâc.

Jos, nu e decât ușa de intrare, ferecată și în alt perete dela față, intrarea la pivniță, cu ușa de zăbrele bătute-n cruciș. Când se întâmplă ca pe lângă ele să treacă și carele înalte, trase de o pereche de boi mărunței, care încărcate cu oalele fabricate la Cosești pe râul Doamnei, sau un grup de femei cu fotele oacheșe, purtând atât de grațios pe cap bidonul cu lapte ori coșul cu merinde, atunci Piteștii de azi dispar și ai înainte un colț din ceeace eră orașul la început, când abea își lepădase haina de sat.

E păcat însă că aceste clădiri vechi se dărâmă; măcar una din ele ar putea fi păstrată, adăpostind un muzeu regional.

Piteștii au avut noroc se vede, de conducători gospodari și cu tragere de inimă. În afară că e bine pavat, are apă, lumină electrică și canal. În anii cei doi din urmă, atențiunea gospodarilor comunali s-a îndreptat în special asupra cartierului negustoresc din preajma bisericii Mavrodolu, vestită prin catapeteasma bogată, prin icoane numai aur și argint, și prin luptele date între zidurile ei, la niște alegeri din trecut.

O piață mare proaspăt pavată, deschide larg spațiu în jurul halei noi, spațioasă, cu gherete în beton armat în jur. E o parte originală a orașului, căci alături se înalță catedrala, cu turnul clopotniței înalt, subțire, în stil deosebit de a celorlalte biserici, iar la Argeș se arată parte din dealurile înverzite, numai vii și vile.

Tot așa sunt străzi cum e Șerban-Vodă, care îți aduc aminte părți din orașele ardelene. Bine asfaltuită, curată, e împrejmuată de case mari, cum e Tribunalul, Sfatul Negustoresc, Primăria, iar în fund lângă biserica Sf. Niculae, un mic boschet de arbori, umbrește bustul marelui om de stat I. Brătianu.

Demnă de pomenit e și clădirea teatrului, tot de comună ridicată; adăpostește în ea o sală micuță de spectacol, dar cu mult gust ornamentată cu chenare în stil național și o baie, ceeace e mare lucru.

Dintre toate orașele din vechiul regat, Piteștii singuri mi-au lăsat impresia de o

mai mare satisfacere a cerințelor unui oraș, îmbinând curățenia, cu o deosebită îngrijire dată locuințelor, străzilor și chiar gustului artistic. Mahalale cu case scunde, intrate în pământ, cu acoperiș de stuh ori chiar draniță, aici, în Pitești nu se prea află.

Privit de sus, de pe terasă, orașul pare un mosaic de pete roșii, acoperișurile de tablă ori olane, cimentat cu verdele arborilor crescuți în plin, din pricina umezelei trase dela râu. Bisericile, destul de multe, sunt împrăștiate în tot lungul orașului, dintre ele răsărind biserica nouă, Sf. Vineri, în genul celei dela Curtea de Argeș.

Fiind în calea mișcărilor mai intense omenesti, caracterul specific al orașului nu putea fi decât negus-toria. Așa se explică și buna stare a locuitorilor. Înviorător e că partea economică e mai mult în mâna românilor. Prea puține firme cu nume străine se văd pe străzile negustorești.

Din punct de vedere cultural însă nimic mai deosebit nu poți afla. Școli sunt multe și de tot soiul, dar ca pretutindeni nu au decât o însemnătate formală. Un slab început de mișcare culturală s-a ivit în anii din urmă, în jurul liceului. Acolo se țin conferințe și chiar ședințe mai intime, cu caracter cultural, în sălile de deasupra bibliotecii.

Orașul e în primul rând favorizat de natură. De sus, din foișor, sau chiar de pe tapșanul cu case care se ridică îndărătul bisericii Sf. Ilie, se prinde o largă scenerie cu variate tablouri. Jos sclipesc apele și prundi-șurile Argeșului, încadrate când în verdele argintiu al sălciilor și plopilor, când în verdele întunecat al aninișului. În față, spre răsărit, e culmea de dealuri dela Florica, numai vii, grădini și sprâncene păduroase, printre care sunt presărate petele roșii, albe, ale vilelor cochete ori caselor mai modeste. Valea Moselei nu e mai încântătoare decât această parte din Valea Argeșului.

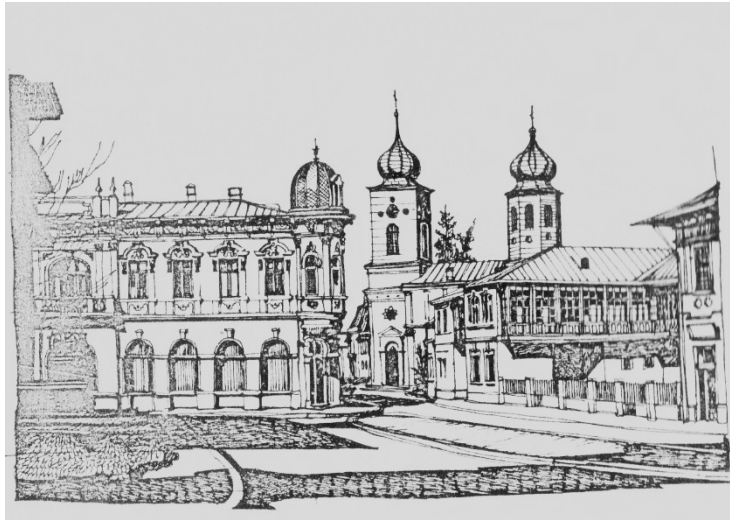
Peste culmile de dealuri, întinse în lungul apei, ca tăiate de un paloș uriaș, se înalță, când cerul e limpede și ceața nu acopere orizontul, silueta ștearsă, depărtată, a celor mai înalți munți din Carpați; spre sud privirea alunecă peste valea lărgită care pe nesimțite dă în șesul numai holde. E un orizont întins, variat ca forme și culori, întremător prin rodnicia gâlgăitoare de pretutindeni.

Slăvită ești, Țara mea!

Demn de pomenit este colțul tăinuit din natură, pe care piteștenii au avut bunul gust să-l transforme în parc. E vestita pădurice Trivale, cu drumuri pietruite, cu restaurante și podiș pentru jocuri gimnastice. E un minunat loc de tihnă, cu umbra de fagi, cu murmur de izvor, cântece de păsări și chiar cu liniștea schitului înălțat pe un dâmb.

Dar, după cum Calea Victoriei e furnicar de oameni cari se ciocnesc, se înghesuiesc unii în alții, pe când frumoasa grădină a Cișmegiului este aproape goală, tot așa îngusta grădiniță din oraș nu mai poate cuprinde lumea îndesată spre jumătatea umbrită a aleei din mijloc, pe când parcul dela Trivale, ademenitor spre gândire și reculegere, cu aerul plin de mireasma florilor din poeni, rămâne mereu pustiu.

Și e păcat, căci puține orașe au un asemenea loc de recreație și sănătoasă odihnă.



Str. Doamna Bălașa; hotel Splendid; biserica Sf. Nicolae

PLOEȘTI

Când vii cu trenul dinspre București, Ploeștii apar ca un oraș industrial.

Nu zărești decât hornuri înalte, case moderne în cărămidă aparentă, îngrămădite în jurul fabricelor. Șiraguri de vagoane-cisterne așteaptă plecarea, pe numeroasele linii de garaj. E forfota legată de viața centrelor apusene, continuată până în gara măreață, cea mai sistematică și mai încăpătoare din tot vechiul regat.

Aceasta e partea nouă a orașului; o bisericuță scundă, mohorâtă, cu acoperișul de tablă cenușie, stă pitulită în noianul caselor de lucrători, străjuită de doi ploi schilodiți. E lumea veche, e semnul liniștei pastorale, gata să apună.

Iluzia orașului modern te cuprinde și când ești din gară.

Un bulevard larg, cu arbori stufoși, deși mereu neisprăvit, te duce până-n inima orașului. De o parte și alta a lui se înalță case cochete, adevărate vile sau clădiri mărețe, cum e aceea a liceului. Să nu te avânturi însă în cercetarea prea amănunțită a locurilor, căci alături de bulevard, vei întâlni și locuri virane, neîngrădite, semn că orașul n-a ajuns la dezvoltarea lui deplină.

Haina pe care a luat-o e de scurtă durată; datează de când petrolului i s-a dat însemnătatea cuvenită.

Mai înainte orașul era un centru negustoresc așezat la răscruce de drumuri. A fost un soi de dibuire până când oamenii, cu simțul practic dezvoltat, au ales Ploeștii ca târg de seamă. Gherghița, Filipeștii-de-Târg au fost locurile de încercare prealabilă. Numai mai apoi a venit rândul Ploeștilor, minunat așezat la îm-binarea a două văi largi și unde se lovește câmpia de munte. Așa se explică pentru ce se pomenește ca târg abea dela Mihai-Viteazul, care a avut în el, o clipă, popas domnesc. Așa se înțelege de ce nu cuprinde nici o biserică veche, afară de aceia a Sf. Apostoli din veacul 17-lea.

În întregime orașul nu s-a desbrăcat încă de această patina a trecutului apropiat. În afara centrului cu dugheni una lângă alta, cu case cari aduc aminte prin pretențioasele ornamente ale brâelor de deasupra feres-trelor, de clădirile corporațiunilor din vechile orașe apusene, încolo viața patriarhală nu s-a prea schimbat. Gospodăriile tihnite, sunt înconjurate de grădini largi, ce fac ca suprafața orașului să fie întinsă (1937 ha).

Ca să-l vezi în întregime, un singur punct de observație îți poate sluji: foișorul dela primărie. Fii prudent însă la urcare, căci unele trepte lipsesc, iar acolo unde veghează pompierii, un pas greșit, poate să-ți fie fatal.

De sus din foișor, priveliștea e minunată. O roată mare de verdeață presărată cu petele luminoase ale căsuțelor din spre margine sau cu acele, mai mohorâte, ale bisericilor scunde având turnurile învălite peste tot cu tablă. Numai biserica Sf. Împărați e cu pretențiune de monument. Pleșuvia se ține în centrul ne-gustoresc. De jur împrejurul cetății de verdeață, se înalță hornurile fabricelor. Spre miazănoapte este Wega, spre apus e rafinăria Americano-Română, către miazăzi e Astra și fabricile metalurgice. Nu mai puțin de 14 rafinării de petrol, se țin aproape lanț, pe lângă fabrici de postav, metalurgice, ateliere mecanice, cărămidării sistematice, mori mecanice. E adaosul modern, industrial, în calea scurgerii bogățiilor naturale din spre munte, ca și din spre șes.

Ploeștii pot fi luați, în acest sens, ca concretizarea belșugului țării noastre. Din

I. Simionescu

trei părți, cât prinzi cu ochii, e numai șes, pământul mănos al câmpiei române. Câmpurile înverzite se întâlnesc cu cerul încețat la orizont, într-o simplă dungă întunecată, perdută în abureala zării depărtate.

Către nord e farmecul munților. În trepte tot mai înălțate, se ridică până la zidul încununat de nori, păstrând încă șuvița de zăpadă, al Bucegilor pe valea Prahovei, al Tigăilor pe valea mai largă a Teleajenului. Dintr-acolo vin apele răcoritoare, dintr-a-colo e adusă huila lichidă. Sondele dela Băicoi se zăresc ca niște țepuși, îngrămădiți la marginea ultimelor dealuri.

Îți înclini fruntea în fața darurilor bogate ale naturei ca și în fața îmbrăcămintei ei din luna nunții.

Ce nu s-ar fi putut face dintr-un asemenea oraș, cu o așezare atât de prielnică, dacă ar fi fost o grijă continuă în gospodăria obștească! Nenorocitul sistem de schimbare a administrațiunii comunale, după partidele dela putere, și-a lăsat și aice urmele-i nefaste. Afară de captarea apei din prundișurile dela Crângul lui Bot, o instalațiune unică în felul ei, încolo aproape nimic nu arată o preocupare neconținută pentru binele general, într-un oraș cu venituri atât de însemnate. Canalizarea străzilor nu e decât acum începută. Înainte de război centrul eră luminat cu electricitate pe când periferia tot prin lămpile cu petrol măcar că Prahova își irosește puterea în rătăcirii sălbatece, iar la câțiva kilometri mai sus, gazul metan se pierde în văzduh.

Orașul cu o populație mereu crescută, nu are decât două băi populare din care una amenințând să se nărue; în schimb statistica din 1913 dă 287 de crâșme, câte una la aproape 200 de locuitori. În afară de liceu, de școala secundară de fete și de frumoasa clădire nouă a școalei comerciale și de meserii, celelalte școli sunt adăpostite în localuri vremelnice, întâmplătoare.

De o mișcare culturală prea puțin se știe.

Doar numele criticului Gherea și a nuvelistului Basarabescu, cât mai salvează aparențele. Încolo e liniște complectă.

Cultura e restrânsă în școlile oficiale de și numeroșii lucrători dela fabrici ar putea alcătui un contingent statornic de auditori pentru o Universitate populară. Biblioteca liceului, cu numeroase cărți după cât știu, adăpostită într-o sală elegantă și spațioasă, nu e folosită cum ar putea să fie. Intrarea e bine străjuită de statuete Sf. Apostoli Petru și Pavel, iar cheia o ține strâns Sf. Petru.

În schimb am fost plăcut impresionat găsind o bibliotecă modestă într-o aripă de lângă baia populară. Și mai mișcat am fost când am găsit-o deschisă, cu un bibliotecar amabil și cu cetitorii mărunți de prin școli, veniți să-și treacă vremea liberă dintr-o zi de sărbătoare, cetind mai mult povești. Ori cât, e un început de viață, datorită tot unui profesor, d-l Munteanu-Râmnic, care se trudește să scoată și o revistă – România Viitoare – singura manifestațiune culturală cunoscută în afară de cingătoarea hornurilor înalte.

Uitasem muzeul. O căsuță bătrânească cu cerdac înălțat deasupra intrării în pivniță, cu stâlpi de lemn având capetele sculptate, cu acoperișul țuguat și ferestre mari, luminoase. O rămășiță a vechiului trai tihnit la umbra pomilor fructiferi, în tămâia trandafirilor de lângă părete și a peliniții ce te întovărășește până la portiță. În această casă bătrânească s-au adunat câteva icoane, sfeșnice, bucăți de scoarțe, câteva cărți vechi și un os de mamut. Cele mai multe sunt fără

etichete. Se vede în ele intenția unui iubitor de rămășiți strămoșești. Apoi indiferența a asvârlit, peste începuturi demne de laudă, pânda de painjen.

Un contrast isbitor de pe aceiaș stradă, îmi spune însă că pricina trebuie căutată și în firea noastră ori în gradul de cultură generală ce ne stăpânește.

La câțiva pași de locașul sfânt al catolicilor, se află biserica Sf. Voevozi. O deosebire ca dela cer la pământ. Pe când cea din urmă e dărăpănată, cu răni vii în tencueala temelii, cu geamuri sparte și loc pustiu prinprejur, cea dintâi e curată, bine îngrijită, cu alee de salcâmi tineri și boschete de trandafiri înfloriți.

Ea spune tuturor că mai presus de viața de toate greutățile ei inerente, mai sunt și preocupări sufletești, de multe ori lecuitoare.



Câmp de sonde

ROMAN

Pe o tivitură dealungul apei Moldovei, îți răsare deodată, din fuga trenului, un șir de clădiri împeștrite, ieșite dintr-un pâlc de verdeață. E Romanul, „Cetatea nouă dela târgul Romanului” cum stă scris în cartea lui Ștefan cel Mare din 1479.

Ploaia de raze ce-l scaldă, face să iasă mai în relief cele vre-o 10 turnuri de biserici, în afara puținelor clădiri mai mari, dintre care Spitalul Precistei, galbână-roșcată, domină pe celelalte.

De jur împrejur e atmosferă de belșug, spațiu larg și lumină vie. Îndărăt, spre răsărit, marginea podișului moldovenesc, o bandă negrie cu conturul ondulat trasă spre orizont, formează fondul tabloului ca din poveste. Lunca Siretului unită cu a Moldovei, dar mai ales neîntrecuta luncă a Siretului, împrumută și orașelului tihnit, cu amintiri bătrâne, un aer de liniște și gingășie.

*„Luncă, luncă, dragă luncă!
Raiu frumos al țării mele,
Mândră-n soare, dulce-n umbră,
Tainică în foc de stele”*

E un oraș vechiu, pus în drumul cel mare dealungul Siretului.

„Iar cine va duce postavuri la Brașov, va plăti la vama cea mare din Suceava câte 3 groși de grivnă, iar în târgul Romanului, în Bacău și în Trotuș câte 2 zloți de car”.

A păstrat până azi ceva din arhaismul străbun. Numai ulița mare, porțiunea din șoseaua națională dela gară la Episcopie, este împrejmuită cu zid de case, cel mult cu 2 rânduri, dugheni lângă dugheni; rar de tot, te minunezi când le zărești, se văd firme românești.

Din jos, spre apa Moldovei, este partea negustorească. Aici e piața nepavată, înconjurată cu maghernițe de scânduri, în jurul unui chioșc zidit, cu acoperișul roș; pare că se întreabă și el ce caută acolo, după cum trecătorul se întreabă ce plan a avut cel care a pus să-l zidească. Poate a vroit să arăte cum trebuie să fie și celelalte barăci. În preajma pieții, căsuțe tupilate, fără curte, ori crășme nelipsite. E cartierul evreesc; o lume aparte, cu sinagoga înălțată deasupra celorlalte locuinți, cu spital deosebit și cu baie, de altfel singura în oraș.

E un contrast izbitor între această porțiune cu locuri virane murdare, fără un pom umbritor și între cartierul din miază-noapte, cu vechile curți boerești, luminoase, cu ogrăzi spațioase, cu grădini în dos.

Județul fiind bogat, mănos și aceste clădiri vechi, în parte ale armenilor gospodăroși, aici formând o colonie însemnată, denotă huzurul de altă dată. Toate sunt aproape la fel ca străine par palatul poștei în cărămidă aparentă, ori gimnaziul, transformat în liceu.



Turnul Episcopiei

Exotică și fără gust între celelalte clădiri simple, dar curate sub vestmântul lor de var, este clădirea în care se află administrația financiară, înzorzonată cu chenaruri și statui de teracotă roză și cu un turn trun-chiat, crenelat, înalt, având ferestrele cu ochiuri mici, colorate, ca transportat de undeva din Italia.

Contrastul e isbitor și mai ales gustul celui care l-a ridicat apare mai baroc, în fața frumuseții simple a turnului episcopiei, svelt deși masiv, terminat cu cerdacul de sub cupolă, inaccesibil deși desigur din el s-ar putea căpăta o privilegiate minunăție.

Intri prin poarta episcopiei în Romanul de altă dată, păstrat aproape fără nici o schimbare. Ziduri groase, cu ferestre înguste ca de cetate, mai sunt încă în picioare. Biserica, masivă, cu brâu de piatră văruiată, cu ocnite simple, cu tănuita intrare închisă de o ușă de fer, încadrată în frumos pervaz săpat în piatră, este în mijlocul unei imense curți, numai pajiște. Din două părți sunt chiliile călugărești, cu cerdacul susținut de stâlpi prismatici, regulat așezați ca niște soldați de strajă. Într-o coastă e clădirea nouă a episcopului, căreia i-ar fi șezut mai bine dacă era tot văruiată, strălucind în simplitatea hainei albe, mănăstirești. În mijlocul curții spațioase, nelipsita fântână cu ciutură, cu colac de lemn și cu acoperiș de șindrilă, stă pare că anume povestească despre vremurile rugătorului și duhovnicului „chir Vasilie, episcopul ot mitropolia de gios dela târgul Romanului” sau de pe timpurile mai apropiate ale episcopului Melchisedec, care-și trecea zilele în cercetarea documentelor relative la eparhia sa.

Și grajdurile din fund, cu acoperișul lăsat de bătrânețe, măresc amintirea mănăstirilor dela poalele munților, în vecinătatea lor uitând că te afli în mijlocul unui târg capitală de județ. Ele despart gospodăria mănăstirească, împrejmuită cu zăplaz bătrânesc cu streșină lată de șindrilă, de mahalaua creștinească, ce se întinde vână în albia Moldovei, umbrită de plopî rămuroși.

E un colț din locuri depărtate, care chiamă pe episcopii eparhioți, doritori să-și îndeplinească misiunea lor de păstorie, cu toată evlavie, spre adâncă reculegere. Tradiția îndelungă legată de acest sfânt locaș e păstrată și în lăuntru lui, cu bolți masive, cu pictură afumată, cu bogate icoane îmbrăcate în argint, cu catapeteasma fin înflorită, cu felonul lui Ioan gură de aur țesut numai din fir.

Din turnul episcopiei, se prinde însă și Romanul nou, nu numai liniștită parte a orașului vechiu, încins de apele umflate, tulburi ale Moldovei.

I. Simionescu

Episcopia e la un capăt, alături de seminar, sau de spitalul Precistei, semnul milei celor bătrâni. Legenda spune că aici ar fi locul unde Macri, vătaful de păhărnice, a adus dela casa lui dela Bărboși pe Miron Costin Logofătul, ș-a pus de i-au tăiat capul. La celalt capăt al orașului este gara, în fața unei frumoase spațioase grădini publice.

Într-acolo începe să se arate semnele prefacerii. Într-acolo sunt cazărmile, Romanul fiind azi un însemnat centru militar. Într-acolo e marea moară de aburi, care macină 6 vagoane de grâu pe zi, ca și silozurile încăpătoare. Mai la o parte, e una din cele mai însemnate fabrici de zahăr din vechiul regat; tot pe acolo sunt parcelele rezervate nouilor fabrici ce vor lua în curând ființă.

Și astteii caracterul vremurilor moderne începe să dea o altă înfățișare orașelului tihnit de altă dată, destul de curat întreținut, având apă din belșug, fiind în drumul conductei Timișești-Iași, având lumină electrică.

Începe să se deștepte și spiritul de întreprindere al băstinașilor, dovadă băncile cari au luat ființă, din care una singură cu capital de 6 milioane.

Vestit prin vechea episcopie, începând să se desmorțească din letargia economică, care a cuprins mai toate orașele moldovenești, Romanul nu e lipsit nici de mișcare culturală românească. Liceul, seminarul, o școală profesională, un liceu de fete luând ființă de pe urma unei donațiuni, o școală de meserii sunt sem-nele oficiale ale unei vieți culturale.

Societatea „Miron Costin”, care întrunește la un loc elemente din toate straturile sociale și din toate partidele, e un frumos exemplu de unire în jurul culturii.

De altfel peste micul județ al Romanului, veșnic va pluti faima bardului dela Mircești, după cum tot în el sus pe deal, la Brad, e sătucul unde a trăit cel mai de seamă agronom al țării, Ion Ionescu dela Brad.

Așezat în mijlocul unui ținut rodnic, frumos, pe drumul unei linii ferate de importanța celei care întovă-rășește Siretul, în mijlocul unei rețele dese, de sate compacte cu locuitori harnici, numeroși, Romanul este destinat să aibă un viitor economic însemnat.

RĂDĂUȚI

Când trenul apucă, dela stația Dornești, spre frumoasa vale a Sucevei, cu sate bogate, mari, unul lângă altul, deodată orizontul se deschide de jur împrejur. Într-o parte dealurile numai ogoare fămân departe iar în alta ultimele culmi de munți, împăduriți, abea își arată profilul slab ondulat.

E cel mai întins șes pe care-l are Bucovina; e singurul de altfel, cu o suprafață de 123 km. pătrați. Un mănunchiu de ape mărunte îl brăzdează; dintre ele Sucevița, apa ce trece pe lângă mănăstirea în care se odihnesc osemintele lui Irimia Moghilă, este cea mai mare. E un șes acoperit cu rodnicia adusă prin munca sistematică a omului. Nu e lăsată nesămănată nici o palmă de loc. Drumurile sunt ca niște valuri de pânză întinse pe pajiștea înflorită, iar holdele, ca peria de dese și curate, ajung până-n șinele drumului de fer. Aice se vede prețul pus pe pământ. Arbori mari, rămuroși, având din belșug umezeală, spațiu și lumină, cresc mai mândri decât pe aiurea, împodobind zarea cu cununa lor deplin desfășurată.

În mijlocul acestui șes, plin și el de sate, este orașelul Rădăuți, cu strade largi, curate, cu căsuțe scunde dar gospodăroase, bine întreținute, înconjurare multe cu grădini de pomi.

Orașelul e mic; cuprindea înainte de războiu abia vreo 15.000 de suflete împărțite cam în părți egale între români, nemți și evrei.

E mic, dar scump nouă; ascunde în el cea mai veche fundație domnească nu numai din Bucovina, ci din Moldova întreagă, căci e zidită de Bogdan descălecătorul.

De aproape șase veacuri stă înălțat monumentul cel mai prețios pe care evlavia strămoșească ni l-a lăsat moștenire. Impune prin simplitate.

De departe nu se zărește; nu are turn, care să răsară pe deasupra acoperișelor de case. E ascuns printre câțiva plop și arțari, dar când l-ai descoperit, fără să vrei, îți vine să îngenunchi. Pare și mai mic în spațiul larg, neîngrădit, în care se găsește. Nu oprește în loc nici prin podoaba pietrelor cioplite, învâlișul de dantele fine al Trei-Erarhilor din Iași, nici prin semeția turnurilor dela Mănăstirea din Curtea de Argeș. Cel ce a pus să oclădească n-a avut timpul să strângă comori, nici răgazul să chemea meșteri străini iscusiți. Îi trebuia un altar de rugă, prinos Celui ce a învrednicit să scoboare plaiurile moldovenești și atâta tot. Îl vroia însă duralnic, să trăiască în veci și trai, spre a răzbi vremea ca și furia dușmanilor.



Biserica lui Bogdan.

De aceia clădirea e ca un bastion dintr-o cetate; în loc să fie rotund, e oval. E cu ziduri groase, cu întărituri pe la colțuri și la mijlocul pereților. Ferestrele mici, înguste, dar cu brâe împletite de piatră, mă-resc încă înfățișarea de cetate.

I. Simionescu

Deasupra, sub acoperiș, sunt chili joase, întunecoase, ascunzișuri sigure în vremurile cumplite.

Ceia ce-i dă un aer de arhaism neprețuit, de închistare seculară, ajutând evocarea timpurilor eroice din istoria Moldovei, este acoperișul de șindrilă deasă, ca o carapace de solzi mărunți. Și forma acoperișului e originală; înalt, concav pe delături fără muchi, cu cojoroc lat de jur împrejur, laturile lui se îmbină, în lung, într-o creastă ascuțită, sveltă, la capetele căreia se înalță semnele locașului de rugă.

Acesta e monumentul rădăcat de întemeietorul principatului moldovenesc, ce întrunea în el puterea dragostei de neam cu credința ce o susținea. Două cruci înălțate spre îmbărbătare, deasupra unul altar dintr-un bastion de apărare.

E cel dintâi pas, însemnat pe veșnicie, a stăpânirii Moldovei de către români, în locul unde scoborâșul muntelui a dat răgaz, pentru o clipă de odihnă! Cea dintâi catedrală a națiunii românești în aceste ținuturi! Cea dintâi episcopie românească înființată ceva mai târziu, nici după o jumătate de veac.

Vremuri de luptă, dar și de așezare, de necazuri dar și de hotărâre. Adânci timpuri ajunse aproape de legendă, atât de deosebite ce par cu acele ce le trăim.

Urmele celor mai mărețe figuri din depărtatul nostru trecut istoric, aici sunt păstrate. Înăuntru, dealungul păreților, sunt mormintele primilor domnitori, acoperite cu lespezi de marmoră așezate acolo, fiecare cu inscripția de acum jumătate de mileniu, prin pioasa dragoste fiască a celui mai mare biruitor moldovean, Ștefan cel Mare. La șir, pe fiecare din ele se pot ceti vorbele de pioasă amintire pentru înaintașii săi: „Drept măritorul și iubitorul de Hristos Io Ștefan Voevod, Domnul țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a înfrumusețat acest mormânt Strămoșului său, bătrânului Bogdan Voevod în anul 6988 (1480) luna Ianuarie 27”.

Acolo în St. Denis-ul nostru, sunt pietrele mormintale ale lui Bogdan cel Bătrân, Lațcu fiul său, Roman I, Mușat ce a dat pe Alexandru cel Bun, ca și ale lui Ștefan fratele lui Roman și Bogdan, fratele lui Alexandru. Mai încolo sunt mormintele cniajnei Anastasia flica lui Lațcu Vodă, și a Stanei, mama lui Ștefăniță-Vodă. Acolo se înșiră sbuciumările de peste șapte decenii din faza întemeierii țării, până la Alexandru, al cărui chip blând și cucernic se mai păstrează pe păreții bisericii, reînnoită de el și rădăcată la rangul de episcopie.

Biserica Sfântului Nicolai din Rădăuți, azi o simplă parohie, trebuie să rămâie pentru noi nu numai un loc de pelerinaj, ci semnul modestului început de unde ne-am rădăcat. Streinii, în stăpânirea lor mai lungă de un veac, au nesocotit intenționat însemnătatea acestui vechiu monument. În coasta ei, încă din 1812, au așezat vestitele herghelii ale statului.

În jurul bisericii, țărăcuită cu o îngrăditură de ostrețe scurte, se rădică clădirile administrațiunii remonte. Războiul a prefăcut în toloacă, loc de vraște, pământul sfânt călcat cu evlavie de alaiurile domnești de pe vremuri.

Orice falnic monument, numai granit sau chipuri măestrit cioplite în marmura cea mai curată, nu poate nici înlocui nici spune atâta ca biserica din Rădăuți. Ea evocă vremurile de închegare națională, de întemeiere etnică, de rezistență la valuri înfuriate.

E mândria noastră tocmai prin simplitatea și modestia zidurilor acoperite cu

șindrila, căci arată de unde am plecat.

RĂMNICUL-VÂLCEA

Adeseori când te aștepti la rău, iese bine, iar când îți făurești planuri trandafirii, ai deziluzii. Așa am pățit și eu, când am ajuns la Sibiu, după o zi de lung și obositor drum.

Soarele se lăsa spre asfințit, lovind pieziș, dar în plin, zidul Alpilor făgărășeni. Atmosfera era atât de limpede, jocul colorilor atât de variat, iar munții păreau mai înălțați, Tătarul, Surul, Ciortea, apoi Scara, se înșirau în lung până-n țuguiul Neagoiului, umbriți la poale, sclipitori spre vârf de li se putea număra viroa-gele de ape. Era un tablou pe care nu deseori îl poți afla.

Luna, aproape plină, cam palidă față de îmbujoratul ei tovarăș veșnic neajuns, promitea o sară slăvită. Aș fi dorit să încheiu cele șase săptămâni de călătorie și cercetări, oricât istovitoare, prin o zi de odihnă în frumosul și liniștitorul Sibiu.

Socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg. Otelurile toate, erau ticsite de drumeți, întâmplându-se să fie și sfârșitul serbărilor dela Țebea. Am fost nevoit să iau din nou trenul și să pornesc mai departe, mulțumindu-mă și cu popasul din Râmnic. N-a fost feeria munților scăldați în lumina argintie a lunii, n-a fost nici aparența occidentală a otelului sau restaurantului.

Le-a înlocuit plăcerea răsipirii grijii că nu voi avea nici unde mă odihni, nici ce mânca, cum mi s-a mai întâmplat în unele orașe din vechiul regat.

Mi-a mai făcut o mare bucurie, acest vechiu oraș, scaun de episcopie. În el am putut încă odată constată, ce însemnă priceperea și dragostea de muncă la oamenii puși în fruntea gospodăriei comunale.

Venind din Ardeal, unde orașele poartă pecetea unor îndelungi și metodice îngrijiri, n-am prea simțit durerea contrastului în capitala județului Vâlcea.

Caracterul celorlalte pr orașe din vechiul Regat, îl are și Râmnicul-Vâlci. E întins, peste măsură de întins, căci fiecare casă aproape e înconjurată de grădini cu pometuri.

Urcându-te în foișorul de scânduri, așa de șubred încât te aștepti să fie luat de cel dintâi vârtej de furtună năprasnică, cuprinzi toată întinderea de case când mai dese, când mai reslețite, până-n dunga sclipitoare a Oltului.

Sunt case pe coasta dealurilor împădurite, sunt case pe marginea apei. Lunca Oltului, îndeajuns de largă, nu ajunge. Orașul se întinde și pe valea pârlului Olăneștilor, având asemănare în această privință cu Piatra Neamț.

Casele curate, multe adevărate vile, se înșiră în lungul străzilor bine pavate. Dându-se așezarea, predomina străzile paralele cu albia râului. Către sud și mai ales în preajma gării sunt puținele fabrici, fără mare însemnătate. Către nord, orașul se încheie cu spațiul deschis din jurul sfântului locaș al Episcopiei Noului Severin, înființată încă din veacul al 15-lea.

Strălucește biserica în haina-i proaspătă de var ca și clădirile din jur, printre care e izolată locuință a episcopului; toate sunt încadrate într-un parc bine îngrijit, cu alee de copaci umbroși în față, cu livadă, ce poate servi de model, în dos.

E o atmosferă de liniștită reculegere mănăstirească care poate îndemna gândul către cele sfinte, cât și la găsirea mijloacelor pentru ca bisericile să nu mai fie pustii iar frumoasele mănăstiri din Vâlcea, să-și recapete faima vremurilor de adâncă evlavie de demult.

Clădirea nouă a seminarului, se înalță în coasta episcopiei, așa cum trebuie, pentru ca educația viitorilor preoți să fie pătrunsă de atmosfera sacrificiului pentru întărirea credinței strămoșești, atât de sdruncinată în multe ținuturi, în bună parte și prin desinteresul celor puși spre îndrumarea turmei păstorite.

În apropiere se ridică localul liceului, mai restrâns ca spațiu, original în stilul românesc destul de reușit, cu zidurile asemenea celor dela monumentele vechi, bolovani vrâstați cu rânduri de cărămizi. Un mic muzeu regional, în bună parte donație, ocupă una din săli deși nu ajung pentru funcționarea celor două școli, găzduite în strâmtoare.

Mai răsar din noianul de case cu acoperiș de țigle, pete cărămizii în desișul arborilor și alte clădiri destul de imposante, unele – cum e palatul de justiție – chiar cu stil pretențios, antic, cu coloane masive în față, de și nu prea cadrează cu modestia căsuțelor particulare, mai toate curat întreținute.

Pintre acoperișurile de case, se înalță și turnuri.

Catedrala e aproape copia Mănăstirii dela Curtea de Argeș, cu turnulețe având ferestre înguste oblice, cu brâul de piatră ce desparte două șiruri de ocnite largi. Biserica Sf. Dumitru, de lângă Prefectură, abea se vede dintre pomi, pe când biserica Buna vestire, de lângă bine îngrijitul parc al Primăriei, micuță, strânsă între casele din jurul pieții, cuprinde frumoase odoare.

Privind, din cerdacul foișorului de foc, nu te mai sature. Orașul e scăldat în lumina spațiului larg, datorit Oltului abia scăpat din strânsura munților.

Spre nord, se ȳtesc vârfurile depărtate ale zimților celor mai înalți din Creasta Carpaților. În față e o culme împădurită mai joasă, iar spre sud, la cotitura Oltului, zăvoaie peste zăvoaie, dă luncii aer de vâjno-șenie tânără. De altfel din întreg orizontul larg, cu sclipiri de ape printre perdele de plop, sălcii și anini, cu cadrul munților împăduriți, cu grădinele de legume din satul nou înecat în arbori, se înalță imnul belșugului, al sănătății rodnice, scos din armonica împletitură dintre apă, pământ, dar și muncă omenească.

Omul a contribuit și el în largă măsură.

O întreagă coastă din Dealul Capelei, pe unde pe la 1900 pășteau încă oile, azi e perie de pini plantați în ordine, străbătuți de o alee largă cu perspective admirabile. Parcul de devale e o drăgălășenie, atât prin gustul artistic, cât și prin îngrijirea lui apuseană. Până și clădirea băilor, chiar dela intrare, arată oarecare înclinare spre a nu lăsa azi în părăsire, ceiace cei de eri au săvârșit, numai pentru că ei au săvârșit.

Și podoaba artistică a orașului nu e făcută de mântuială. Monumentul eroilor, dela capătul scurtului bulevard ce trece prin fața Palatului de justiție, e așezat în perspectivă bine aleasă, iar statuia Domnitorului Stirbei, din parcul de devale, din marmoră curată, nu numai că e cu îngrijire executat, dar e și așezat la loc luminat, care-i pune în relief valoarea.

Din punct de vedere cultural, ce s-ar putea spune mai deosebit? Școli sunt ca pretutindeni, dar iarăși mai ca pretutindeni fără prea multă lumină în jurul lor. Concentrarea, dacă e, e lăuntrică.

Pe vremuri eră o mică bibliotecă publică. Mi s-a spus că dintre cei care o cercetau mai asiduu, 80 la sută erau streini.

Licăriri sporadice, activitatea vreunuia mai inimos, se mai întâlnesc. O școală de

I. Simionescu

ucenici, de și în sine puțin, adesea trebuie socotită ca un început îmbucurător. Ceva trainic, urmărit din an în an, cu progres vădit, nu mi s-a putut arăta. Merită mențiune activitatea științifică a profesorului de pedagogie, d-l I. Nisipeanu. Aiurea poate și aceasta ar intra în obișnuit. La noi însă, unde provincia se scoate drept piedică, prin atmosfera ei apăsătoare, asemenea activități trebuiesc relevate, tocmai ca dovadă că nu numai în mediu stă cauza inerției ce domnește în multe orașe de provincie. E dreptul că e nevoie de o oarecare doză de voință, dar în ce activitate oare voința nu e factor preponderent?

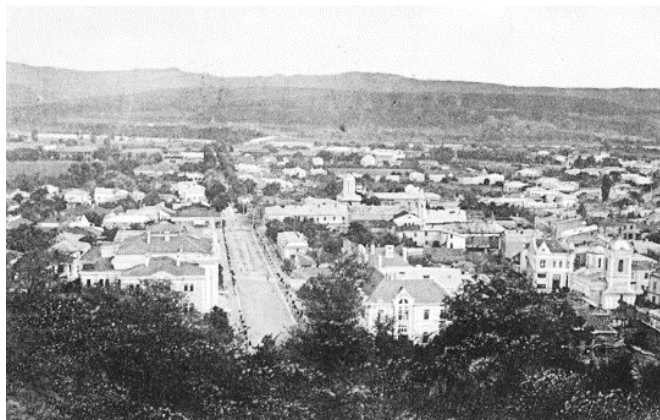
Lipsa influenței edilitare și culturale a orașului asupra satelor imediat învecinate se vede și aici, ceea ce e o deosebire de starea de peste Carpați. Continuând a merge pe str. Traian, după ce treci de cartierul nou cu frumoase căsuțe în stil românesc, dai de prelungirea orașului în lungul șoselei naționale. Sunt case sărăcăcioase de meseriași cu fața mai smadă. Numai rarele becuri electrice îți spun că aici e tot comuna urbană. Când s-a terminat cel de pe urmă bec electric, un nou punct de observație îți iese înaintea. E un deluț izolat, ca creta de alburii, în vârful căruia se înalță biserica vijeliosului Radu dela Afumați. E aproape părăsită. Clădirile din jur lipite de zidurile înalte ce le dau înfățișarea unei cetăți, sunt toate cu ferestrele și ușile scoase. E începutul sfârșitului, de și cu o mică cheltuială, s-ar putea păstra acest monument vechiu, cu o poziție minunată și largă priveliște peste valea Oltului până departe în munți.

De sub zidurile cetății prinzi și cealaltă latură a orașului. Clădirile mari, dese, cu sclipirile electricității au rămas în urmă, la vreo 2-3 kilometri. Aici sub pripor de deal, spălat de ape, mereu năruit, într-o vale îngustă, se află o mahala din oraș, care nu e altă ceva de cât vechiul sat. Casele sunt sărăcăcioase, acățate pe dâmburi care mereu alunecă. Nici un pom în jurul lor. Pământul, ars de secetă, pare presărat cu cenușă. Întunecul nopții e alungat doar de lună iar apa e adusă cu cobilița de sub coasta de deal.

E satul sărăcăcios, rămas același ca veacuri în urmă. Înlesnirile orașului n-au pătruns până aci. Prăpastia adâncă se deschide ceva mai din deal de episcopie, între îngrijirea apuseană a orașului și între părăsirea satului.

Într-aceasta se deosebesc orașele de dincolo de Carpați de cele de dincoace, unde între satul și periferia orașului cu care se megieșeste, nu e aproape nici o deosebire. Chiar și electricitatea le leagă.

Aici e toată strădania noastră din viitor.



Râmnicu-Vâlcea - Vedere generală

SATU-MARE

E departe, departe, spre colțul nord-vestic al țării, unde Someșul curge în voie în șesul neted, prevesti-torul întinsei câmpii mocirloase dinspre Tisa, Munții Țibleșului au rămas în urmă, abia zărindu-se ca un abur ceva mai des, la marginea orizontului, iar munții mai mărunți ai Bicului închid zarea către sud-est.

Spre apus nimic nu stă în calea ochiului, decât pâlcurile de păduri plantate, unite într-o dungă albastrie, care încondeiază ceața depărtării.

Cum am ieșit din gară, am simțit o bucurie cam răutăcioasă, mărturisesc. În sfârșit și într-un oraș de dincolo de Carpați e noroi pe străzi, datorit, e dreptul, prafului de șes și lipsei de scurgere a apelor.

Orașul e pe un loc ca-n palmă. În cuprinsul lui nu e nici un dâmb, nici o movilă măcar cât Dealul Mitropoliei, de unde să te bucuri de o perspectivă oarecare.

Nu-ți poți da seamă de întinderea și așezarea orașului decât din turnul pompierilor, așa de înalt și subțirel, încât sus, pe platformă, simți oscilațiunile produse de vânt. Orașul e în adevăr mare, fără a fi sat. E clădit în voie. Străzile sunt largi, iar grădini se află mai la fiecare casă. Pe Bulevardul Ferdinand crezi că te afli pe Bulevardul Alexandru-cel-Bun din Chișinău.

Miezul orașului e în preajma nelipsitei piețe, în care ar încăpea un orașel întreg din apus. De jur împrejurul ei se țin ziduri decase, cu magazinele principale. Aici e și otelul cel mai de seamă, modern, curat, cu frumoasă cafenea dedesupt.

Tot aici, în latura dinspre răsărit e și monumentală biserica papistașă, cu fronton larg, susținut de coloa-ne masive, cu o cupolă înaltă și largă cât ține corpul bisericeii. De altfel în Satu-Mare sunt mai multe biserici de cât ori unde, nu numai din cauza confesiunilor diferite, dar și din faptul, că, mai de demult, orașul era format din două orașele, despărțite printr-un crac al Someșului, azi complet secăt. Deoparte era Satu-Mare, de alta Nemeti, cu câte o biserică mai pentru fiecare confesiune. De aceia de sus, din turnul de observație, răsar printre clădirile, mai niciuna monumentală, turnurile bisericilor în tot largul orașului. Mai toate sunt mari, impunătoare; numai biata biserică greco-catolică stă pitulată în umbra câtorva arbori, lângă palatul episcopal. Atât de departe ajunsese puterea de desnaționalizare, încât în lăuntru ei nu răsuna glas românesc, fiind silit preotul să țină predica în ungurește, din care cauză și azi sunt românicare, potrivit tradiției, pășesc mai repede la biserica vecină romano-catolică spre a asculta predica. E unul din dureroasele semne al înstrăinării silite; totodată însă arată cât dela timp a venit desrobirea, pentru acest colț de țară.

Printre clădirile mai răsărite, demnă de pomenit este acea a liceului de lângă biserica iesuiților. E un palat nou, pus la colț de stradă, cu săli lăuntrice luminoase. Frumoasă e sala de gimnastică, deși din pricina unei simple țevi, baia alipită ei nu funcționează.



Frumoasă, dar prea încărcată, e și sala de festivități, precum și biblioteca, în bună parte împropătată cu cărți românești prin tragerea de inimă a actualului bibliotecar.

Un singur lucru aș avea de observat. În loc ca numele liceului „M. Eminescu” să fie scris mărunț, abia vizibil, la intrarea dintr-o coastă a clădirii, ca și când s-ar arăta prin aceasta o sfilă, trebuia pus cu litere cât de mari pe frontul imponent dela colțul dintre cele 2 străzi, căci cu numele marelui nostru poet ne putem făli ori unde.

Școli mai sunt dar mai toate în localuri de împrumut.

E interesantă odisea școlii normale de băieți.

Găzduită la început într-un local de școală primară, numai datorită hotărârei directorului, a fost mutată cu sila în clădirea actuală, tot neîndestulătoare. În loc de sprijin din partea celor în drept, școala fu amenințată cu evacuarea în folosul uneia maghiare. Nici azi nu se știe a cui e clădirea, Ministerul de instrucție se căsnește să-o ia în stăpânire dela Casa Muncii C. F. R., care nu se dă. Principalul e că reparațiunile temei-nice, necesare, nu se fac, fiind doi preținși stăpâni, deci nici unul nu vrea să cheltuiască pentru îmbunătățiri.

Aici, la granița apusană, într-un mediu neprielnic de biruit, școlii normale ar trebui să i se deie toată dezvoltarea și sprijinul datorit unei instituțiuni cu menire atât de importantă.

Frumoasă e și școala de meserii. Acestor soiuri de instituțiuni, li s-au dat aceași importanță aproape, ca și școlilor teoretice. În vechiul regat cel mult școala superioară de meserii din Iași, poate sta alături ca clădire, cu cea din Satu-Mare, deși aici nu e decât o singură secție mai dezvoltată, cea a tâmplăriei. Din partea materialului didactic și înzestrării nici nu poate fi comparație între școlile de meserii din Ardeal și cele din Vechiul Regat. Din cauza aceasta urmele școlii se simt. Satu-Mare e vestit prin confecționarea de mobile atât în școala de meserii cât și în atelierele particulare.

Școli sunt, biserici multe sunt. Nu lipsesc nici sinagogi destul de mari și frumoase, căci evreii au aici unul din cuiburile lor etnografice importante.

Fiind în șes, orașul se întinde în libertate. Clima de stepă nu prea se simte, căci e împlânzită pe cât se poate cu umbra pomilor din fiecare curte și mai cu seamă cu grădinele mari dela periferii, care-l încadrează într-o zonă de puternică verdeață. Parcul Roma, din preajma gării, e mare, cu plop stufos. Mai ales spre partea

apuseană a orașului, cartierul vilelor e ca o pădure întinsă care pornește din oraș și se continuă cu arborii din lunca Someșului.

Oricât ar fi de mare arșița verii, la câțiva pași de piață, dai de umbra arborilor, de verdele semănăturilor și de răcoreala apei.

Satu-Mare e un însemnat centru industrial și pe vremuri important nod economic. Face parte doar din cununa, orașelor care înconjură imensa pustă roditoare. Din trei părți sunt numai fabrici: mori, fabrici de țigle de porțelan; un abator sistematic. Hornurile răsar pretutindeni ca niște stâlpi înalți din mijlocul arborilor dela periferie.

E o înfățișare cu totul deosebită de acea reprodusă pe o stampă din 1672, văzută în muzeul din Baia-Mare, când și Satu-Mare era o fortăreață. Nici urmă de ziduri nu s-a mai păstrat. Locul lor, e grădini și ogoare.

În apropiere de Debrețin, era așezat în plină revărsare a valurilor ungurești către intrarea Someșului. Deși capitala județului e la Careii-Mari - rămășițele păstrate ale voinții contelui Karolyi - totuși în Satu-Mare eră concentrarea culturală și de propagandă ungurească. A rămas aproape neschimbat.

De o viață culturală românească prea puțin se poate pomeni. Sunt încercări laudabile, dar cu prea puțină extensitate.

În afara școlilor, nimic, absolut nimic, decât nenorocita lepră politică. Nu e de mirare atunci că în Satu-Mare, mai mult decât ori unde, chiar exteriorizarea vieții de ieri a rămas aproape intactă. Ce se poate spune mai mult, dacă pe unde calcă zilnic una din căpiteniile autorităților superioare administrative, stă încă scris cu sclipitoare literare aurite, pe o ușă dela capătul scărilor din otelul cel mai mare, cuvântul vechiu Iroda, adică birou. Nu te miră atunci că pe străzile principale emblemele vechi sunt încă păstrate. Pe frontispiciul clădirii unei societăți muzicale, din apropierea școalei normale, se pot ceti, cuvintele: Enek es Zene. Nici o traducere românească nu le însoțește.

Alături de una din cele 6 sinagoge, pe frontispiciul unui palat, stă în litere de o șchioapă, adevărată sfidare a vremurilor schimbate, vechea emblemă: Szatmari lakarkpénztèregyesulet, pe când traducerea: Casa de păstrare, banca economică și populară, abia se poate zări pe o tablă de lângă intrare.

Pare că auzi pe cei din lăuntru: „Nici nu vrem să știm de schimbare; trăim tot vremurile de ieri, pe care le dorim și le așteptăm”. Și administrația le spune: amin!

Limba română este atât de schilodită, încât simți batjocura. De pe lista de bucate a celui mai de seamă restaurant spiculesc: Pepinya galbe; castravete moret; Salat ardé; Dovoleti cu carne, etc., etc.

Nu e de mirare atunci că statuia Ungariei, privind sfidătoare spre răsărit, este încă păstrată în curtea unei însemnate instituțiuni culturale.

Se va spune: simple forme. E adevărat. Dar sunt forme cu multă însemnătate, căci evocă intens o eră de sfâșietoare dureri etnice. Și ca dovadă că au importanța lor, e că în statul vecin cehoslovac, într-un orașel cu populațiune curat românească, nici măcar numirile străzilor nu le-am găsit și în limba română, ci numai în cea ruteană și cehă.

De altfel e sentimentul tuturor aceasta. Într-un articol de fond din ziarul „Patria”, am cetit tocmai când eram în Satu-Mare, următoarele: „Până mai este timp, toți au datoria să lucreze în vederea romanizării orașelor nu cu ură, dar cu

conștiință și puțin egoism național”.

SF. GHEORGHE

Ceiace face frumusețea plastică a țării noastre sunt contrastele de forme. Nu există monotonie nici chiar în Bărgan, cu toată aparența superficialei priviri. Nicăeri însă acest contrast nu e mai bătător la ochi ca în județul Trei-Scaune. Șes ca-n palmă, deal cu ghebul netezit și munte cu semețe stânci, se împreună într-o armonie fascinantă. Formele se schimbă la tot colțul iar coloritul e altul în fiecare clipă ca și în fiecare anotimp.

Orașul Sf. Gheorghe, capitala județului Trei-Scaune, este așezat în mijlocul acestei scenerii. E unul din centrele cele mai de seamă, dacă nu cel mai însemnat, din Săcuime.

Între acest oraș și Brașovul din Țara Bârsei, cu elemente etnice deosebite, nu este asemănare de și numai câțiva zeci de kilometri le despart. Brașovul e oraș cu bastioane și domuri, cu case strânse grămadă; Sf. Gheorghe mai poartă încă, de și stearsă, pecetea formei primitive, patriarhală.

Piața largă, spațioasă este neîngrijită; vântul răscolește din ea suluri de praf ca și în stepă. Un șir de castani stufoși o umbrește într-o coastă, un parc de arbori deși spre apus. De jur împrejur, un pătrat de case fără stil, ziduri simple cu rânduri de ferestre, o împrejmuește din toate părțile. Aici e prefectura, aici liceul secuesc închis ermetic pentru limba românească, aici școala medie în acelaș local cu poliția, cafeneaua nelipsită și sala de teatru cu prea pretențioase stucaturi, dragă doamne aurite.

Nimic cu gust; nici o clădire nu te oprește în loc.

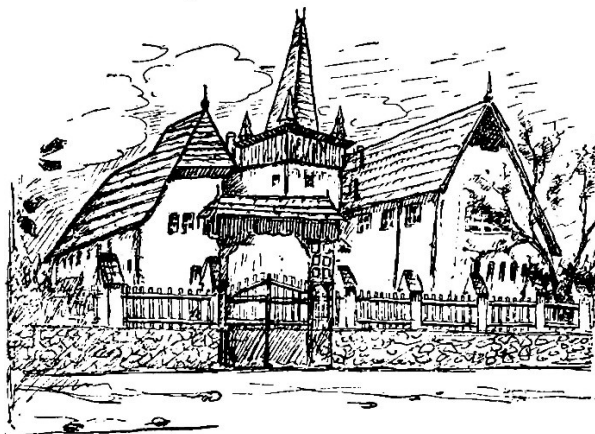
Biserica reformată, mai veche, cu zid gros prin prejur, e la marginea orașului, pe un dâmb, despărțit prin o vâlcea de altul pe care s-a înălțat mai de curând modestă, biserica românească. Cea dintâi e singura parte mai romantică, prin turnul asemănător cu al bisericilor noastre, prin corpul principal acoperit cu olane ruginii.

Partea nouă a orașului, cu câteva vile mai cochete, e în spre drumul ce vine dela Brașov. Aici e școala militară, aici fabrica de pânză, și mai ales importanta fabrică de țigări, cu mașinării numeroase, una din cele mai mari fabrici de asemenea natură din țară. Peste drum, în umbră de copaci, sunt: școala normal de fete, Muzeul secuesc și templul catolic.

Acesta e simplu, micuț, fără pretențiuni arhitecturale.

În schimb, cele două dintâi sunt impozante prin stilul lor, sclipitoare prin smalțul acoperișului, ori a medalioanelor ornamentale.

Școala normală de fete, cu două corpuri la fel, cu o grădină sistematică, este o clădire spațioasă, făcută fără sgârcenie, nici de încăperi, nici de marmoră ori mozaic. Nu lipsește nimic din ceea ce trebuie pentru o școală de importanța ei: material didactic din belșug și variat, mobilier solid și modern, sală de gimnastică încăpătoare, clase luminoase. Totul e în unison anume potrivit pentru o școală normală de fete.



Muzeul regional

Deosebită mențiune merită muzeul. O clădire potrivită ca dimensiune, originală ca stil, conține un bogat material regional. Dela vechi urme preistorice găsite în țara Secuilor, până la ultimul zimbru împușcat în aceeași regiune, dela fluierul și buciulul ciobanului până la scoarța gospodinei, tot ce e legat de strânsul ținut secuesc, este metodic orânduit și cu sfințenie păstrat. Începutul muzeului îl formează donația din 1873 a unei bogătașe, conștientă de legătura cu poporul ei. O mică bibliotecă dar înzestrată cu toată tehnica apărării moderne a cărților, e interesantă și prin vechile cărți care cuprinde. Alătura e o frumoasă sală de conferințe cu tablourile sprijinitorilor și donatorilor principali. Toate împlinesc menirea culturală a instituției, temple de păstrare vie a conștiinței naționale, demnă de imitat.

Încolo casele, acoperite care cu țigle, care cu șindrilă, ceea ce în orașele săsești rar se vede, sunt simple, cu ogrăzi mai largi, cu grădini de zarzavaturi alătura.

Dacă orașul în sine, așezat pe drumul mare dintre Brașov și Ciucuri, nu e distinct prin nimic mai de samă, în schimb cadrul natural în care e așezat e fermecător.

De pe capătul de deal ce se ridică în preajma nordică a lui, te bucuri de priveliștea cea mai încântătoare pe care așa de lesne o poate avea oricine.

Timpul fuge în fața ei, ca și norii pe cerul larg deschis; gândurile se liniștesc în mijlocul liniștii ce te învăluie.

Orașul e pe ultimele coaste ale munților Barotului. Pâlcușide brazi sădiți, sunt pete aproape negri pe fondul fagului, cu mugurii de curând crăpați. Casele cu acoperișul roș, dau variație fondului. Ele se scoboară spre șes, uniforme. Ici și colo un turnuleț de biserică, turlele sinagogeii sau hornurile fabricilor, sunt mai răsărite. Pe urmă, una câte una, casele se desprind, înconjurare de grădini, spre lunca Oltului, ascuns după gardul de sălcii cu frunzele plătând.

Despicătura râului sbuciumat, spre nord, lasă să se vadă un munte izolat, depărtat, din ținutul Ciucului. De sub el pornește continuarea Arghitei. Un vârf mai ridicat, puțin stâncos, de 1217 m., arată cam unde vine Tușnadul. Din el se lasă culmi tot mai d-moale, cu tonul roșcat al fagului gata să învie, cu pete mai verzi ale aninului; peste ele ca niște năluce, umbra norilor se preumblă, în forme nehotărâte, schimbătoare.

Pe urmă vine zidul Carpaților, din Oituz și până-n Bucegi. Întreaga îndoitură din dreptul Putnei, o vezi în întregime. Nodurile mai ridicate sunt însemnate cu pete de

omăt; cele mai scunde îl au păstrat numai în viroage, dâre albe pe coasta munților. Cele mai înalte, Siriu, Ciucas din dreptul Buzăului, au omătul și pe creștet. Bucegii mai semeți nu și-au lepădat scufia de iarnă. Între ei, culmile mai joase par mohorâte, aspre, în preajma primenirii de vară. Orizontul e închis de jur împrejur de zidurile de piatră, încadrând șesul neted împărțit în două de creasta Arghitei. O parte întovărășește Oltul, cealaltă mai largă se ține de Carpați.

Peste tot se așterne mozaicul de primăvară. Ici pârloaga nerăsturnată, dincolo brasda neagră proaspăt răscolită de plug, alătura de verdele plin de viață al trifoiului ori ogoarele de grâu în care nu se mai vede cioara, cum scrie la pravila agricultorului. Lângă Olt, printre sălciile reslețe, pajiștea este stropită cu auriul păpădiei în plină desfășurare.

Șoselele ce duc spre Ciuc, ori spre Satul Crișului, stau asvârlite ca niște suluri de pânză albă, legând satele cu case compacte, acoperite cu țigle, ce înviorează pitorescul. Alte sate stau cocoțate de coastele colinelor, într-o vâlcea, ori le împrejmuesc la îmbinarea lor cu șesul.

Din ogorul de grâu se înalță cântând ciocârlia; îi urmărești sborul până ce începe să se urce în spirale. Pe urmă se mistuie în adâncul albastrului luminos. Nu-i auzi decât trilurile tot mai repezi, mai variate decât ale privighitoarei. E cântăreața soarelui și a speranței răsfântă de el peste întreg pământul. Deodată a amuțit, pare că a dispărut. Alta îi ia locul, încât imnul de slavă nu se isprăvește.

Rămâi pironit. Liniștea ce te înconjoară îți adoarme voința; aburul cald ieșit din sudoarea ogoarelor te moleșește; panorama munților de după pânda de ceață alburie te ademeneste spre închinare.

De geaba îți vestesc sunetele clopotelor din satele depărtate că e miezul zilei. Nu te înduri să părăsești altarul de frumusețe în care te găsești.

Totul se contopește. Cer și pământ e una. Verdele pajiștei trece în acel mai șters al colinelor; rugineala pădurilor de fag se ține una cu a stâncelor, iar norii ce fug dealungul creștelor de munți par bucăți rupte din îmbrăcămintea de omăt, suptă de furnalul de sus, care albește albastrul bolții.

Te lași pe iarbă; fluturile îți fâlfâie pe la urechi, cărăbușul de aramă, zănatec, îți intră în ochi. Ești copilul fericit din tabloul lui Lenbach.

Plaiuri românești! Cât farmec cuprindeți în voi! Cât de frumoase sunteți, dar și cât de puțin prețuite de cei care trăesc în mijlocul vostru.

Belșugul vă este darul, variația vă este ademenirea.

Glasul vostru însă e împrăștiat de vânt.

Nu-l aud, decât prea puțini, de și toți ar trebui să vi se închine.

SIBIU

Când vii dinspre Copșa-mică, Sibiul întins pe șesul Țibinului, e ascuns într-un val de verdeață, având drept cadru depărtat zidul Carpaților abea conturat din ceață. Ca o suliță, deasupra tuturor clădirilor, se înalță la 73 m., turnul bisericii luterane.

Lângă el se vede alt stâlp mai scund, prismă patratică terminată cu o boambă, aducând aminte de multe clopotnițe de dincoace de Carpați; este Turnul sfatului.

Mai încolo, spre răsărit, se ivesc și cele două turnuri subțiri, ca niște minarete, ale Mitropoliei ortodoxe.

Sunt trei puncte de orientare cese zăresc din toate părțile orașului, nu numai din depărtare; glăsuesc-despre vechimea cetății vestite, despre origina ei săsească dar și despre populațiunea românească în mijlo-cul căreia este așezată.

Strada gării te duce în inima orașului. O piață largă, împrejmuită cu ziduri de case, străjuită de Turnul Orașului, păzită de Sf. Nepomuk, e cel dintâi popas. Pustie în zilele obișnuite, e furnicar în zilele de iarmaroc.



Bastioanele vechii cetăți.

Dintre clădirile ce o înconjură Muzeul Bruckenthal, îți atrage dintr-odată privirea. În stil baroc, cu acoperișul înalt, ca trei largi trepte, pare că e strămutat din vechea capitală a Austriei de pe vremea Mariei-Tereza. Un om de bine, un străin care însă țină la locurile peste care a guvernat o vreme, lăsa comunității sale o bibliotecă însemnată și numeroase tablouri, în bună parte copii, o atracție vrednică de văzut a Sibiului.

Pe sub portalul Turnului, bătrân de vreo două secole, o altă piață îngustă, îndoită, azi Piața Prințului Carol, te oprește în loc, dar prea puțin, căci turnul înalt al bisericii evanghelice, te ademenește să păsești mai departe. Monumentul impune. E ca un bastion ce pare format din clădiri adăugite una lângă alta, a căror fațade înguste, înalte, sunt terminate cu o față triumfiulară.

Din mijlocul lor se înalță turnul sfârșit cu o piramidă lungă, ascuțită, acoperită cu țigle variat smălțuite, ce strălucesc irizant în bătaia soarelui. La baza ei patru turnulețe, miniatuare celui mare, te face să te gândești la domurile gotice din apus. Sarcofage, statui cât omul, împodobesc lăuntrul. Sunt mormintele notabilităților locale din veacul al 16-lea și celelalte. Rătăcită printre ele, e și lespeda sub care odihnește de veci fiul lui Vlad Țepeș.

Cele trei piețe formează centrul cetății, pe o terasă ceva mai rădicată. Zidurile ei au dispărut; din pietrele vechi s-au înălțat șiraguri de case, aceleași în toate

părțile, cu acoperiș de țigle ruginii, străbătut de lu-minișurile în formă de ochi pe jumătatea dormiți, care te urmăresc în toate părțile.

Cătră nord, spre Orașul-de-jos, duc străzi înguste, în scoborâș repede, pitoresc. Cătră miazăzi, spre Promenadă, altele domoale, îți deschid perspectiva celor trei bastioane bine păstrate, rămase din împrej-muirea de odinioară a cetății. Aici e teatrul, cimitirul vechiu cu mormintele umbrite de sălcii plângătoare; tot aici este și muzeul sistematic, bogat, al societății transilvănene pentru Șt. Naturale. De activitatea ei se leagă nunumai cunoașterea bogățiilor naturale ale regiunii, dar și frumusețile munților din apropiere.

De jur împrejurul cetății sunt suburbiile cu caractere diferite. Cea din spre Țibin e industrială, cea denspre Rășinari e partea vilelor cochete și a multor instituțiuni de stat. Aceasta se termină, aproape fără întrerupere, în frumosul parc de arini, loc de recreație, liniștit și bine întreținut.

Între miezul cetății și regiunea din urmă, numai verdeață și grădini, se află centrul instituțiunilor de cultură românească. De și mai târziu întemeiat, nu este mai prejos nici în ce privește mândria clădirilor, nici bogăția decorului, ori însemnătatea colecțiilor.

Cele două neamuri, de origini atât de deosebite, în atingere unul cu altul pe un petec restrâns de pământ, țin să-și arate întreaga comoară a sufletului etnic. Unul, privilegiat, se mândrește cu trecutul ocrotit, cu rodul muncii străbune, depărtate; cellalt, stânjenit în desvoltare, de și în țara lui, vrea să strângă la un loc cheazășia putinței de propășire în viitorul ce-i stă deschis înainte, potrivit însușirilor alese cu care e înzestrat.

Credinței străvechi, susținătoare în vremurile de restriște, i s-a rădicat monument de slavă. Mitropolia ortodoxă, pentru a cărei înălțare Șaguna a dat îndemnul, începând strângerea fondurilor, e una din podoabele arhitecturale ale țării întregi. În plină lumină strălucesc zidurile ei, cu dungile de cărămidă aparentă. Cupola centrală, largă, imponentă, înconjurată de altele mai mărunte, cele două turnuri svelte, ca și turnulețele trun-chiate de pe delături, îți aduc aminte, fără să vrei, de Sfânta Sofia din Constantinopol. Lăuntrul, vast, subjugă prin lumina deplină ce străbate din afară, scoțând în relief frumusețea picturilor, a chenarelor cu motive românești și a catapetesmei bogate.



Turnul sfatului

În apropiere se află palatul „Albinei” cea mai puternică instituție financiară românească din Transil-vania. Seminarul Andreian, izvor de atâtea energii

I. Simionescu

naționale, ca și palatul nou, măreț, al Asociațiunii, cel mai sistematic așezământ de răspândire a culturii românești. Lăuntru acestui palat este ocupat de o bogată bibliotecă dar mai ales de un interesant Muzeu. Aici se păstrează cu sfințenie tot ce amintește suferința unui popor care nu s-a lăsat doborât de valurile dușmănoase ca și semnele netăgăduitului simțământ artistic desvăluit prin cusăturile ori creștăturile măestrite, operă delicată a mânelor bătătorite de sapă și coarnele plugului.

Vechiu centru săsesc, întemeiat încă din veacul al 12-lea, Sibiul a devenit în ultimul timp, datorită în special marelui Șaguna, aproape cel mai însemnat centru de cultură românească. Din școlile sibiene, începând cu liceul unde a învățat Gh. Lazăr, au ieșit propagandiști tenaci ai credinței ortodoxe și ai limbei strămoșești.

Scaunul mitropoliei greco-orientale, devine citadela de luptă împotriva tendinții catolicismului de a desbina frate de frate. În jurul blsericei și a școlilor s-au grupat instituțiuni economice, menite a arăta vrednicia neamului și pe acest teren. De aceia acest oraș a fost ales și ca sediu, la început, al Consiliului dirigent.

Față de Cluj, are superioritatea tradiției din trecutul viforos.

Așezat în valea largă a Țibinului, la capătul drumului de pe Olt, în jurul Sibiului mult sânge s-a vărsat. Aici, în apropiere, este Șelimbărul, punct atât de însemnat în înaintarea vijelioasă a lui Mihai, în inima Ardealului. În jurul lui sunt grupate comune mari românești, vestite prin gospodăroasa lor așezare, ca și prin revărsarea plinului dincolo de plaiurile muntoase. Peste vale este Gusterița; despărțit numai prin întinsa Dumbravă, este satul Rășinari, pe când mai spre apus e vestitul Săliște.

Din ele și altele la fel se revarsă în zilele de târg armata băstinașilor pe străzile cu aspect mai mult străin.

Vecinătatea munților fac din acest oraș, un centru de excursiune. Când zarea este liniștită în apusul de soare al unei zile senine, stau de strajă vârfurile mândre atât din dreapta cât și din stânga Oltului, a cărei cale se vede ca o curmătură adâncă în creasta muntoasă altfel continuă. Din Tatarul și până-n Negoiul țuguat, coastele munților, trandafirii în bătaia soarelui dela asfințit, se înșiră într-o panoramă măreață.

Sibiul este astfel la noi ceiace Innsbruck e față de marginea Alpilor.



Stradă veche

Curat, cu străzi largi, canalizate, luminate cu electricitate, având oteluri mari și

confortabile, Sibiul servește vara nu numai ca punct de apropiere spre frumusețile carpatine dar și ca loc de liniștită recreație. Dacă n-ar fi puțin în zeliștea vânturilor ar întrece chiar Brașovul, cu care e în concurență în ce privește dezvoltarea industrială.

Oraș cu înfățișare străină după clădiri, după vitrina celor mai multe librării și după majoritatea locuitorilor lui, acum, dela unire din ce în ce își capătă mai pregnant tiparul adevărat, potrivit mediului în care a fost așezat.

Rătăcind prin liniștitele străzi din preajma Promenadei, sunt oprit locului, în strada Iernei (Winterg.) de o doină, șuerată cu atâta foc, încât părea venită din stâna de pe munte.

Era maestrul ciubotar Parduț; lucrând își cânta cântecul neamului său. Ochii de pe acoperișul de țigle, pare că își deschideau, mirați, pleoapele.

Era cântecul strămoșesc vibrant, pătrunzător, care răsuna printre zidurile de case monotone prin uniformitatea lor.

Era manifestarea dreptului de stăpânire și de îndreptare a trecutului.



Catedrala ortodoxă.

SIGHETUL-MARMAȚIEI

Ca o picătură de lacrimă în colțul ochiului, stă Maramureșul, spre partea de nord a țării. Cuprins între ziduri de munți, singura poartă, a Tisei, dă în țară străină. E izolat cu totul acest cuib, de care se leagă legendara amintire a descălecatului Moldovei. Închis din toate părțile, a păstrat un tipar arhaic. Când vezi pe urmașii celor cărora li s-a reînnoit nobleța în veacul al 14-lea, te poartă gândul spre tabloul veacurilor depărtate; te socoți printre plăeșii lui Bogdan și Ștefan.

Satele lor, cu bisericile minunate de lemn, sunt stâni scoborâte de pe plaiuri muntoase și îngrămădite în îndoiturile văilor.

E izolat Maramureșul - n-are nici măcar o linie telegrafică directă; - tratatele de pace au tras dealungul lui o adâncă dâră de durere. Era o scenă de tragedie epică, când bătrânul preot din A., rămas dincolo, s-a despărțit de fiii săi care trăesc dincoace de Tisa. „De ce ne-ați lăsat aici”? oftă el adânc, cu glasul tremurând. „Dumnezeu știe dacă ne vom mai vedea”. Era suspinul atâtoră de lângă el, pin satele vecine, dintr-o regiune întreagă, lăsată, prin recea chibzuire dela masa verde, în țară străină.

În această zonă de tristă izolare, Sighetul-Marmației mi-a apărut și mai trist, deși cu atâta dor pășeam spre el!

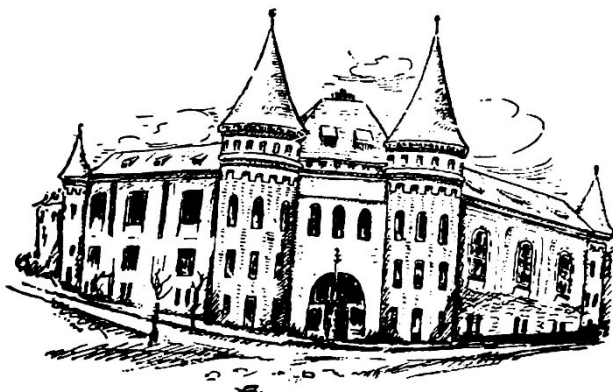
E chiar la graniță. Tisa aici e îngustă, așa încât seara ultimele lumini din Sighet se confundă cu cele din Slatina, rămasă în Cehoslovacia. Și ce împrejurimi domoale variate îl înconjură. Munții s-au tras ceva mai la o parte, așa încât numai dealurile împădurite vin până-n Tisa. Lunca-i e un covor de verdeață, presărat cu pâlcuri de pomi roditori, aburcați și pe coasta dealurilor. În luna lui Mai, aici trebuie să fie un colț de raiu, sus cu norii trandafirii a florilor de meri, jos cu fluturașii de aur a păpădiilor în plină desfășurare, în pajiștea ca de smaragd.

Și totuși Sighetul Maramureșului românesc, nu e românesc. S-au îngrijit cei de ieri, să-i șteargă caracterul nemeșilor băstinași, care te întâmpină cu „Laude-se Domnul nostru Isus Hristos”, în loc de „Cu bine”.

O statistică mai veche arată că din cei 30.000 de locuitori, 18.000 erau evrei, 4-5.000 ruteni, 2-3.000 unguri și numai 13%, români. Azi proporțiile trebuie să fie mai schimbate, de și nu trebuie de nesocotit că Sighetul e la granița spre Galiția, izvorul emigrărilor lesnicioase, pe cărări tănuite de munți.

Orașul poartă caracterul etnicității covârșitoare; ceeace Sibiul e pentru sași, Sf. Gheorghe pentru secui, e Sighetul pentru evrei. În toate centrele orașenești din Ardea ca și în Bucovina, sunt mulți evrei. Îi recunoști mai greu. S-au identificat cu cei în mijlocul cărora își duc viața. În Sighet, și-au păstrat neatinse portul și caracterul etnic. Și nu numai că nu caută să le schimbe ci dimpotrivă arăt zilnică tendință de a se afirma tot mai puternic ca element distinct din amalgamul etnic minoritar, rămas nouă moștenire.

Au societăți culturale deoparte, societăți de sport, arborează drapelul sionist și lipesc afișe tipărite cu caracterele atât de deosebite de cele latine.



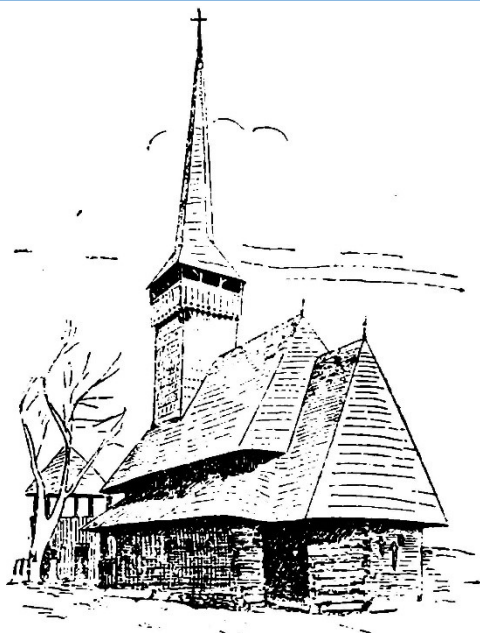
Palatul cultural

Strânși în număr mare, pe o porțiune mică de teren, orașul nu le ajunge. S-au resfirat prin văile adânci, dându-se, în afară de comerț, și la lucrul pământului. Tablouri de seama aceluia văzut în apus de soare mai rar se întâlnește la noi: un evreu, cu poalele laibărului lung prins la brâu, ca și antereul unui preot, muncind la cosit, în tovărășia a două femei românce, sclipind în împeștritura frumoasă a portului național. Mi s-a spus, dar n-am văzut, că sunt evrei care prășesc, după cum alții s-au urcat până-n sălașul stânelor. E un tipic exemplu de adaptare antropogeografică, găsit în mozaicul populației noastre etnice.

Orașul capătă pecetia etnică a locuitorilor care se găsesc în mai mare număr. Nu vezi nici ordinea nici curățenia orașelor ardelen. În jurul pieței din preajma bisericii rutene e o forfotă veșnică, dugheni mici cu îngrămădiri de tot soiul de mărfuri, expuse și în gura pivnițelor, tărăbi vârate și în gangul clădirilor.

E trist însă menținerea firmelor vechi. Nici măcar numele proprietarilor nu sunt schimbate; au păstrat haina lor de demult. Sunt forme, desigur, dar care denotă o anumită stare de spirit față de noua stăpânire. Aceasta e partea dureroasă. Takarek es Hitelbank stă cu litere mari pe frontispiciul unei clădiri mai răsărite. Banca de economie și credit, e scris în litere șterse lângă intrare, pe când tăblița cu firma rutenească e mai nouă, mai vizibilă. Iacobovits Miklos Fuzeruzlete, a rămas deasupra unei prăvălii așa cum a fost pe vremuri. Dincolo de Tisa, în Slatina, așa ceva nu e îngăduit. Conștiința schimbării politice acolo e mai accentuată decât la noi.

Așa e în cartierul negustoriei zilnice. Mai încolo ceva, fața lucrurilor, se mai schimbă. În jurul pieții principale largă, pavată cu bolovăniș, casele cu două rânduri au alt aspect. Aici se află la rând cu celelalte, și un vechiu cuibușor românesc. E clădirea Asociațiunii pentru cultura poporului român, înființată în 1860 pe un loc dat de „drăguțul de împărat”, dar cu obolul bieților români. Unii au dat bani, alții 40 dorate de scânduri. Fiecare ce a putut, cum a putut. Ce a dat, a dat cu inimă de bun român. Protocolul adunării generale e scris în întregime de I. Mihaly, fost membru al Academiei Române vâstar al nobilei familii de țărani din Apșa rămas în Cehoslovacia. În mica bibliotecă se păstrează timidul semn de solidaritate între românii de pretutindeni, cărți donate de G. Barițiu ori de I. Hodosi. Acum de curând, în această clădire s-a instalat o mică librărie românească, o tipografie, începuturi slabe de înviere națională.



Biserică de lemn de pe Valea Izei

Mai încolo de piață, în lungul unui bulevard destul de larg și umbros, e marea clădire a Prefecturii, alături de biserica reformată, îndeajuns de frumoasă. Pe urmă vine spitalul, iar în jur străzi liniștite, relativ curate, cu căsuțe modeste. Se numără pe degete care sunt ale românilor.

În acest cartier tihnit, se înalță ca un monolit în mijloc de bordeie, clădirea nouă a liceului, precum și mândrul Palat cultural, care mi-a plăcut mai mult decât cel din Tg.-Murăș, deși nici comparație nu poate fi făcută în ce privesc dimensiunile și podoaba. E luminos, simplu, fără zorzoane, cum stă mai bine pentru un templu al culturii și în unison cu frumusețea blândă a naturii din cadrul orașului. E păcat însă că e pustiu. Aici, tocmai aici, e datoria ministerului de instrucție, ca să intervie, să-i dea ceva suflet.

În schimb, viața întreagă culturală, adevărat românească nădejdea zilei de mâine, s-a concentrat în școala normală, găzduită într-o clădire veche și puțin proprie scopului. Ce dovadă de conștiință și mândrie națională ar fi fost, dacă aici, pe șesul Tisei, în inima unei populațiuni rămasă aceiași ca pe vremea legendarului Dragoș, s-ar fi ridicat mândru palat pentru propovăduitorii culturii în părțile de graniță. Noroc că un însuflețit director, a dat școalei deplină viață. Pe lângă activitatea-i școlară, are meritul de a fi adunat și un sâmbure foarte prețios, pentru un muzeu etnografic al cărui loc însă e în Palatul cultural.

Încolo, orașul în sine, nu prezintă nimic mai deosebit. Biserica greco-catolică, românii fiind în majoritate uniți, mai mică decât cea ruteană, e pe o stradă laterală, modest monument de rugă, căruia și catapeteasma îi lipsește. Imitarea formei de slujbă catolică e atât de departe dusă, încât chiar răspunsurile la leturghie nu mai aduc aminte de vechea slujbă ortodoxă, din care s-a despărțit.

Dacă nu vezi decât orașul, îl părăsești cu o amară tristeță. Realitatea este atât de departe de ceia ce-ți închipuiai despre capitala Maramureșului, încât deosebirea îți strânge inima.

E de ajuns însă să apuci pe drumul Izei sau spre Săpânța, să te urci pe dealurile de unde se desfășoară panorama svițeriană cu Gutinul care-și ițește creasta peste Salavan sau cu Pietrosul dinspre Borșa cu cele două gurguie din vârf, să intri în

casa lui Gheorghe Pop a lui Ion lui Ion lui Petre lui Mirdă, lungă înșirare de strămoși, sub care se deosebește locuitor de locuitor, să te închini în bisericuțele de lemn vechi și de 600 de ani, așezate pe coastă de deal, pentru ca impresia rea a orașului să se șteargă cu totul.

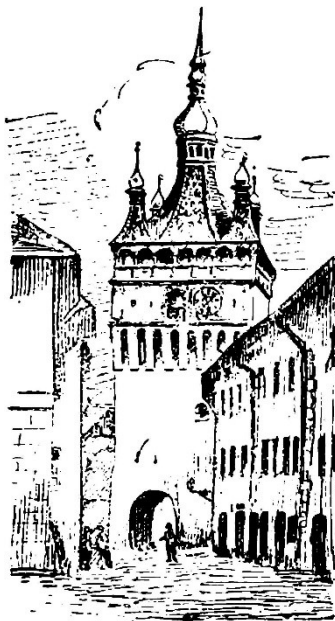
Te simți în țara ta, în mijlocul neamului tău, deși despărțit de atâta amar de vreme.

Te cuprinde fără să vrei mândria că ești român și că ai o țară, cum nu se găsesc multe sub soare.

SIGHIȘOARA

Când vii cu trenul dinspre Hașfalău, pe Târnava-Mare, la urmoment dat, ți se prezintă una din cele mai neuitate priveliști. Nu crezi ochilor; socotiți că ești în fața lentilelor dintr-un panopticum, unde-ți trec pe dinainte chipuri stereoscopice din alte lumi.

Pe un dâmb central, o îngrămădire de case polichrome. Roșul și gălbiul predomină. Turnuri, turnulețe, bastioane, ziduri groase sunt amestecate deavalma cu arbori stufoși. De jur împrejur, în vale, altă năvală de case, iar totul încins de un brâu de dealuri înverzite, presărate cu petele mai deschise, ale vilelor.



Turnul Ceasornicului

E o clipă de vis. Pornit la amiază din Predeal, după ce ai străbătu tciudata cotitură a Oltului, care te vâără în inima Munților Perșani, printre ziduri de bazalt, te pomenești în valea largă a Homorodului. Alte perspective, alte aspecte. Din ceața serii lăsată spre apus, răsare silueta cetății Cohalm, înălțată pe vârful de stâncă; trenul te duce pe lângă biserica-cetate din Homorod, pentru ca să te vâre printre dealurile numai livezi și porumbiști dinspre Târnava-Mare. Peste tot hărnicie și gospodărie orânduită, în jurul fântânelor cu cumpănă înaltă, ca și dincolo de Carpați. După tunelul dela Artrița ai intrat pe valea Târnavei-Mari, largă, primitoare, aurită cu snopurile de grâu neridicate. Valea începe să se strâmteze. Lumina ce o scâlde, de și spre amurg, tot slăbește sub umbra pădurilor dese. Purpurul apusului se restrânge ca o tivitură la marginea conturului dealurilor, iar între ele cortina argintie a sării se lasă domol. În asemenea cadru îți apare deodată Sighișoara, în îmbrăcămintea ei bătătoare la ochi ca un burg alpin, pe plaiurile românești. Ce țară plină de fermecătoare colțuri, e România noastră de azi!

Pentru ca să trăești în unul din acele orașe medievale cu care e plină valea Rinului, îți trebuesc numai câteva ceasuri dela București. Îl afli mai bine și mai întreg păstrat decât oriunde ca și când dealurile s-au deschis în fața ta, spre a-ți arăta orașul așa cum era acum sute de ani în urmă și pe care l-au apărat de distrugere. Doar numai apa din jurul zidurilor a fost suptă.

Însăși natura a dat prilej omului să poată zidi cetatea. Târnava-Mare, aice, odată și-a încolăcit drumul lăsând în mijloc o grădiște. Pe urmă și-a luat de samă și și-a ales drumul cel mai drept.

Pe Grădiște omul a cărat piatră și-a durat cetatea. E partea cea mai frumoasă și mai pitorească din oraș. Zidurile sunt încă intacte, groase, acoperite de muschi. Din înălțimea unora se prinde vechimea lor. La început erau joase, din piatră, atâta cât trebuia arcașului ca să se adăpostească. Pe urmă au venit armele de foc; zidurile au fost înălțate, cu fereastre înguste pentru sinețe. La colțuri, sau la punctele mai strategice se rădică bastioane. Fiecare eră apărat de o breaslă. Erau turnurile ferarilor, a croitorilor, a ciubatarilor. Unele au fost dărâmate; cele mai multe au rămas în picioare, ba încă sunt și azi locuite. Interiorul zidului e vechea cetate. Ca să nu o părăsească, fiind greu de trait sus pe deal, s-au luat strașnice măsuri. Așa se explică cum de a rămas încă vie, cetatea de odinioară. În afara zidurilor omul a sădit o pădure deasă de arbori rămuroși. Zade mândre ca aice, nici pe vârful de munte nu mi-a fost dat să văd.

Puține porți sunt tăiate în zid.

Cea mai principală e aceea care trece pe sub turnul ceasornicului, monumental, ale cărui încăperi sunt transformate într-un frumos și interesant muzeu regional. Pe urmă vine labirintul străzilor înguste, mărginite cu case vechi, oblonite la ferestre, cu intrarea tăinuită.

Aici pe Grădiște, s-a îngrămădit întreaga viață de odinioară a burgului. Aice e Biserica veche, din veacul al 15-lea, la început catolică, având interiorul gotic, înconjurată de cimitirul numai sălcii plângătoare, pletoase. Ca un simbol al vremii, mai sus de ea este înălțată frumoasa clădire a liceului săsesc, spre care duce un șir de 170 de trepte, sub un coridor acoperit. Tot aice, între ziduri, este catedrala, iar mai în jos pre-fectura; în fața la marginea cetății, cu privire spre valea Târnaviei, se înălța statuia lui Petofi, căzut se crede, în apropiere, în una din ultimele lupte dintre armata lui Bem și cea rusească, chemată de austriaci să astâmpere revolta din 1848. Din statuie n-a rămas decât soclul, pe care se poate ceti în felurite limbi, cam aceiași ideie:

*Libertate și dragoste
Acestea-mi trebuie mie.*

Cetatea e străină. Strănepoții celor ce au clădit-o, o stăpânescși azi pe dea-ntregul. E o insulă etnică compactă în mijlocul plaiurilor românești. Sunt mândri de dânsa, și cinstesc, cum se cuvine, pe înaintașii lor care s-au distins prin ceva. Pe perețele unei case vechi din fața bisericii catolice, o placă de marmură îți atrage privirea. Pe dânsa stau săpate, bine înțeles în nemțește, cuvintele: „Aice e locuința lui Georgius Krauss notarul orașului Sighișoara și autorul Cronicei Țransilvaniei din vremeasa, 1607-1679".

Cei ce-și cinstesc oamenii lor de samă, se cinstesc pe dânșii și nația lor întreagă!

De jur împrejurul cetății, în vechea albie părăsită a Târnaviei, se întinde orașul nou, case una lângă alta, în lungul câtorva străzi principale, care se dau după configurațiunea terenului.

Cât de neînsemnat ca număr de locuitori e Sighișoara, capitala județului Târnava-Mare, înainte de război numărând abea vreo 10.000 de suflete, pe atâta de

bine e îngrijită. Singurul cusur e lipsa de canalizare, simțit mai ales pe vremurile de mari călduri. Încolo există o baie sistematică, cu basin de înot, un loc pentru spor-turi, un parc cu frumoși arbori în lungul Târnavei, peste care e aruncat un pod acoperit. Orașul, odată locul unor intense industrii mici, a început să fie centrul unei însemnate industrii mari. Sunt tăbăcarii, fabrici de țesut, de spirt ori mori de abur, toate formând un cartier a parte pe malul Târnavei în preajma liniei de drum de fier.

Sunt și români în Sighișoara, cam o treime din numărul total al locuitorilor. Îngrămădiți în jurul bisericelor micițe dinspre partea apusană a orașului, casele lor se recunosc lesne, măcar că sunt clădite tot după moda săsească, prin crucea din triumphiul zidit al acoperișului sau dela capătul coamei.

De jur împrejurul orașului orizontul e închis de dealuri împădurite ori având coastele acoperite cu vii și ogoare. Numai prin cele două deschideri ale Târnavei se mai văd și dealuri depărtate, unele din ele șiruri de țugue caracteristice.

Peste tot, orașelul este un loc de liniștită recreație de vară. Târnava îl răcorește chiar când în afara lui câmpul e dogorit. Pădurile din apropiere îl umbresc, de și i-ar ajunge și umbra stufoșilor paltini și plop, cari se găsesc din belșug chiar în lăuntrul zidurilor cetății.

Nu e izolat. Linia principală îl leagă de Brașov ca și de Mediaș ori Blaj; o altă linie, ce trece chiar pe strada principală a orașului, duce la Sibiu.

E adevărat un mărgăritar al Transilvaniei, cum l-a numit un scriitor sas.

SIRET

Dacă ar vrea cineva să se convingă de ceiace stăpânitorii de ieri au putut săvârși, într-un oraș odinioară curat românesc, n-are decât să se ostenească până-n Siret „cel mai vechiu oraș al Moldovei, ce întâlnim în documente”.

Tot în Siret însă poate oricine să prindă și spiritul nostru larg de toleranță, câte odată putând fi luat și drept lipsă a conștiinții și demnității naționale, din partea celor puși, nu se răsbune, dar să șteargă pe cât se poate, perfida nedreptate din trecut, săvârșită cu machiavelice mijloace.

Mărturisesc că deși, pe cât am vizitat Bucovina, pretutindeni am întâlnit, afară de județele dinspre sud-vest, aceiași slăbiciune față de trecut, nicăeri trecutul nu mi s-a părut mai ostentativ păstrat ca în Siret. Nimic, dar absolut nimic schimbat, decât doar firmele, nu toate și tăblițele de străzi. Pe cât tactica vechii administrații de a înstrăina un oraș din plină românie arată un plan hotărât urmărit, pe atâta păstrarea intactă, de 7 ani neschimbată, a stării de ieri, arată lipsa oricărui plan, la noi, de a readuce la matcă ce a fost înstrăinat samavolnic.

Orașul Siret e așezat pe malul drept al apei cu acelaș nume, peste drum de târgușorul Mihăileni, fost punct vamal. După cum vii din sus ori din jos, înfățișarea orașelului, acățarat pe coasta trăgănată a malului, este cu totul alta. Din sus venind, nu vezi decât grădini și case presărate printre ele. Ai zice un sat ca și celelalte frumoase sate din partea locului. Numai când vii dinspre Bucecea îți dai seamă că ai în față o așezare orășănească, chiar capitală de județ. O mână de case, îndesate una-n alta e partea negustorească și administrativă, în jurul bisericilor. În ea te duce soseaua ce vine dinspre Cernăuți, după ce ai trecut podul, cam șubred, peste apa lină ce curge printre ogoare mânăse.

Cum ai terminat de urcat, ești în piața largă. Aici e prefectura, aici primăria, aici dughenile principale fără firme românești.

Nici măcar firmele toate nu sunt schimbate. Pe o tablă mare, la o clădire de 2 rânduri într-un stil pretențios față de simplitatea celorlalte clădiri, te isbește dureros scrisul *Hotel Annahof*. Și trebuie de spus că e în fața primăriei. Dealtfel și chiar lângă ea poți vedea scris ca și în vremurile de demult: Sparrkassa, gegründet 1910, cu toate că era deajunsă traducerea românească de alături.

Și bisericile ortodoxe îți deșteaptă milă văzându-le părăsite, pare-că ar fi tolerate, azi ca și ieri. Pe o ridi-cătură, aproape de piață, e biserica renovată, cocheta, greco-catolică ruteană. Nu poți străbate înăuntru, de plină ce e. Stau credincioșii și pe scările dela intrare. La capătul singurei străzi mai largi, cu pretenții de bu-levard, se înalță curată și ea, templul catolic, la loc ridicat, în vază.

Biata biserică ortodoxă, stă jos, pe loc lăsat, stingherită, deși e unul din cele mai vechi monumente, fiind zidit de Margareta-Mușata, mama lui Petru Mușat și a lui Roman, la sfârșitul veacului al XVI-lea. La început catolică, restaurată în diferite vremuri, servește până azi drept biserică ortodoxă cu hramul de Sf. Ion Botezătorul. Pare că anume e încercuită strâns în zăbrele de fier. E simbolul încercuirii sufletului românesc din trecut. Așa cum e lăsată acum, neîngrijită, amenințată să fie baricadată cu bărci de lemn spre vânzare de mărunțișuri, este semnul lipsei de conștiință etnică. Au dreptul străinii să cate cu oarecare dispreț spre noi.

I. Simionescu

Cealaltă biserică veche, Sfta Troiță, la marginea orașului, deși acoperită din nou cu olane, în felul restaurării dela Mirăuți, prezintă înlăuntru o mizerie, care nici la o biserică de sat nu se găsește. Până și șfesnicele au rămas din lemn. E simbolul resignării. Aici măcar natura mai împrumută farmec deosebit, deși bate vântul a pustiu. Pajistea verde din jur, grădinița de pomi din spre partea altarului și mai ales sistemul vechiu al clopotniței, fără turn, ci numai niște ogive înguste, fiecare cu câte un clopot, te fac să te crezi undeva, la o mânăstire tăinuită dintr-o îndoitură de dealuri, cum așa de des se întâlnesc în Bucovina.

Nici școala nu e mai cătată! Școala românească într-un centru samavolnic înstrăinat trebuie să se bucure de un anumit tratament atât în ce privește personalul cât și încăperea. Nici regionalism nici îngăduință nu încape, căci e nevoie de oameni hotărâți conștienți de menirea lor, care este de a leculi repede o rană adâncă.

Din păcate singura școală înaltă, liceul, este până acum vitreg tratat. Nu a fost învrednicire nici măcar localul vechiu de lângă biserică, încăpător, să fie reparat pe deaîntregul. Abia a fost acoperit și peticit, așa încât vor mai trece ani până ce liceul se va muta din actuala găzduire, un local de școală primară.

Nici internatul pentru elementele românești nu se bucură de o cătare cum ar merita. Înființat încă sub regimul străin, de câțiva inimoși români, așa a rămas și azi, în sărăcia paturilor de scânduri, cu aerul de cazarmă.

O palidă luminiță, în ce privește cultura națională locală, în afară de școli, stă ascunsă în două odăiți scunde. E biblioteca dăruită de un inimos român, d-l G. Burghilea din Dorohoi și inaugurată cu ocazia unei serbări a Ateneului din Dorohoi. E începutul adevăratei înfrățiri, care arată ștergerea Cordunului.

Cât de puțin suflu național bate în cel mai vechiu centru românesc, se vede și după librăria adăpostită într-o încăpere a internatului, pe o stradă laterală. De când se sbate bietul proprietar pentru o încăpere mai dela centru și-i e imposibil să ajungă. Acolo domnesc cele vreo două librărioare de demult, cu etalaj aproape ca și atunci.

Nimic, nimic nu arată revenirea la obârșie, decât doar tăblițele de pe străzi. Încolo vorba românească e tot tăinuită ca și mai înainte. Domină limba rutenească, deși mulți ruteni de azi au nume get-beget moldo-venești ca Pânzaru, Popovici, Moldovan sau terminate cu acel sufix silit de împrejurări ca Mateiciuc. Cred că n-ar trebui mari eforturi pentru ca în sufletele acestora să vibreze din nou credințele și sentimentele strămoșești, înădușite și pervertite prin mijloacele practicate îndelung, descrise cu adâncă durere de d-l Nistor în cartea sa *Rutenii și Românii*, scrisă într-o vreme când doar în vis putea autorul să bănuiască soarta care l-a pus în situație de a aduce o îndreptare la cele constatate înscris.

Încolo orașelul e tihnit, deși învăluit într-o atmosferă tristă rămasă încă de pe vremea grelelor încercări prin care a trecut în vremea războiului. Urmele calamităților nu sunt de tot șterse. Noaptea domnește întunerecul; puținele felinare reslețite ici și colo, abia arată drumurile iar străzile, cele mai multe, pare că sunt ale unui oraș părăsit până mai eri. Buruenile năpădesc dintre pietrele pavajului.

Viața economică e restrânsă, afară de puțină mișcare adusă de faptul că orașul e capitala unui mic județ. O singură fabric de bere și alte câteva mici instalațiuni industriale nu-i dau mare avânt. Îi strică mult și faptul că e la o aruncătură de băț

de Cernăuți, de care e legat printr-o ramură scurtă de drum de fier, altoită pe linia principală.

Și în el domnește liniștea vieții agricole. Drumul care duce la cimitirul catolic, locul de obișnuită preumblare spre seară, e mărginit deoparte de căsuțe modeste dar curate, iar pe partea cealaltă de ogoare cu sfeclă ori popușoiu. Apa Siretului alunecă încet prin mozaic de sămănături, strălucind, la coturi, ca niște cio-buri de oglindă, asvârlite pe covorul întins al bucatelor, în toiul lor de desvoltare.

Dacă i se ia și avantajul capitalei, după cum pare proiectat, Siretul nu poate învia decât făcându-l un puternic centru cultural, ceiace e foarte nimerit atât ca armă de întărire etnică, precum și prin liniștea ce domină în el.



Biserica Sf. Ioan

Apucând îndărăt drumul spre Dorohoi, deacurmezișul mângâietoarelor colnice domoale, numai ogoare mai rar păduri, îmi arunc din nou ochii asupra pumnului de case de pe coastă de deal.

Încântătoarea vale a Siretului, cu satele gospodăroase deoparte și alta, nu-mi alungă trista impresie căpă-tată în orașul în care tradiția pune clădirea unei biserici de către Sas Vodă fiul lui Dragoș, și în care a existat a doua fundație domnească după cea de Rădăuți, înființată de Lațcu fiul lui Bogdan Voevod.

Tocmai contrastul între însemnătatea de odinioară pentru românmie și ceiace a ajuns prin voita calculare a unei administrațiuni dușmane neamului, îmi aducea aminte mereu versul lui Mureșanu, pare că azi mai cu multă tărie de cântat spre a avea un răsunet în sufletele noastre:

Deșteaptă-te, Române, din somnul tău de moarte!

SUCEAVA

Nu sunt multe orașe din țară care să cuprindă atâtea vii amintiri a timpurilor de încheiere națională, ca Suceava. La Târgoviște ori Curtea de Argeș se găsesc frumoase monumente și vechi. Dar ele ne povestesc numai crâmpoșe din succesiunea fenomenelor istorice de demult întâmplare.

Pietrele Sucevii sunt însă pagini neîntrerupte din sbuciumurile cu care bătrânii noștri au putut să ne ție pământul Moldovei scumpe. Întreaga perioadă de războaie din veacul al 14-lea până-n al 17-lea, vremuri de restriște și bejenii, de nesiguranță dar și de glorie, își găsesc pomenirea în vreun monument cuprins în Suceava.

Din vechiul oraș n-a mai rămas nimic decât bisericile. Temeliile caselor sau cenușa lor se află la adânc, sub dughenile de azi, îngmădite unele în altele. Pe locul palatului domnesc, s-a clădit Liceul de fete, iar capela curții, Biserica Sf. Ion Botezătorul, e gata să se năruie, părăsită și înădușită în dudău ori popușoi.

Cea mai veche biserică din oraș, Biserica Mirăuților, mitropolia în care a fost uns ca domn Ștefan cel Mare, trecând prin batjocura negustorilor care au făcut-o magazin de piei de vită, azi strălucește ca un juvaer sub îmbrăcămintea nouă, cam nepotrivită cu modestia vechilor noastre monumente. Ai dori-o poate mai puțin împodobită decât cum este acum, dar fără tabloul fostului împărat, pus între ctitori, amintind șamavol-nicia cu care orașul sfânt al trecutului nostru, atât de îndelungă vreme a fost pus la granița tăiată în trupul țărișoarei, pentru a cărei apărare a suferit atâtea devastări.

Podoaba orașului de azi însă e ruina Cetății de pe pîntenul de deal despărțit de oraș printr-un mic pârâiaș. Cu evlavie treci șanțul din afară, azi pădurice de brădet. Zidurile împrejmuitoare sunt încă în picioare, după cum din cetatea din lăuntru s-au păstrat neatinse bolțile largi cu arcuri simple de piatră cioplită, cât și împărțeala încăperilor înguste. Din părțile mai ridicate abea a mai rămas ici și colo câte ceva. Înduioșitoare, prin scenele carele evocă, sunt urmele picturilor păstrate ca un abur, din capela în care atâtea rugi sincere se înălțau către cel Atotputernic!

La umbra zidurilor de cetate, privirea îți alunecă în lungul văii Sucevii, deschisă-n sus până aproape de Rădăuți, iar în jos până-n valea Siretului. Înțelegi de ce aice s-a ales punct de apărare.

În față se înșiră dealuri trăgănate, numai ogoare. Burdujenii cu biserica-i veche, stă adăpostit într-o îndoitură de teren, iar mai spre nord se arată turnul mănăstirii Dragomirna, înălțată la 1610, „după Curtea-de-Argeș și Trei-Erarhi, cel de al treilea mai frumos și mai prețios monument de veche arhitectură ro-mâ-nească”.

Jos apa Sucevii curge liniștită prin sălcii, așa de liniștită încât podul ce leagă Suceava de frumoasa gară dela Burdujeni, străjuită de plop înalți, se oglindește în întregime în apă. Știe însă să vie și năvalnică spre a apăra cetatea de năvălitori.

Din ceața sării care începe să se așterne peste holdele din luncă ori costișe, răsar vedeniile din trecut.

Sigismund al Ungariei, la sfârșitul veacului al 14-lea, veni cu puternică oștire, dar fu bătut.

Toată valea este împânzită de cei 200.000 de ostași ai lui Mohamed al II-lea cuceritorul Constantino-polului, sosit în 1476, ca să pedepsească și să răpuie pe Ștefan “neînvinsul luptător al lui Hristos”.

Peste vreo 10 ani alt val turcesc arde orașul dar nu poate pătrunde în cetate. Alți vreo 10 ani trec și de data aceasta vine Olbrecht craiul leșesc; „a înconjurat Cetatea și începù a o bate din patru părți, nădăjduind că Moldovenilor li s-ar fi urât cu Ștefan-Vodă. Ce rău s-au greșit craiul în socotelele sale; că măcar că au avut 80.000 de oaste fără altă adunătură și altă pihotă și cu cărucioare treizeci de mii în tabără; iară cetățenii tare se apărau: că unde glonțurile ziua spărgeau, iară ei noaptea tocmau cu pământ, cu scânduri și cu piatră; că grijise bine Cetatea Sucevei Ștefan Vodă” (N. Costin). Albrecht fuge, abea scăpând din desișul Codrului Cosminului.

Polonii lui Kameniecki în 1509, puternicul sultan Soliman Magnificul, cuceritorul Ungariei în 1538, tătarii în 1624, cazacii în 1653, toți care represintă urgia și jalea lăsată veacuri peste Moldova căutară să lovească cetatea în inimă. Și vijeliosul Mihai, în 1600, călcă sălașul tovarășului său în gloria străbună.

Părăsită o vreme sub Lăpușneanu, care mută la Iași scaunul domnesc, fu restaurată apoi de Ieremia Movilă; la 1675, ca să se facă pe voia Turcilor, i se dădù foc. Și azi se văd pietrele dela temelie calcinate de focul care a transformat-o în ruine. Din pietrele ei se clădiră locuințele orașului nou.

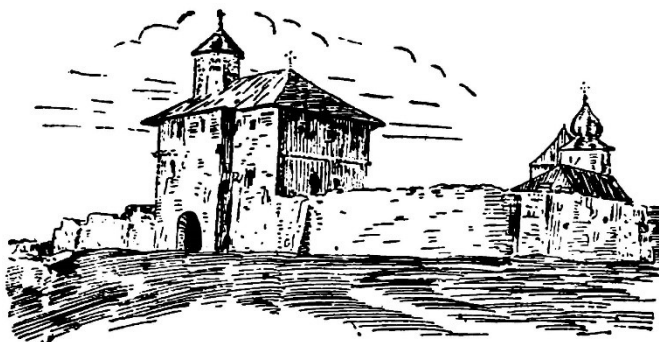
Colții câți au rămas, sunt îndeajunși ca să ne povestească întreaga tragedie a neamului nostru, valurile care l-au asaltat dar și destoinicia și vitejia cu care a fost apărat.

*

**

Când vii dinspre Iași nu începi a zări din orașul de azi al Sucevei decât partea lui despre nord cu case bătrânești acoperite cu șindrilă, cu cerdăcuțul sprijinit cu 4 stâlpi, cu ruje și alte flori în jur. Dintre biserici nu se zărește decât biserica din vale, a Adormirii Maicei Domnului din veacul al XVII-lea, și zidurile ca de cetate, ce împrejmuesc Mănăstirea armenească Zamca din veacul al 16-lea. Cu brâu frumos de piatră în jurul turnului dela intrare, cu metereze și ochiuri pentru sinețe, ca toate mănăstirile, și aceasta servea de apărare. Se mai păstrează în jurul ei valurile de pământ ridicate de oastea polonă a lui Sobieschi.

O frumoasă priveliște, molcomitoare, se prinde din acest capăt opus celui unde se află Cetatea lui Ștefan. Drumul din oraș e numai printre holde, iar cărării tănuite, te ascund în sacara și grâul până la brâu.



Mănăstirea Zamca

Cu cât înaintezi cu trenul spre gara Burdujeni, cu atât pe rând apar și cele alte monumente din oraș.

Pe toate le domină turnul de lângă biserica veche a S-tului Dumitru; Biserica e

I. Simionescu

zidită de Petru Rareș la 1534. Turnul măreț e rădăcat de Alexandru Lăpușneanu. Pe fața-i sudică e o prea frumoasă piatră cu sculptu-ra capului de bou, în chip deosebit de celelalte pietre, reproducând o veche sculptură din muzeul istoric.

De pe cerdacul turnului, se prinde panorama orașului întreg, cu priveliștea dealurilor depărtate care-i formează cadrul larg, liniștitor. Biserica însăși e un monument măreț, cu lungi ferestre gotice la intrare și cu pictura veche complet păstrată în lăuntru.

Când ai ajuns în gara Burdujeni, abea atunci prinzi întinderea întreagă a orașului, de jos din vale unde tinde să se prelungească, până sus la Direptate, tapșanul de lângă Cetate, unde Ștefan a strâns „boiarii mari și mici și altă curte mărunță care i-au strigat într-un glas: „În mulți ani de Dumnezeu să domnești”.

Iar de sus, dela Adâncata, pe dealul cu mulți mesteceni, de a stânga Sucevei, orașul apare în toată a lui desfășurare, cu sclipirea celor două mănăstiri restaurate, având acoperișul de țigle smălțuite. Biserica Mirăuților e mai pe coastă și Mănăstirea Sf. Ioan, loc de pelerinaj anual; în ea se păstrează, în sicriu de abanos cuprins în altul de argint bătut, moaștele Sf. Ioan dela Suceava, care n-a găsit nici după martirajul din Cetatea Albă odihna, fiind purtat din Cetatea Albă la Suceava, de aici prin Galiția, apoi la Viena, la începutul războiului de acum, spre a fi readus la Suceava abia în 1918. Biserica aceasta, e o cetățuie de care se leagă numele lui Bogdan-Vodă, care a început clădirea principală la 1514; a sfârșit-o Ștefăniță-Vodă la 1522. Turnul dela intrare e zidit de Pietru Schiopu la 1589.

Orașul în sine, modern, nu are nici o deosebire de celelalte orașe bucovinene. Nodul e format de dughenile dese, deasupra intrării cărora cu greu vei găsi o firmă românească. Spre partea nordică e cartierul tihnit al caselor armenesti și moldovenești, unele cu șindrilă altele mai modernizate, înecate între arbori stu-foși ori grădini de flori. Ți se arată ca o curiozitate, casa tupilată, cu acoperimântul ca o piramidă largă cu ferestruicele mici, în care a fost găzduit împăratul Iosif II-lea.

În spre cetate sunt ghemuite una-n alta căsuțele calicimii evreești, fără arbori, fără flori, care înviorează bordeiul cât de sărăcăcios al moldoveanului.

Primăria, în stil renaissance, își înalță turnul în fața catedralei catolice, înconjurată de o grădină mai slab îngrijită.

Într-o parte, lângă maidanul târgului, se ridică localul liceului, sub domnia austriacă un focar de trezire națională, cum n-a fost aiurea.

Demn de pomenit este muzeul istoric, din localul liceului de fete. Sunt lucruri prețioase în el, mai toate din cetate, sau răscolite din ruinele vechi de părăoașul Șipote. Acest muzeu trebuie scos din cele două încăperi, mutat în local mai spațios, dându-i-se importanța cuvenită nu numai prin ce cuprinde, dar și prin ce ar putea cuprinde, spre a deveni un muzeu al Bucovinei întregi.

În colo, spiritul general al orașului a rămas acelaș, așa cum îl cunoaștem de dinainte de războiu, afară de firmele traduse. Până și sergenții de stradă nu și-au schimbat uniforma, decât că la chipiul, după vechea modă austriacă, au pus noua emblemă.

În Suceava preotului Marian, a luptătorilor pentru nationalism Tofan și Grămadă, eroii morți în războiu, precum și a celorlalți răscolitori ai simțului național din vremea supușeniei austriace, ar trebui să vadă mai bătător la ochi semnele prefacerii dorite. Din ea, ca și din celelalte județe moldovenești, trebuie să

pornească mai aprig vântul românismului, dând năvală către Cernăuții prea anchilozați în formalismul zilelor care trebuesc cât mai repede uitate.

Trecutul vijelios, păstrat prin atâtea amintiri străbune, îndeamnă la o acțiune mai energică, spre a șterge urmările unui veac de dureroase amintiri.



Ruinele cetății

TECUCI

E vestit ca nod de cale ferată și ca centru principal de aviație.

Dela el se despică linii spre Iași, Mărășești, Galați. În zilele senine și liniștite avioanele ce sbor deasupra lui, par ca niște Caii dracului uriași deasupra unui ochiu de apă. Încolo, prea puțin deosebit cuprinde.

E unul din puținele orașe, care a luat forma județului. Dintre toate județele României, se știe că Tecuci e lung, lung; ajunge cu capătu-i nordic cam până-n dreptul orașului Bacău, iar cu cel sudic până aproape de Galați. Așa e și orașul. După ce ai trecut de clădirea gimnaziului, străjuit de câțiva plop, îți se urăște urmând șoseaua care trece prin Tecuciul nou. Rari becuri electrice, îți mai dau de știre că te afli tot în oraș. Încolo nici o deosebire de un sat mai cuprins, cu grădini mari, cu ogoare de popușoi înjur, cu obișnuita fântână cu cumpănă la poarta gospodăriei. Nici nu simți când ultima casă resleată a arătat bariera peste care se întinde lanurile cu sămănături până la Frunzasca.

Orașul propriu zis, adică îngrămădirea dughenelor mărunte, părete-n părete, ține puțin.

Dela gară ajungi în el, pe un bulevard bine îngrijit, asfaltuit de curând o șuşiniță de „pielea dracului”, care-ți lasă o bună impresie mai ales când strălucește la lumina becurilor electrice.

Deoparte și alta a bulevardului la început se întind bulgării bine cultivate. Sunt mai înviorătoare decât mocirlele unui alt oraș vecin. Privirea se oprește în dunga mai înălțată a terasei Bârladului din dreptul Cernicarilor.

Mai pe urmă vin casele curățele, micuțe, unele chiar de curând clădite, în stil românesc. Străzi relativ drepte, vara însă nouri de praf, se întretaie destul de regulat în partea nord-apusană, mărginite cu case gospodărești, luminoase, fiecare cu o curte largă-n fața și cu grădină cu pomi. E cartierul românesc, al ve-chilor proprietari de moșii ori al funcționarilor care au apucat vremurile de aur, putându-și din leafă agonisi o căsuță cu o bucată de pământ prin prejur.

La capătul dinspre târg al Bulevardului e așa zisa grădină, un spațiu mai larg cu gard viu, tuns, cu alee strâmte și neumbrite. Prima clădire, mai impozantă, ce îți iese în cale e tribunalul. Singura clădire mai frumoasă, în stil-românesc dar cu prea multe chenare, pretențioasă față de restul orașului, e Primăria. Îndărătul tribunalului e piața, un maidan pietruit, înconjurat de dugheni, în mijloc cu nelipsitul foisor, turn octogonal, singurul care se profilează deasupra clădirilor, când privești orașul din depărtare.

Într-o latură a pieței, un fost otel, cu cinematograf de vară în curte, găzduște azi dormitorul viitorilor învățători, iar înalt otel, mai la o parte ceva, este restul școlii normale de băeți. Un mediu nici nu se poate mai potrivit pentru educația conducătorilor culturei satelor. Tot aici e și așa zisul teatru, cu frontispiciul o adevărată placardă pentru afișe, unele scrise cu mâna, altele pe jumătate zdrențuite, o împestrițătură de petece de hârtie care-ți fac impresia de ruină și părăsire.

Uitam o clădire modernă, alătura, cu aparență de beton și cu o firmă în litere mașcate: Prevederea. Sus e nelipsitul club, unde amuțesc, în jurul meselor verzi, măcar pentru scurtă vreme orice desbinare.

O stradă lungă e artera negustorească, dugheni lângă dugheni. Te bucură văzând și multe firme românești.

Mai la o parte e spitalul destul de curat, dovada sentimentelor de pietate al unui donator.

Atâta-i tot sau aproape tot.

De și numele orașului e pomenit, se zice, într-un hrisov din veacul al 12-lea, deși în decursul vremurilor a fost loc de vămuire, așezat pe șleaul cel mare, care duce la Galați, totuși nici o urmă din trecutul depărtat nu se mai vede.

Bisericile sunt relativ noi, câteva, spre periferie.

Nici viața economică nu este prea dezvoltată, căci orașul nu servește drept centru de aprovizionare decât pentru satele imediat învecinate, până-n Siret. Cei din partea nordică a județului cu greu pot învinge lungimea drumului, spre a avea vreo legătură cu capitala județului; mai de grabă înving asprimea dealurilor înalte spre a se îndrepta către Bacău ori Bârlad.

Comunele din spre sud se aprovizionează lesnicios din Galați, așa încât Tecuciul rămâne aproape ca și Podul-Turcului ori Ivești numai că găzduște în el autoritățile legate de capitala județului și în totdeauna o garnizonă numeroasă, adăpostită în căzărni spațioase, singurele mari clădiri care mai salvează noțiunea de oraș.

Nici de o mișcare culturală nu se poate vorbi. În jurul școlilor tăcere deplină, afară de îndeplinirea formalismului cultural. În ultimii ani doar a început să pălăie o slabă licărire, pe lângă un Ateneu.

Școlile trăesc, fiindcă trebuie să existe. Încolo nici o îngrijire nu li se dă. Alătura de zaplazul gimna-ziului, azi liceu, stau mormane de gunoi în putrezire, iar în jurul unei școli primare, curtea e toloacă. Numai externatul de fete, clădire donată, strălucește într-un adevărat parc. Acelaș tablou ca pretutindeni, de și azi cuvintele de cultură, focare de cultură, apostoli ai culturii, se aud din gura fiecărui analfabet.

Totuși de Tecuci se leagă un modest nume de cărturar, din generația înflăcărată a lui Vodă-Cuza, anume Papadopol-Calimah, iar la vreo 3-4 km. spre nord, în parcul vechiului palata lui Vogoride - azi școală de agricultură a Academiei Române - se mai păstrează stejarul aproape uscat, legat în cercuri de fer, sub care scria Conachi unele din versurile sale, pe vremuri mult citite.

Dacă viața economică e în lăncezeală, iar cea culturală ștearsă. Viața politică e în toi. De pe urma luptelor dârze, poate câștiga ceva orașul, partidele zise noi imitând în mijloace de luptă, pe cele vechi. Alătura de banca partidului puternic se ridică alta, a unui partid nou, iar lângă gară, alătura de moara finanțată de cea dintâi, se găsește proaspăt construită, ferestrăul și magazinele susținute de cei din urmă. E o concurență folositoare binelui obștesc și orașului prea căzut în amorțire.

Totuși numele lui va rămâne veșnic în amintirea noastră, căci atunci când România întreagă se restrân-gea la Moldova până-n Siret, un punct însemnat de rază al zidului de piepturi românești, eră Tecuci. Se mai păstrează încă ici și colo urmele bombardării iar ca un simbol al rezistenței e copacul din colțul gării, având în el înfapt un obuz. E ca un monument natural al vremii de groază dar și de speranțe, de lașitatea unora dintre aliați și de îndârjita însuflețirea celor rămași singuri, să-și apere pământul strămoșilor lor.

Aici e cimitirul multor copii, care au apucat drumul pribegiei, căzând în ghiara

I. Simionescu

morții, prin osteneală și mizerie. Un monument s-a rădicat în amintirea lor, ceiace e un semn îmbucurător pentru sentimentul celor care au luat inițiativa.

TIGHINA

„Iar cine va aveà să meargă spre părțile Tătărești, va plăti la Tighina vama ce s-a plătit și mai înainte, după acelaș obicei va plăti și acum”.

Cetind aceste rânduri din minunata orânduire a lui Ștefan cel Mare asupra vămilor ce aveau de plătit „burgării din Liov”, în comerțul lor intens prin Țara Moldovii, îmi apare înainte și mai în relief măreția vremurilor de azi și a războiului ultim dus cu atâtea jertfe.

Aproape 500 de ani în urmă, din Suceava, capitala Moldovei, vrednicul Domnitor, ale cărui isprăvi întru nimic nu sunt mai prejos de a celor preamărite în Istoria Universală, arată drumurile mari, bătute de negustorii polonezi. Popasurile principale se înșiră în toate direcțiunile țării, întinsă până-n Nistru și Marea Neagră. Din Suceava drumurile radiau. Unele duceau spre Țara Românească sau cea Turcească, altele spre cea Ungurească, iar altele departe, prin tătarime, spre Orient.

Suceava erà centrul. Capetele erau la Troțuș, la Tecuci, la Cetatea Albă ori Tighina. Erà vremea de măreție a Moldovei.

Pe urmă se lăsă un lung și urât vis. Tighina și Cetatea Albă, deveniră Bender și Ackerman, spre a li se șterge urma. Suceava și mormântul marelui Domn au rămas vreme îndelungată despărțite de celelalte locuri pe unde a călcat neîntrecutul apărător al creștinătății. Prutul ajunsese blestemat, iar țăruii cordunului zid greu de străbătut.

Dar la urmă, deși după veacuri, marea dreptate se înfăptui. Urâtul vis încetă. Cât de puțin ne dăm seama de prefacerea întâmplată sub ochii noștri! Părem pitici în împejurările epice prin care trecem, de o măreție fără samăn.

După revenirea la granița veche, amintirea isprăvilor din faza eroică a Moldovei, mă împingeau cu o putere nevăzută spre Nistru și cetățile din lungul lui. Nu mi-a fost îngăduit încă să umblu în întregime dealungul lui căci drumurile sunt lungi și anevoioase.

Țineam, e dreptul, să văd întâi Cetatea Albă și Hotinul. Pecea dintâi mai ușor m-am învrednicit să o văd; spre cea din urmă încă n-am putut răzbate.

Spre Tighina am încercat de două ori. Întâia dată nu mi-a mers. Am rămas în drum, pentru că mă nimerisem după o ploaie, care desfundase „Ăoseaua” de legătură între Chișinău și Tighina. A doua oară am avut mai mult noroc, făcând drumul pe o drezină.

Dacă orașul în Sine nu are nimic atractiv, împejurimile lui sunt minunate, prin contrastele pe care le prezintă. E în mijlocul unei oaze întinse de pometuri și vii, înconjurată cât vezi cu ochii de stepa cenușie, de îndată ce s-a secerat grâul.

Tighina e așezată într-o îndoitură de dealuri pe malul Nistrului. Are cam poziția Hușilor față de Prut. Din cauza aceasta, nici nu-l zărești, decât când te-ai apropiat de gară, căci până să ajungi la el, urci domol panta unui deal care-l ascunde. În schimb pe această bucățică de drum, la fiecare cotitură largă se ițesc tablouri, care te țin mereu atent, căci se schimbă la fiecare pas.

Până la Bulboaca domină stepa, fără arbori, arsă de soare. Acest sat mare, e în totul la fel cu cele de dincolo de Prut. Nicio deosebire nu prinzi. Aceleași garduri de câtină, întăritură naturală; aceleași case sărăcăcioase acoperite cu stuh; aceeași

I. Simionescu

neorânduială în așezarea lor pe coasta de deal.

Bâcul molatec se transformă în ochiuri de apă, adunate în albia lui, mărginită de coaste priporoase de nisip. Unde e apă e și variație. Stuful verde, ca și plopii piramidali crescuți la adăpost, prin contrast cu galbenul malurilor înroșite de ultimele raze de soare, dau înviorare locului. E un colț ademenitor.

Drumul apoi urcă. Zarea se lărgeste mai ales spre Nistru. Apar cuiburi verzi cu biserica sclipitoare în mijloc. Haosul rusesc îți atrage cu neastâmpăr privirea mai mult într-acolo. Îți închipui un iad și te minunezi că natura e tot aceeași, impasibilă în frumusețea ei de sfârșit de vară. Perspectiva dealurilor largi de peste Nistru, te urmărește într-una. Ceața depărtării le învăluie, acoperind desolarea câmpurilor arse care te întovă-rășesc, împestrițate numai de stropii nemțișorilor sinilii, de tufele liliachii ale nemuritoarelor cu petalele ca de hârtie ori de laptele cânelui, rămas verde fiind apărat de lăcomia vitelor înfometate prin otrava ce o poartă în trup. Iată și Nistru, oglindă argintie în cadru de sălcii. Acum dispare, acum din nou se ițește.

De după culmea unui deal apar câteva puncte albe. Sunt cazărmile și turnul catedralei din Tiraspol.

Tighina e departe.

În adevăr abia ai ajuns pe culmea valului urcat și apare creasta cetății, mai apoi gara, destul de impo-zantă, cu numeroase turnulețe la cele două aripi.

Ceia ce-ți atrage atențiunea dintr-odată, e grija vechii stăpâniri, pentru funcționarii gării. E explicabilă, dându-se izolarea de centrele mari. Le împlinea surghiunul cu tot confortul traiului zilnic. În fața gării, în mijlocul unui parc bine îngrijit, înflorit, se înșiră clădiri spațioase, pentru personalul superior. În locuința inginerului exista până și o sufragerie de vară, cu basen, din mijlocul căruia țâșnea apă răcoritoare. Scoborât în gară, cel dintâi gând fu spre cetate. Avui o decepție. În loc să întâlnesc ruini, am dat peste ziduri întregi. În loc să află pustiu, am găsit forfota soldaților care făceau exerciții. Totul e în bună stare, cu puțință să fie folosit. Zidurile din afară sunt întregi, ca și încăperile din curtea cetății. Până și adevărata cetate, cu bastioanele rotunde dela colțuri, chiar pe malul Nistrului, nu e prea atinsă de ghiarele vremii. Numai biserica e crăpată și părăsită.

Scări de piatră te duc pe creasta lată a unuia dintre bastioane. Trebuie oarecare prudență la urcare. Lipsind balustrada de sprijin iar treptele fiind înguste, ușor te prinde amețeala, dacă îți arunci ochii spre fundul adânc al turnului. Ajuns sus, curiozitatea îți îndreaptă întâi privirea peste apa Nistrului, aici cu liniștea bătrâneții, spre țara crâncenelor experiențe sociale.



Gara

Un sat mare, cu multe case, înecate în desișul arborilor, se întinde până-n râu. Numai bucatele adunate în jurul caselor, îți arată că e locuit. Încolo domnește o liniște care te înfioară. Deși în toiul zilei, nu auzi nici un scârțit de cumpănă. Aștept îndelung, să văd măcar un copil mânând vita la adăpat. Totul e taină de mormânt... sau exagerarea închipuirei, în legătură cu ceea ce se spune despre condițiunile de dincolo de Nistru.

Jumătate din podul care lega Tighina cu Tiraspolul, a rămas neatinsă, oglindindu-și zăbrelele de fer, tot cruciș așezate, în apa ce pare plumb topit. Cealaltă jumătate, trasă pe malul nostru, așteaptă numai să fie încheiată la loc. Și totuși... ce distanță mare o separă de celalt mal.

Dincoace e continuarea vieții normale, ferită de nesiguranța zilei de mâne; dincolo e grija neconținută ca pe vremea când locurile erau stăpânite de tătari.

Satul din fața mea, locuit tot de moldoveni, îmi evocă vitregia soartei față de poporul nostru. Chiar acum când granițele s-au lărgit atâta, și ele nu cuprind încă pe toți cei de-o limbă. Spre răsărit, ca și spre apus, spre miază-zi dar și spre miază-noapte, pretutindeni sunt priviri rugătoare îndreptate către noi, cerându-ne măcar sprijin sufletesc. Chiar Republica moldovenească, întemeiată de curând de Soviete, drept nadă pentru cei slabi de înger, este dovada existenței unei întinse regiuni, peste granițele actuale ale României, ocupată tot numai de români.

Vremea trece. Nimic nu spune în jurul meu, de luptele care s-au dat în preajma vechii cetăți de odinioară. Cucerită de turci, e arsă de cazacii lui Nolivaico, apoi iarăși a fost clădită. Carol al XII-lea, pribegind după Pultava, în Tighina își are popasul mai îndelung. Aici a murit Mazepa, aici a trăit Stanislau Lecinski înainte de a pleca în Franța. În războiul ruso-turc, de tre iori Benderul e cuprins de ruși. Pe urmă, după 1812, devine un oraș liniștit. Pe locul vechilor hanuri turcești de lângă cetate, ia naștere orașul de azi, cu străzi regulat întretăiate, largi, cu case oblonite, aproape toate la fel.

Numai Soborul clădit la 1825, zice-se pe urma unei bisericuți, Osperia, în care s-a închinat Ștefan cel Mare în 1482, domină clădirile joase, cu toate că și turnul lui principal e scund, înconjurat de alte numeroase turnulețe. Doar palatul unei bănci e mai răsărit, din piatră masivă. Încolo e tiparul unui oraș de stepă, mereu acoperit de pânza cenușie a prafului răscolit de vâртеjuri.

Totuși Tighina cuprinde și ceva deosebit: Un atelier de modele școlare, care funcționa mai înainte pe lângă Zemstvă. În el se confecționează frumoase și metodice tablouri intuitive pentru Șt. Naturale după tipul celor făcute de casa Deyrolle din Paris, deși cu mult mai reușite. Sunt pentru noi și mai interesante, căci materialul folosit și arătat, e din țara noastră.

După ce ai părăsit Tighina, apucând drumul spre Cetatea Albă, arunci o privire îndărăt. Nu o mai recunoști. Natura o îmbracă într-o haină nouă, înviorătoare. Totul e numai verdeață. Casele abia se mai zăresc. Turnurile Soborului, viu colorate, răsar deasupra negurii de frunziș.

Pretutindeni numai copaci; Jos în lunca largă a Nistrului e o mare de sălcii. O dâră de arini arată margi-nea apei, iar plopilor piramidali sunt stâlpii de telegraf. Pe dealurile dinspre apus iarăși vii și pometuri, regiunea Tighinei fiind un centru vestit al fructelor.

I. Simionescu

Totul e ca o leică de verdeață.

Pe urmă încep din nou largile valuri de pământ, dogorâte de vânturile și arșița stepei.

TIMIȘOARA

E oraș de șes; munții Banatului au rămas în urmă spre miază-zi. Ultimele lor valuri abea se mai zăresc uneori la orizont, departe, micșorați, învăluiți în ceață. Valea Timeșului, largă, le-a luat locul; unită cu a Begheiului se perde în întinsoarea fără marginia Câmpiei.

Totuși în juru-i e variația vegetației abundente. Plopii piramidali, îți arată drumul dela Lugoj, iar hornurile fabricelor abea răsar din dunga frunzarului des de copaci, care învăluie clădirile.

Șesul, ușurința mișcării în voie, i-a știrbit caracterul etnic. Timișoara a devenit sucursala Budapestei, avangarda de înaintare a stăpânitorilor. Navala lor însă s-a oprit aice. Pe văile munților cu greu a înaintat. Cu cât Timeșul e cu fața mai încruntată, cu atât băstinașii sunt mai la ei acasă.

La Lugoj, cu munții mai aproape, românii, țin cumpăna străinilor. La Caransebeș, cu munții în coastă și apă mai iute, băstinașii sunt în număr covârșitor.

Timișoara este oraș vechiu. Pe vremea lui Carol Robert, carea cunoscut ce e voinicia și dragostea de țară a românilor, era redusă la o citadelă cu ziduri înalte, apărată de mocirlele Begheiului. Cel puțin așa o arată o stampă veche. Urmele cetății de demult, dărâmată și apoi din nou construită, abea se, mai zăresc azi, iar Begheiul domesticit, strâns între maluri de ciment și piatră, este navigabil.

Orașul nou, având spațiu îndeajuns, e în formațiune. Croit după un plan american, a rămas neisprăvit. Prin aceasta însă are un tipar a parte, deosebit de a tuturor celorlalte orașe.

E un mozaic de orășele, având fiecare până și sinagogă despărțită. În mijloc, pe locul cetății de odinioară e inima orașului: Cetatea. De jur împrejur sunt mahalalele, tot orașe, Mehala, Fabric, Principele Carol prin sine sunt independente.

Între ele se întind și ogoare sămănate. N-am văzut nicăeri scai și pălămidă. Când crezi că te afli în centrul orașului, cu casele strânse de o parte și alta a străzii largi, curată, bine întreținută, atunci te pomenești în preajma unui câmp cu păpușoi, spre a trece din nou în alt cartier, care ar putea să facă cinste oricărui oraș mare. Din cauza acestei vrâstări de clădiri mărețe, și câmpuri sămănate, de ogoare și orășele mici, Timișoara presintă colțuri de neîntrecut farmec.

Eram atras de impozantul edificiu al liceului piaristilor. Privind spre îmbinarea celor două aripi ale clădirei, cu capela acoperită de o pânză verde, mă credeam în fața unuia din pavilioanele universității din Oxford. Câțiva pași însă mutându-mă din loc, panorama se schimbă. Privirea alunecă peste un loc viran, cu câțiva strujeni uscați, și se oprește asupra acoperișurilor de țiglă veche a pavilioanelor spitalului, din mijlocul cărora se înalță clopotnița capelei, ca două picături de apă asemenea cu acea a bisericelor modeste din vreun orășel din Moldova. Alături de locul rămas ne zidit, se ridică dosul clădirilor nouă dela strada principală, pe când mai departe, spre cinematograful comunal, construcțiuni din roșu arată că viața nu lăncezește.

Asemenea tablouri le găsești la fiecare pas. Edificiile mari, moderne, într-un spațiu liber, înverzit, capătă aparența monumentală, cum e Abatorul comunal, cu turnul pavilionului central și cele două statui dela poartă.

Ogoare cu pătlăgele roșii, învecinează palate, în dosul cărora crâmpeile din

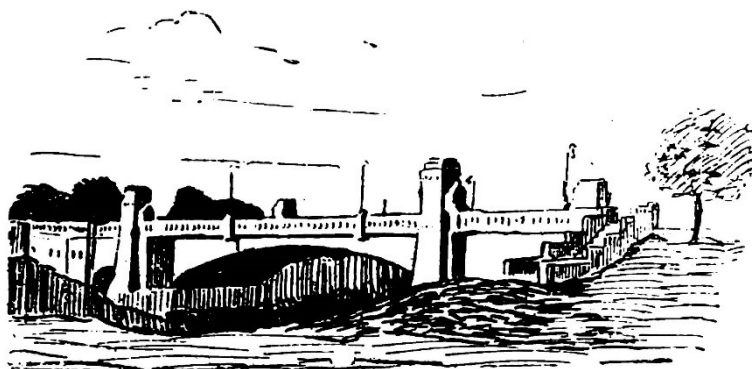
I. Simionescu

vechea cetate, nici de 30 de ani dărămată, sunt pământ pe care crește iarbă. Contrastele se îmbină într-un tot armonic, dacă e văzut din depărtare.

Când ieși din Palatul Poștei, aproape cât și cel din București dai de o bucată din fortificație, din cărămidă aparentă, folosită ca depozit de mașini. Alături verdele intens al lăternei proaspăt cosită, formează ca o peluză clădirii masive a Băncii Timișane. Banca Națională dinpotrivă e ca o vilă, cu o grădină bine îngrijită.

Din Parcul Regina Maria numai umbră și flori, alătura de podul larg de peste Beghei, se înalță baia centrală, cum numai în Budapesta am mai văzut. Pe urmă iar te perzi între zidurile de case dese, monotone, din „mahalaua” Fabric, cu catedrala milenară înaltă, impunătoare, alătura însă de o bisericuță părăsită greco-catolică, acoperită cu șindrilă așa de veche încât a prins mușchi.

Așezat în șes, boarea stepei ar învălui orașul într-o atmosferă de furnal. Parcurile întinse, cu arbori mari și rămuroși, îl umbresc, iar Begheiul, procură nu numai puterea pentru uzina electrică, dar prin adaptări sistematice, și băi răcoritoare pentru toată lumea. Amiaza și seara, când magazinele se închid, la „Strand”, basenul de înotat, e un adevărat furnicar de lume.



Podul spre parcul Regina Maria

Având în față câmpia rodnică a Tisei, iar îndărăt bogăția munților ca și o largă piață de desfacere, Timișoara a devenit unul din cele mai importante centre industriale. Fabricile, moderne, ocupă locul lor anumit în planul sistematic, păstrat, al orașului. E o dezvoltare naturală a industriei locale, bizuindu-se, cele mai multe, pe materialul prim aflat în regiune. Prin ele însă caracterul etnic al orașului a suferit. Comerțul și industria sunt în mâinile străinilor greu de urnit din loc. Cetatea, mijlocul orașului, e a lor. Românii au rămas în sate sau abea li s-a îngăduitsă fie lucrători în fabrici. Dimineața și seara, când tramvaiele curat întreținute, sunt pline de elementul activ, productiv prin muncă, nici prin gând nu-ți trece că te afli între străini. Nu auzi decât dialectul local al limbei românești. Cernăuții, la câțiva kilometri de vechiul cordun, a rămas mai înstrăinat decât Timișoara, la câțiva kilometri de granița apuseană.

Un fenomen etnic invers de cel de până acum are loc acum. Băștinașii caută să cuprindă, încet încet, cetatea, să-și ia locul din care, zilnic, au fost alungați.

Va trece vreme îndelungă până ce schimbarea va fi completă; îmbucurător e că fenomenul e viu. Trebuie energie, hotărâtă și continuă de și nicăeri, ca în asemenea citadele înstrăinate, nu sar în ochi prin contrast, desbinările întristătoare politice, cangrena care ne mănâncă.

Numai școlile deocamdată pot aduce o primenire. Ce preț puneau și stăpânitorii

de eri asupra acestui factor atât de important se vede după localurile împrăștiate în cuprinsul orașului.

Liceul piaristilor, cu ziduri înalte și groase pentru cultura română, este exemplul viu al străduinții vechi de a cuprinde sufletele prin școală. În clădirea lui s-ar putea adăposti o universitate. Laboratoarele de fizică și chimie, cabinetul de Științe Naturale, ocupă un rând dintr-o aripă întreagă. Și celelalte școli sunt mari, frumoase, cu spațiu deschis, cum e Internatul de fete, ori școala normală de băieți.

În privința școlilor, un lucru bun, netăgăduit, am făcut: Școala Politehnică. În Timișoara e la locul ei, mai mult decât în București, fiind într-un centru industrial, la marginea Ruhr-ului nostru. Directorul ei, dornic de a lăsa urme de activitate intensă și conștient de importanța culturală a instituției, își dă toate silințele să dovedească mediului sceptic în care se află că și „fiii Românilor pot învăța toate învățăturile în limba Patriei”, cum avea credință Gh. Lazăr. Pavilionul nou, construit de curând începutul realizării unui plan pentru care nimeni n-ar trebui să fie sgârșit, aratăcă în fața liceului Piaristilor, în curând se va înălța și altar științei românești, în jurul căruiaar trebui să se concentreze toate celelalte școli.

E nevoie de un mai mare sprijin de dat unor atari manifestări. Expoziția artiștilor bănățeni, deschisă în castelul lui Huniade, cu brâul roșude cărămizi sub creștăturile dela acoperiș, e un semn îmbucurător de viață nouă.

Muzeul bănățean, bogat, azi nu mai poate încăpea în clădirea prea mică pentru dezvoltarea luată. Mai mult științific, de și are o colecție de tablouri destul de însemnată, împuținată de pe urma sârbilor, poate servi drept sâmburele unui mare muzeu regional, în care partea etnografică să fie reprezentată prin săli întregi, nu ca acum prin câteva vitrine.

Banatul e atât de variat înzestrat dela natură, iar oamenii blajini și omenoșii – doar nu e de geaba vorba locală – *tot natu-i de omenie* – au atât de felurite manifestațiuni etnice, încât un muzeu regional complet ar fi o atracțiune și pentru străinii îndăpărtați.

Am da dovadă că și noi putem înălța un palat cultural, cum e cel din Arad ori Târgu-Mureșului. În Temișoara i-ar fi locul natural, putând domina prin edificiul ridicat ca un monument al vitalității.

Dela 1557, aproape două veacuri semiluna era aninată în vârful minareturilor din cetate. La 1716 Eugeniu de Savoia a liberat-o de turci, dela care n-a mai rămas nici urmă.



Tot așa Timișoara trebuie azi recucerită spre a fi unificată cu mediul etnic care o înconjoară. Rolurile de până acum trebuiesc răsturnate. Pe când stăpânitorii de eri vroiau să stațiunea de pompă economică, până la sleire, a Banatului bogat în toate și prin aceasta piciorul de sprijin al dominării lor asupra văilor întortochiate din munții curat românești, noi trebuie să o transformăm în straja vieții noastre etnice spre apus.

Condițiunile naturale ne sunt în totul prielnice. Dovadă, viața plină care gălgâie chiar acum, în perioada de tranziție. Cât am umblat prin România, n-am văzut atâta activitate de refacere și clădire din nou, decât doar în Galați. E semnul pulsului sănătos al vieții. Până și pe Begheiu e mișcare, măcar că tăiat în două la granița sârbească, te-ai aștepta să aibă soarta canalelor din Bruges, de care îți aduc aminte unele părți din vechiul canal părăsit, cum e în dosul catedralei catolice.

Când pe parcelele, azi semănături, se vor ridica fabrici nouă, sau clădiri la fel cu cele existente, Timișoara va deveni cel mai însemnat centru din țară, după București, întrecându-l prin sistematizarea și chiar estetica străzilor stabilite de mai înainte, pe planul metodic alcătuit.

Natura ne-a favorizat, cu darurile ei din belșug hărăzite; trecutul ne vine în ajutor prin importanța ce s-a dat acestui oraș. Elementul pasiv din complexul evoluției omenеști e minunat. Rămâne elementul activ.

E momentul să dovedim că și noi știm a arăta rostul ce-l avem în lume.

Doamne! Deschide-ne ochii ca să vedem bine prielnicia momentului, care nu se va mai întâlni; împrăș-tie ceața ca să nu mai rătăcim asemenea unor umbre cu înfățișarea de oameni.

TULCEA

Mi-a adus-o aminte crenguțele de sălcii, cu florile argintii, care vestesc bucureștenilor că în afara îngră-mădirilor de case cu vârtejul patimilor ucigătoare, a sosit primăvara, vremea înviorării, a cătării spre zări senine, a spovedaniei și priminirii sufletești.

În luna aceasta, un drum la Tulcea, e farmecul desăvârșit.

De cum te-ai suit pe vapor, la Galați, uiți tot ceeace poate să-ți tulbure viața. Dunărea te liniștește. Seninul cerului te chiamă spre gândurile ceva mai înalte. Răchițele cari te întovărășesc, îți spun de vremurile depărtate, când Mântuitorului i-a eșit înainte norodul, strigându-i "Ossana, Ossana", iar El le răspunde blând, dar sguitor; „Pace vouă”.

Lași în urmă maldărilor de lemne și scânduri de pe malul portului; încet, încet dispar zidirile fabricelor și a docurilor; hornurile înalte se pierd în aburul ce se îngroașă ca fumul de tămâie în fața altarului. Rămâi sclavul naturii în plină trezire la viață.

Dealurile Dobrogei încep, înverzite, să se arăte. Pintenul Bugeacului ajunge până în lunca numai apă. Pe urmă se înalță în lungul malului, domoale, blânde, surâs biajin de moșneag cuminte. Netezite ca de o mână uriașă, se lasă lin spre îmbătrânita apă, care le-a îndepărtat din cale-i. Totul e liniștitor. Pare că ai intrat în o regiune fermecată. Numai puzderia păserilor călătoare, ostenite încă din drumul lor lung, cât mai dă sgomot. În colo e muta dar impozanta înviere a naturii, doborătoare tocmai prin taina puterilor nevăzute.

Mai încolo dealurile se îmbracă în haina pădurilor, cu mugurii plini de sevă, strălucind ca niște pietre scumpe.

Șueratul vaporului, prelung sunet strident, turbură liniștea adâncă. Se apropie Isaccea, cu gropile de marmoră roșie, vânăta, albăstrie. Un punct de forfotă omenească, un du-te vino scurt, pe puntea dintre pon-ton și vas, rara legătură a orașelului isolate cu lumea largă. O corabie turcească, cu paianjenișul odgoanelor și a catargurilor, se leagănă mai vioi sub lovitura valurilor întărite prin manevra vaporului. Pe urmă iarăși liniște.

La Ceatalul Ismailului, Dunărea se despică. Sunt cele: două brațe care cuprind delta, loc de luptă fără mult sgomot, într epământul nou și apele din care răsare.

La o cotitură apare Tulcea. Când am văzut-o întâi privire ami-a fost atrasă de morile de vânt, reslețe pe culmea dealurilor, ca niște cruci cu brațele scurte, lipite pe dunga cerului albastru. Morile de vânt sunt o caracteristică a Dobrogei. Ele arată domnia vântului, care spulberă praful, înălțându-l în vârtejuri de trombe, dușmanul neîmpăcat al arborilor resleți, sgribuliți spre pământ. Omul însă și l-a făcut folositor. Neavând puterea apei, lipsindu-i puterea focului, s-a îndreptat spre aceia a vântului.

Între morile de vânt de pe deal și Dunărea mai mâniată aici din pricina unor colți de stâncă rămași în cale, se înșiră în amfiteatru casele orașului.

Cheiul plin de lume, și cei cu treabă și cei curioși, îți aduce aminte că Tulcea e port dunărean. Sulina și Galați însă îl înădușă. Vapoarele de mare trec prin fața lui, fără măcar să poposească o clipă. De aceea lângă chei, nu sunt decât prea puține magazine, cu acoperișul ieșit, din solzi de olane înegrite.

I. Simionescu

O stradă principală, în lungul Dunărei, e inima oraşului. Aici e răcoreala adusă de apă, mărită ceva prin câţiva salcâmi. Aici sunt înşirate cafenelele, loc de odihnă prea îndelungată, pentru cei cari nu ştiu cum să-şi omoare altfel vremea. Tot aici sunt şi câteva din clădirile autorităţilor, înălţate pe vremea unui prefect care nu se socotea exilat. Statuia lui Mircea cel Bătrân era semnul ridicat din nou că Dobrogea a făcut parte de demult din trupul României.

Strada comercială face cruce cu cea de odihnă. Ea e drumul vechiu de legătură cu lăuntru Dobrogei.

Pe urmă se respiră căsuţele scunde, cu zăplazuri înalte, viaţa ascunsă de odinioară când mâne nu ştiai ce se va mai întâmpla, ca şi apărarea împotriva dogorelei soarelui, mai arzător aici, în strânsura clădirilor, decât sus pe deal. Nimic nu te opreşte din drum, decât oboseala mersului pe străzile cu bolovani proeminenţi. Totuşi pentru cel care a păşit întâia oară din restul ţării, la fiecare pas te izbeşte deosebirea totului.

Aşezată la capătul de nord al Dobrogei, în Tulcea mai mult decât în Constanţa, s-a păstrat mozaicul etnic, aşa cum era pe vremea Turcilor. Români, evrei, turci, bulgari, alcătuesc o insuliţă, nu totdeauna de pace. Pe fiecare an, încet, rămăşiţele orientului sunt din ce în ce mai şterse.

Tot şcolile au ajutat la această schimbare. În special liceul, deşi cu profesori mereu fugiţi din exilul în care se credeau asvârliţi, din an în an îşi arată puterea-i de primenire sufletească asupra populaţiunii, datorită celor câţiva mai conştienţi de menirea lor, deci lucrând mai cu dragoste.

Aşa era Tulcea de dinainte de războiu, cum o cunoaştem. Valul răprasnic al unui duşman de tot hain, a adus prefacere în rău. Relativa sărăcie de mai înainte, datorită izolării şi traficului slăbit, a căpătat un colorit mai întunecat. Ruinele caselor distruse de bulgari, arată suferinţele populaţiunii româneşti. În focul înaintărilor şi retragerilor repetate ale armatelor potrivnice, oraşul se resimte de pustiirea obuzelor. E încă unul din oraşele, cari aşteaptă cu drept cuvânt alinarea, cam prea întârziată, a jertfelor suferite în ultimele evenimente. România întregită nu poate să lese prea îndelung rănile deschise din regiunile de sacrificiu.

Dacă oraşul în sine nu ademeneşte prin nimic alta decât reminiscenţa mai vie a unor vremuri aproape apuse, în schimb tot natura îi dă un cadru de frumuseţe ce nu se uită.

Prelungind preumblarea pe strada principală către răsărit, în urcuş nesimţit, te trezeşti pe vârful promon-torului Hora de unde priveliştea te ţintueşte locului.

Adăpostit de umbra obeliscului ce însemna stăpânirea română, privirea se odihneşte peste luciul deltei. Cât vezi cu ochii numai apă şi stuf. Departe spre nord, o dungă gălbie îţi arată malul basarabean, iar o grămadă de sclipiri ca de stele, înseamnă locul unde se află Ismailul. Încolo e stăpânirea Dunărei. Din mijlocul pajistei de papurişte, crâmpoie de dungi argintate indică braţul Sulinei, canalul de legătură a României cu restul lumii.

Pe acest drum ascuns în stufăriş, plin de lumea păsărilor tot atât de împetrită ca şi în delta Nilului, străbat vapoarele uriaşe, deprinse să înfrunte furia talazurilor de pe Ocean. Aici la poarta Orientului, începe drumul preţuit, sfârşit în Marea Nordului. Nici nu bănuieşti că prin liniştea ridicată din întinsul domeniu al deltei, străbate drumul celei mai intense vieţi economice; şuşiniţa de

apă ascunsă în verdeață, este fereastra prin care străbate aerul dătător de putere. Aici prinzi mai intens prețul darului pe care ni l-a hărăzit natura prin Dunărea invidiată de atâtea noroade. În ceața ce se lasă peste locul în care se zămislește pământ nou, ți se arată icoana comorilor adunate pe pământul nostru.

Din tăcerea sfântă ce învăluie întinsul deltei, un glas ca de trâmbiță se desprinde: „Comorile n-au valoare fără vrednicia omului.

În mâinile lui stă fericirea râvnită.

Fericirea fără muncă e vis deșert”.

TURDA

Numai faptul că în apropierea Turdei se află locul unde a fost ucis hoțeste Mihai-Viteazul și ar fi de ajuns ca acest oraș să însemne mult pentru noi.

E un oraș de mare viitor, căci întrunește toate condițiunile pentru a prospera. E la marginea munților Apuseni, dar și la al Câmpiei Transilvane. Din el pornește singura linie ferată, îngustă, care pătrunde mai adânc în Țara Moților. De și e pe Arieș, totuși e lângă un șes netezit, la îmbinarea năprasnicului râu de munte cu Mureșul în care dă. Muntele îl are în spate; în jurul lui sunt coline iar șesul e în față, condițiuni geografice minunate.

Marii strategii Romani, nu degeaba au ales locul acesta pentru stabilirea municipiului Potassa și el, zice-se, zidit pe ruinele orașului dac Dierna. Din trecut n-a mai rămas nimic, decât cărămizele rezlețe ce se mai scot din brasă, ori tuburile apeductului, care alimenta municipiul.



Vechiul pod acoperit

Mai târziu orașul Turda fu scoborât în vale, în o covată lăsată de răușorul Turul, tăiată la margene de un cot al Arieșului.

Așezarea lui însă, importanța strategică ce o avea, i-a fost și nenorocirea. Rar oraș din Ardeal care să fi suferit atâtea devastări. Mihai Viteazul de două ori i-a dat foc. Turcii l-au prădat. Valurilor de restriște urmau încercări de restaurare și înviere. I se dădea o deosebită însemnătate prin dietele care se țineau în el, cea de pe urmă, a 127-a, în 1759. În Turda, a avut loc și sinodul bisericii ortodoxe, când s-a ales episcop Andrei Șaguna.

Se lămurește atunci de ce Turda ajunsese unul din centrele puternice ungare, un soi de cetățuie de unde se încercă întinderea influenței de maghiarizare asupra Munților Apuseni, cu locuitori atât de îndârjiți. Tot așa se explică furia deslănțuită în 1892, cu prilejul Memorandului, asupra casei lui Rațiu, pe zidurile căreia azi ar merita să fie pusă o placă.

Când vii dinspre Ghiriș (Câmpia Turzii), nu vezi decât Turda-nouă, de-a dreapta Arieșului, hornuri înalte printre plopii rămuroși ai zăvoiului care servește drept grădină publică. Abea când te apropii de gară se arată turnul renovat al bisericii reformate, prismatic, cu săgeata prelungă încadrată de patru turnulețe mici, după tipul atât de des întâlnit în Ardeal.

Ca să poți căpătă o ochire asupra orașului trebuie să urci dealul dinspre răsărit, cu cimitirul vechiu românesc neîngrădit. De aici se prinde întreaga lui arhitectură simplă, așa cum i-a permis văiuga în care e așezat.

În lung sunt două-trei străzi paralele. Cea din mijloc e principala, lărgită în centrul orașului, spre a da spațiu pentru nelipsita piață. Aice sunt strânse toate edificiile mai mari și mai ales mai vechi. La un capăt e palatul prefecturei, cu

locuința oficială a prefectului. În celalt capăt al pieței e biserica romano-catolică din veacul al XV-lea fără turn, cu exterior care-i arată vechimea, dar cu interior luminos, fiind de curând repa-rată. Aicea e biserica reformată, cea mai veche, transformată dintr-o biserică gotică, din care numai frumosul portal a mai rămas.

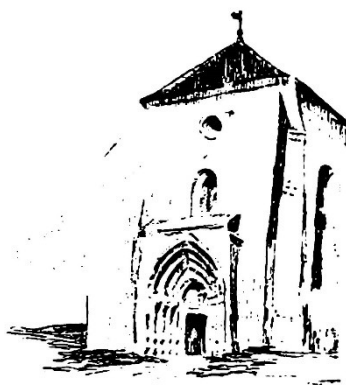
În jurul pieței, sunt case mici, cel mult cu 2 rânduri, dar cu curte mare servind drept popas, în zilele de târg, căruțelor venite cu bucate. În fața cafenelei destul de curată, o casă mai veche, cu dublu acoperiș de șindrilă, peticit pe jumătate cu tinichea, îți atrage atențiunea prin o placă de marmoră roșcată, cu un medallion alb. Aice s-a născut romancierul ungar Baron Miklos Josika.

Dese ori vezi asemenea semne de deosebită atenție dată oamenilor mai de seamă a stăpânitorilor de eri.

Puterea administrativă a dispărut din ținuturile samavolnic guvernate, însă au rămas urmele cinstirii acelor care dau veșnicie prin cultură, unui popor. Sunt exemple care nu ar trebui nesocotite.

Răzamat de crucea știrbită din cimitirul românesc, urmărești mai departe în tihnă așezarea orașului. Privirea îți e atrasă de o clădire imposantă, așezată sub coasta dealului apusan, numai vii și vile. E liceul „Regele Ferdinand”, ținut curat, cu laborator de fizică, material didactic ales pentru Șt. Naturale, și cu o bibliotecă românească destul de bogată. În sala festivă, luminoasă, spațioasă, se țin conferințe pentru elevi și public. E o clădire nouă. A fost terminată în 1911. Obiceiul foștilor stăpânitori, în ce privește școlile, iarăși ar trebui de imitat. Ei le clădeau temeinic.

Nu se îngrijeau numai de ziduri. Când deschideau porțile unui local, se găseă instalat înlăuntru tot ce trebuie pentru funcționarea efectivă a școlii. În sălile proaspăt vopsite, cu ferestre făcute anume pentru săli de clase populate, nu se muta mobilierul vechiu, peticit, cu bănci oloage, cu table roase. Așezau la locul lor ceeace formează zestrea școlii: material didactic, bibliotecă până și epidiascop portativ pentru proiecțiuni. Astfel impuneau, iar directorul nu eră silit să neglijeze conducerea educativă și culturală a elevilor, umblând după expediente pentru a introduce viața reală școlară între zidurile goale.



Portul gotic al bisericei reformate

În afară de liceu, în afară de o școală secundară de fete, demnă de pomenit e „Casa Principilor”, clădită pentru găzduirea principilor ardeleni când veneau la diete. Renovată în preajma războiului, amenință din nou cu năruirea unei aripi. E păcat, căci ar putea servi de minune pentru muzeu și cămin cultural. Așa cum este

însă, dovedește cât preț punem noi pe cultură. Mai dovedește însă și lipsa de însuflețire a celor în sama cărora se află. Intrând în lăuntru, îți face impresia că chiar ai noștri așteaptă să se întoarcă ziua de eri. Nimic schimbat din ceeace eră.

Totul a rămas ca mai înainte.

Un semn, cât de mic, nu arată răsturnarea condițiilor istorice. Principii ardeleni înșirați în frumoasa sală festivă, pare că te întreabă: „Ce cauți aici? E încă lăcașul nostru. Nu vedeți că e lăsat ca locașul nostru de veci? Priviți prin prejur. Totul aduce aminte de stăpânirea noastră: Tablourile, arhiva, documentele, casa săteanului din odaia dejos”.

Și doar în Turda s-ar găsi o mână de intelectuali români, care ar putea săvârși primenirea cerută, nu numai de prefacerea vremii dar mai ales de sentimentul dreptății, răscolit când rătăcești prin cartierul româneasc.

Turda, ca și mai toate orașele ardelen, sunt înstrăinate. Logic e să fie așa, de și nu e drept. Ungurii, sașii și evreii maghiarizați sunt stăpânii comerțului, industriei și a clădirilor mai de samă. Românii au fost pare-că tolerați. Sunt îngrămădiți sub coasta dealului dinspre răsărit. Acolo, cu străzi nepavate, cu căsuțele lor simple, fără ziduri și porți înalte ca în restul orașului, s-au strâns în jurul bisericilor lor, din păcate și aici de două feluri. Cea ortodoxă, și mai asuprită, abea se zărește, aproape de Arieș. A căpătat față, puțină spoială, cu ocazia vizitei regale. Cele unite, căci sunt două, mai în vază, stau de strajă una în Turda-veche, alta în cea nouă. Stăteau, sărmanii români, nu ca în țara lor, ci păsuți. Acum măcar să li se infiltreze gândul că sunt stăpâni la ei acasă. E datoria intelectualilor aceasta!

Noroc de zilele de târg. Atunci în piață nu clocotește decât graiul românesc, iar cele câteva firme românești, strălucesc pare-că mai mult decât în celelalte zile.

Portul e schimbat. Pantalonii largi, dela Feleac în jos, tot mai rar se văd. Se obișnuște mai mult pantalonii strânși pe pulpă, de aba, cămașa potrivit de lungă și minteanul scurt. Femeile port ciubote, fustă neagră încrețită, pieptar strâns la talie, fără mâneci, răscroit la piept și despicat înainte.

E năvala satelor, speranța regenerării și a stăpânirii efective. Până atunci însă trebuie muncă și mai ales ceva mai multă conștiință și demnitate națională. Fără violență, chiar fără ură, trebuie de lucrat însă intens, fiecare în domeniul lui restrâns, pentru ca energia națională, dacă n-au stâns-o grelele valuri din trecut, să isbucnească pe toate tărmurile. Pentru aceia efortarea deplină trebuie pusă în jurul școlii, și de către cei care conduc, dar mai ales și de cei care-i slujesc.

Sunt clipe din viața popoarelor când nu se poate spune numai: îmi împlinesc datoria de salariat și s-a isprăvit! Mai cu seamă acolo unde prezentul evocă la fiecare pas tendința de nimicire etnică din trecut, se cere mai multă energie și însuflețire.

*

**

Călătorul neștiutor de împrejurările locale, s-ar minuna în sinea lui, mai ales toamna, aruncându-și ochii în curțile gospodariilor. Nu ar vedea stivele de lemne, aprovizionările pentru iarnă. Cei din Turda sunt oameni fericiți în această privință. Sunt scutiți măcar de specula negustorilor, a căraușilor dela gară și a tăetorilor de lemne. Ei se bucură de bogăția naturală a subsolului Câmpiei transilvane: gazul metan.

Dela Sărmășel, conductele aduc energia efină, până la Turda; aice se resfiră prin alte conducte mai strâmte, mai în toate casele. Gospodina întoarce robinetul, aprinde gazul și plita e încinsă. Tot așa iarna, focul nu se mai stinge. Gazul, aprins în sobă, răspândește o căldură vie, deși cam usucă aerul din odaie. E dreptul că sunt și neplăceri; uneori, din neprevvedere sau când o crăpătură cât un fir de păr se face în pereții tuburilor, se întâmplă nenorociri. Dar ele sunt rare iar dacă se iau precauțiuni, gazul e inofensiv.

Încălzitul cu gaz explică marea curățenie ce domnește în clădirile publice. Bunăoară liceul, e oglindă și pe lăuntru, căci caloriferele înlocuiesc sobele, înlăturând afumatul pereților și celelalte desavantaje ale încălzitului cu lemne.

Tot datorită acestui dar natural, ieftin și din belșug, Turda a ajuns un însemnat centru industrial.

Pe lângă metan, cel mai curat din lumea întreagă, darul Câmpiei, se adaogă și bogăția regiunii în sare, gips, piatră de var, darul munților -: se lămurește astfel dezvoltarea industrial a Turzii.

Fabricele sunt îngrămădite pe partea dreaptă a Arieșului, în apropierea gării. Sunt, după cum e de așteptat în mâna străinilor iar majoritatea lucrătorilor tot străini sunt. Se găsesc vreo 12 fabrici mari; mai însemnată e cea de ciment, cu hornurile înalte, din care, într-una, ies nurași alburii; de cum se înserează devin luminoși, așa încât de după dealurile dela răsărit, pare că în locul Turzii ar fi gura unui vulcan, din care fumează slabe fumarole.

Cam tot așa de însemnată e fabrica de sodă, după procedeul Solvay, și cea de sticlă, cu 5-600 de lucrători. Vin apoi fabrici de bere, de ipsos, de var, de ghiață ș. a.

După, cum fabricele de ipsos și var, folosesc gipsul, alabastrul ori piatra de var, din apropiere dela marginea Munților Apuseni tot așa fabrica Solvay, folosește masivul de sare, chiar de lângă oraș.

Intrarea în ocnă se află ceva mai încolo de biserica greco-catolică din Turda-nouă.

O galerie lungă de aproape în kilometru, luminată cu electricitate, servește de tunel pentru socaterea sării cu vagonetele.

Salina e sub coama de deal, iar galeriile au forma de clopot, cu suprafețele frumos vrâstate negru cu alb, în dungi încrețite fel și chipuri.

De admirat este ecoul repetat, stârnit în clopotele adânci de sare.

Orice sgomot, vorbă, șuerătură ori lovitură, se repetă de vreo 20 ori, tot mai slab și mai iute.

Aceste sunt salinele noi. Cele vechi, chiar de pe vremea romarilor, aveau intrarea pe lângă frumoasa școală de agricultură, a cărei vie se scoboară pe panta ce dă spre lacuri. În fundul unei depresiuni ca un crater, sunt ochiuri de apă sărată, fără fund. Atât de concentrată e soluția încât plutești la față fără frică, dacă nu știi înota, de și dedesupt e adâncul salinelor părăsite.

Imprejmuirea imediată a acestor lacuri e un peisaj saharian. Râuri vremelnice scot sarea din mal, împrăștiind-o în lungul cursului lor. Pe vreme de secetă drumul apelor torențiale e numai sare, cristali mărunți, albi ca zăpada. În jurul ochiurilor sărate nu cresc decât plante roșii, cărnoase; când le bate soarele-n dungă, pare că sunt tufe de mărgean. Mai în afară e rama lată formată de Floarea sării, covor

I. Simionescu

albastru-violet, în contrast cu albul fundului, numai nisip sărat. De jur împrejur sunt dealurile, cu țesutul sămănatu-rilor, când verzi ca-n primăvară, când aurii ca-n toiul verii. E un colț din împrejurimile Turzii, foarte vizitat din cauza cuibului de umbră dela școala de agricultură, ca și din cauza băilor ne tarifate din lacurile sărate.

Venind vorba de împrejurimi nu pot rămânea nepomenite.

Sunt variate. Spre nord-est se întind colinele domoale, marginea Câmpiei, peste care șerpuesc în largi coturi soseaua ce duce la Cluj peste Feleac, ca și aceea care duce la Petrida, pe valea Hasdatului. Satele sunt rare, în îndoituri de teren.

Peste tot sunt întinse ogoarele după cum pe coastele dealurilor care încing orașul sunt numai vii.

Spre apus se ridică pragul de piatră de var în care e tăiată vestita Cheia Turzii, o despicătură îngustă, a cărei siluetă se vede cine știe de unde, din câmpie.

Dincolo de acel prag se înalță valurile scunde ale Munților Apuseni, din ele răsărind mai ales crestele, când gheburi, când dinți de ferestrae, a Munților Trascăului din piatră de var. Mai ales până la amiază, când soarele îi bate-n plin, se deslușește fiecare coastă, fiecare ogaș, în cadrul azuriu al pădurilor dela poale.

Șesul numai porumb, dealurile molcome numai vii și ogoare, munții variați ca forme, se îmbină în așa fel, încât dau Turzii împrejurimi pe care nu te saturi să le admiri.

TURNU-SEVERIN

E unul din orașele cu împrejurimi frumoase. Brașovul ori Câmpulung sunt între munți; orizontul e închis; doar cerul îți dă lumină și variație. Iașii are dealurile, peisaj molcomitor, cu zare îndepărtate.

Turnu-Severin presintă un caleidoscop de forme și mai ales de culori, căci între culmele de dealuri depărtate, curge Dunărea.

Abea ieșită din vâlvora strâmtorilor, se odihnește după grea trudă. Ș-a făcut pat larg din prundiș și nisip. Sătulă de umbra munților și a fagilor, se întinde, cât poate, la soare. Unde și unde câte un pâlc de sălcii ori arini, care o mai răcoresc ori îi țin de urât prin șoapta frunzelor. Lenevită, se lasă în voia locurilor, cotind mereu, iar sarcina fărâmăturilor din munte o asvârle în cale, înălțând ostroave.



Teatrul.

Aici, la Turnu-Severin e mai mult un lac, decât un fluviu, prilejind ochiului zări depărtate, luminoase, mereu schimbându-și îmbrăcămintea din primăvară până-n toamnă, în cursul zilei, de când dunga aurie a răsăritului de soare poleește apa, până când luceafărul de seară sclipește în valuri, alătura cu ogindirea jucăușă a luminii din vârful vreunui catarg.

Dar mai este ceva care aduce Dunărea, acest dar blagoslovit ce ni l-a hărăzit natura. Despicând poartă în zidul munților, bătrânul fluviu croește drum slobod valurilor de aer mai cald, ce vine dinspre Mediterana; puterea crivățului ce biciuește aspru restul țării, aici se domolește.

Rezultatul? La Turnu-Severin și Vârciorova, în luna lui Mai te crezi în Italia. Covorul de flori aici e mai împestrițat decât oriunde în țară, cu culorile cele mai oacheșe. Iarna aproape ocolește locul. Numai la Constanța, lângă Mare, clima e mai dulce în toiul iernii decât la Turnu-Severin. Temperatura medie a lunii lui Ianuarie este de -2° , cea mai ridicată din toată țara veche, după Constanța și Sulina; frigul cel mai mare care s-a înregistrat la Turnu-Severin a fost de $-21^{\circ},5$ în 1909, dar numai cu un grad mai jos decât frigul cel mai mare dela Constanța din 1888, care fu de $-20^{\circ},7$. Vegetația e bogată, variată. Mănânci sâmburi de migdală, cum ai dejghioca nucile. Vița de vie se agață de copaci ca în Portugalia, iar trandafirii din grădina trandafirilor de pe malul Dunării, te transportă cu gândul pe malul Adriaticei. Puțin, puțin dacă omul ar fi mai băgător în seamă de ce i-a dat natura și i-ar veni ceva în ajutor, în serele din Turnu-Severin lesne s-ar putea crește Violetele de Parma și nu s-ar mai aduce, cum se aduceau înainte de războiu, flori din țări străine. Dacă oamenii... aici e totul.

Totuși mai mult însă decât oriunde, oamenii, aici, dau dovadă de oarecare

I. Simionescu

energie mai deosebită. Prin Porțile de fer străbate ceva și din apusul plin de îndemnuri.

Turnu-Severin e singurul dintre orașele din România cis-carpatică, care aduce cu orașele trans-carpatici. Mai întâi nu sunt măhălăli, case de stuf ce încadrează sămburele de clădiri cu două rânduri. Sunt multe maghernițe în jurul piețelor dela periferie, dar orașul nu are hibriditatea celorlalte. Apoi Turnu-Severin e construit după un plan hotărât. Străzile sunt paralele cu malul apei, iar altele, în curmeziș, taie pătrățele regulate. Străzile sunt bune și dacă ar fi mai curate ar da impresie mai apropiată de occident. Nu e vorbă că și aici, ca și la Vaslui ori aiurea, găsești – chiar pe bulevardul principal – sisteme deosebite de pavaj, după schimbarea deasă a administrațiunii, fiecare cu planul ei.

Fie meșterii întrebuințați, fie arhitecți mai puțin savanți, dar mai practici veniți de „dincolo”, fie influența vecinătății ori a emigrărilor, când vii din Banat în Turnu-Severin, nu ai tranziția bruscă a două lumi deosebite. Găsești și aici piețe largi, pavate înconjurată de ziduri de case, una lângă alta; găsești mai mult decât oriunde acoperișuri de țigle, ferestre oblonite; până și acele geamuri mai proeminente care se deschid deosebit de restul ferestrei, cum e în orașele din Banat, se întâlnesc adese. Piața principală, cu un parc ce ar putea fi mai înflorit, e înconjurată de clădiri solide, sobre, fără zorzoane inutile și costisitoare. Sunt așezări gospodăroase.

Chiar clădirile mai nouă au păstrat ceva din simplitatea veche. Dintre ele localul liceului este mai impunător, foarte bine păstrat, an cu an reparat, curățit și mai ales înconjurat de o grădină bine îngrijită, adevărat parc cu plante variate, multe exotice; ar fi o admirabilă grădină botanică pentru elevi și populațiune, dacă s-ar pune în dreptul fiecărei plante un țaruș cu o placă cu numele corespunzător.

E singura școală secundară pe care o cunosc în țara veche, care nu e asvârlită într-un maidan gol. E respectul și cătarea dată unui templu de lumină. Ce contrast între liceu și școala normală, îngrămădită într-o veche clădire, la marginea orașului, nepotrivită pentru o școală pregătitoare pentru educația viitorilor propagandiști ai culturii și atât de neîncăpătoare încât cancelaria directorului și a secretarului este ușă-n ușă cu latrina.

Spiritul de inițiativă și de donații, l-am găsit aici mai dezvoltat decât aiurea. Din inițiativa particulară se înalță un mândru și impozant teatru, dintr-o donație s-a clădit școala comercială. Biblioteca „Bibicescu”, cu ramificații în județ e o frumoasă dovadă de dragostea pentru locul copilăriei. E o mișcare mai deosebită decât aiurea, chiar și în alte direcțiuni.

Un profesor de științe naturale d. C. Lăcrișanu, își întrebuințează puținul timp rămas liber, ocupându-se de studii agronomice, din care a publicat ceva; un alt profesor, d. Bărcăcilă, directorul liceului, își chel-tuește din vreme și din firava-i leafă, adunând tot ce se găsește în domeniul archeologiei și al preistoriei. Când vizitezi liceul, trebuie întâi să te închini la zeitățile strămoșilor noștri păstrate cu sfințenie, alături de frumoase inscripțiuni vechi dar și mai nouă, ori uneltele oamenilor primitivi sălășluiți în ostrovul Corbului. E sămburele unui frumos și interesant muzeu, creat prin sânguința și cheltuiala unui profesor.

Tot un profesor, d. Th. Costescu, e acela care s-a dat peste cap pentru a isprăvi teatrul, după cum la o moșioară ce o are a întemeiat un sat model, cu o școală de

meserii, cum nu s-a făcut de Stat. Sunt atât de rare asemenea energii active, încât dau caracteristica locului; mai ales unite, ar putea săvârși minuni.

Monumente istorice nu există în orașul, relativ nou. În schimb în cuprinsul lui stau ascunse ruinele castelului și oppidului roman, mărturia neștersă a obârșiei noastre.

Capătul de pod ce a mai rămas, deși gata să fie cu totul șters prin impietatea tuturor, arată importanța veche a regiunii. Prin înlăturarea țărni de la suprafață apar celulele de piatră ale soldaților romani, păzitorii locului, înșirate dealungul străzilor încă bine păstrate. Câteva pietre funerare cu inscripțiuni citețe, sunt asvârlite și expuse colților vremii, formând bănci de odihnă pentru pușinii care calcă locurile acestea, evoca-toare de vremuri străvechi, dar și recreatoare prin priveliștea minunată ce se prezintă ochilor.

Cei mai mulți se îngrămădesc în grădina publică, frumoasă și ea, din desișul căreia răsar ziduri vechi ca „turnul lui Sever”, mai bine păstrat decât „Podul lui Traian”, fiind, după spusa cunoscătorilor, restul dintr-o clădire medievală.

Viața, de ieri se împletește cu cea de azi. În dreptul grădinii, pe malul Dunării, se înșiră portul, șantierele, gara, iar mai încolo, pe dâmb, modernul abator, căruia însă după războiu i s-a schimbat destinația, fiind transformat în... crescătorie de cai.

Rar oraș care să cuprindă în el urmele trecutului glorios, oprivește atât de fermecătoare și mai ales condițiuni fizice prielnice pentru o dezvoltare înfloritoare.

TĂRGOVIȘTE

Plecând dela București către nord, ceasuri întregi străbați numai prin șes. Cât vezi cu ochii nici un dâmb. Totuși este o deosebire de șesul din spre Fetești. Dincoace pădurile sunt mai dese formează ca un gard viu ce închide zarea mai ales de către apus. Umezeala e mai mare; se vede după portul mândru al stejarilor. Se trage boarea răcoroasă în lungul luncei largi a Ialomiței; se simte influența munților, ascunși departe, către nord. Nu-i zărești dar te ajunge răsuflarea lor.

Treci de Titu, nod important de linie ferată. Spre apus, dea-lungul drumului de fer, de și tot depărticior, începe ridicătura unei terase, care înalță linia terenului. Copacii iau forme fantastice; ici stâlpi de telegraf, înverziți de iedera acățată până-n vârf, dincolo pini mediterani cu ramurile întinse numai spre vârf.

Ogoarele par poiene. Macul, le stropește cu pete ruginii iarsălciile par cu flori albe, prin noianul flutu-rilor care stau ciucură pe ele.

Asemenea decor te întovărășește, până la Târgoviște.

De pe platforma turnului înalt de lângă ruinele Palatului Domnesc, bastionul bine păstrat numit Chindia, se desfășoară panorama întreagă a orașului, cu atâtea amintiri străbune.



Ruinele Palatului Domnesc și Turnul Chindiei

Spre miazăzi, ca și spre apus, e șesul fără margini, pe care se sprijină cerul. Către răsărit în stânga Ialomiței se înalță dealurile numai vii. Pe vârful mai înalt, un cuib de case cu acoperișul roșcat al țiglelor, contrastează, cu întunecatul verde al pădurilor ce-l înconjoară. E Mănăstirea Dealului, liceu militar model, dar și mănăstire îmbrăcată în dantelă de piatră. E locașul care adăpostește craniul lui Mihai Viteazul, într-un sarcofag proaspăt sculptat.

După o îndoitură de teren stă ascunsă tainica Mănăstire Viforâta, cu liniște deplină.

Peste dealuri, înspre miază-noapte, se înalță ca un gheb larg, masivul Bucegilor, învăluit în scama norilor alburii, pânză deasă care îi acopere vârful, lăsând puțin să străbată petele albe de omăt.

La îmbinarea dealului cu șesul, e așezat vechiul scaun de domnie al Basarabilor, vreme de peste trei veacuri. Abea la 1733, capitala fu mutată mai la șes.

Târgoviște nu e oraș în înțelesul celor din Ardeal. E o mare, întinsă, insulă de grădini, presărată cu petele ruginii ale acoperișurilor de case, răslețe, ascunse printre crengi. Nucii stufoși, se amestecă cu sălciile dinspre zăvoiul Ialomiții. Grădinile de pruni fac trecerea spre pâlcurile de arbori, asvârliți în șes. Orașul

propriu zis, șiragul de dugheni dela capătul unei frumoase aleie de castani, e restrâns în jurul oborului larg, murdar.

Aice, în coasta Mitropoliei, a fost lăsarea primitivă a negustorilor sași, azi dispăruți cu totul. Dela popasul străvechiu al celor trecuți prin curmătura lesnicioasă a munților, pare-se că vine și numele Târgo-viștei, orașul târgului.

Pentru Muntenia, Târgoviștea are însemnătatea Sucevei. Din Palatul Domnesc, reparat mai temeinic de C. Brâncoveanu, au mai rămas păreți în picioare, în afara tainițelor boltite, de unde pornește, spune legenda, hruba subpământeană pe sub apa Ialomiței de răspunde, sus, la Mănăstirea Dealului. Turcii au început să-l dărâme; vremea ajutată în largă măsură de impietatea localnicilor țintește a-l face una cu pământul. Tufe de socau prins rădăcini în bolțile surpate, după cum și printre pietrele Chindiei, cresc, sus de tot, frumoase mănunchiuri înflorite de Gura-Leului.

Doar Mănăstirea Domnească, a mai rămas întreagă, cu cele trei turnuri cu ferestre înguste și cu podoaba picturilor din lăuntru. Catapeteasma măcinată de cari, pare că e de metal bronzat, așa de frumos și fin ce e sculptată. Interesant este și cafasul, unde se urcau jupânesele, damele de onoare întovărășind la ascultarea liturghiei pe Doamna care sosea deadreptul din palat, pe o ușiță azi zidită. În partea dreaptă din pronaos, într-un minunat sarcofag de marmoră, demn să împodobească orice măreață catedrală din apus, zac osemintele Doamnei Elena „prea datorita soție a luminatului și evlaviosului Matei-Vodă”

Târgoviște e orașul bisericilor, ca și Suceava. Până azi au rămas încă nedistruse vreo 22. Ascunse printre arbori abea le zărești; mai ales le confunzi prin uniformitatea turnurilor cu opt ferăstruici înguste una lângă alta. Unele se mai țin pe temelie, altele își apleacă turnulețul gata să se prăbușească, ca un bătrân îndoit de ani.

Mai frumoasă decât toate, variată ca stil, este biserica Stelea, care aduce aminte după înfățișare cu Trei-Ierarhi din Iași, așa cum era înainte de restaurare. Nici nu e de mirare. Biserica fu zidită de Vasile Lupu al Moldovei, ca semn de frățescă apropiere între munteni și moldoveni. Deasupra ușei de intrare, strânsă în vârci de granit, se află capul de zimbru, stema Moldovei. Măestria meșterilor de care s-a servit Vasile Lupu în Moldova a fost pusă la întrecere, pentru ca pe locul unde eră înmormântat tatăl său, să se înalțe mândra clădire. Chiar și turnurile sunt deosebite de ale celorlalte biserici. Ele se înalță pe baze în formă de stea cum era obiceiul în Moldova; sunt fără ferestruicele înguste, iar peste tot o împodobesc bumbi smălțuiți.

Biserica e azi în părăsire. Spațiul larg ce o înconjoară e numai nalbă. Zidurile sunt descojite iar clopotnița dela poartă multe zile nu mai are.

De altfel mai toate bisericile sunt în aceeaș stare de păragină. Nici sfințenia locașurilor, nici amintirea trecutului nu înseamnă pentru noi mare lucru. Au scăpat unele din focul turcilor, din cutremure, din urgia dușmanilor. Părăsirea noastră le vine de hac. Pietrele de mormânt frumos sculptate odată, sunt puse la intrare spre a fi tocite. Așa e la biserica Stelea ca și la Biserica Târgului.

Tot în paragină e și noua clădire a vechei Mitropolii, zidită de Neagoe-Vodă. Numai niște stânci de bolovani cimentați, ieșiți din iarba înaltă, arată urmele clădirii de odinioară, dărâmată cu ajutorul dinamitei. După toate mărturiile era o

minune de frumusețe. "Se săturau ochii tuturor, de vederea ei" spuneau bătrânii. Furia remanierii, a năruit-o. În locul bătrânescului monument mărturia vremurilor de grea cumpănă, se înalță azi în îmbrăcămintea roșie de cărămidă aparentă, actuala clădire neisprăvită, una din ruinele nouă cari sunt presărate pe teritoriul țării. „Și ceeace vremea și toate răutățile a patru veacuri, nu au putut dărâma, a dărâmat zelul nostru de distrugere a tot ce avem sfânt”, scrie un bun cunoscător al monumentelor noastre istorice. Târgoviște nu e numai un cimitir de biserici bătrâne; nu, e numai vechiu scaun de domnie. De el se leagă nulte nume istorice ori culturale. Ruinele palatelor, a bisericilor, a întăriturilor de odinioară, câte se mai zăresc din dudăul ce le acopere, evocă zilele zămislirei naționale din vremea lui Neagoe-Voevod, vijelioa-sele lupte ale lui Mihai, vagile speranțe de trainică așezare ale lui Matei Basarab ori acele bogate manifestări artistice ale lui Constantin Brâncovanu.

Așa de repede ce s-au șters urmele lor, de și dela acest din urmă domnitor nici două veacuri n-a trecut, în cât toate se amestecă deavalmă în negura trecutului.

S-a scurs un veac de când a căzut aice eroul deșteptării naționale, Tudor Vladimirescu și numai o simplă cruce de piatră ni-l evocă.

De Târgoviște e legat mai departe urmele lui Cârlova, poetul ruinelor, al lui Eliade Rădulescu răscolitor de energii, al lui Gr. Alexandrescu, fabulistul. Aicea pe malul apei se află cocheta vilă, părăsită de stăpânul ei, d. Brătescu-Voinești. În zăvoiul din dosul casei, îi cântau privighetorile cari i-au inspirat înduioșetoarea bucata reprodușă în toate cărțile de cetire. „Când mă gândesc îmi vine nebunie, dar știi, nebunie!...”. E dreptul, căci n-are a face farmecul grădiniții cu arbori variați, cu mult gust așezați și... forfota Capitalei ademenitoare, care face să amuțească privighetorile.

E curios! Târgul cu întinsă viață de demult, doarme astăzi în umbra arborilor deși. Popas de negustori odată, cetate de apărare pe urmă, e cuprins de acalmia mai tuturor orașelor de provincie.

De și peste deal sunt câmpurile petrolifere dela Ochiuri, deși mai încolo sunt minele de cărbuni dela Șotânga, Târgoviște moțăe. Două-trei hornuri, ca niște stâlpi în șes, sunt singurele slabe semne ale unei industrii.

Odată în calea negoțului, azi e ocolită. Ploștii atrag mai mult și pe oameni și produsele bogate.

O singură speranță de înviorare a mai rămas. Tunelul dintre Sinaia și Petroșița. Prin descongestionarea liniei Brașov-Ploști, se va resfira ceva și către Târgoviște.

Mai este încă o perspectivă de viitor, cuprinsă în valurile iuți ale Ialomiței, năvalnic rostogolite de pe treptele înalte ale Bucegilor. Puterea ei irosită azi strânsă grămadă odată, poate schimba fața locului.

Până atuncea renumele orașului i-l dau tot numai ruinele străbune.

TÂRGUL-MUREȘ

Dintre orașele României, Timișoara poate servi de exemplu, chiar capitalei, în ce privește un plan metodic de urmărit în extensiunea firească din viitor.

Târgu-Mureșului, în schimb, este tipul unui orașel occidental, deplin format, îmbinând în el păstrarea urmelor de demult, atmosfera vechimii, cu cele mai moderne instalațiuni, și cu o îngrijire edilitară de invidiat.

E unul din orașele noastre, așezat la loc potrivit pentru o dezvoltare economică sănătoasă, și într-o poziție geografică care-i dă un pitoresc variat, liniștit, ademenitor.

În afara Clujului e cel mai însemnat dintre orașele care mărginesc Câmpia ardeleană, rodnică.

Mureșul îi e podoaba dar și viața. Găsindu-te pe dâmbul unde se află școala militară, înconjurată de vii, pădurici și parcuri, te bucuri de o scenerie neîntrecută, în apus de soare.

Nici nu ai bănui că te afli în preajma Câmpiei, mereu însetată și arsă în toiul verii. Valea Mușeșului e numai smaragd și argint aurit.

Zăvoaiele și ogoarele îi înghesuesc cursul, schimbându-l în salbă de lacuri poleite cu reflexul cerului înroșit. De jur împrejur forme domoale, cu siluetă largă, afară de partea dinspre Nord-est, unde prin poarta Mureșului se zăresc culmile mai semețe din Munții Ghurghiului, înălbăstriți de bogăția pădurilor peste care s-a lăsat ceața serii. Formele blânde, sunt într-o parte împurpurate de ultimele raze de soare, în alta, sub malul Câmpiei, îmbrumate cu negura ușoară ce se ridică de pe ape. Satele stau înșirate, unele lângă altele dealungul malului.

În îndoiturile adăpostite de arșiță, strălucesc ca pete albe casele îngrămădite, iar bisericile și castelele foștilor stăpânitoriași ogoarelor, ies mai în relief din întunerecul pâlcurilor de pădure.

Peste tot e liniște odihnitoare și belșugul pământului care nu cunoaște setea.

În mijlocul unui asemenea peisaj, stau strânse unele lângă altele, clădirile orașului modern, suite și pe multe de deal, întinse și pe netezișul luncii.

Locul de așezare al orașului, e important și din punct de vedere al apărării ca și al etnicității. Tg.-Mureș (Maros-Vaşarhely; Mureș-Oșorhei) e la marginea Câmpiei ardelenice, dar și la intrarea în țara Săcuilor. Ceeace pentru Sași e Sibiu, pentru secuie Tg.-Mureș, din poarta răsăritului ardelenesc, singurul drum larg pe aici fiind valea Mureșului.

Așa se explică însemnătatea lui istorică, concentrarea instituțiilor culturale, cât și numeroasele clădiri, monumentale pentru micul oraș, care după statistica cea mai de pe urmă nu are mult peste 30 de mii locuitori.

Cum ai ieșit din gara principală, vezi urmele gospodăriei demne de imitat. Străzile astfaltate se întind până la periferia orașului. Chiar în cartierul industrial din jurul gării te isbește curățenia străzilor bine întreținute.

În drumul spre otelele din centru, rămâi pironit în piața largă numai flori, din fața primăriei. Aici sunt clădirile cele mai noi și mai artistice.

Palatul Primăriei, e de sigur, cel mai frumos din țară. Clădit la 1908 s-a căutat să se puie în el toată semeția stăpânitorilor, pentru ca să impună. Din pricina aceasta e prea împodobit.

I. Simionescu

Acoperișul strălucește, în bătaia soarelui de amiază, de variația țiglelor smălțuite, iar în pridvorul dela intrare, ca și pe scara de onoare, s-au adunat toate culorile curcubeului, într-o îmbinare ținută să reproducă motivele artei naționale secuești. Dela albastrul și verdele majolicelor, prin trandafiriul marmorelor dela balustrada și cei 4 stâlpi dela intrare, cu capitellurile albe, până la galbănul de bostan al păreților și bolților gotice, totul formează un caleidoscop poate prea încărcat.

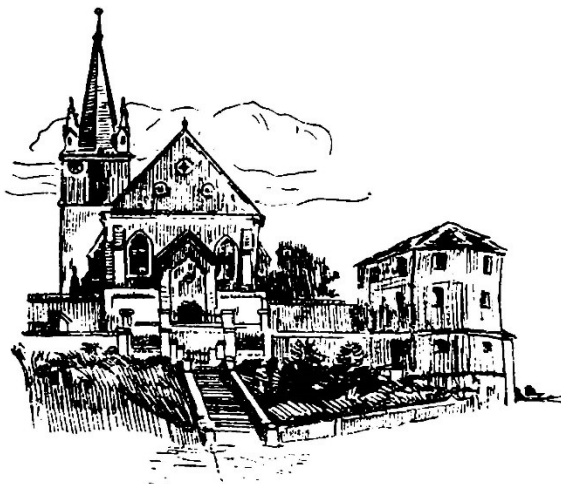
Sala de festivități e în acelaș gen; tonul galbăn domină iar sculpturile mobilelor și ornamentarea păreților, e apăsătoare față de spațiul restrâns. Peste tot însă e deplină ordine și curățenie.

Alătura de primărie, cum ar fi palatul Dogilor față de biserica Sfântului Marc, este Palatul Cultural, tot de curând clădit, tot prea încărcat ca arhitectură, ornamentație și culori lăuntrice. Dacă stilul național, tapetele numai flori oacheșe, nu poate mulțumi pe cei doritori de linii elegante, prin simplitatea și armonialor, de lumină largă și culori deschise, nu e mai puțin adevăratcă ideia Palatelor culturale este minu-nată și arată ce armă puternică pentru apropierea sufletelor se găsește în manifestațiunile culturale.

E un palat vast. Sala de spectacole, cu orga cea mai mare din țară, cu trei rânduri de loji, cu bolta aurită și cu numeroase lămpi care răspândesc o ploaie de lumină, este elegantă și luxoașă. Bufetul de alături, cu stâlpi negri, numai oglinzi, are ferestre mari, cu desemnuri din viața populară. Sala mică, ca zugrăvită cu sineală, cu flori roșii, cuprinde în ornamentică iarăși motivele secuești, atât de bogate în flori și cu culori bătătoare la ochi. Mai simplă, mai plină de lumină și prin aceasta pare să fie un adaos, este muzeul de pictură, cu o schiță originală a lui Muncaci.

Deasupra scărilor principale în plăci de bronz sau da medălioane pe frontispiciul clădirii, sunt chipurile marilor cărturari unguri: Petofi, Aranyi și alții, iar acum de curând și a cărtutarilor români: Eminescu, C. Negruzzi.

Întreg palatul cultural din Tg.-Mureș este monumentul ridicat nevoii de răspândire a culturii, nu numai ca dominătoare printre factorii de civilizație dar și mijlocul cel mai temeinic pentru înfrățirea și apropierea dintre oameni în genere, dintre cei cuprinși între granițele țării în special.



Parte din citadelă și biserica reformată

Nu poți părăsi colțul acesta din oraș, fără să nu te urci în turnul înalt al

primăriei, unde comod te bucuri de privirea largă asupra orașului și a împrejurimilor.

Orașul e împărțit în două. O parte e pe terasa Mureșului. E zona mai veche, unde dăinuesc încă micile căsuțe acoperite cu șindrilă și cu ogeagul caracteristic: o piramidă trunchiată, învelită cu prelungirea acoperișului din șindrilă. Aici, la capătul de răsărit, e vechea citadelă zidită la începutul veacului al 17-lea. Sunt păstrate mare parte din ziduri, precum și bastioanele puternice, abea atacate de vreme. Unul din ele, ca și clădirile alipite, servesc pentru găzduirea orfanilor de războiu. În mijlocul citadelei, este impunătoarea biserică reformată, cea mai veche, zidită în veacul al 14-lea. Ca la toate bisericile vechi, la început catolice, și aici plafondul gotic a fost înlocuit prin unul plan, de și stilul inițial încă e păstrat.

Tot în partea aceasta din oraș e Telekianum, cu curte spațioasă, înconjurată de ziduri umbroase. Adăpostește cea mai bogată bibliotecă particulară din tot Ardealul, donația contelui S. Teleki. Sala de păstrare a numeroaselor cărți, multe unice și manuscrise, are o înfățișare imposantă prin galeria de sus numai dulapuri cu cărți, prin tablourile magnaților de jur împrejur ori busturile cugetătorilor clasici vechi. E o bogăție extraordinară, un exemplu greu de imitat azi, represintând dragostea nețărmurită pentru patrie.

Tot aici, în jurul citadelei, este și cetățuia culturală. Liceul „Papiu Ilarian” e așezat într-o monumentală clădire cu 4 rânduri, iar externatul de fete într-o alta mai modestă, dar numai faianță și majolica pe dinlăuntru, având și bogate institute de fizică și chimie, înzestrate cu tot ce trebuie pentru predarea acestor științi. În apropiere, se înalță nu mai puțin mărețul palat al liceului reformat, precum și temeinicile clădiri, fără multă ornamentare, dar solide și încăpătoare, ale Prefecturii, Curței deApel și alte administrații.

În toată această parte ridicată a orașului, de altfel ca și peste tot întinsul lui, domnește cea mai desăvârșită curățenie, pe străzile asfaltate, numai bulevarde și flori. În lungul caselor lângă marginea trotuarului, sunt straturi înflorite. Fiecare proprietar e dator să-și întreție stratul din fața casei lui, fiind o întrecere ușor de lămurit, ceiace adaogă la podoaba orașului. A doua parte a orașului e cea dinspre luncă. Casele sunt aco-perite cu olane, iar spațiurile libere sunt sămănate, ca și la Timișoara.

Nodul principal e în jurul Primăriei. Aici se îngrămădesc clădiri mari, cum e Palatul Camerei de comerț, Palatul Pensionarilor și Școala normală de băeți, cam strâmtă, dar bine întreținută.

Aici, jos, se află nelipsita piață, străjuită de biserica ramano-catolică, din veacul al 18-lea, cu două turnuri, iar mai încolo de mănăstirea franciscanilor.

Piața, deși în mijlocul orașului, în partea cea mai însuflețită, cu elegante magazine, este și loc de iarmaroc. După amiază servește drept loc de preumblare; e curățenia dintr-o curte de gospodar cuprins. Când te scoli, disdediminează, nici nu o mai cunoști. E forfotă de oameni, băraci, care. E târgul, cu așezătrile anumite ale feluriților negustori. Într-o parte sunt mobilele, în alta băracile cu ghete; dincolo e partea rezervată alimen-telor, mai la o parte a olăriei. Zarva ține câteva ceasuri. La amiază încetează. Băracile și lucrurile au intrat în pământ. La ora 1 te poți din nou preumbla fără ca un fir de pai să arăte că aici au stat carele încărcate cu sacii de grâu.

Orașul se întinde mai departe către Mureș, unde e Strandul, băile de vară. Pe aici e și frumoasa clădire a muzeului industrial, lăsat din nefericire aproape în părăsire, deși lesne s-ar putea transforma într-un bazar permanent al produselor școlilor de meserii. Ca și la Satul mare, Școala de meserii din Tg.-Mureș, e demnă de vizitat dar și de imitat. Cuprinde numai două secțiuni – tâmplăria și ferăria; în schimb e din belșug înzestrată cu toate uneltele necesare; laboratorul de mecanică nu este mai prejos de al politehnicelor, iar biblioteca specială este prea bogată. Așa se lămurește influența pe care o au asemenea școli asupra dezvoltării micilor industrii locale.

Industriile mari: ferestre, fabrică de zahăr, de piei, mori, sunt destul de numeroase, încadrând orașul, spre periferie și spre Mureș.

Uitasem să pomenesc de o instituție care poate deveni un important factor cultural în partea locului. E liceul militar. Drumul din oraș până la el, e o umbră de copaci. În jurul școlii, cu parc îngrijit, se întind păduri, ogoare și vile drăguțe. Clădirea însăși e o cetățuie. Numai în pavilionul principal sunt 270 de încăperi; în afara lui sunt alte vre-o 10 pavilioane mai mici. E tipul unei școli cu internat, făcut fără nici o sgârcenie ci după un plan metodic și măreț, cum se cuvine unui institut de cultură. Aici ar fi îndeajuns spațiu de alcătuit o școală model, în sensul aplicării metodelor moderne de pedagogie a școlii active. Totul, clădiri și spațiu, privește încântătoare și natura neîncătușată, ar înlesni o asemenea încercare.

De altfel, în jurul orașului modern, ce-l face simpatic, este îmbinarea pozițiilor naturale, cu străduința omului de a nu se depărta de farmecul naturii. Ogoarele și viile, pășunile și pâlcurile de pădure se scobor până-n clădirile dela periferie, cuprinzându-le în verdeața exuberantă. Prin curțile mai spațioase, pe bulevardele numeroase, plantațiunile și florile formează o rețea în ochiurile căreia sunt clădirile. Cimitirul, este o poiană înflorită ori rariște de pădure presărată cu morminte, iar grădina publică de lângă Strand, e un zăvoi în care s-au tăiat ale.

Stăpânitorii de ieri, au căutat, după cum am spus, să facă din Tg.-Mureș o frumoasă citadelă a secuimii. Un primar destoinic, îndelungă vreme funcționând în fruntea gospodăriei, și-a pus toată voința și a ajuns, mai cu mijloacele proprii mai cu sprijinul însemnat al statului, să facă din orașul său o minunată concretizare a unei opere edilitare.

Totul se lămurește când se cunoaște felul populației din oraș. Ungurii predominau și predominesc încă. Ei constituiesc aproape 70%, din populația orașului, pe când românii abia o cincime. Mai înainte a fost mai rău, deși de orașelul înstrăinat se leagă atâtea scene din vijeliosul marș al lui Mihai Viteazul prin Ardeal, cât și din zilele de furtuni ale anului 1848.

E o redută de recucerit.

VASLUI

“*Ex oppido nostro Vaslui*”, Așa se termină scrisoarea marelui Ștefan „*Dei gracia, dominus terrarum Moldaviae*” către papa Sixt IV, prin care cere să fie ajutat de regii și principii creștini, în lupta împotriva, turcilor.

Tot din Vaslui „*datum Wazlovie*”, se îndreaptă și scrisoarea către craiul Leșilor, arătând că nu poate să-și trimeată pe fiul său prea tânăr și neîndemânatec, la slujbă, în serviciul fiului regal.

Erau zile de glorie ale orașelului, care doarme azi somnul li niștit, pe pintenul de deal ce desparte Vasluețul de apa Bârladului.

Pe atunci eră bogat. Hotarul târgului era cine știe unde, cuprinzând sate de a căror urmă nu se mai știe, însemnat prin frasini și stejari, unde azi nu mai cresc nici ciritei. “*Ne-am sculat și am supus și am lipit toate aceste de mai sus numitele sate și siliști către târgul nostru Vasluiul și să fie domniei mele uric cu tot venitul și fiilor domniei mele și nepoților, prestrănepoților și la tot neamul domniei mele, nestrămutat nici odinioară în veci*”.

Din toată această slovă veche, n-a mai rămas decât faima Podului Înalt și legenda Movilei lui Burcel mai din sus de Golești.

În lăuntrul târgului abea se mai păstrează o veche biserică, schimbată ca stil, crăpată azi, acoperită cu scânduri, mâncată la temelie, gata să se năruie, asemenea multor altor semne din trecutul vestit al Moldovei. Câte odată, săpându-se mai adânc prin curțile învecinate se mai dă peste vreun capitel săpat în piatră, rămășiți tănuite de vreme, din vechile clădiri domnești.

A fost odată. Așezat pe drumul cel mare al traficului internațional, era un popas însemnat, un punct de vamă mică. „Cineva duce postavuri în țara Românească, are să dea la vama cea mare din Suceava de grivină trei groși, iar în Vaslui, în Bârlad, în Tecuci de car câte doi zloți”.

Era însă foarte probabil și un punct strategic deosebit, la deschiderea drumului dinspre Iași în valea largă a Bârladului. Acest drum a rămas și până azi, artera principală în târgușorul cu viață lăncezândă.

Dinspre deal, dinspre Moara Grecilor se înșiră crâșmă lângă crâșmă, dugheană lângă dugheană, momeli pentru sătenii ce vin din sus. Viața comercială, dacă poate fi vorba de așa ceva este îngrămădită, în această parte, veche, a orașului. N-am văzut însă firmă cu nume românesc în toată regiunea, animată numai în zilele de târg.

La capătul șoselei dinspre valea Bârladului este gara, fără nici o influență economică asupra orașului. Abea acum încep clădirile să lege periferia târgului de artera modernă de viață. Drumul principal fiind croit prea pe marginea dealului, casele gospodărești, cu ogrăzi spațioase, s-au urcat în spre vârf. A fost un noroc. Altfel băltoagele care se îngrămădesc după ploile mari pe șoseaua bătătorită, ar fi întinse și pe celelalte uliți.

Orașul fiind în pantă, natura înlesnește relativa curățenie a străzilor. Căci în colo mormanele de gunoaie te primesc îndată ce ai părăsit gara, tot ele, arzând uneori luni întregi, se află și la marginea nordică a orașelului, către Hulubăț. Acesta este mijlocul primitiv, dar lesnicios, de a umplea mocirlele care se formează din spre partea Bârladului. Intrând noaptea în oraș, ele îți dau impresia prin

I. Simionescu

reflexul rarelor becuri electrice în apa tulbure, că orașul e clădit pe o insulă.

Nimic deosebit în tot întinsul lui. O moară de aburi și o fabric de oloi sunt singurele semne industriale mai de samă, pe lângă cărămidăriile nelipsite de ori unde. Palatul administrativ e una din puținele clădiri publice mai imposante, bine întreținută și frumos așezată; dela ea pleacă în linie dreaptă o stradă largă, asemenea străzii Carol dela Iași, ce duce până la grădina publică, frumușel parc, de unde se prinde panorama dealurilor împrejmuitoare. E singurul punct mai înviorător, căci natura variată cu orizontul larg ce se desfășoară, aruncă haina-i ocrotitoare peste mizeria din vale.

Dealul Paiului, împădurit, cu puține vii, e prima treaptă către înălțimile ce se tot ridică sub formă de creste întunecoase. Spre răsărit și miază-noapte, dealurile erau acoperite altă dată cu ogoare, azi arăturile fiind mult rărite.

Caracterul primitiv de sat, ridicat artificial pe cale administrativă la rangul de capitală de județ, se prinde de jur împrejurul lui. Lanurile ajung până-n ogrăzile mărginașe iar turma de oi paște până sub zăplazul grădinii publice, în care se ridică antena telegrafiei fără fir. Păstoria strămoșească în preajma stropului de civilizație modernă.

Încolo, omul a adaos prea puțin naturii, Activitatea lui e săltăreață, cu intermitențe în preocupările edilitare. Pe înălțimea dealului din grădina publică, gâlgăie năvala apei captată, îmbogățită de ploile de primăvară. Vara însă, din cauza defectuoasei așezări a conductei lungi pornită din pădurea Florești-Chitoc, apa se împarte numai câteva ceasuri din zi. Noroc de o captare mai veche, din apropiere, care mai împlinește lipsurile. În legătură cu apa captată este și canalizarea de vreo 7 klm. ceiace e o notă bună.

Discontinuitatea lucrărilor edilitare, în legătură cu schimbarea podarilor comunei, aceiași la Vaslui ca și aiurea, se prinde lesne mai ales în reparațiunea șoselei.

Județul și Statul n-o repară cât trece prin târg pentru că e de datoria comunei; comuna neavând mijloace, n-o repară pentru că o socoate drept parte din șoseaua națională. Rezultatul... e acelaș ca și pe drumul Socolei din Iași; gropi pline de apă băhlită, noroi până-n pragul caselor ori nori de praf, vara, de nu mai știi pe ce lume ești.

Liniaștea economică, mai bine zis somnul îndelung, nu este întrerupt nici de o mișcare intensă culturală.

Școli sunt... dar școlile au viața lor lăuntrică. În afara zidurilor lor nu radiază aproape nimic.

Există un gimnaziu prefăcut de curând în liceu, numai din ambiția ca și Vasluiul să fie la nivel cu Bârladul de alături. În multe locuri s-au făcut atari greșeli, un liceu cerând pe lângă mulți profesori și o gospodărie alta decât un gimnaziu.

În clădirea lui se adăpostește și o școală de meserii cu elevi puțini.

Există o școală normală de băeți. Cursurile se țin în clădirea gimnaziului; sufrageria elevilor este într-o clădire mai la vale de liceu, iar dormitoarele în alta și mai depărtată. Bucuria elevilor pentru preumblarea lor zilnică prin oraș, dar educația lor suferă, suferă enorm. Noroc că prin străduința localnicilor se rădică azi local mândru, propriu, spre margenea dinspre Solești.

Mai există o școală profesională și o școală secundară de fete particulară, în

afara școlilor primare, cele mai multe cu clădiri proprii, excepțional, frumoase. Toate aceste instituțiuni sunt însă simple forme îndeplinite pentru statistici.

Influența lor asupra mediului în care se găsesc nu am putut-o prinde, de altfel ca și în alte multe orașe. Tocmai pentru aceia este demn de pomenit strădania câtorva mai însuflețiți care cu o îndârjire neobișnuită, a ajuns să cheme, ca la biserică, un public credincios spre șezătorile culturale, ținute în teatrul județean din două în două săptămâni.

Dar și aceste manifestațiuni sunt vremelnice, când cu valuri mai rădicate, când domolite de tot. Altfel liniștea ce se lasă asupra orașului, cu un trecut destul de însemnat, este adâncă.

Viața colectivă este restrânsă cel mult în cluburile politice, în cele... de recreație sau în adăpostul strâmt al fiecărei gospodării.



Școala nr. 3 Constantin Parfene

